

OLTU VE YÖRESİ FOLKLORU

Emre DAĞAŞAN

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Ali KAFKASYALI

2013

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Emre DAĞAŞAN

OLTU VE YÖRESİ FOLKLORU

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ali KAFKASYALI**

ERZURUM – 2013

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

13/08/2013

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Oltu ve Yöresi Folkloru" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

13.08.2013
[Emre DAGAŞAN]

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ali KAFYASYALI danışmanlığında, Emre Dağışan tarafından hazırlanan bu çalışma 13 / 08 / 2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali KAFKASYALI

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Nesrin FEYZİĞLU

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL

İmza:
İmza:
İmza:
İmza:
İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
ÖN SÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN AMACI	1
II. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	2
III. ARAŞTIRMA ALANI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

OLTU HALK BİLİMİ

1.1. DOĞUM.....	10
1.1.1.Doğum Öncesi.....	10
1.1.1.1 Kısırlığı Giderme Yolları.....	11
1.1.1.2. Gebelikten Kurtulma	12
1.1.1.3. Aşerme.....	12
1.1.1.4. Hamilenin Kaçınmaları	12
1.1.1.5. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini.....	13
1.1.2. Doğum Sırası	13
1.1.2.1. Doğum Hazırlığı - Doğum Olayı	13
1.1.2.2. Göbek Kesme - Tuzlama - Yıkama	14
1.1.2.3. Göbekte İlgili İnanışlar	14
1.1.3. Doğum Sonrası	14
1.1.3.1. Müjde Verme	14
1.1.3.2. Ad Koyma	15
1.1.3.3. Diş Hediği.....	15
1.1.3.4. Lohusa Bakımı - Lohusa ve Bebeği Ziyaret.....	15
1.1.3.5. Alkarısı - Albasması.....	16
1.1.3.6. Kırk Basması	16
1.1.3.7. Kırklama	17
1.2. SÜNNET	17

1.2.1. Sünnet Yaşı	17
1.2.2. Sünnet Hazırlıkları - Sünnet Düğünü	18
1.3. ASKERLİK.....	19
1.4. EVLENME	19
1.4.1. Evlenme Biçimleri	20
1.4.3. Evlilik Aşamaları.....	20
1.4.3.1. Eş Seçimi	21
1.4.3.2. Kızı Görme - Kız İsteme	21
1.4.3.3. Söz Kesimi.....	22
1.4.3.4. Başlık Parası	22
1.4.3.5. Nişan - Nişanlı Görme.....	22
1.4.3.6. Çeyiz	23
1.4.4. Düğün	24
1.4.4.1. Düğüne Davet	24
1.4.4.2. Kına Gecesi - Kısır Gecesi	24
1.4.4.3. Nikâh	25
1.4.4.4. Gelin Alımı.....	26
1.4.4.5. Gelin İndirme	27
1.4.4.6. Düğün	27
1.4.4.7. Gerdek.....	28
1.4.5. Düğün Sonrası	28
1.4.5.1. Çeyiz Dağıtımı	28
1.4.5.2. Zülûf Kesme.....	29
1.4.5.3. Yoklama	29
1.4.5.4. Ayak Dönmesi.....	29
1.4.5.5. Gelinlik Etme.....	29
1.5. ÖLÜM	30
1.5.1. Ölüm Öncesi	30
1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	30
1.5.1.2. Kaçınmalar (Ölümden Sakınmalar).....	31
1.5.2. Ölüm Sırası	31
1.5.2.1. Ölüm Haberinin Duyurulması.....	32

1.5.2.2. Defin Hazırlığı - Defin İşlemleri.....	32
1.5.2.2.1. Yıkama - Kefenleme.....	32
1.5.2.2.2. Cenaze Namazı	33
1.5.3. Ölünün Gömülmesi	33
1.5.4. Iskat (Devir).....	34
1.5.5. Ölüm Sonrası	34
1.5.5.1. Cenaze Evi ve Taziye Ziyaretleri.....	34
1.5.5.2. Belli Günler - Ölü Yemeği	35
1.5.5.3. Ölünün Eşyaları	35
1.5.5.4. Yas Tutma.....	35
1.5.5.5. Mezar Ziyaretleri	36
1.6. BAYRAMLAR, TÖRENLER VE KUTLAMALAR.....	36
1.6.1. Dini Bayramlar	37
1.6.2. Milli Bayramlar	37
1.6.3. Hacca Gitme	38
1.6.4. Hıdrellez	39
1.7. DİĞER İNANMALAR VE UYGULAMALAR	40
1.7.1 Nazar	41
1.7.2 Yağmur Duası.....	41
1.7.3. Belli Zaman ve Günlerle İlgili İnanışlar	42
1.7.4. Hayvanlarla İlgili İnanışlar.....	42
1.7.5. Doğumla İlgili İnanmalar	43
1.7.6. Diğer Bazı İnanmalar	44
1.8. HALK HEKİMLİĞİ.....	45
1.8.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi.....	46
1.8.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi.....	47
1.9. HALK TAKVİMİ	47
1.10. HALK MUTFAĞI.....	49
1.11. HALK TİYATROSU.....	53
1.12. ÇOCUK OYUNLARI.....	56
1.13. LAKAPLAR	61

İKİNCİ BÖLÜM
OLTU HALK EDEBİYATI

2.1. TÜRKÜLER.....	79
2.2. MANİLER	123
2.3. NİNNİLER.....	216
2.4. BİLMECELER.....	219
2.5. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER.....	246
2.6. ALKIŞ VE KARGIŞLAR	267
2.7. MASALLAR.....	283
2.8. EFSANELER.....	299
2.10. FIKRALAR	307
2.11. DİĞER ANLATMALAR.....	314
SONUÇ.....	329
KAYNAKLAR	331
ÖZGEÇMİŞ.....	347

ÖZET**DOKTORA TEZİ
OLTU VE YÖRESİ FOLKLORU****Emre DAĞAŞAN****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali KAFKASYALI****2013, Sayfa: 357****Jüri: Prof. Dr. Ali KAFKASYALI (Danışman)****Prof. Dr. Turgut KARABEY****Doç. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU****Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ****Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOPAL**

Bu çalışmada Oltu folklorunun özellikleri, bu özelliklerin halk yaşayışına yansımaları incelenmiş ve bu bağlamda da Türk kültürünün en büyük dayanaklarından olan halk bilimi ve halk edebiyatının sözlü ürünlerinin ortaya çıkarılmasına küçük bir katkı yapmak amaçlanmıştır.

Oltu'ya ait folklorik öğelerin tespitine yönelik bu çalışma; genel olarak, var olan kaynakların taranması, toplanması, tasnif edilmesi, saha araştırması ve elde edilen bulguların değerlendirmesini içeren bir derleme çalışmasıdır.

Çalışmada ilk olarak kaynak değerlendirmesi yapılarak kuramsal temeller oluşturulmuş ve çalışma yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş bölümünde, çalışmanın yapılmasındaki amaç, çalışmanın kapsamı, sınırları ve yöntemi ile çalışmaya konu olan Oltu'nun tarihi ve coğrafi özellikleri ile demografik yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, Oltu halk kültürüne ait öğeler olan, doğum, evlenme, düğün, ölüm, bayramlar ve törenler, kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği, halk sanatları, halk eğlenceleri, halk meteorolojisi ve lakaplardan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, Oltu'daki anonim halk edebiyatına ait ürünler olan türküler, maniler, ninniler, tekerlemeler, bilmece, atasözleri ve deyimler, masallar, fıkralar, efsaneler ve diğer anlatımlar halk hikâyeleri incelenmiştir.

Çalışma sonucunda, Oltu yöresinin çok zengin bir kültürel mirasa sahip olduğu tespit edilmiş olup, yöresel halk folkloruna yönelik çalışmalar ile Oltu yöresine ait çalışmaların derinleştirilmesi hususunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Oltu, Folklor, Halk Kültürü, Halk Edebiyatı

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****OLTU AND ITS DISTRICT'S FOLKLORE****Emre DAĞAŞAN****Advisor: Prof. Dr. Ali KAFKASYALI****2013, Page: 357****Jury: Prof. Dr. Ali KAFKASYALI (Advisor)****Prof. Dr. Turgut KARABEY****Assoc. Prof. Dr. Nesrin FEYZİOĞLU****Assist. Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ****Assist. Prof. Dr. Ahmet TOPAL**

In this study the features of Oltu folklore and its reflection to people's life were studied on and in this way it was aimed to contribute to find out the oral productions of folk literature and folklore (which are) one of the most important basement of Turkish culture.

The study having a dimension of finding out the folkloric figures of Oltu; is a kinde of compilation study because of screening the persent sources, collecting and classifying them, area research and evaluating the data handed. In this study firstly theorical basement were created and given information about the study. In the entering chapter; it was tried to be given information about the aim, scope, limitations and its methodology of the study with Oltu's historical and demographic instruction being the subject of the study.

In the first chapter, it was given information about birth, marriage, wedding seremony, death, festivals and feasts, celebrations, folk beliefs, folk kitchen, folk medicine, folk arts, folk pleasures, folk meteorology and nicknames being the figures of Oltu folk culture.

In the second chapter, the songs, poems, lullabies, tongue twisters, folk stories, laments, riddles, proverbs and expressions, tales, jokes, legends and folk stories being the productions of anoninous folk literature were studied on.

At the end of the study, it was found out that Oltu has a very rich cultural heritage and given some proposals to carry out some more dimensioned researches about the gregional folk folklore of Oltu and Oltu region.

Key Words: Oltu, Folklore, Folk Culture, Folk Literature

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Enst.	: Enstitüsü
KK.	: Kaynak kişi
m.	: Metre
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
No	: Numara
s	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: Ve diğerleri
Yay	: Yayınları
YLT	: Yüksek Lisans Tezi

ÖN SÖZ

Bir milleti diğerlerinden ayıran ana unsurların başında dil ve kültür gelir. Kültür, bir milletin ananelerinden, yaşantısından, örflerinden, sözlü ve yazılı edebiyatından, lisanından, musikisinden, dininden, ahlâkından estetik ve iktisadi ürünlerinden oluşur. Bu kapsamda da halk kültürü ve halk edebiyatı, bir millet için önemli unsurlardandır. Bu unsurlar, bireyin geçmişten günümüze yaşantısını yansıttığı gibi, bireyin kendi yaşantısını anlamlandırmaya da yardımcı olur. Halk kültürünün ve halk edebiyatının önemi dikkate alındığında, unutilan ve yitmekte olan değerlerin var olan ana kazandırılması Türk kültürüne büyük bir fayda sağlayacaktır. Bütün bunlar düşünülerek, önemli kaynaklara sahip olan Erzurum'un Oltu ilçesi halk kültürü ve halk edebiyatı bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Millet olmanın aslî unsurlarının oluşması, ortak bir mekânda ortak bir takım yaşantıların paylaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bu ortak yaşantı kendisini kültür alanında göstermektedir. Halk kültürü ve halk edebiyatı da bir toplumun ortak yaşantılarını, duygu ve paylaşımlarını, değer dünyalarını yansıtan öğelerin başında gelmektedir.

Küreselleşmenin sınırları ortadan kaldırdığı, yerel olan öğelerin içlerinin bir bir boşaltıldığı bu çağda; yabancılaşma, bireyler için en büyük sorunların başında gelmektedir. Birey yaşadığı topluma adapte olamamakta kendi kimliğini bir türlü inşa edememektedir. Bireyin kimlik inşası kültürel öğelerle etkileşimiyle mümkün olmaktadır. Halk kültürü ve halk edebiyatı bireyin yaşadığı toplumu ve değerleri içselleştirmesini sağladığı gibi onun sağlıklı bir kişilik ve karakter geliştirmesine de yardımcı olmaktadır.

Modern çağla birlikte halk kültürüne ve halk edebiyatına dair birçok unsur artık unutulmaya yüz tutmuştur. Unutilan bu öğelerin yaşatılması ve özellikle yeni nesillere kazandırılması gerekmektedir. Türk milleti geniş bir halk kültürüne ve halk edebiyatına sahiptir. Bu kapsamda Oltu yöresine ait zengin kültürel mirasın ortaya çıkarılması oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın yapılması konusunda beni yönlendirerek Türk halk kültürüne ve edebiyatına küçük de olsa bir katkı yapmamı sağlayan, hem ders döneminde hem de çalışma sürecinde maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Ali KAFKASYALI' ya teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum- 2013

Emre DAĞAŞAN

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI

Halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerinin büyük bir bölümü, kaynağı bilinmeyen ya da unutulmaya yüz tutmuş sözlü ürünlerden oluşmaktadır. Kültürümüzün kaynağı olan bu ürünlerin yok olmasına engel olmak için, bu ürünlerin halk kaynaklarından toplanıp kayda alınması ve yaşatılması gerekmektedir. Bu görev de halk edebiyatına ve halk bilimine gönül vermiş insanlara düşmektedir.

Bilindiği gibi Türk coğrafyasında her bölgenin, her yörenin kendine özgü halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri vardır. Bunların her biri, bir sonraki nesle aktarılacak üzere dil köprüsüne ihtiyaç duyar. İnsanoğlu dış dünyada yaşadığı gerçekliği düşüncesi/dili yoluyla söze dönüştürmüş ve zamanın süzgecinden geçirerek kalıcı hale getirmiştir. Türk Halk Edebiyatı bu açıdan çok zengindir. Çünkü düşüncenin gücü sözün gücü ile birleşmiş ve geçmişi bu güne taşımıştır.

Bu çalışmada güçlü bir tarihî geçmişe ve kültür potansiyeline sahip olan Oltu'nun, bütün kültürel mirası ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu mirası eksiksiz olarak ortaya çıkarmak ve sergilemek, hiç şüphesiz tek bir kişinin rahatlıkla gerçekleştirebileceği bir iş değildir. Ancak bu ürünlerin unutulmasına engel olabilmek için olabildiğince kayıt altına alınması da kültürün aktarımı ve devamlılığı açısından önemli bir görevdir.

Bu araştırmanın amacı, Oltu folklorunun özelliklerini, yaşayış ve uygulamalarını öğrenmek, tespit etmek ve bu zengin kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayarak unutulmasını önlemektir. Bu nedenle çalışmaya katkıda bulunması için, konu sınırları içine halk bilimi ve halk edebiyatı malzemelerinin yanı sıra, Oltu'nun tarihî, coğrafi ve demografik özellikleriyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Alan araştırmasında bulunan Oltu ve yöresindeki halk edebiyatı ürünleri, inançlar, adetler, gelenek ve göreneklerin tanıtılması ve bunların yazıya aktarılacak kalıcılığının sağlanması, geriden gelen nesle de yaşayan kültürün nakledilmesi, çalışmanın temel amaçları arasındadır.

Derleme çalışmaları sırasında, kaynak şahıslara Oltu ve yöresinin tarihine, kültürüne, inancına, folkloruna dair sorular yöneltilmiş; halk bilimine ve halk edebiyatına ait malzemeler ve bilgiler çalışmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

Araştırmada, bugüne kadar üzerinde birkaç küçük çaplı çalışmanın dışında çalışma yapılmamış olan Oltu yöresinin, halk bilimine ve halk edebiyatına ait mahsullerini daha düzenli bir şekilde kayıt altına almak; aynı zamanda da tarihi, kültürü ve inanç sistemini ilgilendiren bilgileri tespit etmek amacı güdülmüştür. Bu sebeple araştırmalar özellikle Oltu merkezinde, köylerinde ve çevre ilçelerin birkaç köyünde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada, Oltu ve yakın çevresine ait halk bilimi ve halk edebiyatı konularının tamamına yer verildiği söylenemeyeceği gibi, araştırmanın eksiksiz olduğu da iddia edilmemektedir.

II. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmanın konusu “Oltu ve Yöresi Folkloru”dur. Oltu şehir merkezini, köylerini ve Olur, Şenkaya, Narman gibi civar ilçelerin bazı köylerini kapsamaktadır. Çalışma, yoğun bir literatür taraması ve alan araştırması gerektirdiği için, çalışmaya, öncelikle akademik camiada kabul görmüş ve çalışmalarını genelde alan araştırmaları üzerine yapmış olan bilim insanlarının eserleri incelenerek başlanmıştır; bu konu üzerine yapılan tezler, sempozyum bildirileri, hakemli dergilerdeki makaleler tetkik edilmiştir.

Literatür taramasının yanı sıra, çalışmada kullanılan esas yöntem alan araştırması olmuştur. Gözlem, görüşme, kılavuz ve kaynak kişilerden yararlanma yöntemleriyle inceleme alanındaki kişilere ulaşılmaya çalışılmış; gözlem tekniklerinden ‘katılımlı gözlem’ yoluyla araştırılan topluluğun içerisinde kısa bir süre de olsa yaşayarak sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler edinmek amaçlanmıştır. Diğer bir araştırma tekniği olan görüşme için; görüşme öncesinde kişilere sorulacak sorular hazırlanıp, bir sohbet havasında sorulara cevap alınmaya çalışılmıştır.

Çalışma yapılan alanda, derlemede bulunan halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerini elde etmede genellikle gözlem yöntemine başvurulmuştur. Geçiş dönemleri dediğimiz düğünler, sünnet ve ölüm gibi uygulamaların büyük bir kısmına bizzat katılarak gözlem yapılmış; katılımın mümkün olmadığı bazı uygulamalar, kaynak kişiler vasıtasıyla tanıtılmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerin belirlenmesinde ise seçici davranılmaya çalışılmış; yöreyi iyi bilen kişilerden bunların seçilmesinde ve kendilerine ulaşılmasında destek alınmış; Oltu merkez ve köylerdeki tecrübeli, adet ve uygulamaları bilen ve yaşamlarına tatbik eden şahıslardan oluşmasına dikkat edilmiştir.

Yöre halkından sağlıklı bilgi alabilmek için ise yörenin yaşlıları ile görüşmek tercih edilmiştir. Geçiş dönemlerinde ve masal, hikâye, efsane gibi ürünlerin derlenmesinde daha çok köylerdeki yaşlı şahısların kaynaklığına başvurulmuştur. Derlemeler sırasında, teknik malzeme olarak, ses kayıt cihazı ile fotoğraf makinesinden yararlanılmıştır. Ayrıca, teknik malzemeler, kaynak kişilerin izinleri doğrultusunda kullanılmıştır. Ses kaydı ve görüntü alınmasını istemeyenlerin de anlattıklarına, görüşlerine çalışmada yer verilmiş; araçlar, en doğru şekilde kullanılmaya çalışılmıştır.

Folklorun kapsamına giren konuları eksiksiz bir biçimde toplamanın, bir araya getirmenin bir takım zorlukları söz konusudur. Çalışma alanı belli bir yöreye yönelik bile olsa konuların fazla olması; folklor malzemesinin tespiti, derlenmesi ve yazıya geçirilmesinde bazı güçlükleri de beraberinde getirmektedir.

Bütün derleme metotlarının uygulanması sırasında, derleyen, anlatan ve malzemeyle ilgili birtakım problemlerle karşılaşmaktadır. Derleme faaliyetlerinde karşılaşılan problemlerin en önemlisi, özellikle derleyici ile ilgili olanlardır. Derleyici, eğer soru sorduğu ve malzeme aldığı kimse ile karşılıklı bir güven havası yaratamamışsa derleme kesinlikle başarılı olamamaktadır. Bu noktada, çalışma sürecinde karşılaşılan sıkıntıların başında araştırma için gidilen köylerin bazılarına ulaşım problemi ve havanın sıcak olması gelmiştir. Köy yollarının bozuk oluşu ve görüşme yapılacak bazı kaynak kişilerin köy dışında tarlada ya da yaylada olması zaman zaman sıkıntı yaratmıştır. Karşılaşılan bir başka sorun ise özellikle bazı bayan kaynak kişilerin, görüşme yapmaktan çekinmeleridir. Böyle durumlarda bizlere eşlik eden, yöreyi iyi bilen ve yörede de tanınan kişi ya da kişilerin ricalarıyla, zaman zaman da yörede daha önce orman bakım memuru olarak görev yapmış rahmetli dedemin adını söyleyerek; bayan kaynak kişilerle, yüzleri değil de sırtları bize dönük ya da birbirimizi görmeyecek sadece ses duyulacak şekilde görüşmeler yapılmaya çalışılmıştır.

III. ARAŞTIRMA ALANI

a. Oltu'nun Coğrafyası

Bağlı bulunduğu Erzurum ilinin kuzeydoğusunda yer alan Oltu ilçesi, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içindedir. Yönetim bakımından bağlı bulunduğu Erzurum iline 124 km. uzaklıkta olan Oltu ilçesi ve çevresini yaklaşık 1400

km² yüzölçüme sahiptir.¹ Kuzeybatıdan Yusufeli (Artvin), kuzeyden Olur, doğudan Şenkaya, güneyden Narman, güneybatıdan Tortum ve batıdan Uzundere İlçeleri ile çevrili bulunan Oltu, Gemili Dağı (2892 m.), Kotek Dağı (2115 m.), Kırdag (2832 m.), Keçeli Dağı (2665 m.), Kılıdağ (2893 m.), Çataldağ (2728 m.), Karadağ (2980 m.) ve Akdağ (3047 m.) ile Oltu çayı ve kollarının oluşturduğu derin vadilerce şekillenen engebeli bir arazi yapısına sahiptir.² Bölgemizin coğrafi şekillerini dağlar, bunlar arasına yerleşmiş olan havza ve vadiler, yer yer göze çarpan tepeler ve platolar oluşturmaktadır. Ayrıca ormanlık bir bölge olan Oltu'nun 48 köyü orman köyü kapsamındadır. Bölgenin en önemli bitki örtüsü sarıçam ormanlarıdır ve bundan sonra çayırılar gelmektedir. Doğu Anadolu iklimi ile Doğu Karadeniz iklimi arasında bir tür geçiş iklimine sahip Oltu'da bu özelliği nedeniyle daha uzun süre tarım yapılabilen ve narenciye dışında her türlü sebze ve meyve yetişmektedir. İlçenin yıllık ortalama sıcaklığı 10 °C civarındadır. Kış aylarında ortalama sıcaklıklar genellikle 0 °C'nin altında görülmekte, yaz aylarında ise bu değer 20'li derecelere yükselmektedir. Dolayısı ile yazların oldukça sıcak ve kurak, kışların ise soğuk ve az yağışlı geçtiği söylenebilir³

En fazla yağışın Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında düştüğü Oltu ve çevresinde, özellikle tahıl tarımı büyük önem kazanmıştır. Sanayi bitkilerinden sadece şeker pancarının üretildiği bölgede, meyvecilik faaliyetleri daha çok aile ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmaktadır. Hayvancılık ve arıcılık bölgenin temel geçim kaynaklarının başında gelmektedir. Bölgenin linyit yatakları, gerek yakacak ihtiyacını karşılama, gerekse önemli bir iş gücünü istihdam etme açısından büyük önem taşımaktadır.

Genellikle süs ve takı eşyası yapımında kullanılan Oltutaşı, bölgenin önemli doğal kaynaklarından biridir. Erzurum taşı veya siyah kehribar olarak da adlandırılan bu taş, Oltu'nun ülke içi ve ülke dışı tanıtımında çok önemli rol oynadığı gibi bölge halkı için de geçim kaynağıdır.⁴

¹ Lütfü Özav, *Oltu'nun Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Taş Medrese Yay. Erzurum 1996, s.2

² Hamza Gündoğdu, Ahmet Ali Bayhan vd., *Tarihi ve Kültürel Yönleri ile Oltu*, Oltu Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Ankara, 2002, s.1.

³ İ. Kürşat Ağca, "Oltu' ya Genel Bir Bakış", *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu 1998, s. 3.

⁴ Akın Zaimoğlu, *Oltu Şura Hükümeti*, (Yayımlanmamış YLT) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s. 1.

b. Oltu'nun Kısaca Tarihçesi

Tarihi kaynaklarda Olti'k, Olhti'k, ve Oltu's diye geçen Oltu'nun tarihi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Oltu ismi Kıpçakların bir boy veya oymağından gelmektedir. Ayrıca bu ad, Dağıstan'ın güneyinde bulunan Şirvan bölgesindeki bir kasaba veya köye verilen isimidir. Bölgenin yerleşmeye ilk defa ne zaman açıldığı ve ilk yerleşik kavimlerin kimler olduğu hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Bununla birlikte Oltu'yu da içine alan Çoruh Nehri havzasından, yazılı belgelerde ilk defa MÖ IX. yüzyılda bahsedilmiş olması bölgenin tarihi geçmişinin oldukça eski dönemlere dayandığı fikrini kuvvetlendirmektedir.⁵ MÖ VIII-VII. yüzyıllarda Orta Asya'dan gelen göç dalgalarından Oltu ve çevresi de önemli ölçüde etkilenmiştir.⁶ Son dönemlerde yapılan çalışmalarda da; Son Buzul Çağı'nda buzullar çözüldükçe, buzul denizleri ve tufanların oluştuğu, Türklerin Tufan'ın etkisiyle "Tur-An Ovası'ndan" dünyaya yayıldığı, böylece gittikleri yeni mekânlara Orta Asya'da başlattıkları kültür ve sanatlarını beraberlerinde götürdükleri ve bu dönemde Oltu'ya da geldikleri savunulmaktadır.⁷

Sırasıyla Saba Türkleri, Medler, Persler, Makedonlar, Arsaklılar, Romalılar, Bizanslılar, Sasaniler ve Arapların egemenliğinde kalan bölge 1080 yılında Selçukluların eline geçmiştir.⁸

Bundan öncesinde ise Kıpçak kökenli Hıristiyanların Bizanslılar ile mücadelesi sonucu, Oltu'da yeni bir sayfa açılmıştır. 1018 yılında Bizanslılar Kars, Erzurum ve Tao bölgelerini ele geçirmiş, güvenli bir üs niteliğinde olan Oltu da alınarak kışlak olarak kullanılmıştır. XI. yüzyıl başlarında Oltu vadisinde Türk dalgalanmaları başladı. Önce Oğuzlar, arkasından düzenli kuvvete sahip Selçuklu akıncıları göze çarptı.⁹ Selçuklu yönetimine geçtikten sonra bölge, Saltuklu Beyliği'nin hâkimiyet alanı içinde kalmıştır.¹⁰ Yörede Atabekliklerin kurulmasına müteakip yöre; Oltu, Ardanuç, Şavşat,

⁵ Ağca, s. 2.

⁶ Hamza Gündoğdu, Ahmet Ali Bayhan vd., *Tarihi ve Kültürel Yönleri ile Oltu*, Oltu Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Ankara, 2002, s.4.

⁷ Tahsin Parlak, *Tufan'dan Turan Denizi'ne Turan Denizi'nden Günümüze Aral'ı Sırları*, Türk Dünyası İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi Yay. Ankara 2005. s.16.

⁸ Ağca, s. 2.

⁹ Enver Konukçu, "Tarihi Akışta Oltu", *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu, 1998, s. 627.

¹⁰ Gündoğdu, Bayhan. s.9.

Çıldır ve Ahıska olmak üzere 5 yönetim bölgesine ayrılmıştır.¹¹ Bu Atabek yönetimleri Akkoyunluların ortadan kaldırılmasıyla Osmanlılar döneminde tamamen Müslüman olmuşlardır.¹² 1534 yılında Erzurum Beylerbeyliği'nin kuruluşu ile Oltu ve çevresi, Beylerbeyliğin dışında ve Atabek yönetiminde kalmıştır. Osmanlı yönetimine geçtikten sonra Oltu ve çevresinde barış ve sükûnet uzun yıllar sürmüştür.¹³

Oltu Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra ilk defa "93 Harbi" denilen 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşında düşman işgali ile karşılaşmıştır.¹⁴ Doksanüç Savaşı sonunda hayali bir harp tazminatının aşağı yukarı beşte dördü yani 1 milyar 100 milyon ruble (o zamanki 195 milyon Türk altını) tutarındaki para karşılığında Kars, Ardahan, Oltu, Batum, Artvin bölgeleri Anavatandan koparılıp Çarlık Rusyasına bırakılmak gibi görülmedik bir felakete uğruyor.¹⁵ 1918 yılında işgalden kurtulmak amacı ile Oltu İslam Komitesi kurulmuş ve 25 Mart 1918'de düşman işgalinden kurtulmuştur. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile Oltu Türk toprakları dışında bırakılmış, 13 Nisan 1919 tarihinde kurulan Bağımsız Şura Hükümeti tarafından 17 Mayıs 1920 tarihine kadar yönetilmiştir. 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'nin Ankara'da toplanması üzerine Oltu Şura Hükümeti'ni temsilen Yasin Haşımoğlu meclis toplantısına katılmıştır. 17 Mayıs 1920 tarihinde ilçenin tamamen anavatana katılması sağlanmıştır. 1926 yılında da kanunen ilçe statüsüne kavuşmuş ve bugüne kadar ilçe olarak gelmiştir.¹⁶

c. Oltu'nun Demografik Yapısı

2010 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre; Oltu'nun şehir nüfusu 10280 erkek, 9689 kadın olmak üzere toplam 19969'dır. Kır nüfusu ise 5499 erkek, 5721 kadın olmak üzere toplam 11220'dir.¹⁷ 1990 sayımına göre; Oltu'nun şehir nüfusu 12257 erkek, 9560 kadın olmak üzere toplam 21817'dir. Kır nüfusu ise 11019 erkek, 13137 kadın olmak üzere toplam 24156'dır.¹⁸ 1965 sayımına göre; Oltu'nun şehir nüfusu 3559 erkek, 2436 kadın olmak üzere toplam 5995'dir. Kır nüfusu ise 13104 erkek, 13571

¹¹ Ahmet Toksoy, "Ortaçağda Oltu ve Çevresi", *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu 1998, s. 658.

¹² Gündoğdu, Bayhan, s. 10.

¹³ Gündoğdu, Bayhan, s. 11.

¹⁴ Muammer Demirel, "İşgal Yıllarında Oltu", *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu* Oltu 1998, s.89.

¹⁵ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953, s. X

¹⁶ Ağca, s. 2.

¹⁷ Yaşar Gök, *Erzurum İlinin Cumhuriyet Dönemi Nüfus Sayımları*, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 993, Erzurum 2001, s. 6.

¹⁸ Gök, s. 21.

kadın olmak üzere toplam 26675'dir.¹⁹ Cumhuriyet Dönemi'nin ikinci resmi sayımı olan 1935 sayımına göre, 1935 yılında Oltu'nun şehir nüfusu 958 erkek, 916 kadın olmak üzere toplam 1874'tür. Kır nüfusu ise 22927 erkek, 22673 kadın olmak üzere toplam 45600'dür.²⁰ 1916–17 yıllarında bizzat Ruslar tarafından tertip edilen bir nüfus istatistiğine göre; Oltu nüfusu toplam 43.198 kişiden oluşmaktadır.²¹ 1886 yılının verilerine göre ise Oltu Sancağı köyleri 3223 hane olup erkek nüfus 9597, kadın nüfus 9019'dur. Oltu kasabası 142 hane olup erkek nüfus 368, kadın nüfus 305'tir.²² Ortalama nüfus yoğunluğu, km²'ye 58 kişi olan Türkiye nüfus yoğunluğunun altındadır. Oltu ve çevresinde km²'ye 31 kişi düşmektedir.²³ Nüfusun cinsiyete göre bir değerlendirmesi yapıldığında şehirsal nüfusta erkek, kırsal nüfusta ise kadın nüfus fazlalığı görülmektedir. Erkek nüfus fazlalığı Oltu'ya gelen asker, öğrenci ve işçi nüfustan kaynaklanmaktadır.²⁴

¹⁹ Gök, s. 14.

²⁰ Gök, s. 6.

²¹ Ali Sinan Bilgili, "Türk İstiklal Harbinde Oltu ve Oltu İslam Şûrası", *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu 1998, s. 632.

²² Candan Badem, *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti*, Birzamanlar Yay. İstanbul 2010, s.360.

²³ Akın Zaimoğlu, *Oltu Şura Hükümeti*, (Yayımlanmamış YLT) Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 3.

²⁴ Ağca, s. 3.

BİRİNCİ BÖLÜM

OLTU HALK BİLİMİ

Orta Asya'nın sinesinde kök salıp boy veren Türk soyu, ilâhî kudretin verdiği fırsat, arzu ve azimle dünyanın dört bir yanına dal budak salmıştır. Nice iklimde ocak kurmuş nice coğrafyada vatan tutmuştur. Kimi yerlerde obalar, oymaklar, kimi yerlerde devletler, imparatorluklar... Gittikleri her yere Türk soyunun kültür, medeniyet ve hizmetlerini sunmuşlardır. Bugün Türk medeniyetinin ve kültürünün izlerini ta Çin ortalarından Avrupa içlerine kadar, Yemen sahillerinden Sibiryâ sahillerine kadar mühür mühür, mısra mısra görmekte²⁵ olmamız bu milletin büyüklüğünün, kadimliğinin göstergesidir. Bütün dünyada, hiç şüphesiz tarihin bu en eski milleti üzerine değişik alanlarda sayısız araştırmaların yapıldığı ortadadır. Dolayısıyla Türk kültürü hakkında da bugüne kadar hem Türk hem yabancı yüzlerce ilim adamının çok değerli çalışmaları oldu. Her topluluğun kendine özgü bir kültürün vardır, diğer bir deyişle her kültür ayrı bir topluluğu temsil eder. Bunun gibi Türk milletinin de dili tarihi, edebiyatı, sanatı, dini, müziği, mimarisi, hukuk anlayışı ve olaylar karşısındaki davranışlarıyla kendine mahsus bir kültürünün söz konusu olduğu aşikârdır.²⁶ Zaten millet olmanın temel özelliklerinin başında ortak bir mekânda ortak bir takım yaşantıların paylaşılması gelmektedir.

“Halk, belli bir gelenek içinde oluşmuş yaratma sayesinde birbirine bağlanan, bir ürünü kendisine ait kabul eden bireylerden oluşan topluluktur. Bu topluluğun bütün üyeleri tarafından bilinen ve tanınan halk bilgisi ürününün ne olduğu ise, yine o ürünün kendi metnine, kendi yapısına ve oluştuğu çevre ve şartlara, yani bağlama bağlı olarak ortaya çıkan estetik ve sanat kaygısı olan maddi ve manevi olgularda aranır. Bir başka ifadeyle; metni yapısı ve dokusu, oluşturulduğu şartlar ve çevre itibarıyla kendine has sanat değeri olan bir yaratmaya sahip olduğunu iddia eden herhangi bir topluluk halk kavramı ile ifade edilebilir. Bu türden bir topluluğu her yerde bulabiliriz ve onu millet seviyesine çıkararak, bu topluluğun sahip olduğu değerler bütününe “Türk Halk Bilgisi” (Türk

²⁵ Ali Kafkasyalı, *İran Türk Edebiyatı Antolojisi- I* - Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 920, Erzurum 2002, s. 14.

²⁶ Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yay. Ankara 2006, s. 8.

*Folkloru) adı verebiliriz. Bu bilgiyi kendine has yöntemlerle ele alan ve inceleyen bilim dalı da “ Halk Bilimi”dir.”*²⁷ Halkbilimi, halk kültürü ürünlerini derleyip değerlendirerek millî kültüre ve dolayısı ile çağdaş kültüre katkıda bulunmakla birlikte²⁸ toplumun gelenek, görenek ve inanışlarıyla, töresel ve törensel davranış ve yaşam biçimlerini oluşturan geleneksel değerlerle, halk kültürünün bütün konu ve kaynaklarını araştıran bir bilim dalı olarak değerlendirilir.²⁹ *“Halk bilimi, Batı Avrupa’daki aydınlanma çağı düşünce akımlarından beslenerek doğan bir bilim dalı olarak, XIX. yüzyıla damgasını vuran “uluslaşma” ideolojisinden olabildiğince yararlanarak kurumlaşmış ve ortaya çıktığı dönemden başlayarak çeşitli ideolojik ve kültürel hareketlerle yeni kuramsal çerçeveler kazanarak günümüze gelmiştir.”*³⁰ Folklor kelimesi de, önceleri “halkıyat” ve halk bilgisi” deyimleriyle karşılanmış, son zamanlarda ise bu kavramı belirten bir terim olarak yerleşmiştir.³¹ *“Halk bilimi, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi olmayan kültürel ürünleri konu edinen bunları (bilimsel yöntemde) derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir birleşime vardırılmayı amaçlayan bir bilimdir.”*³²

Halk biliminin önemli konularından biri “geçiş dönemleri”dir. Bilindiği gibi insan hayatında başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. *“Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur.”*³³ Her bir geçiş dönemi de kendi içinde inanç, adet, töre, tören gibi farklı başlıklar barındırır. Bu geçiş dönemleri bütün toplumlar için geçerli olan hem yöresel hem de evrensel özellikler gösteren birer kültür

²⁷ Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2007, s. 8.

²⁸ Lütfi Sezen, *Erzurum Şehir Folkloru*, (Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993, s. 15.

²⁹ Ensar Aslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yay. Ankara 2008, s. 11.

³⁰ M. Öcal Oğuz, *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*, Akçağ Yay. Ankara 2002, s. 25.

³¹ Agâh Sırrı Levend, Halk ve Tasavvufi Halk Edebiyatı, *Türk Dili*, Cilt XIX, Sayı 207, Aralık, 1968, s. 176.

³² Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İst. 1969, Fono Matbaası, ss.150-151.

³³ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2000, s. 131.

hazinesidir. Türk halkının da geçiş dönemlerine ait farklı inanmaları, uygulamaları vardır. Bu uygulamalar, yurt genelinde ortak özellikler gösterdiği gibi bazen de farklılıklar gösterebilir.

Biz de çalışmamızın birinci bölümünde Oltu ve yöresindeki geçiş dönemlerine ait, varlığını tesbit ettiğimiz, izleyip gözleyebildiğimiz, gelenek unsurlarını, inanç değerlerini, mevcut ritüelleri derleyip değerlendirmeye çalıştık. Ayrıca geçiş dönemlerinin seyrini takip ettik.

1.1. DOĞUM

İnsan, hayata ilk adımını doğumla atar. Doğum, insanoğluyla birlikte yeryüzündeki hemen bütün canlıların varlığını devam ettirebilmesi için gerçekleşen bir olaydır. Doğum, her zaman mutluluğun habercisidir. Bitkilerin doğumu hasatı, hayvanların doğumu zenginliği ve sürünün devamını, insanoğlunun doğumu da mutluluğu, ocağın tütmesini, soyun devamını haberler. Çocuk, ailenin temelidir. Bireyler çocuk sahibi olunca anne, baba ve aile olarak değerlendirilirler ve toplumdaki değerleri artar. Bu yüzden evlilik sürecinde anne ve baba adaylarının en büyük istekleri çocuk sahibi olmaktır.

Oltu yöresinde doğum meselesi; doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası olmak üzere üç aşamada gerçekleşir ve her aşamada görülen bir takım gelenekler ve inançlar, yapılan ritüeller vardır.

1.1.1. Doğum Öncesi

Oltu yöresinde, evlilik sonra hemen çocuk yapılması beklenir. Özellikle de erkek çocuk sahibi olma isteği yüksektir. Erkek çocuk istemenin de eskiden beri belli başlı sebepleri vardır. Bunlardan bazıları yöre insanlarının çiftçilikle meşgul olmaları, hayvan beslemeleri, ekin, biçin, harman yapılması kısacası insan gücüne bilhassa erkek insan gücüne fazla ihtiyaç duyulması. Bunlarla birlikte muhitin tarih boyunca çeşitli milletlerin işgaline açık olması da önemli etkenlerdendir. Devletin sık sık gençleri hatta orta yaşlıları askere alması erkek insanlara duyulan ihtiyacın sebeplerindendir. Son zamanlarda kız erkek ayrımı yapılmamasına gayret edilse de yine erkek çocuk isteğinin belirtisi açıkça görülmektedir. Çocuğun sağlıklı olması da yöre halkının büyük istekleridir (**KK. 3**). Neslin devam ettirilmesi meselesi de önem arz etmektedir. Çocuğu olmayanların kınanmasının altında da bu bakış açısı vardır. Bu mesele Türk kültürünün

derinliklerinde mevcuttur. Dede Korkut Hikâyeleri'nden "Dirse Han Oğlu Boğaç Han" hikâyesinde geçen "*Kimün ki oğlu kızı yok kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen, kara koyun yahnısından önine getirün, yir ise yisün yimez ise tursun gitsün. Oğlu olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olamayanı Allah Ta'ala kargayupdur, biz dahi kargaruz bellü bilsün*"³⁴ ifadesi de bunun bir göstergesidir.

Diğer yandan neslin devam etmesi, çok çocuk olması için tedbirler de düşünülmektedir. Çocuğu olmayan hanımlar için önlemler alınmaktadır. Bunlardan biri "kısırlığın önlenmesi" adı altında geçmektedir.

1.1.1.1 Kısırlığı Giderme Yolları

Oltu yöresinde çocuk sahibi olmamak üzücü hatta utanç verici bir durum olarak görülmektedir. Bu durumu gidermek, çocuk sahibi olmak için yapılan uygulamalardan bazıları şunlardır: Çocuğu olmayan kadınlar ebelere götürülürdü ya da eskiden yaşlı kadınlara götürülürdü. Türbelere gidenler de olurdu. Allah'ım burada yatan zatın yüzü suyu hürmetine bana bir çocuk nasip et, derlerdi. Oltu'da Zekiye Hanım vardı, ebelik yapardı. Ona çok giden olurdu. Bel çektirirlerdi. Zekiye Hanım kuyruk yağından karasakız yapardı. İlaç yapardı. Kadının beline karasakız çekerdi, yakı çekerdi ve o ilacı kullananların çoğunun da çocuğu olurdu. Kadın, hamile kaldığını kaynanasına, görümcesine, ya da eltisine söylerdi. Onlar da gelinimiz hamile kalmış yakınlarına söylerlerdi. **(KK. 1)**

Çocuğu olamayan bayanlar hamama gider, sıcak su kazanlarına oturur. Böylece suyun buharıyla rahimdeki yağlar erir. İki ya da üç gün üst üste gidilir sonra birkaç gün ara verilir ve tekrar gidilerek aynı işlem yapılır. Çocuğu olamayan bayana sürekli sıcak içirilir. Oltu Kalesi'ndeki türbeye ya da Mısır- i Zennun' a gidilir. Dua edilir ve oradaki ağaçlara bez parçaları bağlanır. Mahalle ebelerine gidilir ve onların ısırgan otu, ebemgümeci, zencefil, arı sütü gibi maddelerden yaptıkları bitkisel otlardan faydalanılır. **(KK. 2)** Işkın kökü kaynatılarak suyu içilir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadın muska, dua yazdırıp üzerinde taşır, kurşun döktürür. **(KK. 3)**

Çok az da olsa bunun aksine yani çocuk olmasının önlenmesine de çalışanlar vardır. Bu durum da "gebelikten kurtulma" veya "gebeliği önleme" şeklinde ifadelendirilmektedir.

³⁴ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964, s. 4.

1.1.1.2. Gebelikten Kurtulma

Günümüzde artık modern tıbbın ilerlemesi ve yurdun her yerine ulaşmasıyla, gebelikten kurtulmak için eskiden yapılan uygulamalar artık büyük oranda geçerliliğini yitirmiştir. Gebelikten kurtulmak için yapılan ve az da olsa hâlâ uygulanan birkaç yöntem şu şekildedir:

Ağaca veya yüksek bir yere çıkılarak buradan atlanır ve böylece düşük yapılır.

Rahime tavuk teleği (kanadı) sokulup deşilir ve kanama başlatılır.

Rahime örgü şişi sokulur.

Sabun, fitil gibi yapılarak rahime sokulur.

Hamile bayan kınayı ezerek suyla içer.

Soğan kabuğu kaynatılarak suyu içilir. (KK. 4, KK. 1, KK. 5)

1.1.1.3. Aşerme

Deyimin aslı “aş yerme” olup, “yiyecek şeyden tikslenme” demektir. Beğenmemek kötülemek anlamlarındaki aş yemek giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının istediği her şey verilmeye gayret edilir. Kimi zaman bu istekler çok münasebetsiz de olsa, yerine getirilmediğinde annede veya çocukta zararlı etkilerin meydana geleceğine inanılır³⁵

Hamile kadının canı mevsimi itibarıyla bulunması ya da getirilmesi zor olan yiyecekler ister. Buna aşerme denir. Anne adayının hamilelik süresince oluşan yiyecek istekleri mümkün olduğu kadarıyla yerine getirilir. Eğer kadın aşerdiğinde istedikleri getirilmezse ya da yiyemezse bebekte bir sıkıntı olacağı düşünülür. Hamile kadının canı ne isterse onu yemesi gerekir ki çocuğu güzel olsun. Anne hamileyken tatlı yerse çocuğu güzel olur. (KK. 6)

1.1.1.4. Hamilenin Kaçınmaları

Doğum yapacak olan kadına doğuma bir iki ay kala artık iş gördürmezler. Bazı kadınlar neredeyse hamileliklerinin başından itibaren sürekli hasta olup hiçbir iş yapamazken kimisi de doğum yapmasına az bir zaman kalana kadara çalışıyor her işi yapıyor.

³⁵ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay. İstanbul 1994, s.146.

Hamile kadın, doğacak çocuğun kime benzemesini istiyorsa çocuk karnında oynadığı zaman, benzemesini istediği kişinin yüzüne bakar. Kadın hamileyken vahşi hayvanlara bakmaz, bakarsa bebeği onlara benzer. Hamile kadın saçlarını kestirirse bebeğin kel olacağına inanıldığı için kadın saçlarını kestirmez. Çocuğun gözlerinin sürmeli ve güzel olması için anne hamileyken keklik eti yer. Çocuğun zeki ve kuvvetli olması için anneye hamileyken paça yedirilir. Annenin doğum sırasında güçlü olması için doğuma yakın zamanda anneye şerbet içirilir. **(KK. 3, KK.7, KK. 8, KK. 9)**

1.1.1.5. Çocuğun Cinsiyetinin Tayini

Kadının hamile olduğu anlaşıldıktan sonra başta anne baba olmak üzere aile çevresindeki herkes doğacak çocuğun kız mı yoksa erkek mi olduğunu merak etmeye başlar. Yöremizde çocuğun cinsiyetini tayin etmek için görülen inanmalardan bazıları şunlardır: Hamileyken eğer bebek karında sağ tarafta oynarsa oğlan, sol tarafta oynarsa kızdır, diye düşünülür. Eskiden kaynana, kaynata ya da kocaya beni hastaneye götür de baktır demek mümkün değildi. Karın yapısı dikse, çocuk erkektir. Karın yanlara doğru yatıksa, yayvansa çocuk kızdır. Kadın elmayı ısırarak yerse bebeği erkek olacak demektir. Hamilenin canı ekşi istiyorsa bebek kız, tatlı istiyorsa bebek erkek olacak diye düşünülür. Hamile kadının yüzü lekelenirse kız çocuğu olacak demektir. Hamile kadının yüzü ışıklık, pürüzsüzse erkek çocuğu olacak demektir. Hamile kadın çok sinirliyse kız çocuğu, neşeliyse erkek çocuğu olacak demektir. **(KK. 1, KK. 4, KK.5, KK. 7)**

1.1.2. Doğum Sırası

Yeni bir hayatının başlangıcı olan doğumun tam olarak gününü hamile kadın kaynanasına ya da büyüklerine söyleme çekinir, genelde eltisine ya da görümcesine söyler ona göre de hazırlıklar yapılır.

1.1.2.1. Doğum Hazırlığı - Doğum Olayı

Bebek doğmadan önce onun beşiği, zıbınları, kundağı, örtüleri, yastıkları, çarşafı hazırlanır. Doğum; eskiden köydeki tecrübeli yaşlı kadınlar ve köyde ebe varsa ebe tarafından evde yaptırılırdı. Ama şimdi tıbbın gelişmesiyle ve insanların bilinçlenmesiyle doğumlar artık hastanelerde yaptırılmaktadır. Evde yaptırılan doğumlar erkeklerden uzak bir ortamda kadınların toplandığı bir odada yaptırılır. Odada kilitli kutu ya da andık gibi eşyalar varsa bunlar açılır. Doğum sırasında kadınların her biri

doğumun kolay olması ve bebeğin özürsüz olması için dua eder, hastanın sırtını ovarlar. Eğer doğum çok çetin olursa hastaneye götürülür. Doğum kolay olsun diye doğum yapacak kadının ayaklarını sıcak suya koyarlar ya da toprağı ısıtırlar bayanın altına koyarlar. Doğumda, sonun yani eşin gelmesi güçleşirse kadın yatırılır ve kadının karnına basılır **(KK. 1, KK. 9, KK. 14)**.

Doğum yaparken ölen bir kadın şehit sayılır, bütün günahları affedilir **(KK. 2)**.

1.1.2.2. Göbek Kesme - Tuzlama - Yıkama

Çocuğun göbeğı keskin bir bıçakla, makasla ya da jilette kesilir. Göbeğı kesen kişi, çocuğa bir ad verirse bu ad çocuğun göbek adı olur. Çocuk doğduktan sonra kokmasın, eti sık olsun, pişmesin diye koltukaltları, kulaklarının arkası, boynu, bacakları ince tuz ile diye tuzlanır. Eskiden pudra falan olmadığı için böyle yapıldı **(KK. 14)**.

1.1.2.3. Göbekle İlgili İnanışlar

Çocuğun göbeğı kesildikten sonra göbek ucu katlanarak bağlanır ve sonra caminin duvarlarında herhangi bir boşluğa sıkıştırılır ya da cami bahçesine gömülür ki çocuk imanlı, Kuranlı olsun. Çocuğun ne olması ya da ne ile uğraşması isteniyorsa göbeğı oraya gömülür. Okulun duvarına gömülür, okusun diye. Kur'an- ı Kerim' in arasına koyanlar da vardır **(KK. 6, KK. 10, KK. 11)**.

1.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrasında ilk yapılan iş dünyaya yeni gelen çocuğun aile bireylerine ve akrabalarına müjdenmesidir.

1.1.3.1. Müjde Verme

Çocuğun dünyaya geldiğini ebe ya da doğum yaptıran kişi müjdeler. Müjdeyi verene, çocuğun babası, dedesi ya da yakınları tarafından bir miktar bahşış verilir. Çocuğun kırkında da ebe ziyaret edilir. Ebeye hediyelik kumaş, çay şeker, kına, sabun gibi hediyeler verilir.

Çocuk meme tutmaya başlayınca dadak verilir. Kadın memesini yıkar sonra süt verir. Diyelim ki bebek bir yaşındayken kadın hamile kaldı o zaman bebek süttten kesilir **(KK. 6)**.

1.1.3.2. Ad Koyma

Kişi adları; yer adları gibi bir milletin geçmişini, kültür düzeyini, dini inancını ve dünya görüşünü araştırmak açısından önemli³⁶ olduğu kadar kişilerin tanınması veya kendilerini tanıtmaları bakımından bir tür şifreleme ve kodlamadır. İnsanlar bunu fitrat gereği sayı ile değil, adlandırmayla yapmışlardır. Adı olmayan kişi yoktur dense yanlış olmaz ve kişiler adlarına benzer. Hiç kimse doğumunda adını seçme ve koyma durumunda değildir. Bir bebeğin kendine ad vermesi, fitrat gereği düşünülemez; bunu anne-baba veya bakımından sorumlu olanlar (vasi) yapar. Ad vermede belli bir kural değil; dinlere, dillere, yörelere, tarihi şartlara, zevk veya duyuşlara ve zaman bağlı farklı etkenler vardır.³⁷ Oltu yöresinde doğum gerçekleşikten sonra, anneye gözyaşlılığı verilir ve çocuğun cinsiyeti ne olursa olsun, sesi güzel, yumuşak olan biri tarafından bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur ve adı söylenir, ardından da bebek emzirilir. Ezan okunmadan emzirilmez.

Çocuğa ad, babanın tarafından dede ve nine yahut hatırı sayılan bir kişi tarafından koyulur. Seçilen isimler genellikle sayılan sevilen, kutsiyet arz edilen kişilerin adları konulur. Bu kimseler ölmüş veya yaşıyor olabilirler **(KK. 15)**.

1.1.3.3. Diş Hediği

Çocuk diş çıkardığında dişini gören ilk şahıs bebeğin üzerindeki elbisesini çıkarır ve ona yeni aldığı elbiseyi giydirir ya da hediye verir.

Bebeğin annesi ya da ninesi (babanın annesi) kurutulmuş mısır tanelerinin suda haşlanmasıyla yapılan “hedik” dediğimiz yiyeceği pişirirler. Yakın akrabalar davet edilir. Hediğin bir kısmı çocuğun başından aşağı dökülür. Geri kalanı ise misafirler tarafından yenir. Hediği yenen çocuğa davetliler hediye verirler **(KK. 12)**.

1.1.3.4. Lohusa Bakımı - Lohusa ve Bebeği Ziyaret

Doğumdan birkaç gün sonra akraba ve komşular lohusa kadını ziyarete giderler. Gelirken de hamur işi, yağlı şeyler getirirler ki annenin sütü bol olsun. Çocuk ailenin ilk çocuğuysa, annenin ailesi tarafından döşek ve yorgan yapılır. Şimdilerde ise karyola alınıyor. Anne tarafından nine ve dede olanlar, hem kızlarını ziyarete giderler hem de bu hediyelerini getirirler. Bu hediyelerin yanında torunlarına para ya da altın takarlar.

³⁶ Abdurrahman Varis, Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme, *Millî Folklor*, 2004, Yıl 16, Sayı 61, s. 124.

³⁷ Osman Kibar, *Türk Kültüründe Ad Verme*, Akçağ Yay, Ankara 2005, s. 15.

Lohusayı ve bebeği görmeye gelen herkes, maddi durumunun elverdiği ölçüde para yahut hediye verir. Verilen paradan ya da hediyeden sonra “nasibi bol olsun” denir. Lohusa, yatağında dört beş gün yatar ve sulu şeyler yedirilir. Dut iyi gelir. Doğumdan sonra anne sıcak suyla temizlenir ve altına höllük (kavrulmuş toprak) konur ve anneye karadut hoşafı, elma kompostosu, kayısı kurusu, herle (un çorbası) ve kara erik kompostosu gibi şeyler içirilir. Çocuğun gözleri mikrop kapmasın ve güzel olsun diye bebek doğar doğmaz gözlerine limon suyu damlatılır. Çocuğa anne sütünden önce şerbet ya da dut suyu verilir.

1.1.3.5. Alkarısı - Albasması

Oltu yöresinde lohusa kadına cin ya da alkarısı gibi varlıkların musallat olabileceği, bu varlıkların lohusayı rahatsız edeceği hatta hasta edebileceği düşüncesi yaygındır. Kendilerini bizzat albastığını söyleyen kaynak kişilerimizin anlattıkları olaylar şu şekildedir:

Ben iki günün lohusasıydım. Balkonda çocuğu havalandırayım diye dışarıya çıktım. Ay ışığı vardı. Baktım karşıdan İzzet (eşim) geliyor. Başında beyaz şapka vardı dedim herhalde değirmenden geliyor. Geldi, merdivenden çıktı, elini yüzüme attı, bana sille vuracaktı ki ben içeri kaçtım ve öylece düşüp bayılmışım. Sonra beni uyandırdılar. Herife sordum; bene niye vuracaktın, ben sene ne ettim ki? Meğer benim herif değilmiş o, herif heç evden dışarı çıkmamış bile. (KK. 13)

Ben de kırklıydım. Görümcemle kapıya çıktık. Ayten önümde giderken orda birden Asım'ın kafası önüme düştü, yuvarlanmaya başladı. Sonra kayboldu gitti. Ben o anda bayılmışım. (KK. 1)

1.1.3.6. Kırk Basması

Lohusanın yanında kırk gün boyunca mutlaka birileri olur. Lohusa kesinlikle yalnız bırakılmaz. Çünkü cinlenir, kırk basar ya da buna benzer bir şey olabilir. Yeni doğan bir bebeğin yanına başka bir bebek getirilmez, bebekler birbirlerine gösterilmez. Gösterilirse kırkları basabilir, bebekler hasta olur (KK. 1, KK. 14).

1.1.3.7. Kırklama

Doğumdan kırk gün sonra anne ve bebek banyo yapar. Buna “kırklanma – kırk dökme” adı verilir. Banyo yapılan su bildiğimiz su değildir. Bu suyun farkı; kırk tane ihlâs suresi okunmuş bir taşın, suyun içine batırılmış olmasıdır. **(KK. 7)**

Tespihe dualar okunur ve tespih kazana atılır. Sonra kazandaki suya da dualar okunur. Bu suyla bebeği yıkarlar. Anne de yine bu suyla yıkanır. Bebek doğduktan sonra kırk gün sayılır. Kırkinci gün bu iş yapılır. Kırkını dökeriz. Bunu, dini bir görev olarak bildiğimiz için yaparız. Eğer kırklama gecikirse ya da yapılmazsa çocuk da anne de hasta olur Nazardan korunmak için muska yaptırılır ve bu muska kundağa takılır. Bundan başka bebeğe sık sık maşallah ve sübhanallah denir. Ayrıca bebeğin bulunduğu odada Kur'an-ı Kerim bulundurulur. Bebeğin kundağına soğan ya da demir bir eşya da konur ki bebeğe bir şey olmasın. **(KK. 2)**

1.2. SÜNNET

Arılar yapar petek
Erkekler giymez etek
Sünnet olmayanlara
Nasıl denilir erkek³⁸

Sünnet; insan sağlığı açısından çok faydalı olmakla birlikte önemli bir dini vecibe olarak görülür ve erkekliğin de ilk adımı kabul edilir. Bu yüzden bir geçiş dönemi durumundadır. Çocuklarla ilgili olan ve çok önem verilen geleneklerden biri olan sünnet töreni ile ilgili birçok ritüel vardır. Düğün hazırlığı, kirve, sünnetçi, çocuğun hazırlığı, sünnet işlemi ve hediye-armağan gibi bir dizi örf, adet, görenek vardır.³⁹

1.2.1. Sünnet Yaşı

Oltu yöresinde sünnet mümkün olduğu kadar erken yaşlarda yaptırılır. Genellikle bir yaşından en geç yedi yaşına kadar, çocuk okula başlamadan önce

³⁸ Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara 2007, s. 672.

³⁹ Ali Kafkasyalı, *İran Türk Aşıkları ve Milli Kimlik*, Eser Ofset, Erzurum 2007, s. 188.

yaptırılması uygun görülür. Ancak çocuğun hiç akrabası, kimsesi, onu sünnet ettirecek herhangi biri yoksa sünnet yaşı geçmiş, sünnet olmamış olabilir. Eğer çevrede böyle yetim, öksüz, fakir çocuklar varsa muhtarlığa, belediyeye bildirilir, muhtarlık, belediye ya da zengin kişiler bu çocukları sünnet ettirir. Askere gidene kadar sünnet olmamış biri varsa da askerde sünnet edilir **(KK. 15)**.

1.2.2. Sünnet Hazırlıkları - Sünnet Düğünü

Sünnet; yara çok olmasın, çabuk iyileşsin diye eskiden genelde kışın yapılırdı, ama artık özellikle çocuğun okul durumundan dolayı yazın yapılmaktadır. Eskiden sünnetçiler vardı. Elllerinde bir çanta, içinde de malzemeleri, köylere gelir, çocukları sünnet ederlerdi. Berberler de sünnet yapardı hatta diş bile çekerlerdi. Sünnet olacak çocuğun sünnet kıyafetleri alınır, odası hazırlanır, süslenir ve çocuk sünnetten önce arabayla gezdirilir. Sünnet; mevlitli ya da davul zurnalı bazen de hem mevlitli hem de davul zurnalı olabilir. Çocuğunu sünnet ettiren kişi ya da kirve maddi durumlarına göre kebab vurdurur ya da sünnet yemeği verir. Yöremizde kirvelik vardır ama başka yerlerdeki gibi öyle aşırı bir kirvelik olmaz. Kirve sünnetin bütün masraflarını karşılar **(KK. 11, KK. 16)**

Sünnet düğününün olduğu gün ya erkenden hastaneye gidilir hastanede kestirilir ya da sünnetçi eve gelerek sünneti yapar. Çocuk sünnet olurken çocuğu kirve tutar. Ben hatırlıyorum beni dedem sünnet ettirmişti. Sünnetçi geldi; dedeme dedi ki, Recep Ağa senin torunun ata binmeyi de biliyormuş bu yaşında, dedem de evet biliyor, dedi. Bana döndü, dedi oğlum göster bakayım ata nasıl biniyorsun. Ben de yataktaydım, yastığa oturdum, dedim dede böyle biniyorum. O arada dedem nasıl ettiyse ben sırtüstü geldim. Bir baktım ki sünnetçi kesmiş bile **(KK. 15)**.

Çocuk sünnet olduktan sonra misafirler de hediyelerini getirerek, çocuğun babasına, kirvesine göz aydınlığı verirler.

Kesilen parça, genelde caminin duvarında bir yere sıkıştırılır, caminin bahçesinde ayağın değmediği temiz bir yere gömülür. Bunun sebebi; çocuk dinine bağlı olsun, namazında niyazında olsun. Hatta parçayı kuruttuktan sonra Kur'an-ı Kerim'in arasına koyanları bile ben gördüm **(KK. 10)**.

1.3. ASKERLİK

Türklerin en eski çağlardan beri yeryüzünün çeşitli yörelerinde, değişik kültür ve medeniyet çevreleri içerisinde etkili olması, buralarda bilhassa onlu sisteme dayalı ordu nizamı yoluyla merkezden idareyi mümkün kılan teşkilat sayesinde aynı anda ya da farklı zamanlarda muazzam siyasi teşekküller meydana getirmesi⁴⁰ askerliği İslamiyet öncesinde de sonrasında da kutsal bir görev olarak kabul etmelerinin neticesidir. Askerlik, kutsal bir görev olmakla birlikte kültürümüzde olgunlaşma dönemi olarak da görülür. Deli dolu gençler askerden geldikten sonra o hallerinden eser kalmaz, halk arasındaki tabirle artık “adam olmuş”lardır, işe girebilirler ve en önemlisi artık evlenebilirler.

Oltu yöresinde, askerlik ve asker uğurlamayla ilgili yapılan uygulamalar şunlardır: Mahalleden bir genç askere gidecekse, gitmeden birkaç gün önce mahalledeki gençler davul zurna çaldırmaya başlarlardı, halaylar çekerlerdi. Akşamları da evlerde toplanırlardı. Herkes durumuna göre yiyecek bir şey getirirdi. Yumurta, yoğurt, tandır ekmeği, kavurma gibi şeyler ya da durumu iyiye koç kesilirdi. Genç, mahalledeki komşularını dolanarak helallik ister, onların ellerini öperdi. Gencin ellerine kına yakılırdı. Komşular da askere gidecek genci evlerine çağırarak yemek yedirirdi. Gencin askere gideceği gün de herkes onu uğurlamaya gider, harçlık verir öyle yola vururdu. Asker de izine geldiğinde ya da terhis olup geldiğinde komşularına şeker, kına gibi ufak tefek hediyelere getirirdi (KK. 17).

1.4. EVLENME

İnsan hayatının doğum ve ölüm arasındaki bir diğer önemli aşaması olan evlilik; bir erkekle bayanın belli kurallar çerçevesinde bir arada olması, aile oluşturmaları demektir. “*Evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaları, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür*”.⁴¹ Her toplumun kültürüne göre farklı biçimlerde uygulanan evlilik, toplumların varlığını sağlayan çekirdek yapıyı oluşturduğu için evrensel bir

⁴⁰ Kafkasyalı, s. 7.

⁴¹ Ölmez Nurhan, Sökmen Sultan, Isparta-Gönen’de Geçmişten Günümüze Evlenme Adetleri, *Millî Folklor*, 2012, Yıl 24, Sayı 95, s. 185.

nitelik taşıyan evlilik,⁴² bütün milletlerde olduğu gibi Türk milletinde de eski devirlerden bugüne kadar gelen önemli bir aşamadır. Evlenme ve yuva kurma eski Türk toplumu ile Türk devletinin temeli idi. Evliliğin sembolü ise “eb” yani ev olmakla birlikte dış tesirlerden uzak kalmış olan Yakut Türklerinde de evlilik; “sönmez bir ateş yakma,” eve gelen gelin ise “evi aydınlatan bir ateştir”.⁴³

1.4.1. Evlenme Biçimleri

Oltu yöresinde genel olarak yakın akraba evliğı özellikle son yıllarda artık pek fazla görülmez. Kız kaçırma nadiren olur. Kız ve erkek birbirlerini seviyorsa ama kızın ailesi kızı vermiyorsa, kızla oğlan anlaşır ve oğlan kızı kaçıır. Ama daha sonra aileler genelde anlaşır, barışırlar. Küskünlüğü fazla uzatmazlar, başka yerlerdeki gibi kin gütmazler. Beşik kertmesi, eskiden olurdu ama artık o da kalkmıştır. İç güvesi de çok nadir olur ancak birinin erkek çocuğı yoksa kızını evlendirdiğı adamı evine iç güveyi olarak alabilir (KK. 17, KK. 18).

1.4.2. Evlilik Yaşı - Çağı

Delikanlı askerden geldikten sonra yani yirmi yaşını geçtikten sonra evlendirilir. Yaklaşık 23-24 yaşları evlilik yaşıdır. Yirmi yaşından önce evlendirilmez zaten askerlik yapmayana kolay kolay kız vermezler. Ancak daha erken yaşta evlenenler de olur.

Önceden kızın görüşü alınmaz ve kıza evlilikle ilgili sormazlardı. Babası kime verirse onunla evlenmek durumundaydı. Aileler genellikle evin büyük çocuğundan başlayarak çocuklarını evlendirirler. Büyük abla ya da ağabeyi bekâr iken küçük kardeşlerin evlenmesi uygun görülmediğı gibi hoş karşılanmaz. Eskiden de şimdi de evlenecek olanlarda aranan özelliklerin başında akıllı olması gelirdi. Ev geçindirir mi geçindiremez mi ona bakılırdı. Şimdi arabası, işi evi olup olmadığı sorulur. Nerede çalıştığı araştırılır. Önceden bir adamın atı, evi bir de tarlası varsa, aklı başındaysa, yaşı da uygunsa tamamdı (KK. 12, KK. 19).

1.4.3. Evlilik Aşamaları

Evlenme, aile kurmak için kadınla erkeğın, hukuk düzeninin ön gördüğü kurallara uygun olarak nikâhla birleşmesi, bir nevi sözleşme ve Türk toplumunda en

⁴² Serap Çatal, *Alvar Monografisi*, (Yayımlanmamış YLT) Atatürk Üniversitesi, SBE, , Erzurum 2009, s. 86.

⁴³ Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, TDAV Yay. İstanbul 2001, s. 253-254.

önemli toplumsal olaylardan biridir. Evlenme merasimi, ritüellerinin zenginliği, rengarenkliği ve çokluğu ile diğer adetlerden farklılık arz etmektedir.⁴⁴

Oltu yöresinde, araştırmalarımız neticesinde evlilik aşamalarının birçoğunun hala geleneksel usullere uygun olarak sürdürüldüğünü tespit ettik. Pek çok geleneğin uygulandığı aşamalar şu şekildedir:

1.4.3.1. Eş Seçimi

Evliliklerde eskiden görücü usulü ile aile büyükleri eş seçimine karar verirdi. Akraba, tanıdık, dost ve yakın çevrelerden eşler seçilirdi. Ama günümüzde evlenecek gençler, eğitim yıllarında, meslek çevrelerinden beğendiği birini, kendileri seçmektedir. Aile büyükleri bu eş seçimlerinde fazla etkili olamamaktadır.

Alınacak gelin adayında fiziki güzellik, güzel huylu olması, becerikli ve çalışkan olması, tanıdık bildik bir aileden olması gibi özellikler aranır. Kız verilecek damat adayında da iş veya meslek sahibi olması, sosyal güvencesinin olması, kötü alışkanlıklarının olmaması gibi özellikler aranır **(KK. 20)**.

1.4.3.2. Kızı Görme - Kız İsteme

Eğer önceden belirlenen bir gelin adayı varsa haber verilmeden sabah erken saatlerde erkeğin annesi, varsa ablası veya kız kardeşi ve yakın akrabalarından bayanlar o gelin adayının evine, eğer belirlenen bir gelin adayı yoksa da herhangi bir eve gidip kapıyı çalar ve “tanrı misafiri geldik” veya “evde gelinlik kız varmış, görmeye geldik” derler. Ev sahibi de eğer evde gelinlik kız varsa ve kız görücüye çıkmak istiyorsa gelenleri kabul eder. Erken gidilmesinin sebebi; gelin adayının erkenden uyanıp uyanmadığını, evin düzenli olup olmadığını görmektir. Evin çeşitli yerlerine bakarak, kızın temiz olup olmadığını, elinin işi tutup tutmadığını bakarlar. Bu yerler genelde kilim altları ve kapı eşikleridir. Eğer buralar temiz ise ve kız da boylu poslu güzelse görücülerin hoşuna gitmişse, kadınlar biri, oğlumuz için kızınızı münasip gördük, bu yüzden geldik, diye söze başlar. Damat adayının yaşı, mesleği gibi hususlar hakkında bilgi verir ve kızı annesinden Allah’ın emriyle ister, uygun görürseniz gençler de birbirlerini görüp tanışınlar diye izin ister. Eğer kız tarafı ve kız tanışmayı isterlerse uygun bir gün belirlenir. Kız tarafından birilerinin aracılığıyla damat adayı ile tanışmak için park, çay bahçesi, pastane gibi bir mekânda kısa süreli bir sohbet fırsatı oluşturulur.

⁴⁴ Kafkasyalı, s.184.

Böylece gençler birbirlerini görmüş olurlar. Kızın ailesi de bu esnada damat adayını ve ailesini sorar, soruşturur, akrabalarıyla görüş alışverişi yapılır. Eğer kızlarını vermeyi uygun görürlerse, kız tarafı haber gönderir ve bayanlar bir gün tayin ederler.

1.4.3.3. Söz Kesimi

Tayin edilen bu günde (genellikle perşembe) damat adayının babası, amcası gibi büyükleri gider, “Allah’ın emri Peygamberin kavliyle kızıma talibiz, bizi akrabalığa kabul ediyor musunuz, derler. Kızın babası da ailenin aldığı karara göre, “uygundur, Allah yazmışsa, kaderde varsa olur, biz önüne geçemeyiz” diyerek kabul ettiklerini söylemiş olurlar. Söz kesilir. Söz kesiminde damat adayı bulunmaz. Şerbet içilir. Nişan ve düğünle ilgili hususlar konuşulur, kesim kesilir.

1.4.3.4. Başlık Parası

Eskiden “başlık parası” adı altında belli bir miktar para kararlaştırılırdı. Kız babası başlık isterdi. Başlığı alıp cebine koyan da vardı, kızına eşya alan da vardı. Fakat şimdi başlık parası tamamıyla kaldırılmış gibidir.

1.4.3.5. Nişan - Nişanlı Görme

Nişan günü ya da nişandan birkaç gün önce, erkek tarafı gelinlerini alır, çarşıya götürür ve elbise, ayakkabı gibi hediyeler alır. Nişan, kız tarafının belirleyeceği bir salonda ya da evde yapılır. Mevsim itibariyle uygunsa bahçe gibi açık alanlar da tercih edilebilir. Ama genelde nişan, kız evinde yapılır. Nişan masrafını oğlan tarafı karşılar. Nişana damat ve gelinin akrabaları, yakınları davet edilir. Bayanlar ayrı bir yerde erkekler ayrı bir yerde bulunurlar. Eskiden erkek tarafı nişana giderken baklava, şeker, çikolata, lokum gibi tatlılar götürürdü. Günümüzde ise çikolata ve çiçek götürülüyor. Usulen tekrar elçilik edilir. Kahveler içilir. Geline ve damada nişan yüzükleri takılır. Nişan yüzüklerini her iki tarafta da en yaşlı kişiler takar. Ayrıca geline bilezik, kolye gibi takılar takılır. Günümüzde artık nişanın en önemli hediyesi tektaş yüzüktür. Gelen misafirler de yeni çiftlere yakınlık derecelerine göre çeşitli takılar takar, hediyeler verirler. Yemekler, tatlılar yenir.

Nişandan sonra kızla erkek öyle rahat bir şekilde görüşemez. Arkadaşlar ya da akrabalar tarafından beş on dakikalık kısa görüşmelere ayarlanırsa ancak o zaman ya da bayram, kandil gibi günlerde aileler birbirlerini ziyarete giderse bu arada nişanlılar da birbirlerini görmüş olurlar. Ama bunun dışında damat, gece geç vakitlerde gizli gizli

nişanlısını görmeye gider ve giderken köyün ya da mahallenin delikanlılarına yakalanmamaya çalışır. Eğer yakalanırsa ya delikanlılara ziyafet çeker ya suya batırılır ya da güzel bir dayak yer. Kız ise düğün yapılana kadar (cenaze-özel davetler haricinde) erkek evine hiç gitmez.

Nişan süresi altı aydan fazla olmaz, zorunlu haller dışında belki bir iki ay daha uzatılabilir. Oğlan tarafı, nişan ile düğün arasına denk gelen kurban bayramı varsa kız tarafına koç yollar. Bu koç güzelce süslenir, boynuzuna bilezik ya da bilezikler takılır.

Çok ciddi bir sebep veya aşılmaz bir engel olmadıkça nişan kesinlikle bozulmaz. Nişanın bozulması halinde ise kız tarafı takıları iade eder. Nişan bozmuş bir kızın başkası ile evlenmesi biraz zor olur, aradan bir süre geçmesi beklenir.

1.4.3.6. Çeyiz

Gençler nişanlandıktan sonra çeyiz hazırlığını hızlandırırlar. Kız tarafı nişandan önce dantel, örgü, kanaviçe, bohça, seccade, hamam takımı, namazlık gibi çeyizde yer alacak el işlerini tamamlar. Kız tarafı ayrıca yatak odasını hazırlar. Erkek tarafı ise oturma grubu, salon takımını, mobilyasını hazırlar. Beyaz eşya ve mutfak eşyalarını ise gelin ve damat tarafları ortaklaşa alır.

Çeyiz kız evinde sergilenir, çeyizi görmeye gelenler ayrıca hediyeler getirir. Daha sonra çeyiz; gelin ve damadın yaşayacağı eve dizilir ve ev kullanıma hazır hale getirilir. Bu işleri gelinin ve damadın akraba ya da yakınları olan genç kızlar ve genç bayanlar yapar. Gelinin çeyizi, babasının evinden damadın arkadaşları tarafından çıkarılır. Çeyiz çıkarmada kız tarafından birisi veya varsa gelinin erkek kardeşi çeyiz sandığını vermek istemez. Sandığın üzerine oturur ya da sandığın bulunduğu odanı kapısını kilitler. Sandık ancak bir hediye veya bir miktar para verilerek alınır. Gelinin çeyizi ile kız tarafından bir bayan veya gelinin kız kardeşi damadın evine gelir. Kız evinden damadın evine çeyiz geldiğinde, kız evinden gelenlere damat evinde şerbet veya içecek ve bunlarla birlikte kuruyemiş, pasta ikram edilir.

Çeyiz serildikten sonra yemek verilir. Gelinin yatağını “yenge” denen gelinin akrabası ya da arkadaşı olan bayan hazırlar **(KK. 21)**

1.4.4. Düğün

Türk topluluklarında umumiyetle erkek evinin kız evinden evlenme için gerekli izni almasından başlayan düğün merasimi⁴⁵ Oltu yöresinde de genellikle yaz veya güz mevsimlerinde gerçekleştirip, aşağıda belirttiğimiz sıralamayı takip eder.

1.4.4.1. Düğüne Davet

Eskiden köylerde düğünü köye haber vermek için büyük bir siniye çerez doldurulur, ev ev gezilir, çerezler dağıtılırken falan gün düğünümüz var, buyurun gelin, denerek köy halkı düğüne davet edilmiş olurdu. Günümüzde ise artık bu uygulamanın yerini düğün davetiyeleri almıştır.

1.4.4.2. Kına Gecesi - Kısır Gecesi

Kına gecesi kız tarafından yapılır. Yapılan mekân, ya evin geniş bir odasıdır ya da açık bir alandır. Kına gecesine her iki taraftan da misafirler katılır. Kına gecesi, düğün sabahından önce yapılan gecedir.

Çoğunluğun kız tarafından olduğu bu gece; kızın vedalaşma gecesidir. Gelin adayına, damadın akrabalarından bir kadın “yenge” gider. Yenge kına gecesini organize eden çerezi dağıtan ve gecenin masrafını üstlenen kadındır. Gelin adayına kendi arkadaşlarından birisi sağdıç olur. Sağdıç bir noktada gelinin sözcüsüdür. Gece süresince sabaha kadar onun yanından hiç ayrılmaz.

Kına gecesinde bir tepsinin içersine mumlar konur ve yakılır. Bu tepsi kınayla oynamak isteyen genç kızların başına konur ve belli bir ritimde alkışlarla kız döne döne oynar. Yenge tepsiyle oynayan bu kızlara para verir. Bu işlem mumlar bitip sönene kadar devam eder. Mumlar sönene kadar oynanmasındaki amaç ise gelinle damadın hayatlarının sonuna kadar güle oynaya yaşamaları temennisidir. Daha sonra gelinin ellerine ve ayak parmaklarına kına yakılır. Gelinin avucuna yakılan kınanın içine altın yüzük ya da altın kart koymak adettendir. Hazırlanan bu kınadan gelinin yanı başındaki genç kızlar da birer parça saçlarına yahut ellerine sürerler ki kendilerinin de kısmetleri açılsın. Geline kına yakarken şu türkü söylenir:

Kınayı getir ana

Parmağın batır ana

⁴⁵ Kafkasyalı, s. 184.

Bu gece misafirem
 Koynunda yatır ana
 Dere yani çeperler
 Çepere su serperler
 İrah yoldan geleni
 Terli terli öperler

Daha sonra yenge yanına aldığı bir kadınla beraber davetlilere çerez dağıtırlar. Bir süre daha eğlenildikten sonra davetliler yavaş yavaş dağılmaya başlarlar. Erkek tarafından gelen kadınlar mesafe yakınsa evlerine dönerler. Eğer mesafe uzaksa kız tarafından olanlar bu misafirleri ağırlarlar ancak yenge buna dâhil değildir. Mesafe yakında olsa uzak da olsa yenge, gelinin yanından ayrılmaz. Kına gecesini bittikten, misafirler dağıldıktan sonra her iki taraftan da bazı genç kızlar kalabilir, gelinle birlikte sabaha kadar eğlenebilirler. Hünerli olanlar hünerlerini sergilerler. Genellikle erkek kıyafeti giyer, yüzlerine is sürerler ve aniden odaya girerek odadakileri korkutmaya çalışırlar. Eğlence mahiyetli oyunlar oynanır, eziyetler verilir. Bu eziyetten en büyük nasibi yenge alır. Kızlar yengeye eziyet verirler. Maksatları para ya da hediye koparmaktır. Yapılan eziyetler arasında yengayı oturduğu yere dikmek ya da yengeye iğne batırmak vardır. Maksat eğlenmektir. Eğer kızlardan uykusu gelen olursa ya yüzüne su dökerler ya da yüzüne is sürerler.

Kına gecesinde kadınlar kız tarafında böyle eğlenirken, erkek tarafında ise damat ve arkadaşları (bunlara damadın taraflıları manasında mağar denir) sağdıç ile birlikte damadın bekârlığa veda gecesini kutlamak için bir gece eğlencesi düzenlerler. Geceye genellikle gençler davet edilir. Gelen misafirlere yemek ya da duruma göre çay çerez ikram edilir. Masraflar sağdıç tarafından karşılanır, ikram edilen şeylerden yiyen her bir kişi mağarlığı kabul etmiş olur. Yemekten sonra sohbet edilir, köy seyirlik oyunları oynanır. Gece yarısına doğru herkes sabah belli bir saatte buluşmak üzere ayrılırlar.

1.4.4.3. Nikâh

Oltu yöresinde dini nikâh; nişan yapıldıktan hemen sonra yani nişanla birlikte ya da nişan ile düğün gününe kadar herhangi bir günde veya düğün günü yapılır. Damat adayının ailesi, akrabalarından bazılarını ve nikâh duasını bilen birisini (bu kişi genelde imamdır) yanlarına alarak önceden bu ziyaretten haberdar edilmiş kızın evine giderler. Yemekler yenir, çaylar içilir, sohbet edilir. İmam nikâhında kızla ve oğlan bulunur.

Duruma göre damat ve gelinin kendileriyle ya da vekillerle nikâh yapılır. Damat ve gelinin kendileriyle nikâh yapılacaksa, imam İslam'ın, imanın şartları gibi sorular sorar. Vekaletle yapılacaksa imam, nikâh için iki şahit gönderir. Bu şahitler kızı ayrı bir odada konuştururlar. Kızın rızası alınır. Damadın yerine de onu temsilen bir vekil vardır. İmam önce üç kere kızın vekiline (genelde babasıdır) kızı Allah rızasıyla verdin mi, diye sorar. O da, verdim hayırlı olsun, der. Daha sonra imam, damadın vekiline üç kere, kızı Allah rızasıyla aldın mı, diye sorar. O da, aldım hayırlı olsun, der. Orada bulunanlar da “âmin” derler ve nikâh duası okunur. Artık gençlerin birbirlerini görmelerinde ve konuşmalarında dinen bir engel yoktur (**KK. 12, KK. 15**).

Oltu yöresinde tespit ettiğimiz bir başka nikâh şekli ise şöyledir:

Hoca varsa hoca nikâhı dede varsa dede nikâhı kıyılır. Yüzükler takıldığı zaman nikâh kıyılır. Bir vekil kız tarafından bir vekil de oğlan tarafından olmak üzere iki vekil çıkarılır. Bir de hoca olur. Hoca vekile der ki; “vekâlet üzerine falanın kızını filanın oğluna vere vere verdin mi” o da “verdim” der, diğer vekile döner; “ falanın kızını filanın oğluna ala ala aldın mı” der. O da “aldım, kabul ettim” der. Vekiller bu sözleri üç kere der. Dualar okunur. Nikâh kıyılır. Nikâhı mezhep üzerine kıyarlar. Nikâh bittikten sonra vekiller güreşmeye başlarlar. Birbirlerini yıkmaya çalışırlar. Hangi tarafın vekili yıkarsa evlilikte o tarafın sözünün geçeceğine inanılır. (**KK. 18**)

1.4.4.4. Gelin Alımı

Kına gecesinin sabahı gelin almaya ya da gelin çıkarmaya gidilir. Damadın evinin önünde ya da belirlenen başka bir yerde sabah erken saatlerde toplanan gelin alma alayı, davul-zurna eşliğinde kız evinin önüne gelir. Gelenleri karşılayan kız tarafı ikramlarda bulunur. Davul zurna eşliğinde halaylar çekilir, bar oynanır. Bu esnada da gelin artık ailesiyle, yakınlarıyla vedalaşmaya başlar. Gelinin erkek kardeşi gelinin beline kırmızı bir kuşak bağlar, babası da dua ederek kızının duvağını örter ve kız da babasının elini öperek evinden çıkar. Bu esnada gelinin erkek kardeşi ya da yakın akrabalarından gençlerden biri kapıyı tutar. Sağdıç bahşiş vererek kapıyı açtırır. Eskiden gelin ata bindirilirdi ama günümüzde otomobillere bindirilerek oğlan evine getirilmektedir.

1.4.4.5. Gelin İndirme

Gelin alayı davul zurna eşliğinde gezdirildikten sonra damadın evine gelir. Eskiden gelin kapının önüne geldi mi “attan inmesine ne verersiz” derlerdi. Kim ne verirse sağdıç bağırarak söylerdi. Gelin attan inmeden de gelinin döşüne bu verilenler yani altın ya da paralar takılırdı. Damat, damdan geline elma atar, gelinin kucagında çarık tutarlar eğer damat elmayı çarığa atamaz da bir başkası kaparsa elmayı o zaman da damattan peşkeş istenirdi. Günümüzde bu gelenekler artık pek fazla görülmemektedir. Gelin indirilirken; damat ve arkadaşları bir balkon ya da bir baca üzerinde dururlar. Gelin baca ya da balkon altına, evin girişine gelir. Damat gelinin başına elma atar, sağdıç da bozuk paralarla karışık çerez serper ve gelin eve alınır **(KK. 12)**.

1.4.4.6. Düğün

“Düğün bir toydur. Bundan dolayı Harezmşahlar çağında buna “kelin toyu” yani “gelin toyu” da denmiştir. Dede Korkut’ ta ise nişan toyuna “küçük düğün”, evlenme toyuna ise “uluğ düğün” denmiştir. Aynı zamanda büyük düğün, “ ağır düğün’dür.”⁴⁶

Oltu yöresinde düğünler genelde davul zurnalı olur. Sadece mevlitle yapılan düğünler de zaman zaman görülmektedir. Düğünden önce veya düğün esnasında damada ve sağdıca farklı şakalar yapılır. Örneğin; sağdıç veya güveyi ayakta bekletilip, bacalarına iğne batırılır, tokatlanır, birkaç tane sigara yakılıp damat ve sağdıcin ağzına koyularak damat ve sağdıç elleri arkalarında bekletilir. Berber; damadı tıraş ederken leğenin altına kurum sürer, sonra kör bir usturayı leğenin altındaki kuruma sürerek damadı tıraş etmeye başlar ve damadın yüzü simsiyah olur. Damat bahşiş verince berber de damadın yüzünü yıkar ve normal damat tıraşına başlar.

Düğünlerde erkek tarafı, misafirler için ya kebab vurdurur ya da yemek verir. Yemekler yendikten sonra artık yavaş yavaş düğünün yapılacağı mekâna gidilmeye başlanır. Oltu yöresinde düğünlerde genellikle kadınlar ve erkekler, evliler ve bekarlar ayrı ayrı yerlerde oturur. Halaylar çekilir, hediyeler takılır, ve düğün sonunda da damatla gelin, sağdıç, damadın yakın arkadaşları ve birkaç yakın akraba eşliğinde damadın evine getirilir **(KK. 11, KK. 15, KK. 18)**.

⁴⁶ Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, TDAV Yay. İstanbul 2001, s. 269.

Eskiden düğün beş altı gün sürerdi. Bir gün sağdıç çayı, bir gün kına olurdu. Kınada gelinin eşyası oğlanın evinde gider. İlk gün nöbet kurulur. Davulcu zurnacı ve damat evinden biri her evi gezerdi ve gezerken bir şeyler dağıtırlardı. Genelde sigara dağıtırlardı. Bu bir nevi davetiye gibiydi. Gezerken zaman zaman durulur bar oynanırdı. Üçüncü güne kadar bar kurulur, bar oynanırdı. Üçüncü gün sağdıç çayı içilir, sağdıç çayına köylüler gelir. Sonraki gün kına yakılır. Yedi tane sini koyulur çocukların başına, yedi parça elbise ve çerez olur sininin içinde. Bazıları kınayı kaçırmak ister ve bazıları da ellerinde değneklerle çember kurup kınayı korurlar. Kaçıran olursa peşkeşini ister. Kına gününde bir de çeyiz dökülür, sayılır. Köylülerde çeyize bir şey katarlar.

1.4.4.7. Gerdek

Gerdek gecesinde odayı, yatağı damadın annesi, kız kardeşi ya da yenge hazırlar. Gelin tarafından yataklar gelir, yatak odası yapılır

Düğünün bitmesiyle, damatla birlikte evin önüne gelene damadın arkadaşları, damadın sırtını yumruklayarak evden içeriye gönderirler. Buna “içeri verme” denir.

Damat gerdeğe girdiğinde iki rekât namaz kılar gerdekte yüzgörümlüğü olarak altın yahut para takar. Gelin bunu kabul etmezse duvağı açtırmaz. Yani söylemezlik eder. Damat, isterse gerdekten çıktığı günün sabahı davul zurna çaldırır. Bir de bazı şeyler vardır, söylenmez. Mesela kimisi gerdek gecesi bağlı kalmıştır, bir şey yapamamıştır. Gerdekten çıkınca, büyüklerin elini öpmenin anlamı; gerdek gecesinde bir sıkıntı yaşanmadığı, iyi geçtiğidir. Gelin gerdekten çıktıktan sonra kaynana ve kaynatasının elini öper. Onlar da hazırlıklıdır. Bilezik, altın ya da para takarlar.

1.4.5. Düğün Sonrası

Her aşamasında birçok uygulama barındıran evlilikte, düğün sonrasında yapılan uygulamalar ise şunlardır:

1.4.5.1. Çeyiz Dağıtımı

Gelinin yeni gittiği eve alışması için yanında bir tene tanış garı da yollarlar. Akıbası olur, ey komsuşi olur. Ona yenge derler. Yenge gelin gariplik çekmesin diye gelinin yanında durur. İşte bu yenge daha evvel hazırlanmış çeyizleri zülûf kesme gününde dağıtır. Bu, düğünden sonraki üçüncü güne denk gelir. Yenge, çeyizlerin sahipleri evdeyse çeyizleri onlara verir. Yoksa da gaynanaya verir, ganyana onlara yollar (KK. 21).

1.4.5.2. Zülûf Kesme

Ceyizin dağıdılacağı gün akrabalar goni komşı eve davet edilir. Kız tarafı çağrılmaz. Misafirler gelir, oturulan odanın ortasına bir tepsi konur. İçinde de gelinin çarşafı vardır. Gelen misafirler, buna bakar ve içine para atarlar. Tepside toplanan para yengenin hakkıdır. Ona verilir. Bu arada gelinin zülünden bir parça keserler.

Zülûf kesme olduktan sonra eğer damadın evi isterse yengeyi bir hafta misafir eder bazen de etmez. Yenge hemen kız evine döner ve kızın anasına kızının durumuyla ilgili bilgi verir **(KK. 21)**.

1.4.5.3. Yoklama

Bir hafta sonra kızın baba evindeki elbiseleri toplanır. Bir tepsi pahlava yapılır, kızın akrabaları da isterlerse başka şeyler de yapabilirler. Kızın küçük gardaşı kızın elbiselerini ve yapılan pahlavayı oğlan evine getirir. Ona da para verirler. Aynı gün geri dönmesi gerekir ama eğer evi uzakta olursa bir gece kalabilir. Kızı gören gardaşı gider, anasına ablası hakkında haber verir **(KK. 21)**.

1.4.5.4. Ayak Dönmesi

Düğünden sonra, on beş günden üç aya kadar bir zaman içinde damat ve gelin kız tarafına gider ve giderken de kızın ana babasına hediye olarak götürür. Kaynana, görüm veya elti de yanlarına katılır. Tek yollanmazlar. Yerin uzaklığına göre kızın tarafında kalınabilir. Kızın anası da kızına bilezik, elbise gibi artık güçleri neye yeterse hediye verir. Ayak dönmesinden bir süre sonra gelin yakın akrabalara da götürülür **(KK. 21)**.

1.4.5.5. Gelinlik Etme

Gelin; kaynana, kaynata ve kayınlarla konuşamaz ve onlarla aynı sofrada yemek yiyemez. Yaşmak çeker. Hizmet eder. Su isterlerse getirir, ayakta durur, bardağı alır, geri geri gider. Kaynata dışarıdan geldi mi onun çoraplarını çıkarır. Kaynata, otur, diyene kadar ayakta bekler. Yemek, çay ne isterse hemen getirir. Gelinlik eder. Eğer kaynata, kaynana izin verirse ya da kaynata geline; “sene bir tene bilezik veya yaşmak alim, konuş” derse gelin konuşmaya başlar. Yoksa konuşamaz. Konuşan geline terbiyesiz, saygısız denir **(KK. 21)**.

1.5. ÖLÜM

Ölüm; yaşayan her varlık için kaçınılmaz bir sonudur. Herkesin başına gelir ve ertelenmesi söz konusu değildir. İnsan yaşamında geçiş dönemlerinin sonuncusudur. *“Türkler arasında da ölüm olayı, doğum ve onu takip eden evlilik gibi en önemli geçiş aşamalarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de gerek eski Türk dinlerinde gerekse Türklerin mensubu bulundukları İslâm dininde bir yok oluş olarak algılanmamış; ölümle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır.”*⁴⁷ Dede Korkut hikâyelerinde ölüm ve dünyanın faniliği şu dizelerle dile getirilmiştir:

Anlar dahi bu dünyaya geldi kiçdi
 Karvan gibi kondı köçdi
 Anları dahi ecel aldı, yir gizledi
 Fani dünya yine kaldı
 Gelimli gidimli dünya
 Son uçı ölümlü dünya⁴⁸

1.5.1. Ölüm Öncesi

Oltu yöresinde ölümle ilgili inanmaları, yapılan uygulamaları; ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası olmak üzere üç ana başlık altında incelemeye çalıştık.

1.5.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm gerçeği karşısında çaresiz kalan ve bu sırrı yüzyıllardır çözmeye çalışan insanoğlu, ölüm gerçeğine çare bulamasa da kendinden ve etrafındaki canlı, cansız birçok varlıktan hareketle ölümün zamanıyla ilgili tahminlerde bulunmaya çalışmıştır. Oltu yöresinde ölümü düşündüren ön belirtilerden tespit edebildiklerimiz şunlardır: Hastanın gözleri sararmış, burun delikleri küçülmüş ise hastanın artık ölüm vaktinin geldiği düşünülür. Memleketinden başka bir yerde hasta yatan bir kişi, beni memleketime götürün, diyorsa “toprak çekiyor” denir ve kısa bir süre sonra öleceğine inanılır. Yine hasta, yakınları tarafından doktora götürülmüş ve doktor da hastayı eve götürün istirahat etsin, iyi olur inşallah, derse hastanın durumunun iyi olmadığı anlaşılır.

⁴⁷ Onur Alp Kayabaşı, *Anamur Folkloru*, (Yayımlanmamış YLT) Selçuk Üniversitesi, SBE, , Konya 2008, s. 274.

⁴⁸ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964, s. 13.

Yakınları hastayı eve götürür. Odasını, yatağını hazırlar. Evde ilgilenmeye başlarlar. Hastanın başında dua okur ve ölümünü beklerler. Hastayı yalnız bırakmazlar. Bunların dışında başka inanmalar ve belirtiler de vardır: Ay ve güneş tutulduğunda özellikle de yıldız kaydığına birinin öldüğü ya da öleceği düşünülür. Rüyada “kalabalık” görürsen yakınlarından bir kişi ölecek, diye düşünülür. Baykuşun ötmesi ve köpeğin uzun uzun uluması birinin öleceğine işarettir. Bir kişinin, daha önceden ölenleri anması ya da onlarla ilgili hatıralarını anlatması o kişinin de yakında öleceğinin bir işareti olarak düşünülür. Rüyada ayakkabı görmek hele de ayakkabıyı ters görmek ölüme işarettir. Evdeki çocuk durmadan ağlıyorsa o evden birinin öleceğine işarettir. Uzun süredir hasta olan, yatan biri birden düzelirse öleceğinin belirtisidir. Yatakta yatan hasta biri sürekli bir noktaya bakıyorsa ya da tavana bakıyorsa artık ölüm vakti gelmiş demektir **(KK. 10)**.

1.5.1.2. Kaçınmalar (Ölümden Sakınmalar)

Oltu yöresinde, yöre halkının ölümü kendilerinden uzak tutmak için başvurdukları bazı kaçınmalar şunlardır:

- Gece tırnak kesmemek.
- Gece sakız çiğnememek.
- Bebeğin beşiği boş sallanmamak.
- Evde ezan okumak.

1.5.2. Ölüm Sırası

Kişinin artık ölmek üzere olduğu anlaşınca ve ölüm anında yapılan bazı uygulamalar vardır. Bunların başında da Kur'an-ı Kerim okunması gelir. Bununla birlikte Kelime-i Şahadet getirilir ki hasta imansız ölmesin. Dudaklarına varsa zenzem yoksa normal su damlatılır veya sürülür. Hastanın bilinci yerindeyse ve varlıklı ise vasiyet etmesi istenir. Ölüm olayı gerçekleşince bütün elbiseleri çıkarılır. Çenesi bağlanır ve odanın ortasında kibleye doğru uzatılır. Cenazenin üzeri bir bezle örtülür. Gözleri, açık kalmışsa kapatılır. Vücudu şişmesin diye de eskiden sıcak aylarda, üzerine makas, bıçak gibi metal eşyalar veya ham toprak konur. Günümüzde ise en yakında bulunan morga taşınır **(KK. 26)**.

Kayaduz köyünden Muharrem Tören bu hususta şöyle anlattı: “Ölünün gözleri kapanmamışsa demek ki bir beklentisi, bir arzusu varmış. Ya oğlunu görememiştir ya

kızını ya da bir sevdiğini. O zaman o kişinin fotoğrafı getirilir ölen kişinin gözlerinin üzerine konur ve gözleri kendiliğinden kapanır. Ben bunu bizzat denedim. Benim başıma geldi. İstanbul’da bacanağımda oldu. Mide ameliyatı geçirmişti. Hastaneye gitmişti tekrar, oğlu da aynı hastanede çalışıyordu. Doktor kontrol ederken bacanağım aniden fenalaşıp orda ruhunu teslim ediyor. Biz aldık eve getirdik, gözleri açıldı, kapanmamıştı. Askerde olan oğlunun fotoğrafını getirdim, gözlerinin üstüne koydum, bir müddet sonra fotoğrafı kaldırıncı baktım ki gözleri kapanmış.”

1.5.2.1. Ölüm Haberinin Duyurulması

Oltu yöresinde hastanın yakınlarının sesli olarak ağlamalarından o insanın öldüğü anlaşılır. Yakınları ve komşuları cenaze evine gelerek cenaze sahiplerini teskin edici sözler söyler, acılarını hafifletmeye çalışırlar. Uzakta olan akrabalara eskiden telgrafla haber verilirdi, günümüzde telefonlar özellikle de cep telefonlarıyla haber verilmektedir. Bunlarla birlikte, camilerde sala verilir, belediye de hoparlörlerden anons eder.

1.5.2.2. Defin Hazırlığı - Defin İşlemleri

Ölü mümkün olduğu kadar bekletilmeden toprağa verilir. Hem inanç gereği hem de önemli bir gelenektir ki cenaze çok çabuk hazırlanır ve defnedilir. Ölünün bekletilmesi uygun görülmez.

1.5.2.2.1. Yıkama - Kefenleme

Cenazeyi yıkamak dini bir vecibedir. Cenazeyi, imam ya da yıkamayı bilenler varsa onlar yıkar. Cenaze, kendi evinin bahçesinde etrafı kapalı bir şekilde ya da hastanede ölmüşse morgda yıkanır. Ölen kişi kadınsa köyde cenaze yıkamayı bilen kadınlar vardır onlar yıkarlar. Kimseye yıkama işinden dolayı talep etmez ancak hak kalmasın diye cenaze sahipleri yıkanlara bir miktar para verir. Cenazeyi yıkamak için gerekli olan esas malzemeler; cenaze tahtası, sabun, havlu ve sudur. Eskiden dışarıda büyük kazanlarla sular kaynatılırdı. Sonra da soğuk suyla ılıtırılar ve cenazeyi ılık suyla yıkarlardı. Şimdi genelde evlerde şofben var sıcak su o şekilde temin ediliyor. Yöremizde, ölmeden önce kefen almak gibi bir adet yoktur. Ama bazı kişiler hacca gittikleri zaman oradan kendilerine kefen getirirler. Genelde ölen kişinin oğlu ya da yakını gider kefen ve gerekli olan malzemeleri alır. Kefeni gömlek gibi biçilir, üç parça haline getirilir. Cenaze namazını köyün imamı kıldırır. Genelde mezarlıkta musalla taşı

vardır orda kılınır. Tabutun üstüne örtü serilir. Kadınlar da erkekler de aynı tabuta konur. Bayan ise tabutun başına yazma örtülür ki bayan olduğu belli olsun. Eğer ölüde bulaşıcı bir hastalık varsa nadiren de olsa tabutla gömülür. Hatta kireç de dökerler. Ama normalde tabutla gömülmez. Çünkü bu taraftan o tarafa ağa da olsan paşa da olsan bir şey götüremezsin, herkesi yakasız gömleğe sokarlar.

Oltu yöresinde, tespit ettiğimiz bir başka kefenleme şeklini kaynak kişimiz şu şekilde nakletmiştir: “Kefenin asılı üç gattır, geriden bu has (parlak, kıymetli kumaş) sararlar, öteki hası sararlar. Kefenin üstüne üç kat ya da altı kat yeşil has, kırmızı has sararlar. Ölünün yaşına göredir. Yaşlıya başka gence başka. Yaşlıyken ölene fazla kıymet vermezler sadece beyaza sarıp gönderirler ama gence daha fazla önem verirler. Gat gat haslara sararlar. Yorganlara saranlar da olur” (KK. 18).

1.5.2.2.2. Cenaze Namazı

Kefenlenen cenaze, tabuta konarak caminin önüne getirilir. Musalla taşına konur. Akşamüzeri ya da gece vefat eden kişi sabah ya da öğlen namazında, sabah vefat eden kişi ise öğlen veya ikindi namazına müteakip defnedilir. Bu durum mevsimlere göre değişiklik gösterebilir. Cenaze namazına katılım derecesi; merhumun, çevresinde tanınan, bilinen, sevilen bir kişi olmasıyla ilişkilidir.

1.5.3. Ölünün Gömülmesi

Cenaze mezarlığa getirilene kadar kabir de hazırlanmış olur. Cenazeyi mezarlığa akrabaları, yakınları, komşuları omuzlarında taşırlar. Bunun sevabının çok olduğuna inanılır. Erkek cenazeyi kabire herkes indirebilir; ancak kadın cenazeyi kocası kesinlikle indirmes. Kadın, öldüğü andan itibaren kocası haramdır. Artık ona yaklaşamaz, dokunamaz. Bu yüzden varsa erkek evladı o indirir yoksa da yakınları indirir. Cenaze, mezarda lahde kible doğrultusunda konur, hafif sağ tarafına çevrilerek kibleye döndürülür. Üzerine “mertek” adı verilen tahtalar onun üstüne de hasır ya da ot konarak toprak atılmaya başlanır. Bu esnada imam Kur’an okur. Cenaze gömüldükten sonra cemaat gider sadece imam ve ölen kişinin birkaç yakını kalır. İmam “telkin” verir. Eğer imam kâmil ehli ise imamın telkinden sonra ölen kişinin kabirde verdiği cevapları duyduğuna inanılır (KK. 26).

Oltu yöresinde defin işlemiyle ilgili tespit ettiğimiz bir başka uygulama ise şu şekildedir: Kabre; ölen kişinin yaptığı işe, mesleğine göre bazı eşyaları da konur.

Mesela marangozusa keser atarlar, saz vuruyorsa sazını goyurlar. Ne iş yapırsa onunla ilgili bir şey goyurlar. Bayansa yazma, çarşaf atarlar üstüne. Eskiden bizim orda belkemerli vardı. Kadınların kemerleri işlemeli, sedef düğmeli, gümüş yaprakları olurdu. Onu, ölen kadının mezerinin içine goyurlardı. Gençlere şöhretli tabutlar yaparlardı, onları daha çok tabutlan gömerlerdi ama yaşlılara yapmazlardı, öylece gömerlerdi. Mezarın etrafında kış da olsa yaz da olsa yaban hayvanları gelmesin, mezarı eşmesinler diye, birkaç gün ateş yakılır, üzerine çalı, ağaç dalı konur **(KK. 18)**.

1.5.4. Iskat (Devir)

*“Ölen bir Müslüman’ın, sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi gerekmektedir. Bu işleme fıkıh dilinde “ıskat” ya da “devir” denilmektedir.”*⁴⁹

Cenaze defnedildikten sonra ıskata oturulup oturulmayacağına karar verilir. Camide toplanılır. Ölen kişinin doğumdan ölüme kadar yerine getirmediği dini vecibeler için belirli bir miktar altın ya da para belirlenir. İmam bir zarf içinde, ıskata oturanlara -bunlar genelde fakir kişiler ya da talebeler olur- sırayla bu zarfı verir. Onlar da “aldım kabul ettim” der ve zarfı geri verirler. En sonunda da para oradakilere dağıtılır. Böylece ölen kişinin günahlarının bağışlandığı düşünülür. Ancak bu uygulama doğru olmadığı için kaldırılmıştır artık yapılmamaktadır **(KK. 10)**.

1.5.5. Ölüm Sonrası

Cenaze defnedildikten sonra birtakım uygulamalar yine devam eder. Taziye ziyaretleri, ölü yemeği, mezar ziyaretleri gibi uygulamalarla ölen kişiye karşı son görevler de yerine getirilmiş olur.

1.5.5.1. Cenaze Evi ve Taziye Ziyaretleri

Oltu yöresinde taziye ziyaretleri, ölen kişinin evi uygunsa orada, uygun değilse bir komşusunun evini açmasıyla o evde gerçekleşir. Cenaze evinde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı yerlerde hatta ayrı ayrı evlerde bulunurlar. Taziye ziyaretleri genelde üç gün sürer, fazla uzatılmaz. Taziye evinde yemek pişirilmez. Ölen kişinin komşuları, yemek pişirerek getirir veya komşular, taziyeye gelenleri evlerine götürerek yemek yedirirler, uzaktan gelenler varsa misafir ederler.

⁴⁹ Sezen, s. 107.

Ölü evinde radyo, televizyon açılmaz, gülünmez, yüksek sesle konuşulmaz. Komşular için de aynı durum geçerlidir.

1.5.5.2. Belli Günler - Ölü Yemeği

*“Eski Türklerde ölümlerin defnedilmesi sırasında yapılan törenlere ‘yuğ töreni’ adı verilirdi. Bu törenlere ‘yuğcu’, ‘sığıtçı’ adı verilen özel kişiler katılırdı. Ayrıca ölünün defninden sonra ‘aş vermek’ âdeti vardı.”*⁵⁰ Türk kültürlü halklar arasında “ölü aşı” veya “ölü hoyratı” olarak bilinen ihsan⁵¹ Oltu yöresinde de ölümün kırkinci ya da elli ikinci günü mevlit okutulduktan sonra yemek verilerek gerçekleştirilir. Bazen de bu günlerde yemek vermek yerine, herhangi bir Kur-an kursuna, camiye veya bir fakire maddi durum ölçüsünde para verilir, hayır yapılır. Bu günlerde etin kemikten ayrıldığı bu yüzden de ölen kişinin çok acı çektiği düşünüldüğünden yapılan bu hayır işleriyle ölen kişinin acısının biraz daha hafifleyeceği düşünülür **(KK. 17)**.

1.5.5.3. Ölünün Eşyaları

Ölen kişinin eşyaları “falanca zat öldü bunlar da elbiseleri” denerek değil “evde bunları giyen yok, istersen sen giy” şeklinde uygun bir ifadeyle fakirlere, ihtiyaç sahiplerine verilir. Ölen kişinin yakınları, akrabaları bu elbiseleri giymez, eşyaları pek kullanmaz ama bazı eşyaları hatıra olarak saklanabilir. **(KK. 22)**. Eskiden ölen kişinin eşyalarını mezarına koyarlardı. Mesela ey, teze elbisesi varsa, heç geymemişse onu goyurlar. Kıymetli eşyası varsa yüzüğü varsa onu da takılı goyurlar. Sanki orda yatacakmış gibi battanyasını goyurlar. Şimdilerde biraz gınıyiler o yüzden artık bu eşyaları fakire verirler **(KK. 18)**.

1.5.5.4. Yas Tutma

Eski Türklerde ölüm halinde, kırdaki ölünün bulunduğu çadırın etrafında süratli atlarla dolaşarak, saç- baş dağıtılarak, yüz, kulak bıçaklarla çizilerek kan akıtılarak, ölenin atları, kuyrukları kesilip kurban edilerek ve ayrıca yemek verilerek yapılan yas törenlerinin⁵² izleri Oltu yöresinde az da olsa görülmektedir.

Ölünün yasını en fazla ailesi, yakınları tutar ama komşuları da mahalledekiler de köydekiler de yas tutarlar. Eğlenceler ya da benzer merasimler varsa mümkün olduğu

⁵⁰ Abdurrahman Filiz, Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar, (Yayımlanmamış YLT) Erciyes Üniversitesi. SBE, Kayseri 2006, s. 42.

⁵¹ Yaşar Kalafat, *Aşiretlerde Mitolojik Bulgular*, Berikan Yay, Ankara 2012, s. 184.

⁵² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enst. Ankara 1977, s. 254.

kadara ertelenir. Komşulardan biri nişan ya da düğün yapacaksa ama o günlerde de biri mahalleden, köyden biri vefat ederse ölen kişinin yakınlarına gider der ki; “başınız sağ olsun, Allah rahmet etsin, bir gün hepimiz öleceğiz, ölüm de insan için düğün de, eğer müsaadeniz olursa düğünümüzü yapabilir miyiz” derler ve izin isterler. Cenaze evinde yas süresi genellikle kırk güne kadar çıkar. Komşular, cenaze sahibi olan erkekleri berbere götürüp tıraş ettirirler. Böylece yas sona ermiş olur.

1.5.5.5. Mezar Ziyaretleri

Oltu yöresinde mezar taşları çok süslü ya da görkemli yapılmaz. Bu durum hoş karşılanmaz. Mezar taşına ölen kişinin baba adı ve doğum-ölüm tarihleri yazılır. Genç yaşta ölen birisinin mezarına, baba adı ve doğum-ölüm tarihleri dışında çok kısa olmak üzere ölüm sebebinin yazıldığı da görülür.

Mezar ziyaretleri; genellikle bayramlarda, kandillerde ve cuma günleri gerçekleştirilir, dualar okunur. Özellikle ilk bayramda, mutlaka mezar ziyareti yapılır, ölen kişinin şehir dışında olan yakınları mutlaka gelir.

1.6. BAYRAMLAR, TÖRENLER VE KUTLAMALAR

“Eski Türklerde, pek çok tören vardır. Devlet törenleri, toplumun bütünü ile ilgili idi. Milli şuurun ve birlikte yaşama heyecanlarının doğmasında en çok rol oynayan olaylar, bu törenler idiler. Devlet törenlerinin başkanı “devlet reisi” idi”⁵³ Bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin birleşimi ve Türk kültürünün bir parçası olan, tarihi eskiye dayanan bayram ve kutlamalar İslamiyet’le birlikte yeni bir şekle bürünmüştür.⁵⁴ “Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmud’un 11. y.y.’da yazdığı ‘Divan’da görülür. Kaşgarlı kelimenin aslının ‘bedhrem’ olduğunu, Oğuzların kelimeyi ‘beyrem’ şekline çevirdiklerini belirtir. Kaşgarlı’ya göre bayram, ‘eğlenme, gülme, sevinme günüdür.’ Bayramlar 11.yy.da Türk toplumunda ‘bayram yeri’ adı verilen bir meydanda kutlanmaktaydı.”⁵⁵

⁵³ Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, TDAV Yay. İstanbul 2001, s. 772.

⁵⁴ Çatal, s. 35.

⁵⁵ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yay. İstanbul, 2005. s.201.

1.6.1. Dini Bayramlar

Dini bayramlarda, insanlar önceden hazırlık yaparlar. Her evde kadınlar, bayram temizliği yapar, çeşitli tatlılar, börekler, çörekler hazırlarlar. Bayram sabahı, erkekler bayram namazına giderler. Kadınlar bu süre içerisinde yemekler hazırlarlar. Hali vakti yerinde olan insanlar, cami önlerindeki ya da dışarıdaki durumu kötü olan kişileri getirir, bayramlık elbiseler alır, harçlıklarını verir, yemeklerini yedirirlerdi. Köylerden Oltu' ya gelip de geri dönemeyen kimseler olursa onlar da misafir edilirdi ki kimse bayram günü dışarıda kalmasın. Mezarlıklar ziyaret edilir. Ev halkı önce birbirleriyle bayramlaşır, sohbet edilir. Eğer bayram, Ramazan Bayramı ise bayram böylece başlamış olur. Kurban Bayramı ise bayram namazından sonra kurbanların kesimiyle başlar. Kurbanlar kesilirken kurban sahibinin ya da sahiplerinin kesim işinin yapıldığı anda kurbanlarının yanında bulunmaları gerekir. Kurban kesilirken kanının akmasıyla orada bulunanların da günahlarının akması yani oradakilerin günahlardan arınması inancı vardır.

Bayram başlar. Küçükler, büyüklerin ellerini öperler, harçlıklarını alırlar. Çocuklar mahallede tanıdık tanımadık her evin kapısını çalar; “Bayramınız kutlu olsun, hayırlı bayramlar” diyerek şeker toplarlar. Bazı yörelerde çocuklar arife günü evleri dolaşp fıstık toplar ama Oltu'da çocuklar bayramın birinci günü dolaşp şeker toplarlar.

Tatlılardan veya kurban etinden yerler. Eskiden akide şekeri yaygındı, çikolata falan pek bulunmadığı için gelen misafirlere, akide şekeri, fıstık, baklava, börek ve sigara ikram edilirdi. Evler dolaşılırken, her evdeki kurbanın tadına bakmak adettendir. Bayramlaşırken büyükler, küçüklere “senin de bayramın mübarek olsun, daima bu günlere gelesin” gibi cümlelerle duada bulunurlar. Kurban bayramında ziyaret edilen ve kurbanlarının tadına bakılan evden ayrılırken de “Allah kabul etsin, ziyade olsun” denir. Ev sahibi de “afiyet olsun, Allah cümlemizinkini kabul ede” der. Bayramların birinci günü yakın akrabalar, diğer günler de komşular ve farklı mahallelerdeki ya da köylerdeki akrabalar, tanıdıklar ziyaret edilir. (KK. 12, KK. 17, KK. 20)

1.6.2. Milli Bayramlar

Oltu yöresinde halkın milli bayramlara ilgisi eskiden çok daha fazla idi. Giderek bu ilgi azalmaya başladı. Özellikle Oltu'nun düşman işgalinden kurtuluşu olan 25 Mart Kurtuluş Bayramı çok büyük bir coşku, heyecan ve ilgi ile izlenirdi. Oltu'da 57. top

taburu vardı. Top taburunun süvari birlikleri vardı. 19 Mayıs'ta süvari birlikleri atlı gösteriler yapardı. Askerler jimnastik gösterileri ve savaş tatbikatları yaparlardı. Halk bütün bunları izlemek için 246. piyade alayının içtima alanını doldururdu.

25 Mart kurtuluş bayramında ise Oltu'nun temsili işgali yapıldı. Öküz arabalarıyla göç eden aileler, çocuklarını sırtında taşıyan anneler halkın ilgisini çekti. Oltu'ya giren milis kuvvetlerini canlandıran atlı birlikler büyük bir coşku ve sevinçle izlenirdi. Çeşitli kollardan Oltu'yu kurtarmak için gelen milis kuvvetlerinin kol başları en iyi atlara binerdi. Gece şenlikler ve fener alayı yapıldı. Büyükler çocuklarının veya torunlarının ellerinden tutarak bayram alanına götürürlerdi. Elllerinde balonlar, bayraklarla töreni izlerlerdi. Günümüzde halkın bayramlara katılımı ve ilgisi giderek azalmaktadır (KK. 20).

1.6.3. Hacca Gitme

Yeryüzünde tarih boyunca tüm halkların, orada tanrıların oturduklarına inandıkları yahut kutsal kişilerin, velilerin yaşadıkları veya mezarlarının bulunduğunu kabul ettikleri yerlere veyahut bir başka nedenle kutsal bildikleri beldelere saygı duydukları ve oraları ziyaret ettikleri görülmüştür. Nerede bulunursa bulunsunlar ve hangi dine ait olursa olsunlar, tüm kutsal kentler düzenlenen hac ziyaretlerine sahne olmuşlardır. Ancak, herhalde hemen hemen hiçbir dinde hac kurumunun, İslamiyet'te eriştiği öneme sahip olduğu söylenemez.⁵⁶

Hacca gitmek, tüm İslam âleminde olduğu gibi Oltu yöresinde de oldukça önemli ve büyük bir ibadettir. Eskiden yolculuk süresi çok daha uzun, zahmetli olduğundan daha zor bir ibadetti. Şimdi ulaşım ve yolculuk, konaklama, ziyaret sırasında rehberlik hizmetleri hac ibadetinin kolayca yapılabilmesine imkân sağlamaktadır.

Hacca gitmeye hazırlanan kimse günler öncesinden, arkadaş, tanıdık, dost ve yakınlarıyla helalleşmek için ziyaretlere başlar. Bazen evinde yemek vererek topluca helallik alır. Yolculuğa çıkacağı hafta içinde yakınları, hacı adayını evinde ziyaret ederek havlu, çamaşır gibi hediyeler verirler. Bazen hacı adayını, yakın akrabaları tarafından yemeğe davet edilerek kendileri için de dua etmesi istenir.

⁵⁶ Enver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999, s. 140.

Hacı adayı, yolculuğa çıkacağı gün bütün akrabalar, tanıdıklar, arkadaş ve yakınları tarafından büyük bir kalabalıkla uğurlanır. Kafil oluşturarak hacı adaylarına ilçenin din görevlileri dualar ederek yolculuklarının hayırla başlayıp hayırla sona ermesi için temennilerde bulunurlar. Köylerden ve merkezden gelen hacı adaylarının bu uğurlama töreni tam bir bayram havasına bürünür.

Hac görevini tamamlayıp geri dönen hacılar için özel karşılama törenleri yapılır. Araçlara bayraklar asılarak yakınlar, akrabalar hacıyı şehir terminalinde karşılamaya gider. Büyük bir sevinçle karşılanan hacı eve gelir ve o gün dinlenir. Ertesi günden itibaren ziyaretler başlar. Hacının elleri, avucunun içi öpülür, koklanır. Ziyaret gelenlere zemmî suyu, hurma, tespih, gülsuyu, amber gibi kokular ikram edilir. Yakınlık derecesine göre hacı, gelen ziyaretçilere seccade, takke, yüzük veya Mekke ve Medine'ye özgü bazı hediyeler verir. Bu ziyaretler günlerce sürer.

1.6.4. Hıdrellez

Halk kültüründeki törenlerin en önemlilerinden biri olan Hıdrellez; insan hayatındaki geçiş dönemleri gibi tabiatın, kıştan bahara “geçiş dönemi”dir. Hızır-İlyas peygamberin diri olduğuna ve at sırtında dolaştığına, darda kalan, sıkıntıda olan insanların yardımına koştuğuna, bu gün ise bütün evleri dolaşıp hayır bereket dağıttığına inanılan bu günün kendine özgü ritüelleri vardır.⁵⁷

Türk dünyasının pek çok bölgesinde olduğu gibi Oltu yöresinde de Hıdrellez günü büyük bir coşkuyla kutlanır. Mayıs beşte ya da altıda Hıdrellez kutlanır. Eskiden de kutlanırdı. Herkes Camgerdan diye bir yer vardı oraya ya da Borahane'de acı su vardı oraya giderdi. Oralara gitmeyenler de açık havaya çıkarlardı, piknik yaparlardı. Yumurta, çay falan ne varsa artık eğer kalabalık gidilmişse döner de vurulurdu (KK. 17).

Hıdrellez’ de mısır hediği yapardık, kete yapardık ve ketelerin birinin içine para saklardık. Keteyi yerken para kimin ağzına gelirse o sene o kişi için uğurlu olacak diye inanırdık (KK. 24).

Hıdrellez’de üç gün oruç var. Zemheri ayı ile cüçük ayının arası vardır. İkisini cüçükten, birini zemheriden tutarız. Dördüncü günü de buğdayı kırarız, haşıl yaparız. Herkes yapar, yapmayanlara da dağıtırız (KK. 18).

⁵⁷ Ali Kafkasyalı, *İran Coğrafyasında Türkler*, Bilgeoğuz Yay. İstanbul 2011, s. 212.

1.7. DİĞER İNANMALAR VE UYGULAMALAR

Hemen hemen bütün toplumlar hayatlarında mutlaka bir inanca sahip olmuşlardır. İnançsız bir insan düşünölemeyeceği gibi, inançsız bir toplum da düşünölemez. Din bir inançtır, fakat her inanç bir din değildir. Bu durumun din ve inançlarla ilgili bir değerlendirme yapılırken göz önünde bulundurulması gerekir.⁵⁸ Halk bilimi kadrosunda yer alan “halk inanışları” (folk belief) ve “ halk dini”nin (folk religion), halk kültürünün temel dinamiklerini oluşturduğu bilinmektedir. Bilindiği gibi, “inanç” kelimesinin sözlük anlamı “kişi veya toplum tarafından, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir. Halk bilimi, belli bir toplumun eski dinlerden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiği yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir ve araştırma alanını bu tür inanışlarla sınırlar.⁵⁹

Türkler İslamiyet’i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm’in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm’in, dinsel büyüsel pratik ve törenlerden oluşın temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm’in, her şeyin serbestçe incelenmesi denenmesi esasına dayalı bir öğreti olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm’in etkisinde kalmış⁶⁰ ancak çoğunlukla Gök-Tanrı inancını ve ona bağlı esasları korumuş ve devam ettirmişlerdir. Bugün için Türk dünyasının büyük çoğunluğu İslam dinini kabul etmiştir. Buna rağmen başlangıçtaki Türk inançları da İslamiyet içinde hayatiyetini ve tesirini devam ettirmiştir. Birçok topluluğun eski dinlerinin tören ve geleneklerinden ayrılamadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Türklerin eski inançlarına ait birçok kültürel unsurun Türk inanç yumağı içinde yer aldığını görmekteyiz.”⁶¹

⁵⁸ Mehmet Dikici, *Türklerde İnanç ve Din*, Akçağ Yay, Ankara 2005, s. 9.

⁵⁹ Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay. Ankara 2003, s. 11.

⁶⁰ Kayabaşı, s.291.

⁶¹ Feyzullah Kabataş, *Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları*, (Yayımlanmamış YLT) Fırat Üniv. SBE, Elazığ 2006, s. 92

1.7.1 Nazar

Nazardan korunmak için evin girişine ya da odanın kapısına üzerlik veya sarımsak asılır.

Eve gelen bir misafir çiçeklere veya yeni alınan bir eşyaya dikkatli bakarsa sobaya hemen bir avuç tuz atılır ki gelen misafirin nazarı değmesin.

Herhangi bir eşya ya da kişiyi nazardan korumak için üzerine mavi boncuk takılır.

Bir kimse sürekli esniyorsa “nazar var” denir.

Hayvanları nazardan korumak için boynuzlarının arasına yeşil boncuk takılır.

Arabaları nazardan korumak için arkasına at nalı yapıştırılır.

Eve nazar gelmesin diye evin bahçesine kırık yumurta kabukları serpilir.

1.7.2 Yağmur Duası

Bereketin, bolluğun sebebi olan yağmurun gecikmesi, yağmaması kuraklığa sebebiyet verdiğinden bütün toplumlar da insanoğlu bu durumu gidermek için farklı uygulamalar ortaya çıkarmıştır. Bunların başında da “yağmur duası” gelmektedir.

*“Türkler kurak Orta Asya bozkırlarında yaşadıkları için suya çok muhtaçtırlar. Zaten suyu kutsal kabul ediyorlardı. Bunun için Türk sihrine, gök sularına yani yağmura önem vermişlerdir. Yatçı denilen kâhinler Türk ülkelerinde çıkan nadir bir taşı parçalara ayırıp birbirine sürtmek, suya atmak ve o esnada bilinmeyen birtakım dualar okuyarak yağmur yağdırmaya çalışıyorlardı.”*⁶²

Oltu yöresinde yağmur yağması için yapılan şöyle bir uygulama tespit ettik: Eskiden yağmur yağmadığı zamanlarda süpürgenin ucuna, baş tarafına bir bez bağlanır ya da bir ağacın, dalın ucuna süpürge takılır o süpürgeye de beyaz bir bez sarılır, geline benzetilir ve bu yapılan gelin köyün içinde dolandırılırdı. Bunu işi çocuklar yapardı, günahsız oldukları düşünüldüğü için çocuklara yaptırılırdı. Çocuklar köyde dolanırken;

O geçenin buludi

Bu geçenin buludi

⁶² H. İbrahim Yavuz, *Taraklı ve Göynük Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri*, (Yayımlanmamış YLT) Sakarya Üniversitesi, SBE, Sakarya 2004, s . 90.

Tarla çayır gurudi
Ver Allahım ver
Sulu mulu yağmur

Diyerek kapı kapı dolanırlar, uğradıkları evlerden de çocuklara ekmek, cadı (mısır ekmeği) yumurta, çerez gibi yiyecekler verilirdi. Çocuklar bütün köyü dolaştıktan sonra oturur bunları yerlerdi (KK. 25).

1.7.3. Belli Zaman ve Günlerle İlgili İnanışlar

İki bayram arası düğün yapılmaz. Yapılırsa ağız tadıyla geçim olmaz.
Geceleri tandırın başında oturmak iyi değildir, cin çarpar.
Tandırda ekmek pişirirken, ekmeklerin sayılması, ekmeğin bereketini kaçıır.
Cuma ve bayram günleri mezarlıkta Kuran okumak ölünün cennete girmesine vesile olur.

Gece aynaya bakmak uğursuzluk getirir.
Gece tırnak kesilmez. Herhangi bir yere batmış diken çıkartılmaz.
Gece sıcak suyu besmele çekmeden yere dökmek iyi değildir. Cinler çarpar.
Sabah kalkar kalkmaz yüzünü yıkamayanların yüzünü şeytan yalar veya gece yüzümüze şeytanlar işediği için uyanır uyanmaz yüzümüzü yıkamamız gerektiğine inanılır.

Gece aynaya bakan kızın bahtı bağlanır.
Hıçkırık tutarsa birisi seni anıyor demektir.
Ezan okunurken köpeklerin uluması felaketin habercisidir.
Bir kimsenin kulağının çınlaması, o kimsenin konuşulması demektir.

1.7.4. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Yeni doğan dananın üstüne tuz dökülüp ineğe yalattırılır ki dana ineğe, inek de danaya yavuklu olsun.

Kurbağaya el sürenin ya da onu öldürenin ellerinde siğil çıkar.
Kurbağayı öldürmek çok günahtır çünkü o, Peygamber Efendimize su taşımıştır.
Örümcek öldürmek çok günahtır, o da Peygamber Efendimizi, mağaranın kapısını ağlarıyla örerek düşmanlardan korumuştur.
Evde görülen karınca bereketin, bolluğun işaretidir.

Uzun yumurtadan çıkan cücük horoz, yuvarlak yumurtadan çıkan cücük tavuk olur.

Evin bacasında ya da eve yakın bir yerde alacakarga (saksağan) öterse “misafir gelecek” denilir.

Evin bacasına konan karga “ hayır hayır” denerek taş atılır ve “hayırlıysan bir daha bağır” denir

Eşek uğurlu hayvan sayılır.

Tilki uğurlu hayvan kabul edilir.

Baykuş ve karga uğursuz hayvan kabul edilir.

1.7.5. Doğumla İlgili İnanmalar

Hamile kadın, doğacak çocuğun kime benzemesini istiyorsa çocuk karnında oynadığı zaman, benzemesini istediği kişinin yüzüne bakar.

Bebeğin beşiği boş sallanmaz. Eğer sallanırsa bebek ölür.

Gebe kadın yılan görürse çocuğunun dili dışarıda kalır.

Gebe kadın, gebeliğinin ilk günlerinde balık eti yerse, bebeğinin ağzı açık olur ve şogurtlu olur.

Canı çektiği bir şeyi yiyemeyen gebe kadının bebeğinin gözleri şaşır olur.

Kırklanmamış bir kadın başka bir kadına sarılırsa sütü az olur.

Gebeliğinde kalçaları genişleyen kadının kızı olur.

Gebe kadın iğde ya da ayva yerse çocuğu güzel olur.

Bebeğin beşiği boşken sallanmaz yoksa bebeğin karnı ağrır.

Bebek bacak bacak üstüne atarsa kardeş istiyor demektir.

Yeni doğan bir bebeğin beşiğine bebek uyandığında korkmasın diye ekmek konur.

Yeni doğum yapmış bir kadının yakasına üç harfliler ondan uzak dursun diye iğne takılır.

1.7.6. Diğer Bazı İnanmalar

Yumurtanın kabuğu ateşte yakılmaz. Cinler yanar. Gece cinlerin dostu gelir, kabukları yakanı çırpır.

Kimsenin düğmesi koptuğu zaman, o kimsenin kaderi bağlanmasın diye düğme üstünde dikilmez.

Elma ya da portakal kabuğunu soyarken hiç koparmadan soyan genç, kabukları besmele çekerek yastığının altına koyup da yatarsa, o kimse rüyasında kiminle evleneceğini görür.

Dış kapının eşiğinde durmak uğursuzluk getirir.

Çift minder üstünde oturan adam iki kere evlenir.

Dört yapraklı yonca insana hem uğur getirir hem de o insanı nazardan korur.

Mezarlık parmakla gösterilmez. Eğer gösteren olursa, hemen gösterdiği parmağını ısırır, ayağının altına koyar hafif bastırır ki ölümler rahatsız olmasın.

Uzun yumurtadan çıkan cüçük horoz, yuvarlak yumurtadan çıkan cüçük tavuk olur.

İçilen çaydan misafir (çayın içersinde bulunan uzun çay otu) çıkarsa “misafir gelecek” denir. Eğer bu sap uzunsa misafir uzun boylu, eğer sap kısaysa misafir kısa boyludur.

Yemek yapılan tencerenin dibini kazıyarak yemek iyi değildir. Yiyenin düğününde kar yağar.

Yemeğin ortasından yemek bereketi azaltır. Yemeğin kenarından yemek bereketi arttırır.

Yemek yerken sofradan yüksek bir yere oturarak yemek iyi değildir. Sofranın bereketi kaçar.

Kapılar açılırken besmeleyle açılırsa oraya şeytan giremez.

Ateşi bir kerede yakan kızın kocası yakışıklı, oğlanın karısı ise güzel olur.

Yatak sararken kibleye ya da Kuran’a doğru sarmak iyi değildir.

Gözü çukurda, gözleri şaşı, kıcı da yere yakın olan şerli olur.

Ensesi çukur olan çocuk inat olur.

Tırnakların kenarlarının soyulması yolun kenarına işemekten olur.

Düğünlerde gelinin kucağına oğlan uşağı oturturlar ki gelinin ilk uşağı oğlan olsun.

Evde terliklerin ters durması iyi değildir, ters duran terlik düzeltilir.

Makas açık kalırsa o evde kavga olur.

Sağ göz seğirmesi iyiye işarettir, sol gözün seğirmesi ise kötüye işarettir.

Ayakkabısı ters dönen kişinin dedikodusu yapılıyordur.

Göz dalarsa ya misafir gelir ya da yolculuğa çıkılır.

Ayna kıran kız yedi yıl kara sevda çeker.

Bebeğin yıkanan bez ve giysileri gece dışarıda bırakılmaz çünkü bunların yıldız görmemesi gerekir.

Kız çocuğunun iki kaş arasında mor bir leke olursa annenin bundan sonraki bebeği erkek olacak demektir.

Gelin eve girerken eli şerbete batırılır ve kapıya sürülür ki eve tatlılık getirsin
(KK. 1, KK. 9, KK. 12, KK. 21)

1.8. HALK HEKİMLİĞİ

Halkın; kendilerinde veya hayvanlarında ortaya çıkan rahatsızlıkları, hastalıkları başta imkânsızlıklar olmak üzere farklı sebeplerden ötürü, tabiattaki bazı bitkiler ve nesnelerden faydalanarak tedavi etmesi “halk hekimliği”dir. “*Halk tababeti veya geleneksel tıp, ilk insanın tabiat olayları karşısında takındığı tavırlar ve münasebet şekillerinden doğmuştur.*”⁶³ “*Eski Türklerde halk hekimliği uygulamalarını kam/şaman denilen kişiler yönetmektedir. Orta Asya’da kamlar hastaları iyileştirir, kötü ruhları kovar, yağmur yağdırır hatta ölen ruhları yeniden diriltirdi.*”⁶⁴ “*Sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik, şairlik gibi birçok vasıfları kendilerinde toplayan bu adamların, halk üzerinde büyük ehemmiyetleri vardı. Muhtelif zaman ve mekanlarda bunlara verilen ehemmiyet ve kıymet derecesi, kıyafetleri, kullandıkları musiki aleti, yaptıkları muhtelif işlerin şekli, tabii değişiyordu; fakat semadaki mabutlara türlü maksatlarla kurban takdim etmek, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fenalıklar, muhtelif hastalıklar ve ölümler gibi habis cinler tarafından gelen işleri efsunla men etmek, hastaları tedavi eylemek, bazı ölümlerin ruhunu semaya yollamak hatıralarını yaşatmak gibi muhtelif içtimai vazifeler, hep ona aitti.*”⁶⁵ “İslamiyet’ten önce eski Türk toplumlarındaki şaman ve kamların toplumsal görev ve sorumluluklarını, İslamiyet’in

⁶³ Bülent Çevik, *Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*, (Yayımlanmamış YLT) Cumhuriyet Üniversitesi, SBE, Sivas 2008, s. 2.

⁶⁴ Çevik. age. s. 4.

⁶⁵ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 94.

*kabulüyle fonksiyon değişimine uğramış ocaklılar, kırıkçı-çıkıkçılar ve falcılar devralmıştır.*⁶⁶

Oltu yöresinde, sağlık ocaklarının ve hastanelerin yaygınlaşmasına bağlı olarak halk hekimliği uygulamalarının eskisi kadar benimsenmemesine rağmen özellikle köylerde hala devam ettiğini gördük. Tespit ettiğimiz bu uygulamaları “insan hastalıkları ve tedavisi” ve “hayvan hastalıkları ve tedavisi” olmak üzere iki başlıkta inceledik.

1.8.1. İnsan Hastalıkları ve Tedavisi

Vücutta kırılan bir yer olursa sınıkçıya gidilirdi. O da kırılan yeri çeker, yerine getirir ve bağlardı. Bağladıktan sonra, yumurtanın kabuğuna tuz başka şeyler katarak yaptığı çeliği kırılan yere sıvardı. Bu yapılan çelik aynen alçı gibi olurdu.

Karın ağrısına şeker şerbeti, pekmez şerbeti ve herle iyi gelir.

Sıtma hastalığı, sülfatin denen bir ilaç vardı onu içirirlerdi.

Göz ağrısına, gözün içi yara olduğu zaman; tereyağıyla un karıştırılır, hamur edilir ve göze bağlanır. Hasta olan kişi bir gün boyunca yüzüstü yatar, ışık görmesin diye başını kaldırmaz.

Boğaz ağrısı için; dut haşlanarak boğaza bağlanır. Ayrıca pul biber pekmezle cezvede kahve gibi kaynatılarak bu karışım içilir.

Karın ağrısı için; sobada ya da fırında ısıtılan taş, ağrıyan bölgenin üzerine konur

Baş ağrısı için; patates dilimlenir, tuzlanır ve başa sarılır (**KK. 3, KK. 18, KK. 23**).

Bizim köyde biri vardı askerde de beş yıl sıhhiyelik yapmış. Fevzi Çakmak'ın da sıhhiyesiymiş. Lakabı zaten “doktor”du. O, apandisit sancılarını gidermek için mısırın püskülünü soğuk suya koyar, biraz bekletir, sonra da kanattıktan sonra bu suyu hastaya içirmiş. Bu, hastanın ağrısını keser, zamanla da iltihabı yok edermiş. Ameliyata gerek kalmadan hasta iyileşirmiş.

Birinin bir yeri kırıldığı zaman karasakızla sarılır. Karasakız eskiden otluda satılırdı. Isıtılır ve kırık olan yere bezle sarılırdı. Sonra o karasakız kuruyunca sertleşir alçı gibi olurdu. Alçı görevi görürdü.

Parmaklarda dolama çıkarsa soğan bağlanır ya da maya yaprağı denen bir çeşit ot vardır. O ot parmağa bağlanır

⁶⁶ Z. Nur Özgen, *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*, (Yayımlanmamış YLT) Çukurova Üniv. SBE. Adana, 2007, s. 8

Çıban çıkınca ona da maya yaprağı sarılırdı.

Aşırı ishale banda (yaban armudu) çok iyi gelir, ishali hemen keser.

Kolu çıkana altınşebi sarılır.

Moraran yere patates bağlanır.

Şişen yere et bağlanır.

Öksürük için balın içine karabiber döküp balı yemek iyi gelir **(KK. 25)**.

1.8.2. Hayvan Hastalıkları ve Tedavisi

Hayvan hastalandığı zaman hayvandan kan alınır. Ya burnuna ağaç sokarlar ya da kulağını delerler veya damarına bıçak vurular. Bizim buralarda hayvana en çok dabak bulaşır, hayvan dabağa düşer. Dabak için katran kullanılır. Katran kaynatılır. Bir kuyu kazılır, içine teneke konur, tenekenin üstünde de çırallar yakılır. Yanan çırarın katranı o tenekenin içinde birikir. Böylece katran olur. Dabağın bir başka ilacı da; çamaşır sodasının sodasını eritilir, sodanın içine tereyağı ile tuz karıştırılarak yoğrulan tuz katılır. Bu karışım ile dabak olan hayvanın ayakları yıkanır. Dabak olan hayvana şap da içirilir. İshal olan hayvana sabunlu su içilir ki bağırsakları temizlensin. Karnı şişen hayvana karbonatlı su içirilir. Tavuk, horoz gibi kanatlı hayvanlarda hastalık belirtisi görüldüğünde kümesleri kireçlenir **(KK. 27)**.

1.9. HALK TAKVİMİ

Halk takvimi, insanların uzun süren gözlemleri neticesinde tabiat olaylarından hareketle zamanı sınıflandırmak için kurduğu bir sistemdir. *“Hangi doğal ve kültürel ortamda olursa olsun hemen her yerleşim biriminin kendine özgü bir takvimi vardır. Halk takvimi, herhangi bir yöre insanın temelde kültürel bir miras olarak edindiği, uzun süreli törelere dayanır.”*⁶⁷ *“Geleneksel halk takvimi dediğimiz inanın özünde, şubat ayında birer hafta aralıklarla önce havada, sonra suda ve en son toprakta oluştuğuna inanılan sıcaklık yükselişi olan “cemre” vardır.”*⁶⁸

Kaynak kişilerimiz Oltu yöresinde halk takvimi ile ilgili şu bilgileri verdiler:

Sabahın olduğunu doğu tarafında bir yıldız doğar, ışıklı yıldız, o yıldız sabahyıldızdır, o şeklide anlarız. Bir de toplu yıldızlar vardır, bele üçgen; terazi derler ona. Sabahla öğlen arasına “davar guşluğu, mal guşluğu” derler.

⁶⁷ Sezen, s. 155.

⁶⁸ Emine Hilal Ercan, Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi, *Milli Folklor*, 2006, Yıl 18, Sayı 69, s. 72.

Ocak yılın ilk ayı
 Şubat dondurur ayı
 Marta pek güvenilmez
 Nisan kötülük bilmez
 Mayıs yeşiller giymiş
 Haziran başını eğmiş
 Temmuzun yüzü al al
 Ağustosun dili bal
 Eylülü sokmuş arı
 Ekimin benzi sarı
 Kasım kaşını çatmış
 Aralık da renk atmış

Şubata, kısa olduğu ve tavuklar da kuluçkaya yattığı için cücük ayı derler. İnekler de genel de o ayda doğarlar. Abril ise nisan ayıdır. Bir hesaptır. Korkma mardın kışından, kork abrilin beşinden. Nisan yağmurları yağar. Mayıs yedi de yine hesaptır. Abril beşte kesinlikle hiç şaşmaz yağmur yağar, çok soğuk olur, hatta bazen kar bile yağar. Bunun dışında mayıs yedisi vardır. Onda da Camışgıran derler. O da bir hesaptır ve boş geçmez. Ya kar yağar ya tipi olur ya da sam vurur. Ondan sonra eyyam-ı bahur gelir, gündönümünden on beş sonra olur. Bir gündönümü vardır yazı belirler, bir gündönümü vardır kışı belirler. Eyyam-ı bahurda öyle zaman olurdu ki günlerce yağmur yağar ve bütün ekinleri mahvederdi. Bazen de şiddetli kuraklık olurdu. Mayıs yedi de çok soğuk olurdu **(KK. 17)**.

Eski aylar: Goç, garagış, zemheri, cücük, biçin ayı sekizinci aya derler, herg ayı altıncı aya derler, altıncı aya, kiraz ayı da derler. Onuncu aya Kahoz ayı, on birinci aya goç ayı, derler, davara koç katılır. Koç katımında koçlar süslenir, boyanır. Boynuzlarına elma takılır. Üzerlerine çeşitli bezler dikilir. Helvalar, pilavlar yapılır, dağıtılır. ay da kiraz ayıdır.

Cemrelerin bir yalançısı gelir. İkinci ayda yalancı cemre karın üstünde gezer, az kalındır. Bir de hakikisi gelir, o incedir. Cemile bir göge çıkar, bir buza iner, buzu şişirir. Toprağa da indi mi toprağı ısıtır. Mart dokuzu bir hesaptır. Leylek gelir batıdan. Gocagarı hesabı vardır, bir de Gocagarının hikayesi vardır: Korutları gırmış gocagarı.

Mart mart deyi marneciği, oynaciyi korutlarım oyanciyi. Mart götüne barmaciyi, oynaciyi korutlarım oynaciyi (KK. 18).

Mart yine aynı, nisan ayı yine nisan, mayıs ayı mayıs, zemheri ocak ayı, cücük şubat, karakış kasım ayı, ağustos çürük ayı çok sıcak olduğu için. Cemile ya da Cemre hesabı: Mart ayında Cemilede yere izin olur, buzlar çözülür, yerler erir, karlar erir, sular coşar. Üç haftada üç cemile var hapsi birer hafta: Birinci cemile göğşe durur: Bir hafta soğuk olur, kar yağar, tipi, boran, karı buzu yere indirir. İkinci Cemile yere iner: Bir hafta buzlar çözülür, seller gider, buzların altından sular gider. Azıcık güneş vurur. Üçüncü Cemile toprağa düşer: Bir hafta toprak ısınır, ağaç uyanır, ondan sonra artık millet ekine çıkar.

Mart dokuzu, kocakarı hesabı: Mart dokuzda kocakarı yaylaya cıher: Bir gocagari varmış, o gocagarının mali davari erken doğmuş, yani marttan önce şubatın sonuna doğru, ondan sonra kocagari gahmıs, göçünü yüklemiş, mal davar doğdı, ben yayalaya giderim, demiş. Bahar geldi diye yanılar. Yaylaya gider, yaylada da bir soğuk oler, bir dondurucu hava oler. Gocagarının davar da doner, ineği de doner, kendi de doner. Ondan sonra gocagari de demiş ki:“Mart götüne parmağım oynasın oğlanım.” (KK. 3).

1.10. HALK MUTFAĞI

*“Mutfak kültürü, beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanma, pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekân ve ekipmanı, yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü kültürel bir yapıyı ifade eder.”*⁶⁹

At ve koyun yetiştiricisi olan bozkırlı Türk’ün başlıca yiyeceği etten ibaretti, dolayısıyla en çok da at ve koyun eti yeniyordu. Eti uzun süre muhafaza etmenin yolunu bulmuşlardı. Günümüzün pastırma usulüne benzer bir şekilde konserve etler hazırlıyorlardı. Bazı kaynaklarda eti ince ince dilimleyerek, güneşte kuruttuklarından söz edilmekle birlikte⁷⁰ günümüzde Anadolu’da canlı bir şekilde yaşamakta olan Türk halk mutfacı mercimek ve bulgur taneleriyle Çatalhöyük’ten; ölü aşı törenleriyle Göktürk Kitabeleri’nden; kebab, yahni vb. Dede Korkut Hikâyeleri’nden; ayran, yufka,

⁶⁹ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yay, İstanbul 2005, s. 291.

⁷⁰ Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yay. Ankara 2006, s. 85.

kavurma, tutmaç, katmer vb. ile Divan-ı Lügat'it-Türk'ten; helva, pilav, zerde, baklava ve börekle Selçuklulardan izler taşımaktadır.⁷¹

İnsan hayatındaki değişiklere bağı olarak farklılaşan beslenme kültürü, Oltu yöresinde kendini bitkisel ve hayvansal gıdaların merkezde olduğı bir biçimde gösterir. Yörede özellikle, eskiden çok yapılan ancak günümüzde yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmuş bazı yemekleri de tespit ederek sıraladık.

Su Böreğı: Un, tuz ve yumurta katılarak hamur yoğrulur. Yoğrulan hamur yarım saat kadar dinlendirildikten sonra çok ince yufkalar halinde açılır. Geniş bir tencerede su kaynatılır içine tuz atılır. Yufkalar teker teker bu suda haşlanıp sonra soğuk suya batırılır. Tepsie serilir. Üzerine eritilmiş tereyağı sürülür. Her yufka için bu işlem tekrarlanır. Yufkaların yarısına gelince peynir ve maydanoz karışımı katılır. Kalan yufkalar da aynı şekilde haşlanıp tepsie serildikten sonra fırına verilir.

Ayran Çorbası: Haşlanmış gendime⁷² bir tencereye koyulup üzerine su eklenir. Ayrı bir kapta, yoğurt ve bir yumurta bir kaşık un ile iyice karıştırılıp gendimelerin üstüne yavaş yavaş dökülür ve kaynatılır. İçine bir miktar tereyağı ve aşotu katılıp biraz daha pişirilir.

Bulgur Pilavı: Bir tencerede bolca tereyağı eritilir üstüne soğan doğranır. Soğanlar pembeleşince yıkanmış bulgur eklenir, tuz katılıp biraz kavrulduktan sonra suyu eklenir. Bulgurlar suyu çekip iyice pişince ocaktan alınır.

Erişte: Un, tuz ve suyla hamur yoğrulur. Bu hamurdan ince yufkalar açılır. İnce ince kesilir. Sonra bunlar fırına gönderilip kavrulur. Kavrulan eriştelere ılık suyla haşlanıp suyu süzüldükten sonra üzerine tereyağı, bal ya da pekmez dökülüp yenir.

Tutmaç Çorbası: Bir tencerede yeşil mercimek ve erişte haşlanır. Ayrı bir kapta yoğurt, un ve bir yumurta iyice karıştırılıp haşlanan erişte ve mercimeğin üstüne dökülüp karıştırılarak pişirilir. Üstüne tereyağı eritilip pul biber ve nane katılarak servis edilir.

Haşıl: Haşlanmış bulgurun üzerine un katılıp iyice pişirilir. Sonra bir kaba alınıp ortası açılır, içine bal tereyağı ya da süt katılıp yenir.

⁷¹ Nermin Erkoyuncu, *Konya İli Çumra ve Karapınar İlçelerinde Türkmen Yemekleri ve Yemek Kültürü Üzerine*, (Yayımlanmamış YLT) Selçuk Üniv. SBE, Konya, 2006, s. 2.

⁷² Dövülmüş, kabuğı ayıklanmış buğday.

Helva: Tereyağı eritilir, un katılıp iyice kavrulur. Ayrı bir kapta kaynamış soğutulmuş suya şekertozu ya da su katmadan sadece pekmez eritilerek kavrulmuş unun üstüne dökülür iyice karıştırıldıktan sonra servis edilir.

Cağ Kebabı: Oltu'nun dünyaca bilinen meşhur kebabı Cağ Kebabı; kuzu etinden yapılır. Soğan, tuz ve karabiberle terbiye edilip en az bir gece bekletilen et, şişe dizilerek yatık bir şekilde odun ateşinde pişirilir. Hazırlanması ve kesilmesi ustalık ister. “Cağ” denen şişlere kesildiğinden “cağ kebabı” adını almıştır. Lavaş ekmek veya tandır ekmeğiyle servis edilir (**KK. 83**).

Siron: Un, tuz ve suyla hamur yoğrulur. Yufka açılır. Sacda hafif kızartılır, dikdörtgen şeklinde katlanır. Küçük dilimler halinde kesilip tepsiye dizilir. Üzerine yoğurt ve tereyağı dökülüp yenir.

Lobiye: Kurutulmuş fasulye akşamdan suda bekletilerek yumuşaması sağlanır. Dövmeye buğday da suda bekletilerek pişmesi kolaylaştırılır. İnce ince doğranmış kuru soğanlar bir tencerede eritilen tereyağına katılarak pişirilir. Çok az su ilave edilip katılan salçanın erimesi sağlanır. Daha sonra da lobiye ve soğan katılarak pişmeye bırakılır. Bir başka kapta önceden yarı haşlanmış etli kemik ya da haşlamalık et de ilave edilerek ağır ateşte uzun süre pişirilir.

Herle Aşı: Bir miktar un tereyağında iyice kavrulur, üzerine bir miktar su konur ve devamlı karıştırılır. On beş yirmi dakika kaynatılır ve sıcak sıcak içilir. Bu çorba bilhassa kış aylarında yapılır. Hastalara herle çorbası içirilerek terletilir ve iyileşmeleri sağlanır.

Tatar Böreği: Hamur iyice yoğrulduktan sonra yufka açılır. Yufkalar börek yufkası gibi değil biraz kalındır. Açılan yufkalar parçalara bölünür. Bu parçalar üçgen şeklinde küçük küçük parçalara ayrılır. Kaynayan suya atılır, haşlanır. Suyu süzüldükten sonra tepsiye alınır, üzerine bol sarımsaklı yoğurt ve kızgın tereyağı dökülür. Bunun üzerine zevke göre, ya kavrulmuş kıyma veya küçük küçük doğranmış ve tereyağında pembeleşinceye kadar kavrulmuş soğan dökülür. Sıcak olarak yenir.

Hingel: Un, tuz ve suyla hamur yoğrulur. İnce yufkalar açılıp bardakla yuvarlak parçalara bölünür. Bu parçalara isteğe göre kıyma ya da patates konur. Haşlanıp süzüldükten sonra üzerine tereyağı yoğurt dökülüp yenir. Oltu’da Hingel (mantı) sulu ve susuz olarak iki şekilde pişirilmektedir:

Susuz Hingel: Hamur iyice yoğrulur. Yufka şeklinde açılır, kesilir içine evvelce hazırlanmış kıyma konur. Yarım daire veya bohça şeklinde kapatılır. Kaynamakta olan suyun içine atılır ve haşlanır. Piştikten sonra suyu süzülür. Geniş bir tepsiye alınır. Üzerine sarımsaklı bol yoğurt ve kızdırılmış tereyağı dökülerek yenir.

Sulu Hingel: Hazırlanışı aynen susuz hingel gibidir. Haşlama suyu dökülmez, bol salça ve bir miktar tereyağı konur. Suyu ile birlikte tepsiye dökülür. Üzerine sarımsaklı yoğurt, kızdırılmış tereyağı ve salça dökülerek servis yapılır.

Ekşili Dolma: Üzüm yapraklarına karışımli et sarılan bu dolmanın etine biraz ekşi pestil katılarak doldurulur. Ekşili Dolma, diğer dolmalara nazaran uzun ve büyükçe olduğundan iri dolma diye de anılır.

Hasuta: Bir tavada tereyağı eritilir. Ayrı bir kâseye kaynamış soğutulmuş su konur, üzerine şekertozu ve un ya da nişasta katılıp iyice karıştırılır. Yavaşça yağın üstüne dökülüp pişirilir.

Çiriş: İlkbaharda dağlarda yetişen yabani bir bitkidir. Yörede sebze yerine kullanılır. Genellikle ıspanakla yapılan yemekler gibi hazırlanır. Parça et veya kavurma etle pişirilebilir.

Çeç Pancarı: Yörede pancarın yeşil saplarına çeç adı verilir. Bu da sebze olarak kullanılır. Çiriş gibi parça etle pişirilebilir.

Çortuti Pancarı: Bu yemek için gerek turşuya vurulmuş şalgam gerekse taze şalgam kullanılabilir. Şalgamlar erişte biçiminde ince ince kıyıldıktan sonra yağda kavrulur ve kavrulmuş kıyma ile pişirilir. Yalnız bu yemek salçasız hazırlanmalıdır.

Şalgam Dolması: Şalgam, yaprak halinde dilimlenir ve arasına etten hazırlanmış dolmalık karışım konarak pişirilir.

Çaşır: Çaşır, çiriş gibi dağlarda yetişen buruk bur tadı olan yabani bir bitkidir. Çaşır yenildiği gibi, patates haşlamasıyla karıştırılıp tereyağında kavrularak da yenir. Bunun dışında çaşır haşlanır, haşlanan çaşır un ve yumurtaya batırılarak yağda kızartılır, buna çaşır kızartması denir.

Borani: Patatesin her türlü yemeği yapılır. Borani de bunlardan biridir. Patates haşlanır, kabukları soyulur ve bir tepsiye doğranır. Üzerine bol sarımsaklı yoğurt ve kızdırılmış tereyağı dökülür, sıcak olarak yenir.

Kuymak: Süt kaymağı tavaya konup kaynatılmaya başlanır. Kaynamaya başladıktan sonra mısır ve buğday ununu tavaya ilave edilir. Kısık ateşte biraz su biraz

tuz eklenerek muhallebi kıvamına gelene kadar karıştırılır. Kaymak tamamen eriyip yağ haline gelene kadar pişirilir (KK. 3, KK. 7, KK. 13, KK. 28).

1.11. HALK TİYATROSU

“Kültürün aktarımında kullanılan birçok etken vardır. Bunların en ehemmiyetli etkenlerden biri de tiyatrodur. İster Ege kıyılarının dağlara yaslanmış yirmi-otuz bin kişilik antik tiyatro yapıları, ister ortaçağın ilkel, arabalı sahneleri, ister Rönesans’ın görkemli gösterilerinin verildiği anıtsal yapılar, ister ortaoyununun bir halatla seyirciden ayrılmış toprak sahnesi, ister çağımızın durmadan geliştirilen, inerli çıkarlı, dönerli kayarlı tekniğe dayalı sahneleri olsun, bütün bunların tümü de yüzyıllar boyu insanoğluna anlatılmaz hazlar ve coşkular vermiştir. Tiyatro denen bu olguya her insan bir başka tepki göstermiş, bireyler değişik düzeyde düşünsel ve duygusal deneyimlere girmişlerdir. Ancak bu birbirinden değişik insanlar hazzı da, coşkuyu da, düşünceyi de birlikte yaşamamanın o çoğu kez fark edilmeyen sevinci içinde sağlamışlardır. Tiyatro, birbirinden farklı insanların, değişik algılamalarla, sonuçta aynı doğruya yöneldikleri sanatsal bir değişim yeridir. Sanatsal bir değişim yeridir, çünkü tiyatrodaki haz yalnızca eğlenceden değil, aynı zamanda düşünme yetisinden gelen bir şeydir.”⁷³

Tek veya çok aktörle oynanan, her yönü ile söze ve göstermeciliğe dayanan, asıl ögesi taklitçilik olan oyunlara genel olarak halk seyirlik oyunları veya halk tiyatrosu denir.⁷⁴ Batılı tiyatrodan önce gelenekte oluşmuş meddah, kukla, ortaoyunu, karagöz, köylü oyunları, hatta saray ve şehir şenlikleri ile gösteri mahiyetindeki eğlencelerin teşkil ettiği⁷⁵ geleneksel halk tiyatrosu, Orta Asya’da Şamanist kültür ortamında boy atmış, Anadolu’ya geldikten sonra ise yerel kültürlerin karşılıklı etkileşimi içinde gelişerek olgunlaşmıştır. Geleneksel Türk halk tiyatrosu; seyirlik köy oyunları ve halk tiyatrosu olmak üzere iki koldan gelişimini sürdürmüştür.⁷⁶

“Köy Ortaoyunları, köylülerin, uzun kış aylarında ve hususiyle düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenleyip

⁷³ Nutku Özdemir, *Dram Sanatı*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1997, s. 11.

⁷⁴ Ensar Aslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya-Akademi Yayınları, Ankara 2008, s.297.

⁷⁵ İbrahim Erşahin, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 295.

⁷⁶ Suat Batur, *Türk Halk Edebiyatı*, Altın Kitaplar Yay. İstanbul 1998, s. 655.

oynadıkları dram karakterli temsillerdir.”⁷⁷ “Seyirlik oyunlar, köylünün serbest vaktini değerlendirdiği bir eğlence aracı olmaktan başka, birtakım toplumsal işlevlere de sahiptir. Oyunlar yetenek sahibi insanların becerilerini ortaya koymasına zemin hazırlar, böylece ferdi yaratıcılığı geliştirir. Topluluk içinde sergilendikleri için toplumun fertleri arasındaki bağ kuvvetlenir. Geleneklerin köklü ve sağlam bir yapıya kavuşmasına ve devamlılığının sağlanmasına imkân verir.”⁷⁸

Bu tanımlamalardan hareketle Oltu yöresinde, köy seyirlik oyunları sınıfına dâhil edebileceğimiz, kısır gecelerinde oynanan beş oyun ve Hıdrellez”de sergilenen “keşkem nene” isimli bir oyun tespit ettik.

Ayakkabı

İki çocuk ve babalarından oluşur. Oyunu yapan çocuklardır. Baba rolünde olanlar kısır gecesine gelen misafirlerden seçilir. Salonun ortasındaki sandalyelere oturan babalar çocukların ayakkabılarıyla oynadıkları oyun izlerler. Çocuklardan biri ayakkabıyı ortaya atar, diğeri de ayakkabısıyla onun attığı ayakkabıyı vurmaya çalışır ve ikisi birden ayakkabıların yanına koşar, bir tanesi ayakkabıları alır. Ayakkabısını alamayan, diğeri ayakkabısını vermesi için yörenin de karışık deyimleriyle yalvarır. Ayakkabıları alan, diğeri babasının kıyafetlerinden veya üzerindeki takılardan birini almasını ister. Çocuk babasının pantolonunu ister. Babası verince diğeri razı olur. Tekrar ayakkabıları atarlar. Bu sefer diğeri çocuk ayakkabıları alır ve karşılığında yine babasının herhangi bir şeyini ister. Burada asıl amaç babaların soyundurulmasıdır. Eğer babalardan biri üzerindeki bir şeyi vermezse köyün delikanlılarından biri elindeki kemerle istenilen şey verilinceye kadar babaya vurur. Oyun, babaların iç çamaşırları kalana kadar devam eder.

Bilen Var Mı

Salondaki misafirlerden bir kişi seçilir ve seninle bir oyun yapacağız, ayakkabını çıkar eline al ve salonun ortasına çık ve “biz bugün bu köyde ne yaptık bilen var mı?” diye bağır, denir. O kişi de buna inanarak ayakkabısını çıkarır, salonun ortasında dolaşarak biz bugün bu köyde ne yaptık bilen var mı, diye bağırmaya başlar. Daha sonra

⁷⁷ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 671.

⁷⁸ Dilaver Düzgün, *Köy Seyirlik Oyunları*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1999, s. 168.

bağırarak kişiye, oyun yapacaklarını söyleyenlerden biri içeri girer ve bağırarak kişi susunca hemen bağırarak adını söyleyerek “falancayı ip pabucunu eline verdik.” Der.

Değirmenci

Oyun altı kişiden oluşur. Bir kişi ortaya çöker. Başını değirmencinin bacaklarının arasına koyar. Sağa bir, sağa iki, sola bir, sola iki diye diğer dört kişi numaralandırılıp çöken kişinin etrafına dizilirler. Herkesin elinde belinden çıkardığı kemer vardır. Değirmenci sağdan bir derse o kişi, yerde çökmüş olana vurur, soldan bir derse o kişi vurur. Değirmenci hızlı bir şekilde numaraları kişileri söyler ve söylediği kişiler de yerdeki oyuncuya vururlar. Eğer değirmencinin söylediği numaralardan başka bir kişi yanılıp da yerdeki, ne vurursa bu kez o kişi yere çöker ve değirmenci yine hızlı hızlı numaraları söyler. Değirmenci “grup ateş” derse herkes yerdekine vurur. Oyun bu şekilde devam eder.

Bilevi

Oyun üç kişiyle oynanır. Oyunu yapan kişi salonun ortasında kalçaları ve ayakları yerde, dizleri yukarıda olacak şekilde oturur. Diğer oyunculardan biri sağına diğeri de soluna oturur. Oyunu yapan yani ortadaki kişi pantolonunu dizlerine kadar çeker, baldırları çıplaktır. Solda oturanın sağ, sağda oturanın da sol bacağı dize kadar çıplaktır. Sağda oturanın sol elinde, solda oturanın da sağ elinde 40-50 cm boylarında ince bir çubuk bulunur. Ortada oturan kişi ayaklarının başparmaklarına kemeri bağlar ve dizlerinin hizasında bir eliyle gergin bir şekilde tutar. Diğer eliyle de kemeri bıçak biliyormuş gibi okşar. Elini bir aşağı bir yukarı götürür getirir. Fırsat buldukça da sağ ve soldaki kişilerin dizden aşağı çıplak yerlerine vurur. Onlar da ellerindeki çubuklarla, ortadaki kişi vurdukça kendilerini savunmaya çalışırlar. Hızlı olurlarsa ortadakinin eline, olmazlarsa kendi dizlerine vururlar.

Vız

En az sekiz kişiyle oynanır. Herkes kalçasının üstünde, dizler havada ve ayaklar yerde olmak üzere oturur. Bir tane havlunun ucu topuz yapılarak halka kuranların dizlerinin altında tutulur. Halkanın ortasına da biri oturtulur. Halkadakiler “vız vız” diye bağırarak havluyu alttan dolaştırırlar. Ortadaki de havluyu bulmaya çalışır. Ortadaki

ayaklarının üstünde çömelmiş bir vaziyettedir. Alttan dolaştırılan havlu halkadakiler tarafından fırsat oldukça ortadakinin sırtına vurulur ve tekrar dolaştırılmaya başlanır. Ortadaki kişi havluyu kimin altında bulursa o ebe olur ve ortaya geçer. Oyun bu şekilde devam eder (KK. 29, KK. 33, KK. 44).

Keşkem Nene

Hıdrellez’de kırlara gittiğimiz zaman bir bayan, eski erkek elbiseleri giyerdi. Yüzüne de hamurdan bir maske yapar, yapıştırırdı. Başına beyaz bir eşarp takar, ağzına kibrit çöpünden diş yapardı. Göz yerleri ve burnu delinirdi. Adına “Keşkem Nene” denirdi. Orada bulunan herkes, özellikle çocuklar zaman zaman da büyükler Keşkem Nene’ye sorular sorardı. Sorular genellikle cennet ve cehennemle, öbür dünyayla ilgili olurdu. Keşkem Nene’ye sorarlardı: “Dünyada olsaydın namaz kılar mıydın?” O da, “keşkem keşkem” diye cevap verir, cehennem azabından bahsedirdi. “Yalan, kötü söz söyler miydin?” Derlerdi. O da, “keşkem dünyada olsaydım hiç yalan söylemezdim, kötü söz konuşmazdım” derdi. Sorular ve cevaplar bu şekilde devam ederdi. Böylece özellikle orada bulunan çocuklara yalan söylemenin, kötü söz konuşmanın doğru davranışlar olmadığı anlatılmaya çalışılırdı (KK. 24)

1.12. ÇOCUK OYUNLARI

“Tarihin ilk dönemlerinden bugüne kadar bütün insanlar benzer şekillerde oyun oynamışlar ve oynamaktadırlar. Oyun oynamak, toplumun (çocuk-genç-yaşlı, kadın-erkek, idareci- tüccar, öğrenci işsiz, zengin- fakir, köylü- kentli vb.) bütün kesimleri veya üyeleri tarafından zevk almak amacıyla gerçekleştirilen bir etkinliktir. Türk dünyasında oyun kavramını ifade etmek için eskiden olduğu gibi, bugün de “oyun” kullanılmaktadır.”⁷⁹

Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin -günlük geçim didinmelerinden ayırabildikleri boş zamanlarında- herhangi bir üretim çabasını, ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemler olarak kabul edilen⁸⁰ oyun ve oynamak sözcüğünün pek çok anlamı vardır. Çocukların

⁷⁹ Nebi Özdemir, *Türk Çocuk Oyunları I*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006 s. 21.

⁸⁰ Metin And, “Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi”, *1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974, s. 305.

oyunu, dans, tiyatro gösterisi, kâğıt, zar gibi baht oyunları, sporla ilgili eylemler hep oyun sözcüğüyle belirtilir.⁸¹

Çocuk için temel ihtiyaçlardan biri olan oyunda toplumumuzun göreneklerinden, inançlarından da bol miktarda izlere rastlarız. Kentleşme neticesinde çocuklar her ne kadar apartmanlara kapansalar da Oltu yöresindeki çocukların, eskiden oynanan bazı oyunları günümüzde de oynadıklarını tespit ettik.

Bıbılık Gezdirme

Bıbılık (oyuncak bebek) iki çubuk ya da tahta parçası artı şekline getirilerek sıkıca bağlanır ve üzeri bezle sarılır. Baş kısmına yuvarlak bir bez veya yumak bağlanarak oyuncak bebek kukla haline getirilir. 8-10 çocuk bu kukla bebeği (bıbılık) ellerine alarak gezdirirler. Özellikle oyuna katılan çocuklar sırayla kendi evlerinin önüne gelerek koro halinde;

“Bıbılık, bıbılık ne ister

Kaşık ister yağ ister

Yağ olmazsa bal olsun

Senin canın sağ olsun”

Diyerek, ev sahibinden yiyecek isterler. Ev sahibi çocukların ellerindeki tabak ya da tencereye bir kaşık tereyağı koyar. Başka bir eve yönelen çocuklar, yine koro halinde bağırarak;

Bıbılık, bıbılık ne ister

Birkaç yumurta ister

Yumurta yoksa yağ olsun

Senin canın sağ olsun

Diyerek ev sahibinden yumurta istediklerini söylemiş olurlar. Ev sahibi varsa yumurta yoksa çocukların isteğine göre ekmek, peynir, zeytin gibi yiyecek verir.

Diğer komşunun evine doğru yürüyen çocuklar, yine kukla (bıbılık) oyuncaklarını sallaya sallaya bağırırlar;

Bıbılık bıbılık ne ister?

Birkaç ekmek ister.

Ekmek yoksa yağ olsun.

⁸¹ Boratav, s. 283.

Senin canın sağ olsun.

Derler. Çocuklar bu tekerlemeyi, her uğradıkları evde ihtiyaçlarına göre ekmek ister, bal ister, yumurta ister, peynir ister gibi ifadelerle sürdürerek yiyeceklerini toplar ve topladıklarını kontrol ederler. Yiyecekleri yeterli miktara ulaşınca aralarında karalaştırdıkları bir çocuğun evine gelir, otururlar. Bu evden oyuna katılan çocuğun annesi yiyeceklerini kontrol ederek toplanan yağ ve yumurta kaygana yapar. Buna peynir katarak peynirli kaygana da yapabilir. Çay demler, çocuklara bir sofraya hazırlar. Böylece toplanan ekmek, peynir, zeytin, yağ, yumurta ile çocuklar karınlarını doyurmuş olur. Bu oyun köylerde genellikle yaylalarda oynanır. Amaç çocuklar arasında dayanışma, paylaşma ve dostluk duygularını geliştirmektir.

Gizlen Guggu (Saklambaç)

Oyuna katılan çocuklar kendi aralarında;

Elim elim epenek

Elden çıkan kepenek

Kepeneğin sarısı

Yumurtanın yarısı

Diye sayarak, ebe olacak oyuncuyu belirlerler. En sona kalan çocuk ebe olur. Ebe olan önceden belirlenen sobeleme yerine yüzünü dönerek elleri ile gözlerini kapatarak sayı saymaya başlar, 90 veya 100'e kadar sayar ve “önüm, arkam, yanım, yörem, sağım, solum sobe saklanmayan ebe” der ve gözlerini açar. Sayı sayma ve bu sözler söyleninceye kadar geçen zaman içinde çocuklar sobeleme yerinden uzaklaşarak gizlenirler. Saklanmış olurlar. Ebe saklanana arayarak bulmaya çalışır saklandıkları yerde bulunan çocuklar sobe yerine doğru koşarak ebe ile yarışır sobeye önce elini vuran sobelemiş olur. Eğer önce ebe sobelerse saklanan çocuk kaybetmiş olur. Saklanan çocuklar ebeyi yanıltmak için saklandıkları yerden guggu-guggu-guggu diyerek ebeyi şaşırtmaya gayret ederler. Bazen saklandıkları yerlerde ceket, hırka, gömlek gibi çabucak giyilecek elbiselerini değiştirerek ebeyi şaşırtırlar. Böylece ebe Ahmet'in üstündeki ceket veya hırkayı görünce hemen Ahmet seni gördüm sobe, diye bağırır. Hâlbuki Ahmet'in ceketini Ali giymiştir. Ahmet ortaya çıkarken diğer taraftan Ali de ortaya çıkarak “gömlek patladı” diye bağırır. Böylece ebe yanıltmış olduğu için yeniden ebe olur.

Yerleri tespit edilen çocuklardan sobelenen, oyunun yeniden başlaması için ebe olur. Sobelenen birden fazla olursa aralarında ya kura çekilir ya da;

Ya şundadır, ya bundadır

Keçe külah başındadır.

Diye sayılarak sona kalan ebe olur.

Kule

Kule oyunu, düz taş parçaları ve küçük bir top ile oynanan bir oyundur. Köylerde top bulamayan çocuklar yumak şekline getirilmiş bezler veya yünlerden oluşturulan topları ile bu oyunu oynarlar.

Üst üste konulunca kolayca durabilecek taşlar seçilir en altta büyükleri üste doğru küçük taşları dizerek kule halinde taşların durması sağlanır. Ebe olan oyuncu geniş bir daire çizerek orta yerine taşları üst üste dizerek kuleyi oluşturur. Kulenin arkasına geçerek karşı taraftan top atılmasını dikkatlice bekler. Karşıdan diğer oyuncular sırayla topu atmak için sıraya geçerler. Topu atan çocuk kulenin taşlarını devirip dağıtmaya çalışır. Top taşlara çarpınca taşlar yıkılır ve kule dağılır. Ebe olan çabucak taşları tekrar dizerek topu alır. Bu süre içinde etrafa dağılan oyuncular, ebe stop deyince oldukları yerde hemen dururlar. Ebe çizilen dairenin dışına çıkmadan top ile oyuncuları vurmaya çalışır. Eğer topu bir oyuncuya vurabilirse vurulan oyuncu ebe olur, önceki ebe ebelikten kurtulmuş olur. Eğer vuramazsa topu yeniden yakalamak için çemberin dışına çıkınca diğer oyuncular kuleyi yıkarlar ve ebe yeniden kuleyi yapmak zorunda kalır. Ayrıca kuleye karşıdan atılan topu kuleye çarpmadan yakalarsa, ebe olmaktan kurtulur ve topu atan (yakalatan) oyuncu ebe olur.

Çelik Çomak

İki oyuncu ile oynandığı gibi iki grupta da oynanabilir. Başlama noktası belirlenir. Oyuncuların birer çubukları vardır. Ebe denilen oyuncu elindeki çubukla çomağa vurarak uzağa fırlatır. Karşıdaki oyuncu elindeki çubukla havada iken çomağa vurarak ebeye doğru geri göndermeye çalışır. Eğer çomağa vuramazsa çomak yere düşünce, ebe başlama noktasından çomağın düştüğü yere giderek bu sefer yerdeki çomağa vurarak havalandırır ve daha uzağa fırlatmaya çalışır. Başlama noktası ile çomağın düştüğü nokta arasını ayağı ile ölçmeye başlar. 100 ayak olunca bir çinko

yapmış olur. Eğer çomak havada iken karşı oyuncu çomağı yakalarsa rakamla yüzden aşağı olan sayılar silinir. Ebe ile karşı oyuncu yer değiştirir. Ya da havada iken çomağa karşı oyuncu çubukla vurup tam başlama noktasına geri gönderebilirse ebe ile karşı oyuncu yer değiştirir, ama önceki sayılar silinmez. Kim önce rakamla 7 çinko yaparsa o oyuncu galip gelir.

Leppik

Birkaç oyuncu ile oynanır. Önce düz bir alanda bir çukur açılır. Yuvarlak küçük bir taş veya yuvarlanabilecek bir ağaç ortaya konulur. Her oyuncunun düz bir taşı vardır. Çukurun önüne yuvarlak taş konulur. Belli bir uzaklıkta başlama çizgisi çizilir. Başlama çizgisi üzerinden sırayla düz taşlar; çukurun yanında koz denilen yuvarlak taşa doğru atılır. Koza en yakın yere taşı atmış olan oyuncu ilk başlama hakkı elde etmiş yakınlık derecesine göre diğerleri sıralanır. Birinci oyuncu yuvarlak taşı başlama çizgisine doğru atar, birinci olan oyuncu başlar. Elindeki düz taşı yuvarlak taşa doğru atarak vurur. İsabet edemeze diğerleri vurmaya dener. Yuvarlak taşı vurarak çukura düşüren oyuncu kazanır. Ama taşa isabet ettiremezse diğer oyuncu denediği için her oyuncu öncekinin oyununu bozmaya çalışır. Bazen yuvarlak taşı çukurdan uzaklaştırmaya çalışırlar.

Yüzük

Fincan ya da saydam olmayan bardak veya bunlar yoksa ceviz kabuklarıyla oynanan bir oyundur. 5-6 adet bardak veya fincan ters çevrilip kapatılarak birisinin içine oyunculara gösterilemeden yüzük saklanır. Oyunculardan yüzüğü bulmaları istenir. Bir tek tercih yapma hakkı olan oyuncu yüzüğü bulabilirse bu kez yüzüğü saklama hakkını kazanır. Eğer bulamazsa ceza verilir. Her oyuncu bir fincanı kaldırarak altında yüzük olup olmadığına bakar. Açılmamış iki fincan kalınca oyun yeniden başlar.

Kız taklası (Güvercin taklası)

Beşten fazla oyuncuyla oynanır. Çöp çekmek ya da tek- çift sayarak dört kişi ebe olur. Bu dört oyuncudan ikisi sırt sırta durur, diğer ikisi karşılıklı başlarını dik duran arkadaşlarının yan taraflarında başlarını, kafa kafaya gelecek şekilde eğilerek atlama kulesi oluştururlar. Beşinci veya diğer oyuncular koşarak gelir. Ebe denilen grubun

oluşturduğu kuleden takla atarak atlamaya çalışır. Atlayabilirse diğer arkadaşları sırayla aynı oyunu devam ettirir. Eğer atlayamazsa ebe olur. Ebe grubundan biriyle yer değiştirir. Aynı şekilde bu oyun sekiz kişiyle de oynanabilir.

Uzun eşek

En az üç ve daha fazla oyuncuyla oynanır. Önce birinci oyuncu ellerini dizlerinden tutarak eğilir. Diğer oyuncular sırayla eğilmiş oyuncunun sırtına ellerini koyarak atlarlar. Atlayan oyuncu aynı şekilde ellerini dizlerinden tutarak eğilir diğerleri atlamaya başlarlar böyle devam ederek uzar gider. Eğer atlamayan düşerse düşen oyuncuya ceza verilir **(KK. 20, KK. 28 KK. 44)**.

Peyniri Kuruş

Oyuncuların elinde birer adet en az bir metrelik kalın sopalar bulunur. Sopalar ayak ile uzağa atılarak en az mesafeye atan cezaya kalır yani ebe olur. Ebe dokuz adım uzaklığındaki çizilmiş olan çizginin üzerine sopasını koyar. Diğer oyuncular uzaktan belirlenen noktadan (dokuz adım ötesinden) kendi sopalarını cirit atar gibi atarak çizgiden ebenin sopasını uzaklaştırmaya çalışırlar. Eğer atılan sopalar ebenin sopasını çizgiden saptırır ise ebe sopasını düzeltinceye kadar ve düzelttikten sonra da ebenin elindeki çuldan yapılan top ile veya ebenin karlastik ayakkabısı ile vurulmadan, öteki oyuncular attıkları sopalarını geri almaya çalışırlar ve dokuz adımın yarı uzaklığında çizilen çizgiyi geçmeye çalışırlar. Vurulan kişi ebe olur **(KK.44)**.

1.13. LAKAPLAR

“Bir aileye veya bir kişiye isminin dışında herhangi bir özelliğinden veya durumundan dolayı başkaları tarafından takılmış isim. Lakap kişinin ardından onun simi yerine kullanılır. Öyle ki çoğu zaman lakabın ismi silip onun yerine dahi geçtiği olur. Zamanla sülale adı yerine dahi geçebilir. Köylerde ve okullarda sıkça rastlanır. Vücuttaki kusur, devamlı yapılan bir davranış, söz, tavır vs. hepsi lakap için yeterlidir⁸².”

Oltu yöresinde lakap verme geleneği eskisi kadar olmasa da devam etmektedir. Özellikle Aşağı Çamlı köyü başta olmak üzere derleme yaptığımız köylerin büyük bir

⁸² Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 449.

kısımında hemen herkesin bir lakabının olduğunu gördük. Şahıslarla birlikte ailelere de verilen lakapların bazılarını verilme nedenleriyle birlikte tespit ettik.

Helvacıgil: Onlara da eskiden bizim oranın bağlarının suyu çok uzaktan gelir, bağcılıktan gelmişler işte hark çıkarmaya gitmişler ya rahmetlik benim babam çok küçük imiş yani dedemler harga giderimşler işte konu gomuş toplanırmış bir tene hayvanın sırtına bir heybe goyermişler, öğlelik ekmek gidecah ne gidecah, iki tene gilik tandır ekmeği, işte gücü yeten de bir helva gavurur, onu da Allah emrede yağı da ona göre yani yoksul, bunlar vermişler ki babama götür. O zamanda on yaşıdaymış, babam da gidermiş kimin helvası varsa alır onları bir güzel yiyermiş. Ekmeği götürürmüş sadece. Bunun adını koymuşlar helvacı. O zaman akşam olurmuş, herif gelir dermiş ki hanıma, be gari sen hiç bir şey yapıp da yollamadın mı? Bir guru ekmek yolladın. Kadın da dermiş, ana helva yaptım, gocası da dermiş, bir boş tabah vardı. Helva da zaten çok bir şey değil, küçük bir şey. Neyse bu da bir gün beş gün bele etmiş ya artık gablari boş gören “ula helvacı o helvaları yine yedin de yine gabı boş mu getirdin?” Dermiş. O günlerden galmış adımız helvacı.

Kösegil: Babaları köseymiş, kösegil demişler.

Tekgöz Memet; Adamın bir gözü görmermiş demişler Tek Göz Memet .

Subaşıgil: Onlar Kars’tan gelmişler, orda eskiden kadı varmış, subaşı varmış eskiden hâkim felan yohmuş ya, dedeleri de subaşıymış. Adları galmış Subaşıgil

Telli Necip: Terzilik yaparmış, başına iğneyi sokarmış.

Tipi Tip Cevat: Bir bakkal açmış, sakızı çok satarmış, adı galmış Tipi Tip Cevat.

Hamur Nihat: Fırını varmış, hamuru çok yoğururmuş.

Omo Nazım: Ona buna çok omoluk yaparmış, yalan söylermiş.

Sofî Hafız: O tartışmaya girince müftülerle tartışirdi, müftülerle yarışirdi, çok bilgili olduğu için öyle derlerdi.

İnce Memmet ile Gaba Memmet vardı. İkisi ortaklı. Dükkânları vardı. Karıştırmamak için zayıf olana İnce Memmet, gaba olana da Gaba Memmet derlerdi.

Kazak İsmail: Namazla ya da diğer dini işlerle pek ilgilenmediği için derlerdi.

Çapulacı Sabri Dayı: Çapula; üstü tarafı deri, ucu biraz kavruk, tabanı ise kamyon lastiğinden yapılan ayakkabıya denir. Sabri Dayı da bu işle uğraştığı için öyle anılırdı

Çolo Şehri (Şehri Cengiz): Asıl adı Şehri olduğu halde bir kolunun çolak olmasından dolayı yakınları ve tanıyanlar Çolo lakabı ile çağırırlar.

Mavuli: (Ziya Cengiz) Asıl adı Ziya'dır. Gözleri mavi olduğu için Mavuli lakabı ile tanınır.

Cumuli: (Cuma Ali Varol) Cuma Ali olan ismi zamanla daha kolay söylendiği için Cumuli haline dönüşmüştür.

Sey Mahmut: Asıl adı Mahmut' tur. Ancak konuşurken sık sık “şey” kelimesini kullanmasından ve “ş” sesini tam olarak telaffuz edemediğinden adı “Sey Mahmut” olarak kalmıştır.

Medek Abdullah: (Abdullah Taştan) Çiftçilikle uğraşan Abdullah Taştan tarla işlerinde sadece manda kullanmıştır. Manda dışında hiçbir hayvandan ya da traktörden faydalanmamıştır. Sadece manda beslemiştir. Bu yüzden de Medek Abdullah olarak anılır.

Tom Mükail: (Mükail Özden) Doğuştan bir bacağı kısa ve sakat olduğu için aksak ve yavaş yürümek zorunda olduğundan Tom lakabı ile tanınmıştır.

Toz Ahmet: Murat 124 otomobillerin en gözde olduğu yıllarda Murat 124 ü olan Ahmet Bey çok hızlı araba sürdüğü mahalleye gelince tozu dumana kattığı için Toz Ahmet lakabıyla anılır.

Hamur Nihat: Fırıncılıkla uğraştığı için bu lakapla anılır.

İnce Memet: Zayıf olduğu için

Topal Ahmet: Ayağı sakat olduğu için

Kara Memet: Aşırı esmer olduğu için

Doç Halil: Doç kamyonu olmasından dolayı

Boyacı Yaşar: Esmer siyah tenli olduğu için ya da kendini boyamış anlamında.

Lastik Seher: Kocasından sürekli dayak yermiş ve kocası onu lastik gibi çekip uzatarak dövdüğü için komşuları bu lakabı takmışlardır.

Dana Seyhan: Çok beyaz tenli, kızıla yakın sarışın olduğu zaman.

Hırıldak İbrahim: Çok kavga ettiğinden bu isimle anılır.

Pesik Binali: Burnunun çok küçük olmasından hatta yüzüne yapışmış gibi olmasından dolayı bu isimle anılır.

Kösevi Ali: Çok esmer olduğu için.

Pineki Hasan: Çok uyuduğu için.

Poddik Hasan: Kısa boylu ve şişman olduğu için

Kotto Ömer: alnı yüzünden ileriye doğru şiş olduğu için böyle denmiştir.

Gıdıl Sibel: Kısa boylu olduğu için.

Pestil Sevim: Yüzü ezik, basık bir surat yapısı olduğu için

Kütük Recep: Sağlam yapılı iri yarı olduğu için.

Totik Cemal: Eli yüzü büyük olan şişman olan insanlara denilir.

Kırtık Muguma: Küçük bir yüzü olduğu için.

Boro İsmail: Çok sarı olduğu için.

Kalas Necmi: Kalın kesilmiş uzun tahta ve ona benzetilen insanlara verilen bir lakap.

Tırgıç Ayşe: Parmaklıklı bahçe kapısı anlamında kullanılır ve zayıf olduğu için bu isimle anılır.

Tazı Çeneli Fahri: Çenesi çok uzun olduğu için

Dirgen Dişli: Dişlerinin arasının çok açık olanlar için kullanılır.

Paça Dudaklı Muammer: Dudaklarını taşıyamayacak kadar kalın dudaklı ve bu kalın dudakları asık olduğu için.

Kartol Burun: Büyük burunlular için kullanılır.

Cücük Göz: Gözleri küçük olan ve bundan dolayı gözü civciv gözüne benzetilen insanlar için kullanılır.

Portlak Göz: Çok büyük gözleri olan ve gözü dışarı doğru çıkmış insanlar için kullanılır.

Camuş Gölgesi: Şişman insanlara söylenilir.

Yerden Yığma: Kısa insanlar için söylenilir.

Gırgo Hasan: Eğri, tıpsız, fiziği düzgün olmadığı için.

Cin Halil: Gözü acık kurnaz olmasından

Şergada Hasan: Geçimsiz olduğu için

Gırgıt Fadime: Cimri olduğu için

Gollik Yasin: Kısa boylu olduğu için

Tıro Behri (Behri Vural)

Şap Niyazi (Niyazi Varol)

Hisli İbrahimgil: Demricilikle uğraştıkları için genelde elleri elbiseleri his içinde olduğundan bu isimle anılırlar.

Hıştık Osman: Duruşu, yürüyüşü çok dik olduğundan.

Uzun Mehmet: Boyu çok kısa olduğundan bu lakapla bilinir.

Kötü İsmail: Sülalesindeki en uyumlu adamdır. Sülalenin diğer fertleri çevresindekilerle pek iyi geçinmez, anlaşılmaz, kötü ve yobazdır. İsmail de onların tam tersi olduğu, onlara pek uymadığı, kötülerin içinde tek iyi, uyumlu kendisi olduğu için bu lakap verilmiştir. Çünkü iyi desen başka İsmaillerle karıştırılacak, diğerleriyle karışmasın diye tam tersi lakap verilmiş, “kötü” denmiş böylece herkes onu Kötü İsmail diye tanımış.

Tilki Nazım: Cin fikirli olduğu için.

Şakiroflar: Rusya’dan geldikleri için öyle denirdi.

Gâvur Ali: Çok gaddar olduğu için.

Abdigil

Abozlar

Abuşgil

Ağalar

Ahanadır İbo

Arjantin avni

Asfalt Asım

Asori Mısdı

Atduruk Ahmet

Ayrangil

Bacak Nurettin

Bakım Hüsam

Bako Hüseyin

Bandagöz Avni

Bedel İsmail

Bedo İliyaz

Bekirgiller

Beldiş Refiye

Berde Bekir

Berdikli Dursun

Beyaz Reşo

Beyler
 Beylerin Halis
 Beynigil
 Bıcı Mustafa
 Biber Osman
 Biberci Hasan
 Bino Binali
 Bobil Şahismail
 Borazan İsmail
 Boşver Daştan
 Boz Fikri
 Bökük Tütiye
 Cagkıl Hüseyin
 Cahalgil
 Cefergil
 Cıgık Yusuf
 Cıgızların Aşır
 Cındo Zinnet
 Cırıl ibo
 Cici Mevlüt (Mevlüt Günay)
 Cindilli Memmet
 Cini Zeki
 Coro Nazir
 Coşkunlar
 Culan Yusuf
 Cuzi Mustafa
 Çaho Ahmet
 Çakır Osman
 Çamur Ahmet
 Çaprazların Ahmet
 Çarıkçı Hakkı
 Çato Sultan

Çerçi Cemil
 Çınırız Şerafettin
 Çırık Dursun
 Çıs Resim
 Çini Hala
 Çolo Hamza
 Çulligil
 Dalıko memmet
 Dana Memmet
 Dede Gurban Memmet
 Dedegil
 Dekoz Memmet
 Deli Cevriye
 Deli ibo
 Deli Memmetgil
 Deli Soro
 Deli Yaşar
 Deve Osman
 Dillo Sadık
 Dıngıl Taner
 Dırıt Çavuş
 Dırık Ali
 Dızdar Yusuf
 Dızığ Mizo
 Dızman Ahmet
 Dızmangil
 Dili Düşük Beşir
 Doğmuş İlyas
 Dozer Nuri
 Döşo Niger
 Dul Halil
 Duzsuz Celal

D d hli Bekir
 D td t Mevl t
 Egitmengil
 E o Yunus
 Ehenk Mideris
 Ehrengil
 Ekkele Abdullah
 Ellez Dede
 Eneke Nazım
 Ermeni Kamil
 E  i Sabri
 Etemgil
 Eyroj Metin
 Eze Gurban
 Ezi Mustafa
 Fehmegil
 Feho Fahrettin
 Felek İbo
 Fezigil
 Foto Recep
 Gabasakgal Ali
 Ga uh T tiye
 Gad Barmak Arif
 Gada Da dan
 Gakgıdi Ali
 Gakgo Ekrem
 Gallo Yunus
 Gallok Bekir
 Galoların Hasan
 Gara İdris
 Garao langil
 Garga Gurut Zarife

Gargagil
 Garnaçuklar
 Gatr Remziye
 Gavik Yusuf
 Gavro Şekir
 Gavur Ali
 Gavur Kazım
 Gavur Şahset
 Gaydeli Celal
 Gaz Göz Fevzi
 Gaziler
 Gehrigil
 Gele Arıflar
 Gem Çekmez Şado
 Genigil
 Geveze Mizo
 Gıbış Mahmut
 Gıdıl Mahmut
 Gıdılar
 Gıdi Muammer
 Gıdi Yusuf
 Gıdik Ali
 Gıjjo Bekir
 Gıltgil
 Gılli Binali
 Gılli Hasan
 Gılliş Mustafa
 Gınagil
 Gınav Ömer
 Gındıl Ömer
 Gırgız Abit
 Gıroşlar

Gobar Ömer
 Gocagurt Memmet
 Godo Dursun
 Golot Ahmet
 Göğ Metin
 Guf Hasan
 Gukgi Yusuf
 Gukko Zeki
 Gule Eminler
 Gulle Binali
 Gumbuz Mehmet
 Gurtli Kerem
 Gurubogil
 Guşo Polat
 Guzi Sedi
 Guzucigil
 Güla Celil
 Güla Necati
 Harşigil
 Haytagil
 Haytagil
 Hemma Selahattin
 Hıllikli Hamza
 Hırıkgil
 Hışo Mehmet
 Hiletgil
 Hindi Ayhan
 Hocagil
 Hop Hop Suphi
 Hosu Yusuf
 Hoziggil
 Huşutlar

Hührer Abdurrahman

Hüsigil

İbili Binali

İbişgil

İki Kafa

İlo ehsan

İloç İlhami

İskoş İsmail

İşdada Nürettin

Jilet Ehmet

Kadı Ahmet

Kado Bekir

Kadol Zekeriya

Kalaycı Baba Ali

Kalaycı Tefik

Kaor Halut

Kara Abdul

Karaböcük Latif

Karanlık Süleyman

Kasap Tufan

Kastik Sıtkı

Kaşgalar

Kaşı Abbas

Kaşka Necmettin

Katmoz Hamza

Kaya Pehlivangilin Adil

Kaz İbo

Kefek İsmail

Kefo Ummani

Kehlük Hüseyin

Kekeş Fevzi

Keklik Cevdet

Kel Cihat
 Kel Fazıl
 Kel Zeki
 Kelibogil
 Kello Hasan
 Ker Nihat
 Kerebeg Hasan
 Kıdo Fedime
 Kıfık Ahmet
 Kılık Selahattin
 Kıllez İliyaz
 Kınalı Zeki
 Kınık Binali
 Kıt Dede
 Kirli Hetice
 Koço Mahmut
 Kologil
 Komenes Muammer
 Kor fazlı
 Kor Halis
 Kor hoca
 Kor Şaho
 Kor Veto
 Koşşo Sümani
 Kotdo Selami
 Koto Daştan
 Koto Fevzi
 Kotol kadir
 Kör Tellan Gülistan
 Kumo Celal
 Kunduracı Ahmet Usta
 Kurik Ali

Kuris Vehpi
 Kuşşı Şazim
 Kuştıl Asker
 Kutdı Muğdet
 Kuzzo Feramuz
 Küfür Ahmet
 Külük Recep
 Külükgil
 Kürt Daştan Yaşar
 Kürt Halis
 Laldede Mevlüt
 Lallo Kadir
 Lapo Ahmet
 Lastikçi İsmail Usta
 Lastikgil
 Lavo Rahim
 Laylon Kemal
 Laz Hüseyin
 Lele Dursun
 Lingolar
 Lullo Günay
 Mamogil
 Maraba Eşref
 Mazo Abbas
 Medetgil
 Memmed Ustagil
 Memmet Çavuşgil
 Meneşur Aslan
 Menteşe Kemal
 Meşeler
 Meyhur Tahsin
 Meysun Muhsin

Mırto Mısdı
 Mışdikgil
 Mızığ Yusuf
 Migo İbrahim
 Miro Celal
 Molla Fiyazgil
 Molla Mehmet
 Molla Şerif
 Mollalar
 Morkoyun
 Möhür Daban Mülkünaz
 Muhtar Recep
 Muşşe Selahattin
 Mutaf Daştan
 Nalbatgil
 Nanıf Daştan
 Necipgilin Ehsan
 Nikılıs Halıt
 Niniler
 Odacı Recep
 Onbaşı Recep
 Ortasıgalın Sinan
 Ossuruk Niyazi
 Otobüs Boyatan Cebrail
 Pala Karani
 Pala Vehbi
 Patangil
 Patıron Almas
 Pehlüller
 Peleşgil
 Pıçı Mustafa
 Pırtogil

Pıstik Aslan
 Pıstikgil
 Pij Zeki
 Posdal Rezo
 Posti İhsan
 Repo Sadık
 Resul Osman
 Resul Sübok
 Reşo Mustafa
 Sağır Mikail
 Salahgil
 Sarkuş
 Satır Safiye
 Sefergil
 Semoş Selami
 Serıgırd Bahattin
 Sert Mustafa
 Sıhhiye Memmet
 Siyam Abdurrezzak
 Sofi Memmet
 Somunların Bahattin
 Sözsön Ahmet
 Subaşıgil
 Suna Zakir
 Sümüklü Memil
 Süsli Dursun
 Şakirler
 Şamilgil
 Şamo Şemsettin
 Şamogilin Durmuş
 Şapgalı Sıtkı
 Şaşo Henifi

Şatır İbrahim
 Şeggılo Şevki
 Şeğlem Celal
 Şer Nazım
 Şerifgil
 Şevüş Ali
 Şeyhgil
 Şıbırka Binali
 ŞıkkıZiya
 Şıllı Mustafa
 Şıllı Mustafa
 Şıllı Nurettin
 Şırat Yağup
 Şofor Hasan
 Şükür Usta
 Şüşü Mevlüt
 Tada Muzaffer
 Tanker Taner
 Taşo Guduret
 Tatargil
 Tellal İbrahim
 Telli Necip
 Teşto Halit
 Tığğır Adil
 Tıllığ Sıtkı
 Tır İsmail
 Tırığlı Şaban
 Tırneş Binali
 Tıro Behri
 Tırpan Yahya
 Tıslar
 Tışı Aslan

Tik Ossuruk Züleyha

Tilki Selvi

Topal Kamil

Topal Yusuf

Topal Yusufgil

Totoşgil

Totto Şazim

Tuymi Ehmet

Tuysuzgil

Tüccar Hakkı

Tüli İlhan

Tüllepgil

Tütligil

Ubba Gadi Battal

Uzun Ali

Uzun ihsan

Vehbi Yusuf

Vıdvıd Fedi

Vıllıç Esmeni

Vızih Veli

Viğiği Ensar

Vizik Şaban

Yanuğ Muhlis

Yaya Mösem

Yemengil

Yetimler

Yuğum Töküldi

Zatamana Memmet

Zırıp Osman

Zil Daşşak Hasan

Zincirli Mamo

Zoppo Mevlüt

(KK. 3, KK. 11, KK. 12, KK. 16, KK. 17. KK. 18, KK. 20, KK. 22, KK. 25,
KK. 28, KK. 31, KK. 32, KK. 33, KK. 34, KK. 35, KK. 36, KK. 37, KK. 38, KK. 39.
KK. 45. KK. 46, KK. 47. KK. 85)

İKİNCİ BÖLÜM

OLTU HALK EDEBİYATI

Halk edebiyatı; dünyanın en büyük ve en uzun ömürlü devletlerini kurarak asırlarca dünya medeniyetine ışık saçı, insanlığa nizam veren dünyanın en kadim milletlerinden olan Türk milletinin⁸³ edebiyatının “bütün”ü içinde geniş halk kütlesi ile tarikat zümrelerinin edebi zevk, düşünce, inanç ve hayat görüşlerini umumiyetle sade bir dille aksettiren anonim veya ferdi eserlerdir. Bu mahsulleri yaratanlar da halkın içinden gelen, onun zevkini terennüm eden ve kısmen aynı dünya ve ahiret görüşüne bağlı insanlardır. Hitap ettikleri zümreleri de keskin çizgilerle tayin etmek imkânsızdır. Bu sebeble doğuş hususiyetleri ne olursa olsun, anonim ve kolektif karakter taşıyan mahsullerle “efsane, menkabe, destan, masal, hikâye, atalar sözü, fıkra, türkü, bilmece, mani, ninni, ağıt, köy orta oyunu dediğimiz temsilleri; meddah karagöz ve ortaoyununu hatta kuklayı “ Halk Edebiyatı” adı altında topluyoruz.”⁸⁴

Çalışmamızın ikinci bölümünde biz de yukarıda bahsedilen halk edebiyatı ürünlerinden derleyip, tespit edebildiklerimizi ele aldık

2.1. TÜRKÜLER

Eski Türk topluluk hayatında müziğin mühim bir yeri vardı. Attila, sefer dönüşünde başkente girerken, saflar halinde dizilmiş güzel giyimli Hun kızlarının söyledikleri Hun şarkıları ile karşılanmıştı. Çin kaynakları 28 çeşit Hun halk türküsünden bahsetmişlerdir. Eski Türkler söyledikleri besteye “ır” (veya yır), sazlarla çalınan melodiye “küg” diyorlardı. Bozkır Türk folklorunda çok mühim bir yeri olan kopuz ile destanlar, kahramanlık menkıbeleri, aşk türküleri, acı tatlı hatıralar saz şairleri tarafından söylenirdi.⁸⁵ Eski Türklerde musiki ve oyun halk arasında pek yayılmıştı. Eski Çin seyyahlarından biri “Turfan” ahalisinin seyahate çıktıkları zaman musiki aletlerini yanlarında taşıyacak kadar musikiye tutkun olduğunu söylediği gibi, diğer Çin kaynakları da Türklerin musiki ile alakasından, gerek “Tukiie”lerde gerek “Uygur”larda, askeri müzikanın mevcudiyetinden bahsediyorlar. İslam musiki müelliflerinden bazısının eski Türk musikisi hakkında verdikleri bilgilere göre,

⁸³ Kafkasyalı, s. 15.

⁸⁴ Elçin, s. 4.

⁸⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, s. 328

Türklerin Arap ve Acemlerden ayrı milli bir musikileri olduğuna hükmedebiliriz.⁸⁶ Tarihi kaynaklara bakıldığında Türklere mahsus sığır ve yuğ törenlerinde, şöenlerde, çeşn veya toylarda şiir, musiki ve raks her zaman görülmektedir. Musiki otoritelerine göre Türk musiki sistemi, mükemmel ve uluslar arası olmaya çok müsait olduğundan pek çok kültür ve medeniyete etki etmiştir. Türk musikisinden en çok etkilenen, Rus, Ermeni, Rum, Arap ve Fars musikileri olmuştur.⁸⁷

Türkü teriminden söz eden ve bugün için bilinen ilk yazılı metin 15. yüzyılın ünlü dil ve edebiyatçısı Ali Şîr Nevâyî'ye aittir. Ali Şîr Nevâyî “Mizan’ul Evzan (Vezinlerin Terazisi)” adlı eserinde “Türkî” terimine yer vermektedir:

*“Ve yine bir şarkı türüdür ki ona Türkî denmektedir ve bu söz ona alem olmuştur. O haddinden fazla beğenilen ve ruha ferahlık veren, zevk u safaya düşkün kimselere faydalı ve meclisleri süsleyici bir şarkı türüdür; şöyle ki bu türü güzel söyleyen kimseleri sultanlar himaye eder, Türkî-gûy” lakabı ile meşhurdurlar. Bu da Remel-i müsemmen-i mahzuf vezninde tertip edilir.”*⁸⁸

İnsanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini, aşk, hasret, gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi milli karakteri, tarihi olayları konu alan bir kültür hazinesi olan türküler⁸⁹ anonim halk şiirinin kendine özgü bir ezgiyle söylenen, kavuştaklı bir nazım şekli ve türüdür. Türkü, ezgisiyle diğer türlerden ayrılır. Daha önce mâni ve koşma tipiyle söylenen bir nazım, türkü ezgisiyle söylenirse türkü olur.⁹⁰ Türkülerin ilk başta yakan kişileri belliyse de zamanla halkın istediği gibi değişip geliştiği için ilk söyleyeni unutulur. Türküler insanların başına gelenleri, onların gönül ve ülkü dünyalarını dile getirir.⁹¹

Türküleri şekil, yapı ve ezgi yönünden sınırlamak zordur, çünkü çok değişik biçimde, yapıda ve ezgide türkü vardır. Halk ezgiyle söylenen manzum parçaları türkü olarak adlandırır. Mâni, koşma ve diğer şekillerdeki şiirler ezgilerine göre “Varsağı”, “Türkmani” gibi adlar alırlar.⁹²

⁸⁶ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay. Ankara 2004, s. 99.

⁸⁷ Ali Kafkasyalı, *İran Coğrafyasında Türkler*, Bilgeoğuz Yay. İstanbul 2011, s. 135.

⁸⁸ Ali Yakıcı, *Halk Şiirinde Türkü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 38.

⁸⁹ Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994, s. 63.

⁹⁰ Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1980, s. 295.

⁹¹ Eflatun Cem Güney, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 236.

⁹² Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, TDK Yay, Ankara 1969, s.103.

Türkü formu içindeki en önemli unsur da motiflerdir. Motif: “Ekseriya iki, nadiren üç, çabuk tempolu eserlerde dört ölçüden oluşan en küçük bir müzik fikri ve form unsurudur. Türkünün içerdği ana fikir, işlenen olayın karakteri motif belirler. Türkü de diğer müzik formları gibi müzik cümlelerinden oluşur. Cümleler motiflerin birleşerek art arda dizilişleri ile müzikal bir anlam ifade ederek, türkü formunu oluşturur. Motif türkünün ana fikri ve işlenen olayın karakteristiği belirler. Ana fikir hem motif hem de ritmi belirler, etkiler. Cümle ise motiflerden oluşan ve kendi başına belirli bir müzikal anlam ifade eden, art arda dizilişi ile türkünün tümünü oluşturan bölümlerdir. Türk halk müziğinde müzik cümleleri genellikle mısra sonunda veya duraklar arasında tamamlanır. Türkü formu, genel olarak yapısı bakımından bent ve kavuştak (bağlama) bölümlerinden oluşur. Ezgileri bakımından da usullüler ve usulsüzler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Usulsüzler,; divan, bozlak, koşma, hoyrat, kayabaşı, Çukurova gibi türlerdir. Bunların hepsi uzun havalardır. Usullü türküler ise genellikle oyun havalarıdır.⁹³

Türkü metinleri, Boratav’ın ifadesiyle, bölge ve konulara has özellikler ya da ezgi ve sözlerin çeşitlenmesine göre “şarkı”, “deyiş”, “deme”, “hava”, “ninni”, “ağıt” gibi başka isimlerle adlandırılmışlardır. Boratav âşık şiirlerini, manileri ve tekerlemeleri dışarıda tutarak, “türkü” kavramı içerisine ninni ve ağıtları da dâhil etmektedir. Yine Boratav tarafından türküler, konuları ve kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesileler göz önünde tutularak iki grupta toplanmıştır:

A) Konularına göre türküler:

1. Lirik türküler:

a) ninniler, b) aşk türküleri, c) gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri, ç) ağıtlar, d) çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler.

2. Taşlama, yergi ve güldürü türküleri

3. Anlatı türküleri:

a) efsane konulu türküler, b) bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, c) tarihlik konuları olan türküler.

B) Kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelere göre türküler:

4. İş türküleri.

⁹³ Nesrin Feyzioğlu, “On Erzurum Türküsü Üzerinde Bir Metot Denemesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 2012, ss.187-198.

5. Tören türküleri:

a) bayram türküleri, b) düğün türküleri, c) dinlik ve mezheplik törenlere değgin türküler, ç) ağıt töreninde söylenen türküler.

6. Oyun ve dans türküleri:

a) çocuk oyunlarında söylenenler, b) büyüklerin oyunlarında söylenen türküler.⁹⁴

Oltu yöresindeki türkülerimiz, ağır türküler, ağır halaylar, ağır bar şeklindedir. “*Oltu ilçesinde, Erzurum Barları bilinmekte ve oynanmaktadır. Bunun dışında Kısıkdere ve Dümbüllüderesi olarak bilinen bölgede Erzurum Barları dışındaki oyunlara “Ters Barlar” adı verilmektedir. Yörede oynanan oyunlara genel ad olarak “Bar” denilmektedir*”⁹⁵ Ağır halay niteliğinde olanlar, 3 ayak dediğimiz 3 ileri 3 geri ağır halaylardır. Bunların ritmik yapısı 6/4, 5/8 veya hızlı hali 10/8 ve 6/8 şeklindedir. Tempo olarak nitelendirecek olursak en ağırı 6/4’tür. Türkülerimiz, genelde “Kerem Ayağı”ndadır **(KK. 48)**

⁹⁴ M. Öcal Oğuz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay. Ankara 2004, s. 270.

⁹⁵ Ahmet Selim Doğan, *Erzurum İli Halay Oyunları Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2011, s. 31.

Haçapur Türküsü

Genç zamanım. Bir tepsi hıngeli yiyerim, bir tarlayı da iki saate biçerim. Bazı insanların dili olur eli olmaz, eli olur dili olmaz. Benim hem elim hem dilim vardır. Yatsı zamanı işten geldim, bizim gariya dedim ki: “Perişan yemeklerden ne var?” dedi ki: “Heç bişe yoktur.” Ben de: “Heç bişe yok olur mu, ben evlede de düzenli bir şey yemedim, acım.” Dedim. Sonunda imana geldi, dedi ki: “Dolapta biraz kıyma var.” Yakında da mahalle fırını var, kadınlar ekmek pişirir. Dedi ki: “Gidim sene fırında haçapur yapım de getirim.” Gitti geleceği yok. Dedim haçapurdan vazgeçtim gariyi bulum. Fırına gittim ki et elinde durur, bizim gariya sıra vermemişler, bekler. Fırın penceresine yanıştım, asıldım türküyü:

Bizim garı fırına girer
Ekmek eder birer birer
Gız iki haçapur ne kadar sürer
Garı ben acımdan öldüm

Lokma değmedi dişime
Ağrı tikildi başıma
Garı getti düş peşine
Tembel ben acımdan öldüm

Yağlı yapar hem de çörek
Çok acıktım dutmer yürek
Bele gariyi dövmek gerek
Hanım ben acımdan öldüm

Hürmetin yok mu yaşıma
Sen nerden geçtin başıma
Ayağın gey gel peşime
Huysuz ben acımdan öldüm

İhsan arz etti halini
 Edemem ona çalımını
 Söylesem keser dilimi
 Garı ben acımdan öldüm

Türküyü duyan kadınlar bizim hanıma sırayı vermişler. Ben eve geldim peşine de haçapurlar geldi (KK. 49).

He Gule Yar

He gule yar sallandım girdim bağa
 Başım değdi yaprağa
 Dedim ki murat alim aney
 Tez koydular toprağa

He gule yar oy puşular puşular.
 El değmeden hışılar
 Kaç senedir sevirem aney
 Yeni duymuş komşular

He gule yar armut dalda nar yerde
 Dalların ucu yerde
 Felek gözün kör olsun aney
 Hepimiz başka yerde

He gule yar indim havuz başına.
 Silah koydum taşına
 Kimin yarı çirkinse aney
 Toprak onun başına

He gule yar yük üstünde bağlama
 Kömür gözlüm ağlama
 Giderem tez dönerem aney

Ellere bel bağlama
 He gule yar karpuz kestim kan gibi
 Gızın gönlü var gibi
 Açtım yorgan katını aney
 Taze yağmış kar gibi **(KK. 48)**

Sarı Seyran

İn dereye çık düze
 Hop sari seyran
 Marali mavi ceylan
 Şimdiki kızlar beş yüze
 Hop sari seyran

Gel Oltu'ya Oltu'ya
 Hop sari seyran
 Marali mavi ceylan
 Sap takarım baltıya
 Marali mavi ceylan

Cami Dibinde Durdum

Cami dibinde durdum
 Kız döne döne döne
 Turali para buldum
 Yar gele bize gana

Çatla patla sevdiğim
 Kız döne döne döne
 Senden eyini buldum
 Yar gele bize gana **(KK. 50)**

Saatimin Zinciri

Saatimin zincirini
 Suya batıramadım
 Ben bu deli gönlümü,
 Yola getiremedim

Yayladan gel yayladan
 Yollar çamur olmadan
 Alacaksan al beni
 Al yanaklar solmadan

Yollar çamur ezilmez
 Böyle bekâr gezilmez
 Beş yıl beş gece gezdim
 Daha fazla gezilmez

Havar Havalı Gelin

Sarı mendil yuymadım
 Havar haralı gelin
 Yuyup koynan koymadım
 Dünya maralı gelin

Çağlardım çağlamazdım
 Havar haralı gelin
 Gülerdim ağlamazdım
 Dünya maralı gelin

Bileydim ayrılık var
 Havar haralı gelin
 Sana ben bağlamadım
 Dünya maralı gelin

Martinim Atılmıyor

Bugün bir dere geçtim
İtirdim bıçağımı
Kız sana küçük dediler
Söndürdün ocağımı

Martinim atılmıyor
Beş bine satılmıyor
Şu uzun gecelerde
Yalaguz yatılmıyor

Martinim omzumda
Gezerim bacaları
Severim gelinleri
Kızıyor kocaları

Martinim allı pullı
Ben almam duli muli
Alırsam kız alırım
Fincanları kunkulli

Yatma Yeşil Çimene

Yatma yeşil çimene
Mendoy loy loy mendoy loy loy
Uyur uyanamazsın
Mendoy loy loy mendoy loy loy

Verme beni ellere
Mendoy loy loy mendoy loy loy
Görür dayanamazsın
Mendoy loy loy mendoy loy loy

Bahçede kara yemiş
 Mendoy loy loy mendoy loy loy
 Ermemiştir ermemiş
 Mendoy loy loy mendoy loy loy

Ellere gelin olma
 Mendoy loy loy mendoy loy loy
 Mezarımı görmemiş
 Mendoy loy loy mendoy loy loy

Bahçede Kuş Oturur

Şu karşıda kuş oturur
 Yar yana yana tellerin
 Yar yana yana tellerin
 Dost ara yana tellerin

Kuş kuşa yem götürür
 Yar yana yana tellerin
 Yar yana yana tellerin
 Dost ara yana tellerin

Şu benim selamımı
 Yar yana yana tellerin
 Yar yana yana tellerin
 Dost ara yana tellerin

Yarime kim götürür
 Yar yana yana tellerin
 Yar yana yana tellerin
 Dost ara yana tellerin

Mendilim Yele Yele

Mendilimde kare var
 Yüreğimde yare var
 Ne ben öldüm kurtuldum
 Ne bu derde çare var

Mendilim yele yele
 Düşmüşem gurbet ele
 Gurbet el yaman olur
 Çevrülür saman olur
 Gurbet elde ölenin
 Yüreği dertli olur

Eşik Eşik Üstüne

Eşik eşik üstüne bala
 Çıktım eşik üstüne
 Yar şapkayı eğdirmiş
 Siyah kaşın üstüne

Aymali mali mali
 Altun petekten bali
 Yârime kurban olsun
 Servetim bütün mali

Kemerimin Kaşına

Kemerimin kaşına da
 Güller konduracağım
 Oğlan seni almayıp da
 Yakıp yanduracağım

Gideceğim ırağa da
 Alacağım bir ağa

Ağa köye gelirken de
Köylü kalkar ayağa

Yumurta kırdım yağa da
Seslendim on beş ağa
Ağarın içinde
Kaynatası Osman Ağa

Kemerin Tahtalari

Kemerin tahtalari
Kemerin tahtalari
Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Sayarım haftaları
Sayarım haftaları
Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Hafta tamam olmadı
Hafta tamam olmadı
Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Kırarım tahtaları
Kırarım tahtaları
Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Arpanın yarısıyam
Arpanın yarısıyam

Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Portakal sarısıyam
Portakal sarısıyam
Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Değmeyin dolanmayın
Değmeyin dolanmayın
Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Ben asker karısıyam
Ben asker karısıyam
Dolan dolan dolan yar
Asker olmuş giden yar

Halilim Mavilim

Camiye sardım halı
Camiye sardım halı
Halilim mavilim

Cami halısız olmaz
Cami halısız olmaz
Halilim mavilim

Ben körpiden geçerken
Ben körpiden geçerken
Halilim mavilim

Sigaram suya düştü

Sigaram suya düştü
Halilim mavilim,

Sigaramı alırken
Sigaramı alırken
Halilim mavilim

O yar aklıma düştü
O yar aklıma düştü
Halilim mavilim

Altun Yeleğim

Altun yeleğim oğlan
Nedir dileğin oğlan
Üstüne bir yar sevdim
Yansın yüreğin oğlan

Pencereleri camdan
Kayaları mercandan
Oğlan severim ondan
Hem yürekten hem candan

Eğlen Çoban

Eğlen çoban davarı
Ormanın deliğine
Benden selam söyleyin
Muhtarın gelinine

Çay aşağı kız gelir
Ayağına toz gelir
Anan vermem dese de
Baban vermem dese de

Vallah bene vız gelir
Billah bene vız gelir

Yemişin Dalı

Galada yemişin dalı
Sevdaliyem sevdalı
Sevmişem ben o yarı
Gezerim bu dünyayı

Bahçede yeşil hıyar
Boyu boyuma uyar
İkimizde bir boyda
Ayırmaya kim kıyar

Şeftali Ağaçları

Şeftali ağaçları
Dedim ana verme verme
Sevdiğim var beni verme

Çiçek açar başları
Dedim ana verme verme
Sevdiğim var beni verme

Bir yar sevdim el aldı
Dedim ana verme verme
Sevdiğim var beni verme

Keşke sevmez olaydım
Dedim ana verme verme
Sevdiğim var beni verme

Elim koynumda kaldı

Dedim ana verme verme
Sevdiğim var beni verme

Su Koydum Su Tasına

Su koydum su tasına
Odanın ortasına
Eğer meylin varise
Gel atın terkisine

Ata bindirin beni
Çayda indirin beni
Nazlı yar kucağında
Vurun öldürün beni

Dağda davar yayılır
Babam ağa sayılır
Babamın sayesinde
Kızlar bana bayılır

Dağı Da Aştım O Yüze

Dağı da aştım o yüze
Ağlama anam ağlama
Dağı da aştım o yüze
Karaları bağlama

Daha da gelmem köyüze
Ağlama anam ağlama
Daha da gelmem köyüze
Karaları bağlama

İndim derede durdum
Ağlama anam ağlama

İndim derede durdum
Karaları bağlama

Bir çift güvercin vurdum
Ağlama anam ağlama
Bir çift güvercin vurdum
Karaları bağlama

Güzellerin içinde
Ağlama anam ağlama
Güzellerin içinde
Karaları bağlama

Bir güzele vuruldum
Ağlama anam ağlama
Bir güzele vuruldum
Karaları bağlama

Çitini çit ederem
Ağlama anam ağlama
Çitini çit ederem
Karaları bağlama

Ucunu ip ederem
Ağlama anam ağlama
Ucunu ip ederem
Karaları bağlama

Sizin gibi kızları
Ağlam anam ağlama
Sizin gibi kızları
Karaları bağlama

Peşime it ederem
 Ağlama anam ağlama
 Peşime it ederem
 Karaları bağlama

Kara Çadır

Kara çadır eğmeyince
 Ucu yere değmeyince
 Ne kaçarsın sevdiğim
 Beş yüz atlı gelmeyince

Merdivenden insene
 Sol yanına dönsene
 Koynundaki sinenin
 Birin bana versene

Merdivenden inemem
 Sol yanıma dönemem
 Koynumdaki sineler
 Askerindir veremem

Camdan sakız akıyor
 Kız nişanlın bakıyor
 Koynundaki sineler
 Ayva olmuş kokuyor

Ata Yükledim Narı

Ata yükledim narı
 Bülbul bülbul oy
 Sürdüm dağa yukarı
 Bülbul bülbul oy

Dağın dibi kışladı
 Bülbul bülbul oy
 Kar yağmaya başladı
 Bülbul bülbul oy

İtin köpeğin oğlu
 Bülbul bülbul oy
 Hırlamaya başladı
 Bülbul bülbul oy

Tavanlı Odalar

Tavanlı odalar
 Kıssa geceler
 O yar gelir
 Arar arar bulamaz

Utanır da anasına soramaz
 O yar sen gideli
 Saydım birer birer
 On bir ay oldu
 Seninle gidenler
 Sılaya döndü
 Diktiğim ağaçlar
 Meyveye döndü

Tren

Şu treni durdurayım
 Mavi boya vurdurayım
 Düşmanların kellesini
 Denizlere doldurayım

Şu tren hoş geliyor
 Dolu giden boş geliyor
 Kim ne diyorsa desin
 Yârim bene hoş geliyor

Yayla Yolları

Yayla yollarında
 Menekşe biter
 Uzanmış dalları
 Yolları tutar

Bir yana kollarını
 Bir yana beni
 Al sinen üstüne
 Irgala beni

Yaylada yaylada
 Bizim yaylada
 Arzumanım kaldı
 Yarin bakışlarında

Tren Gelir

Tren gelir öterek
 Kömürünü dökerek
 Ben yâri yola vurdum
 Gözümden yaş dökerek

Ağam yara de gelsin
 Paşam yara de gelsin
 Sizin yar sizin olsun
 Bizim yare de gelsin

Tren gelir durdu mi
 D d g n  vurdu mi
 Kurban olayım dostlar
 Yar trenden indi mi

Tandır Yaktım

Tandır yaktım dalınan lele
 K s liyem yarınan lele
 Yarın g nl n  alim lele
 Ayvayınan narınan lele

Tandır yaktım terledim lele
  ıktım seyran eyledim lele
 Dediler yarın gelir lele
 Ko u gurban eyledim lele

Arpalar

Arpalar arpalar ora  oldu
 Yar yolun yar yolun ıra  oldu
 Yar yolan yar yolan baka baka
 G zlerim g zlerim yanık oldu

Portakal portakal yarısıyam
 Limonun limonun sarısıyam
 De meyin de meyin dola mayın
 Ben gurbet ben gurbet garisiyem

Y ce Da  Ba ında

Y ce da  ba ında
 Palut a acı
 D k lm   yaprakları
 Kalmı  a acı

Eğer gönlün bende yoğise
Sen bene bacı ol ben sene gardaş

Yüce dağ başında suyumu koyun
Suyumu koyun, suyumu koyun
Nişanlım gelmeden kabire koyun
Kabire koyun, kabire koyun

Yüce dağ başına kara giderim
Kara giderim, kara giderim
Sallana sallana yara giderim
Yara giderim yara giderim

Sepet Sepet Narım Var

Sepet sepet narım var
Bugün bir efkarım var

Karlı dağlar ardında
Kömür gözlü yarım var

Asılan geri geri
Aştık bir harman yeri

Harman yeri ak ola
Güzeller güleç ola

Her güzelin güzeli
Her derde ilaç ola

Tabakta Güllizarım

Tabakta güllizarım
Sen söyle ben yazarım

İki memen arası
Olsun benim mezarım

Dağa gettim karidi
Geri geldim eridi
Sevda nedir bilmezdim
Kemiklerim eridi

Fasulyeyi Kuruttum

Fasulyeyi kuruttum
Mutfağın penceresinde

Fasulyeyi kuruttum
Pişirmeyi unuttum

Gel yârim konuşalım
Anamgili uyuttum

Merdivenden Yukarı

Merdivenden yukarı nenni nenni
Çıksam odalarına nenni nenni

İki güzel oturer nenni nenni
Girsem aralarına nenni nenni

Merdivenim kırık ayak nenni nenni
Kırkına vurdum dayak nenni nenni

Dediler yârin geler nenni neni
Segirtsem yalın ayak nenni nenni

İnce De Bir Yağdı Da Yağmur

İnce de bir yağı da yağmur
Dallara topraklara

Gül koydum tabaklara
Sakladım sabahlara

Yemedim o kız yesin
Sabahtan sabahlara

Portakal dilim dilim
Soy da ye benim gülüm

Ne dedim neden küstün
Lal olsun ağzım dilim

Portakal soyamadım
Tabağa koyamadım

Yar üstüne yar sevdim
Murada doyamadım

Kayna Pınar

Kayna pınar kayna
Ben gidiyorum
Anayı babayı
Terk ediyorum

Elbisem odada
Asılı kaldı
Nişanlım burada
Küsülü kaldı

Sandıkta çeyizim
Basılı kaldı

Kayna pınar kayna
Ben gidiyorum
Anamı babamı
Terk ediyorum

Anam çıksın
Yaylasını yaylasın
Anamın kızı çok
Ben neylesin
İçsin soğuk sular
Gönül eylesin

Kalbur Astım Direkten

Kalbur astım direktten lele
Bir of çektim yürekten lele
Yıkılası şu Oltu lele
Kolum düştü kürekten lele

Al entarim aliyim lele
Altın beşik salliyim lele
Kuşlar da bil bilmiyor lele
Yara mektup yolliyim lele

İndim çayır biçmeye lele
Eğildim su içmeye lele
Dediler yarin gelir lele
Kanat aldım uçmaya lele

(KK. 52, KK, 53)

Gelin Türküsü

Lerdivandan inerken de
 Pabucumi giyerken
 Babam ağlasın dursun da
 Ben gelinnuh giyerken

Lerdivandan inerken de
 Pabucumi giyerken
 Anam ağlasın dursun da
 Ben eşiği çıhirken

Lerdivandan inerken de
 Pabucumi giyerken
 Gardaş ağlasın dursun da
 Ben atıma binerken

Lerdivandan inerken de
 Pabucumi giyerken
 Bacım ağlasın dursun da
 Yol alıp de gidirken

Söyleme

Erkek:

Gelo gurban söyleme
 Gelo heyran söyleme
 Sene potin aluram
 Gelo heyran söyleme

Kadın:

Ben gelmeyi neylerem
 Ben potini neylerem
 Çıhar dama behlerem

Ağam gelse söylerem

Erkek:

Gelo gurban söyleme

Gelo heyran söyleme

Sene fistan alıram

Gelo heyran söyleme

Kadın:

Ben gelmeyi neylerem

Ben fistanı neylerem

Çıhar dama behlerem

Ağam gelse söylerem

Erkek:

Gelo gurban söyleme

Gelo heyran söyleme

Sene yüzük alıram

Gelo heyran söyleme

Kadın:

Ben gelmeyi neylerem

Ben yüzüğü neylerem

Çıhar dama behlerem

Ağam gelse söylerem

Oynamam

– Oynamam ben ben oynamam

– Niçin oynamazsın

– Cızdanım yohtur ben oynamam

– Cızdanın bizde gah oyniyah

Şaldır vurah şıp oyniyah

Arada sırada top oyniyah
 – Oynamam ben ben oynamam
 – Niçin niçin oynamazsın
 – Panturum yohtur ben oynamam
 – Panturun bizde gah oyniyah
 Şaldır vurah şıp oyniyah
 Arada sırada top oyniyah
 – Oynamam ben ben oynamam
 – Niçin niçin oynamazsın
 – Param yohtur ben oynamam
 – Paran bizde gah oyniyah
 Şaldır vurah şıp oyniyah
 Arada sırada top oyniyah

Gölenin Düzünde

Gölenin düzüni duman bürümiş,
 Kesilmiş kelleler al gan yürümiş
 Gölenin düzüni duman bürümiş
 Kesilmiş kelleler al gan yürümiş

Gölenin düzündü bir bölüh guzi
 Guziyi otaran urumun gızı
 Gölenin düzündü bir bölüh guzi
 Guziyi otaran urumun gızı

Gölenin düzündü bir küçük çalı
 Çalının dibinde sararlar halı
 Gölenin düzündü bir küçük çalı
 Çalının dibinde sararlar hali
 Halının üstünde severler yari

İnce Sırık

İnce sırık tel vurur tellim yar

İnce sırık tel vurur nazlım yar

Şu şamhı (özdere) nın gızları tellim yar

Şu şamhının gızları nazlım yar

Kartol martol yüzleri tellim yar

Kartol martol yüzleri nazlım ya

İnce sırık tel vurur tellim yar

İnce sırık tel vurur nazlım yar

Şu Titmoşun gızları tellim yar

Şu Titmoşun gızları nazlım yar

Kirli mirli yüzleri tellim yar

Kirli mirli yüzleri nazlım yar

İnce sırık tel vurur tellim yar

İnce sırık tel vurur nazlım yar

Şu Keyihın gızları tellim yar

Şu Keyihın gızları nazlım yar

Cila boya yüzleri tellim yar

Cila boya yüzleri nazlım yar

İnce sırık tel vurur tellim yar

İnce sırık tel vurur nazlım yar

Şu Orcuğun kızları tellim yar

Şu Orcuğun kızları nazlım yar

Alma yanah yüzleri tellim yar

Alma yanah yüzleri nazlım yar (KK. 12)

Al Şalım Mavi Şalım

Al şalım mavi şalım
Dağları dolaşalım
Aramız derya deniz
Biz nasıl kavuşalım

Çini tabakta vişne
Oğlan peşime düşme
Beni sana vermezler
Nafile dile düşme

Çini tabakta bal var
Oğlan anama yalvar
Eğer anam vermezse
El aç Allah'a yalvar

TRT Repertuar No: 01692

Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş

Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Şu Oltu'nun Taşını

Şu Oltu'nun taşını
He gülüm he gülüm he
Sil gözünün yaşını
De gülüm de gülüm de
Oğlan büyük kız küçük
He gülüm he gülüm he
İndiriverin yaşını
De gülüm de gülüm de

Şu ağacın altına
 He gülüm he gülüm he
 Serine gel serine
 De gülüm de gülüm de
 Güzel sevdiğin yoksa
 He gülüm he gülüm he
 Ben geleyim yanına
 De gülüm de gülüm de

Karadır yarın kaşı
 He gülüm he gülüm he
 Yirmiye vardı yaşı
 De gülüm de gülüm de
 On yıldır peşindeyim
 He gülüm he gülüm he
 Olamadım sırdaşı
 De gülüm de gülüm de

Sarı pabuç çuhalı
 He gülüm he gülüm he
 Bizde gördük bu halı
 De gülüm de gülüm de
 Salma eldeki yarı
 He gülüm he gülüm he
 Şimdi kızlar pahalı
 De gülüm de gülüm de

TRT Repertuar No: 01690

Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş

Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Yoncayı Bellediler

Yoncayı bellediler yar yar
 Suyunu göllediler yar yar
 Bu ne zalim köyümüş yar yar
 Sevmeden dinlediler yar yar

Kahveyi kavurdular yar yar
 Tozunu savurdular yar yar
 Bu ne zalim köyümüş yar yar
 Sevmeden ayırdılar yar yar

TRT Repertuar No: 01695

Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş

Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Karanfili Gül Dalında Eğende

Karanfili gül dalında eğende
 Ne hoş olur alma yara değende
 Doyum olmaz edasına nazına
 Güzeli de ondördünde sevende

Has bahçede kırmızı gül destesi
 Ben olmuşam nazlı yarin hestesi
 Gidip görem yar kokusu gelir mi
 Şimdi gelir şu oltunun postası

Has bahçede kırmızı gül destedir
 Benim sevdiceğim daha yosmadır
 Nice oldu haber gelmedi yardan
 Kendim gurbet elde gönlüm yastadır

TRT Repertuar No: 01696

Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş

Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Merdivenden Yukarı

Merdivenden yukarı
Hop güllü güllizarım
Çıksam odalarına
Gel bana güllizarım
İki de güzel yanyana
Hop güllü güllizarım
Girsem aralarına

Merdivenden insene
Hop güllü güllizarım
Sağ yanına dönsene
Gel bana güllizarım
Bağındaki güllerin
Hop güllü güllizarım
Birini bana versene
Gel bana güllizarım

Merdivenden inemem
Hop güllü güllizarım
Sağ yanıma dönemem
Gel bana güllizarım
Bağımdaki güllerim
Hop güllü güllizarım
Yadigardır veremem
Gel bana güllizarım

TRT Repertuar No: 01691

Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş

Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Giderken Eyle Beni

Giderken eyle beni

Oy dumanlı dağlar

Yâri gördüm bugün

Gözlerim oynar

Yâri gördüm bugün

Zülfünde bağla beni

Oy dumanlı dağlar

Yâri gördüm bugün

Gözlerim oynar

Yari gördüm bugün

Dere boyu kurt izi

Oy dumanlı dağlar

Yari gördüm bugün

Gözlerim oynar

Yari gördüm bugün

Sadıktır yarin sözü

Oy dumanlı dağlar

Yari gördüm bugün

Gözlerim oynar

Yari gördüm bugün

Zülfün adı kehribar

Oy dumanlı dağlar

Yari gördüm bugün

Gözlerim oynar
 Yari gördüm bugün
 Yarimin adı Mehriban
 Oy dumanlı dağlar
 Yari gördüm bugün
 Gözlerim oynar
 Yari gördüm bugün

TRT Repertuar No: 01698
 Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş
 Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Köylük Yerden Köşk Gider

Köylük yerden köşk gider
 Payton gelir boş gider
 Seni de bana verseler
 Allah'a da hoş gelir

Hop şekerim şekerim
 Evli de değil bekarım
 Hop şekerim şekerim
 Evli de değil bekarım

Bahçalarda gül gonca
 Biçerim gonca gonca
 Sevdliğini almayan
 Yanar ömrü boyunca

Hop şekerim şekerim
 Evli de değil bekarım
 Hop şekerim şekerim
 Evli de değil bekarım

TRT Repertuar No: 01693

Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş

Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Su Koydum Su Tasına

Su koydum su tasına

Havlinin ortasına

Eğer koynun var ise

Gel atın terkisine

Ata bindirdin beni

Çayda indirdin beni

Nazlı yarin yanında

Vurun öldürün beni

Dağda ceylanın izi

Verir içime sızı

Ağlatmayın yiğidi

Verin sevdiği kızı

TRT Repertuar No: 01694

Kaynak Kişi: Zafer Acar Derleyen: Muharrem Akkuş

Notaya Alan: Muharrem Akkuş

Çekmecemin Kilidi

Çekmecemin kilidi

Beni verirler yadellere ağlasana ay oğlan

Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan

Üstünü gül bürüdü
 Beni verirler yadellere ağlasana ay oğlan
 Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan

Köprünün altı çiçek
 Beni verirler yadellere ağlasana ay oğlan
 Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan

Orak getirin biçek
 Beni verirler yadellere ağlasana ay oğlan
 Tabancanı kaytanına bağlasana ay oğlan

TRT Repertuar No: 00549
 Kaynak Kişi: Cevat Aslan Derleyen: Muzaffer Sarısözen
 Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Haziranı Temmuz Getirdik Dize

Haziranı temmuzu
 Getirdik dize balam
 Gül kokar meler kuzu
 Onlara kurban olam

He ley he hey gülüm hey
 Ben oluyum kulun hey

Kara üzüm ak üzüm
 Asmaları doldurmuş
 Gel benim iki gözüm
 Bak sevdiğen ne olmuş

Gadan olayım gadan
Atma beni aradan

Ekinler boyun atmış
Nola nola kız nola
Gözüm beni aldatmış
Gönlüm gamlarla dola

Vay beni beni beni
Niye sevdim ki seni

TRT Repertuar No: 02301
Kaynak Kişi: Turgut Ertaş Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Kara Kız Kara Kız

Kara kız kara kız
Otur zülfün tara kız
Ben şamamı yitirdim
Hele koynun ara kız

Kara kız kara kız
Gel gir bizim bara kız
Sen vefasız ben arsız
Derdin kime yanarsız

TRT Repertuar No: 00864
Kaynak Kişi: Cevdet Aslan Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Al Atta Yeşil Kolan

Al atta yeşil kolan
 Dolan sevdiğim dolan
 İşte geliyor oğlan
 Dolan sevdiğim dolan

Meğer gönlün var bende
 Dolan sevdiğim dolan
 Mendilim kaldı sende
 Sevdası kızdan olan

Çok uzak gezme benden
 Dolan sevdiğim dolan
 Ölsem ayrılmam senden
 Sevdası kızdan olan

TRT Repertuar No: 00408

Kaynak Kişi: Selahattin Yetimoğlu Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Bu Derenin Geveni (Hay Lilim Hoy Lilim)

(Hay lilim hoy lilim) Bu derenin geveni
 (Cano can ha cano can) Geven bastı geveni
 Hay lilim hoy lilim) Paşadan emir gelmiş
 (Cano can ha cano can) Seven alsın seveni

(Hay lilim hoy lilim) Dağda harman olur mu
 (Cano can ha cano can) Böyle ferman olur mu
 (Hay lilim hoy lilim) Yana yana kül oldum
 (Cano can ha cano can) Küle derman olur mu

TRT Repertuar No: 01105

Kaynak Kişi: Kemalettin şenocak Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Çimenli Bahçede Bulgur Eliyor

Çimenli bahçede bulgur eliyor

Kendi görünmüyor sesi geliyor

Gel hanım gel canım gel gidek bize

Açılmış gülleri der gidek bize

Çimenli bahçede ne sallanırsın

El etmem göz etmem ne alınırısn

Gel hanım gel canım gel gidek bize

Açılmış gülleri der gidek bize

Çimenli bahçede kuzular otlar

Bizimdir bu eller giremez yadlar

Gel hanım gel canım gel gidek bize

Açılmış gülleri der gidek bize

TRT Repertuar No: 00531

Kaynak Kişi: şeref Malkoç Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Giderim Bu Düzünen

Giderim bu düzünen

Allanma sallanma kokulu gelin

Aynası cebine sokulu gelin

Aram yoktur kızınan

Allanma sallanma kokulu gelin
Aynası cebine sokulu gelin

Üç bıçağın namlusu
Allanma sallanma kokulu gelin
Aynası cebine sokulu gelin
Yaman delikanlısı
Allanma sallanma kokulu gelin
Aynası cebine sokulu gelin

İşte örtülü gülü
Allanma sallanma kokulu gelin
Aynası cebine sokulu gelin
Ne hoş olur sümbülü
Allanma sallanma kokulu gelin
Aynası cebine sokulu gelin

TRT Repertuar No: 01042

Kaynak Kişi: Selahattin Yetimoğlu Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Yüce Dağ Başında Bir Sürü Kuzu

Yüce dağ başında bir sürü kuzu
Hey ulu dağlar
Çevreli bağlar
Ben garip öldüm (anam)
Garibe kim ağlar

Kuzuyu otlatır bir köylü kızı
Hey ulu dağlar
Çevreli bağlar
Ben garip öldüm (anam)

Garibe kim ağlar

Yüce dağ başından aştım da geldim

Hey ulu dağlar

Çevreli bağlar

Ben garip öldüm (anam)

Garibe kim ağlar

Boyunu boyuma ölçtüm de geldim

Hey ulu dağlar

Çevreli bağlar

Ben garip öldüm (anam)

Garibe kim ağlar

TRT Repertuar No: 01833

Kaynak Kişi: Cevdet Aslan-İsmet Bozkurt Derleyen: Ankara Devlet Konservatuarı

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Ben Razi Değilem Hicrana Gama

Ben razı değilem hicrana gama

Garip gönlüm haldan hala salan var

Sabavetten beri bir yol gözlerim

El zanneder uzahlarda kalan var

Sümmani'yem ya rab gönlüm hoş eyle

Ya sabır ver ya bağrım taş eyle

Ya bir çift kanat ver da kuş eyle

Tez ulaşam yar bağında talan var

TRT Repertuar No: 03981

Kaynak Kişi: Bardızlı Âşık Nihani Derleyen: Muzaffer Sarısözen

Notaya Alan: Muzaffer Sarısözen

Bir Matara Bir Yandan

Bir matara bir yandan
Asılır yandan yandın
Evvel sevda biridi
Şimdi her yandan yandan

Mataramın zenciri
Çıngır mıngır ediyor
Şimdi zaman kızları
Hıngır mıngır ediyor

Bir matara yaptırdım
Konya ustalarına
Beni doktor etseler
Gurbet hastalarına

TRT Repertuar No: 01983
Kaynak Kişi: Yöre Ekibi Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notaya Alan: Yücel Paşmakçı

Bu Tepe Pulli Tepe

Bu tepe pulli tepe (yaylalar)
O yaylalar yaylalar sonalar
Çıktım su serpe serpe (yaylalar)
O yaylalar yaylalar sonalar
Gittim ki yar uyumuş (yaylalar)
O yaylalar yaylalar sonalar
Uyardım öpe öpe (yaylalar)
O yaylalar yaylalar sonalar

Bu tarla ekdim pazı (yaylalar)
 O yaylalar yaylalar sonalar
 Suvardım bazı bazı (yaylalar)
 O yaylalar yaylalar sonalar
 Gelirsen bize gelme (yaylalar)
 O yaylalar yaylalar sonalar
 Emmimgile gel mazı(yaylalar)
 O yaylalar yaylalar sonalar

TRT Repertuar No: 01983

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi Derleyen: Muzaffer Yönden

Notaya Alan: Yücel Paşmakçı

Get O Dağdan Gar Getir

Get o dağdan gar getir (Emine'm oy Emine'm)
 Get o dağdan gar getir (Emine'm oy nazınan)
 Altun tasa goy getir (Emine'm oy Emine'm)
 Altun tasa goy getir (Emine'm oy nazınan)

Altun tasın kenari (Emine'm oy Emine'm)
 Altun tasın kenari (Emine'm oy nazınan)
 İçine gırdım narı (Emine'm oy Emine'm)
 İçine gırdım narı (Emine'm oy nazınan)

Küstürdüm yola vurdum (Emine'm oy Emine'm)
 Küstürdüm yola vurdum (Emine'm oy nazınan)
 Gaytan bıyıklı yâri (Emine'm oy Emine'm)
 Gaytan bıyıklı yâri (Emine'm oy nazınan)

Trt repertuar no: 01992

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi Derleyen: Muzaffer Yönden

Notaya Alan: Yücel Paşmakçı

İndim Saman Almağa

İndim saman almağa
Sarı da gelin sarmaya
Sarı da çıhma olur mi
Kırarsın kol bağımı

Gol bağıyan gaş olim
Bir gece yoldaş olim
Bir geceden ne çıkar
Her gece yoldaş olim

Ay doğar bedir Allah
Bu sevda nedir Allah
Ya benim muradım ver
Ya beni öldür Allah⁹⁶

TRT Repertuar No: 01993

Kaynak Kişi: Yöre Ekibi Derleyen: Muzaffer Yönden

Notaya Alan: Yücel Paşmakçı

2.2. MANİLER

Anonim halk edebiyatı mahsullerin en yaygın olanlarından biri de “manî”dir. Düşünlerde kadın topluluklarına, iş yerlerinde, tarlalarda vb. yerlerde söylenen maniler umumiyetler hece vezninin 7 veya 8’lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir. Her türlü hayat hadiseleri arasında; aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat vb. temleri işleyen manilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalin girişini teşkil eder. Dinleyen veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeğe yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve hususiyle dördüncü mısra asıl konuyu vermeğe çalışır; nadir olarak dört mısranın bütün bir duygu, fikir ve hayali işlediği görülür.⁹⁷ Ahmet Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmanî*’de “usulsüz, darpsız, elhan ile teganni

⁹⁶ <http://www.turkuler.com/nota/tumyoreler.asp?yoresi> (Son Erişim: 06.04.2011)

⁹⁷ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, Akçağ Yay. Ankara 1997, s. 324.

olunan vezinsiz, manasız güfte” diye tanımlanan⁹⁸ mani, anonim halk şiirinin en kısa nazım şekillerinden olup dinleyeni yürekten sarsan, umulmadık bir sürprizle sonuçlanan az sözle çok anlam ifade eden, küçük ve bağımsız bir şiir türüdür.⁹⁹ Türk nazım şekillerinin en eskilerinden biri olan manilerin karşılıklı söylenmesi şarttır. Bunlarda aranılan vasıf, söz altında kalmamaktır.¹⁰⁰

Türk dünyasında mani değişik şekillerde adlandırılır: Türkiye’de “mani”, Güneydoğu ve Kuzey Irak’ta “hoirat” Kafkasya, Azerbaycan ve İran’da “bayatı” denilmektedir. “Bayat” sözünün, Türk boylarından birisi olan ve vaktiyle Dede Korkut geleneğini en güçlü şekilde devam ettiren “Bayat Boyu”nun adından geldiğini ilim adamları ittifakla kabul etmişlerdir.¹⁰¹ Kırım Türkleri çing/çinik/çinig; Kazan ve güney Kırım’da cır; Özbekler aşule, koşuk, törtlik; Kırgızlar tört sap; Kazaklar aytıspa, gayım öleng, ölen türü; Tatarlar şiğir töri; Nogaylar şın/çın; Türkmenler rubayı, rubağı; Uygurlar törtlik ve Yugoslavya Prizren’de yaşayan Türklerde martifal derler.¹⁰²

Manileri değişik açılardan sınıflandırabiliriz: Konuları bakımından maniler; Ramazan manileri, bekçi ve davulcu manileri, semai kahvelerinde söylenen maniler (İstanbul manileri) mektup manileri, düğün manileri, niyet manileri, düğün manileri, asker manileri, şehirler için söylenen maniler, vb. gibi dallara ayrılır.

Manileri şekil bakımından da şu şekilde sınıflandırabiliriz:

Asıl (Düz) mani: Dört mısralı, yedi heceli ve üçüncü mısraları serbest olan manilerdir.

Cinaslı mani: Kafiyeleleri cinaslı olan manilerdir.

Ayaklı Mani: Üç değişik şekli olup bunlar şu şekildedir:

a. Kesik mani: ilk mısranın hece sayısı yediden az olup kafiyesi cinaslıdır.

b. Doldurmalı kesik mani: Mısra sayısı dörtten fazla olup birinci mısraları yedi heceli olanlarına doldurmalı kesik mani veya ayaklı mani denir.

İstanbul manisi: “Adam aman” kalıp ifadesiyle başlamakta olup özel bir ezgiyle okunur.

Yedekli (Artık) mani: mısra sayısının arttırılmasıyla oluşan manilerdir.

⁹⁸ Hasan Köksal, *Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985, s. 182.

⁹⁹ Mehmet Yardımcı, *Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri*, Ürün Yay. Ankara 2002, s. 21.

¹⁰⁰ Ahmet Talat Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, Akçağ Yay. Ankara 1996, s. 72.

¹⁰¹ Ali Kafkasyalı, *İran Türk Âşıkları ve Milli Kimlik*, Eser Ofset, Erzurum 2007, s. 205.

¹⁰² Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yay. Ankara 2004, s. 30.

Karşıberi/ Deyiş/ Akışta: Karşılıklı olarak söylenen manilerdir. Bu çeşit maniler bir nevi sazsız atışmalardır.¹⁰³

Oltu yöresinde çalışmalarımız esnasında tespit edebildiğimiz en çok ürünün maniler olduğunu söylesek abartmış olmayız. Genç, yaşlı, köyde yaşayan, ilçe merkezinde yaşayan bayan kaynak kişilerimizin hemen hepsinden maniler derledik. Kaynak kişilerimiz; birlikte tarlada çalışırken, hasır ya da halı örerken yahut kına gecelerinde “mani yaktıklarını” ve kendilerinin de bu şekilde duyarak öğrendiklerini belirttiler.

Mektup yazdım bilesin
Okuyup da gülesin
Bu mektubun üstüne
Durmayasın gelesin

Karayolu düz gider
Bir kınalı kız gider
Bu kız yolun şaşırmış
İnşallah bize gider

Oltu'nun çardakları
Su dolu bardakları
Ne güzel yazı yazmış
Yârimin parmakları

Dene dene üzüksün
Sen sevgilim gözüksün
Sakın unuttu sanma
Gece gündüz gözüksün

Sel gelir kum dağıtır

¹⁰³ Saim Sakaoğlu, A. Berat Alptekin, *Halk Şiirinden Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 21.

Yârim lokum dağıtır
 Zerrece yüzün görsem
 Aklım fikrim dağıtır

Oltu'nun ağaçları
 Türlü çiçek başları
 Galem ile çekilmiş
 O yârimin gaşları

Tabakamda tütün yok
 Akıl başta bütün yok
 Seni alır kaçardım
 Götürmeye atım yok **(KK. 54.)**

Oltu'nun dağlarında
 Gezerdim yollarında
 Şimdi bir garip oldum
 Ellerin bağlarında

Bahçede kestane
 Kestane tane tane
 Benim sevdiğim yârim
 Paşalıda bir tane

Ocak başında minder
 Yüzünü bana dönder
 Yüzünü döndermezsen
 Bir kuru selam gönder

Geldi bahar çağları
 Duman aldı dağları
 Yarsız diken görünür

Mor sümbüllü bağları

Pencerede kuş uçtu
Mendilim suya düştü
Ağla gözlerim ağla
Ayrılık bize düştü **(KK. 55)**

Mendilim yele mele
Düşmüşem gurbet ele
Yedi mendil çürüttüm
Gözyaşım sile sile

Bu dağın ardı yanık
El yatmış ben uyanık
Gidin anama diyin
Küçükken bağrım yanık

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar

Altın yüzük var benim
Parmağıma dar benim
Üç yaylanın içinde
Kara gözlü yar benim

Yeşildir başın ördek
Karadır kaşın ördek
Eveli çift gezedin
Haniya eşin ördek

A tren kara tren
 Budur yârim götüren
 Yârim gitti gelmedi
 Budur beni bitiren **(KK. 56)**

Çiçeğin dalı kaldı
 Dalın çatalı kaldı
 Yârimin aynasından
 Onun hayali kaldı

Karanfil morlar açtı
 Dalına bülbül kaçtı
 Çoktan beri görmedim
 Yârim de benden geçti

Mani maniyi açar
 Maniden düştüm naçar
 Kırılın bu kollarım
 Yarsız yorganı açar

Al entarim asılı
 Koltukları kasılı
 Ben yârime ne dedim
 Altı aydır küsülü

Karşıdan atlı geçti
 Nalı parlattı geçti
 Ellere selam verdi
 Beni ağlattı geçti

Kara koyun kadımı
 Sultan koyun adını

Öyle çıkayım sizden
Unutasız adımı

Mor koyun meler gelir
Dağ taşı deler gelir
Anasından ayrılmış
Ne içli meler gelir

Karşı karşı gün eyler
Karşıda odun eyler
Senin orda duruşun
Ben burdan kül eyler

Kar yağar kar üstüne
Veririm can üstüne
Allah şahidim olsun
Yar sevmem yar üstüne

Gül ekim evlek evlek
Dadandı kara leylek
Dedim bir murad alim
Koymadı kahpe felek **(KK. 57)**

Alıcık' tır köyümüz
Yandan akarsuyumuz
Sevip sevip ayrılmak
Yoktur öyle huyumuz

Duvara ip asarım
Sen sallan ben bakarım
Mendilin kirlendikçe
Sen gönder ben yıkarım

Yazı yazdım satıra
 Ölüm gelmez hatıra
 İsmim kayıp olursa
 Resmim kalsın hatıra

Yazı yazdım kış idi
 Kalemim gümüş idi
 Çok mektuplar yazardım
 Parmaklardım üşüdi

Mektup yazdım yaz idi
 Kalemim beyaz idi
 Çok mektuplar yazardım
 Mürekkebibim az idi

Ben anamın kızımı
 Sandıktaki beziyim
 Beni yadlara verdi
 Sanki ben el kızımı

Anama diyin ağlasın
 Bohçamı tez bağlasın
 Atlılar eve gelmiş
 Yavrum desin ağlasın

Kara kara kazanlar
 Kara yazı yazanlar
 Cennet yüzü görmesin
 Aramızı bozanlar **(KK. 58)**

Güle bak dikene bak

Boynumu bükene bak
 Evvel yar benim idi
 Elimden çekene bak

Alıcık yaza benzer
 Gelini kıza benzer
 Alıcık' tan yar seven
 Taze kiraza benzer

Alıcık mermer taşı
 Görünür köyün başı
 Kurban olam Alıcık
 Hem suyu bol hem taşı

Bu dağın ardı tandır
 Yandır Allah'ım yandır
 Yârim küsmüş gidiyor
 Döndür Allah'ım döndür

Havada urganım var
 Kadife yorganım var
 Desinler yar geliyor
 Kırk koyun kurbanım var

Sepet sepet yumurta
 Sakın beni unutma
 Unutursan küserim
 Mektubumu keserim

Kaşların karasına
 Gül koydum arasına
 Yare mehlem diyorlar

Sinemini yarasına

Fındık fıstık olur mu
Mama yastık olur mu
Ergen kız ergen oğlan
Böyle dostluk olur mu

Mendilim belek belek
Ortası çarkı felek
Yazı beraber ettik
Kışın ayıran felek

Kara kuşu vurdular
Kanadını kırdılar
Ben buralı değilim
Bana tuzak kurdular **(KK. 59)**

Bahçelerde kestane
Kestane tane tane
Benim sevgili yârim
Paşalı'da bir tane

Ocak başında minder
Yüzünü bana dönder
Yüzünü döndermezsen
Bir kuru selam gönder

Geldi bahar çağları
Duman aldı dağları
Yarsız diken görünür
Mor sümbüllü bağları

Sel gelir kum dağtır
 Yârim lokum dağtır
 Zerrece yüzün görsem
 Deryaca gam dağtır

Defi çalın biriniz
 Koyundan çok sürünüz
 Siz de mani söyleyin
 Tutuldu mu diliniz

Kara kara tavuklar
 Beyaz beyaz yumurtlar
 Bizim köyün kızlar
 Çay içerken uyuklar **(KK. 60)**

Tekne dolu yumurta
 Sakın beni unutma
 Unutursan tez unut
 Gözyaşlarım kurutma

Mani maniye geldim
 Mani demiye geldim
 Mani hayalimde yok
 Seni görmiye geldim

Karanfili ekemedim
 Suyunu dökemedim
 Yârimden ayırdılar
 Yüzünü göremedim

Ayva attım samana
 Dumana bak dumana

Şoför yarım variken
Gider miyim çobana

Masa üstünde pekmez
Çoban kavalın ötmez
Önündeki sürüler
Bizim düğüne yetmez

Caminin ezanı yok
İçinde düzeni yok
Çok memleketler gezdim
Yarimden güzeli yok

Bahçelerde kestane
Kestane tane tane
Benim sevgili yarım
Paşalı' da bir tane

Kayalar yarılsın
Yar bana darılsın
Yar bana darılıp da
Ellere sarılsın

İncir inciri tutar
Kösteği zincir tutar
Kızlar şalvar giyende
Bizleri sancı tutar **(KK. 61)**

Duvar üstünde keklik
Kızlar giyer eteklik
Kızlarda kabahat yok
Erkeklerde eşeklik

Dağda tavuk kümesi
Başında allı fesi
Oğlanlar vezir olsa
Yine kızın kölesi

Samanlık dolu saman
Uyan nişanım uyan
Eller düğün yapıyor
Bizim düğün ne zaman

Samanlık geldi göze
Sen çıkasın bu düze
Eller düğün yapsınlar
Biz yapalım bu güze

Bu dağlar ulu dağlar
Eteği sulu dağlar
Herkes yar ile gezer
Yüreğim kara bağlar

Ekin ekim bitmiyor
Boya vurdum tutmuyor
Aramızda dağlar var
Elim yare yetmiyor

Bayırda harmanım var
Sultanda fermanım var
Yiğit isen gel bana
Derdine dermanım var

Mani mani mendilden

Çıra yaktım kandilden
Gel otur mani diyek
Sen ağızdan ben dilden

Mani mani rehindir
Maniye gelen kimdir
Kızlar mani diyelim
Bakalım dertli kimdir

Kum birikmiş derede
Vefasız yar nerede
Geçersiz belki dedim
Bekledim pencerede

Elmayı bütün dildim
Çamura düştü sildim
Yârimin kıymetini
Gittikten sonra bildim **(KK. 62)**

Mektup yazdım kış idi
Kalemim gümüş idi
Daha çok yazacaktım
Beş parmağım üşüdi

Emim oğlu bir idi
Üstü başı kir idi
Kazan koydum yıkayım
Akan sular kurudu

Bir sigara iç oğlan
Gel kapıdan geç oğlan
Eğer babam vermezse

Bu sevdadan geç oğlan

Oltu'nun önü bayır
Gülü dikenden ayır
Kurban olam başçavuş
Oğlumu nazlı kayır

Dozer geliyor dozer
Çekilin yoldan ezer
Ben bir sevdiğim yârim
Bütün Oltu'dan güzel **(KK. 63)**

Sandık düştü yarıldı
Yar yolun gözler oldu
O yar bize yar olmaz
Üstümüze ad oldu

İki güvercin uçtu
Gün arduca düştü
Arduç dallaran kurban
Yârim buradan geçti

Bir ata bindim başı yok
Çayı geçtim taşı yok
Burada bir garip ölmüş
Üstünde kardeşi yok

Art ile önü gelmez
Bugünü dünü gelmez
Sonu gelir her şeyin
Hasretin sonu gelmez,

Acı yaşlar döker mi
 Gam yüreğe çeker mi
 Bilmem ki her seven
 Böyle azap çeker mi

Ağlamadan gülemem
 Kötü söz söyleyemem
 Gözüm gayet açıktır
 Ben dalgaya gelemem

Aşk büyük bir kudrettir
 Sevilmemek zillettir
 Bir başka gül koklamak
 Aşıka ihanettir **(KK. 64)**

Koyunu koyun gelsin
 Postunu soyun gelsin
 İstanbul sizin olsun
 Babam bırakın gelsin

İkindidir ikindi
 Gün dağlara dikildi
 Herkesin yarı geldi
 Benim boynum büküldü

Senin sözün bir iptir
 Kemer belime kiptir
 Çok söyleme sevdiğim
 Bana göre ayıptır **(KK. 65)**

İğne attım ketene
 Garip düştüm vatana
 Sen bulut ol ben yağmur
 Yağalım biz vatana

Aşığım bahtiyarım
 Gönlümün tahtı yarım
 Yüzünde göz izi var
 Sana kim baktı yarım

Elmayı ata ata
 Cilveyi kata kata
 Kurudum kibrit oldum
 Yalınız yata yata

Gittim çayır biçmeye
 Eğildim su içmeye
 Dediler yarin gelmiş
 Kanat aldım uçmaya

Buz olmuş su akar mı
 Solmuş çiçek kokar mı
 Gözlerim seni görmüş
 Başkasına bakar mı

Minarede erkekler
 Birbirini itekler
 Babam size kız vermez
 Çekin gihin köpekler

Maniden mestim oğlan
 Küçükken dostum oğlan

Duydum ki evlenmişsin
Ben sana küstüm oğlan

Sarı mendil sendedir
Bir ucu da bendedir
Eller ne derse desin
Benim gönlüm sendedir

Bu köyün oylumuna
Kuş konmaz yaylımına
Hakkını helal eyle
Geldik yol ayrımına

Annemin kızı benim
Aşının tuzu benim
Beş bacının içinde
Gülmemiş kızı benim

Anam anam öz anam
Koynu dolu köz anam
Kınamayın komşular
Yine gelsin öz anam

Bu dağın ardı meşe
Gün aşu gölge düşe
Beni yardım ayıran
Evine gölge düşe **(KK. 66)**

Deniz üstü tekneli
Üstüne gül ekmeli
Sevdalık kolay olmaz
Biraz zahmet çekmeli

Yılan akar kamaşı
 Bir su verin yanmışa
 Kınamayın komşular
 Eşinden ayrılmışa

Kara horoz yatıyor
 Derdi derde katıyor
 Düşmanlara kalmasın
 Yar yalağuz yatıyor

Mendil astım direktan
 Bir ah çektim yürekten
 Kim yarime hor derse
 Kolu çıksın bilekten

Gökte ay tutulur mu
 Bala tuz katılır mı
 Bu uzun gecelerde
 Yalağuz yatılır mı

Sarı çizme giyelim
 Gel ahıra girelim
 Anan baban sorarsa
 Tay boşandı diyelim

Deryadan gemi geldi
 Gönlümün gamı geldi
 Ağla gözlerim ağla
 Ayrılık demi geldi

Karada civan gider
 Kurumuş divan gider
 Gurbet elde ölenin
 Evine figan gider

Elmalar nadir oldu
 Döküldü çadır doldu
 Üç kardeşin içinde
 Bir bana kadir oldu

Hava yağdı sel gitti
 Tarlaları herk etti
 Ekti biçti yemedi
 Sılasını terk etti

Karşıda herk ederler
 Herk içinde giderler
 A benim garip gönlüm
 Beni köyden ederler

Alma yanı alma yanı
 Kızarmış alma yanı
 Nasıl kabre koyarlar
 Muradın almayanı

Bahçecik'in yamacı
 Suyu zehirden acı
 Bu derdi senden aldım
 Yok mu bunun ilacı

Bir ay geçtim taşı yok
 Bir at bindim başı yok
 Burda bir garip ölmüş
 Yanında kardeşı yok

Koyunum var karaman
 Kaybolursa duramam
 Ben bir reber kızıyım
 Şehirliye varamam

Zayıf değil şişmanım
 Anam bana düşmanım
 Sevdiğime vermedi
 Kaçmadım çok pişmanım

Armut dalda dal yerde
 Bülbul öter her yerde
 Felek bizi ayırdı
 Her birimiz bir yerde

Ekin ekdim düzlere
 Diken oldum gözlere
 İşte ben gider oldum
 Bura kalsın sizlere

Garşıda ala inek
 Tüyleri benek benek
 Boğazımdan geçmiyor
 Yarsız yediğim yemek

Dereler akmaz oldu
 Yar bana bakmaz oldu

Yar bir çiçek yolladı
Kurudu kokmaz oldu

Âşık üşidi geldi
Derdi büyüdü geldi
Gökte bulut yoğudu
Bu ne kıştı geldi

Mektup yazdım garadan
Dağlar kalsın aradan
Beni yare kavuştur
Yeri göği yaradan

Fırın üstünde kürek
Yine ah çekti yürek
Her derde dayanır da
Buna dayanmaz yürek

Kahve piştiği yerde
Bişip taştığı yerde
Güzel çirkin aramaz
Gönül düştüğü yerde

Öksüzem yüzüm gülmez
Dertliyem kimse bilmez
Göz göz olan yarayı
Örterem kimse bilmez

Başındaki şemsiye
Hediyedir hediye
Kalk gidelim kardeşim
Saat geldi yediye

Ses verdim yana yana
 Ses verdim yar uyana
 Nice bir yalvarayım
 Gendinnen olmiyana

Ay doğdı mi doğdı mi
 Yıldız tamam oldi mi?
 Aldiz gettiz yârimi
 İşiz tamam oldi mi?

Bir ay doğar kenarsız
 Yar vefasız ben arsız
 Öyle bir ah çektim ki
 Yüreğizden yanasız **(KK. 67)**

Süt içtim dilim yandı
 Döküldü kilim yandı
 Ben kilimde değilim
 İçerde bağrım yandı

Bir at bindim başı yok
 Bir çay geçtim taşı yok
 Burada bir civan ölmüş
 Başında kimsesi yok

Koyun kuzu beraber
 Dökün tuzu beraber
 Anam beni neyedecek
 Oğlu, kızı beraber.

Anam anam öz anam
 Koynu dolu köz anam
 Ben analık istemem
 Gelsin benim öz anam.
 Merdiven kırk ayak
 Kırkına verdim dayak
 Deseler Dilara gelmiş
 Koşarım yalın ayak.

Uzun çubuk uzadı
 Uzun yolun gözedem
 Eşiğin yok emsalin yok
 Seni kime benzedem

Armut dalda çürüsün
 Mektup yolda yürüsün
 Ne mutlu mektup sana
 Gider dostumu görürsün.

Yazmamı katlayın
 Çeyizime katmayın
 Bugün annem dertlidir
 Söyleyim ağlatmayın **(KK. 68)**

Maniden maden derler
 Ökçeye taban derler
 Kız sana yazık değil mi?
 Kocana çoban derler

Bulut bulut üstüne
 Bulut dağlar üstüne
 Bulut kurban olayım

Yağma yârin üstüne

Armut dalda büyüsün
Mektup yolda yürüsün
Ne mutlu mektup sana
Gider yanı görürsün

Ak inek ağdan gelir
Laleleri bağdan gelir
Nazlı yârin kokusu
Ne yüksek dağdan gelir

Pungarın başı pıtırak
Gelin kızlar oturak
Bir sen söyle bir ben
Bu sevdadan kurtulak

Merdiven basak basak,
Yukarı çıkmak yasak,
Maniden emir geldi,
Kızlara koca yasak.

Dağlar dağladı beni,
Gören ağladı beni,
Zincirler beni tutmadı,
O yar bağladı beni.

Yazı yazdım yaz idi
Kalemin kiraz idi
Daha çok yazacaktım
Mürekkebin az idi.

Dağdan kestim kereste
 Kuş besledim kafeste
 Dediler o yar gelmiş
 Yetiştim son nefeste **(KK. 69)**

Bu dağlar ulu dağlar
 Eteği sulu dağlar
 Benim derdimi bilenler
 Gündüz güler gece ağlar.

Bu meni hurda meni
 Koydun çukurda beni
 Yiğitliğin bu muydu?
 Kurda yedirdin beni.

Bu dağlar kömürlendi
 Geçen gün ömürdendi
 Feleğin bir kuşu var
 Pençesi demirdi

Armut dala asılsın
 Arkadaşım nasılsın
 İkimizin günahı
 Bir deftere yazılsın

Yeni camii kürek ister
 Konuşmaya yürek ister
 Benim karnım toktur amaç
 Arkadaşım börek ister

Mani bilirim altmış

Güle zencefil katmış
 O yârin bıyıkları
 Zem zem suyuna batmış

Beriden gel beriden
 Cebin ağzı deriden
 Senin derdin değil mi?
 Beni böyle eriden **(KK. 70)**

Ocağa atım sacı
 Ayrılık ölümden acı
 Ara verin komşular
 Sarılsın iki bacı

Bakır leğen kırıldı
 Şöför camdan bağırdı
 Bağırma şoför kardeş
 Can ciğerden ayrıldı

Çarşıdan bir atlı geçti
 Nalını parlatı geçti
 Herkese selam verdi
 Beni de ağlattı geçti

Meni meni mendirir
 Söz verir inandırır.
 Cepte harçlık kalmasa,
 Ahır dilendirir.

Armut dalda dal yerde
 Bülbül öter her yerde
 Öyle bir yel esti ki

Her birimiz bir yerde **(KK. 71)**

Yazı yazdım kış idi
Kalemim gümüş idi
Daha çok yazacaktım
Parmaklarım üşüdü

Mani bilirim altmış
Güle zencefil katmış
O yarin bıyıkları,
Zemzem suyuna batmış.

Tütüeyim tüterim
Taş dibinde biterim
Bir kardeşten ötürü
Boynum eğri tutarım.

Altın saatim şak şak
Küsülüysen barışak
Aramızda dağlar var
Mektup ile konuşak.

Mektup yazdım karadan
Dağlar kalksın oradan
Kavuşmamız güç oldu
Kavuşturursun yaradan.

Kahveyi ağır pişir,
Kirazı daldan düşür
Her kahveyi iştikçe
Aklına beni düşür.

Al çuha yeşil çuha
 Çuhanın yanı yuğa
 Nazlı yardan ayrıldım
 Az kala canım çığa.

Cama çıkma dala çık
 Arpalar karakılçık
 Ben askere giderken
 Al çantanı yola çık

Oltu'nun yolu burma
 Ağaçlar dolu hurma
 Yâr Allah'ın seversen
 Üç günden fazla durma

Ay ışığı aşlara
 Güneş vurmuş daşlara
 Ben yarimi sorarım
 Gökten uçan kuşlara

Anamgilden aş geldi
 Yüreğime hoş geldi
 Her kaşığı vurdukça
 Gözlerimden yaş geldi

Caminin önü yoldur
 Yârime derler çirkindir
 Çil olsun çirkin olsun
 O bana gonca güldür

Anam anam öz anam
 Koynu dolu köz anam

Ellerden ana olmaz
Nerde benim öz anam

Odaya sardım neçe
Neçe bir ömrüm geçe
Acep o gün olur mu
Elin elime geçe **(KK. 72)**

Halı dokurum halı
Bitmiyor gavur malı
Şu halılar çıkalı
Kızların benzi sarı

Besmeleyle çıktım yola
Selam verdim sağa sola
Devletlü sultanım beyim
Bayramın mübarek ola.

Kaşların ok dedikçe
Kırpiğin cok dedikçe
Pek mi gönlüm büyüdü
Senin gibi yok deyince

Ağlarım çavdar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerimden yaralıyım
Gülerim sağlar gibi
Her gelen bir gül ister
Sahipsiz bağlar gibi

Şu dağlar garip dağlar
İçinde garip ağlar

Kimse garip olmasın
 Garip için kim ağlar
 Ağlarsa anam ağlar
 Gerisi yalan ağlar

Atarım ben tutarım ben
 Her derdine yeterim ben
 Endamına yakışacak
 İbrişim şal dikerim ben

Tütiyeyim tüterim
 Taş dibinde biterim
 Herkes anne dedikçe,
 Ben boynumu bükerim.

Ak koyun kara koyun,
 Tutun çadıra koyun.
 Ben bu dertten ölürsem
 Adımı “dertli” koyun **(KK. 73)**

Yazı yazdım yazdım kış idi,
 Kalemim gümüş idi.
 Daha çok yazacaktım,
 Parmaklarım üşüdü.

Dama çıkma cama çık,
 Arpalar kara kılçık,
 Yar Allah’ın seversen
 Al çantanı yola çık.

Kardeş atın beş ola
 Kanatlana kuş ola,

Her nereye gidersen
Hızır yoldaşın ola.

Yola yolladım seni
Yollar yormasın seni,
Hızır tutsun elinden
Bana yollasın seni **(KK. 74)**

Oğlan çayır biçersen
Gülü gülden seçersen
Dört yanın araz olmuş
Akşam nerden geçersen

Maniciyim manici
Hem altınım hem inci
İster alma ister al
Alıcıyım alıcı.

Mani bilmem naçaram
Gülü gülden seçerem
Senin gibi kırk kızı
Körpe eder biçerem.

Oğlanla okumuşam
Ne derdi çoğumuşam
Güzeller pay pay olmuş
Ben burda yoğumuşam

Anasızım anasız
Derdime dayanasız
Ele bir of çekem ki
Mahle mahle yanasız

Mani maniyi açar
 Mani düştüm naçar
 Kırılanan kollarım
 Yarsız yorganı açar.

Mani bilirim altmış
 Güle zemzefil katmış
 O yarin bıyıkları
 Zemzem suyuna batmış **(KK. 75)**

Sabah açıla yârim
 Atın kamçıla yârim
 Nerde konak konarsan
 Bana açıla yarım

Su gelir merdim merdim
 Bilinmez benim derdim
 Sular mürekkep ola
 Yazılmaz benim derdim

Sabahla uyandım
 Uyandıkça ben yandım
 Daş olaydım erirdim
 Toprağındım eridim

Tabak dolu şekerim
 Her çapayı çekerim
 Yüze güler gelirim
 Yandı benim içirim

Kitabım sekiz para
 Dört al dört kara
 Aç yüreğin başını
 Altı kan üstü yara **(KK. 76)**

Öksüzüm yüzüm gülmez
 Dertlendim kimse gelmez
 Göz göze olan yaraları
 Örterem kimse bilmez

Camiler direğinle
 Öksüzler yüreğiyle
 Gahim niyanlı gidim
 Yaralı yüreğimle

Kara tren yürüdü
 Üstü duman bürüdü
 Ben sıladan ayrıldım
 Ciğerlerim çürüdü

Garibim bu vatandan
 Garip kuşlar öterken
 Göynüm göğe cin olmuş
 Durmuyor bu vatandan

Darak küçükte kaldı
 Bacım ırakta kaldı
 Ben bacımı görmedim
 Gönlüm merakta kaldı

Karpuz kestim yiyen yok
 Halin nedir diyen yok

Ben bir tane yar sevdim
Gözün aydın diyen yok

Çitin ucu bendedir
Bir ucu da sendedir
Dünya dünyadan geçse
Yine gönlüm sendedir

Su doldurdum yarıda
Kızın adı feride
Öyle bir yar sevdim ki
Eskisi kaldı geride

Armut daldan asılsın
Sevdiceğim nasılsın
İkimizin dertleri
Bir deftere yazılsın

Bacada durdun yeter
Dal boynun kırdın yeter
Babam sana kız vermez
Soğuktan öldün yeter

Sorun şu çobanlara
Yaylalarda kar var mı
Kız bu gece gelecem
Karyolada yer var mı

Bu dağlar olmasaydı
Lalesi solmasaydı
Ölüm Allahın emri
Ayrılık olmasaydı

Yayla yaylaya bakar
 Yayla suyu yan akar
 Güzel kızlar dururken
 Çirkinlere kim bakar

Kaşların karasına
 Gül koydum arasına
 Seni merhem dediler
 Yüreğim yarasına **(KK. 77)**

Ağlarım ağlar gibi
 Derdim var dağlar gibi
 Ömrüme gazel çökmüş
 Virana bağlar gibi

Köprüden geçer iken
 Köprü salladı beni
 Yarimin eski dostu
 Düşman belledi beni

Yolda buldum on para
 Yârim yüzün ne kara
 Allah sana su vermiş
 Yıkasana maskara

Geline bak geline
 Kına yakmış eline
 Ne mutlu bu geline
 Gidiyor sevdiğine

Yeşil iplik бүкерim

Yâre yelek dikerim
 Yelek yâre olmazsan
 Vallahi seni sökerim

Kar yağıyor yağıyor
 Abamı giyeceğim
 İhtiyara varıp da
 Goca mı diyeceğim

Duvar da has asulu
 Elbiseler kesülü
 Bana mani sorarsan
 Kirli çuval basulu

Toprağında taşında
 Benleri var kaşında
 Sen bahar içindesin
 Bense ömrüm kışında

Çay aşağı giderim
 Topal koyun güderim
 Eğer anam vermese
 Bohçamı alır giderim.

Dere boyunca seni
 Severim doyunca seni
 Getme gözümün öğünden
 Severim doyunca seni

Ördek suya dal da gel
 Yardan haber al da gel
 Eğer yârim gelmezse

Yalvar yağar al da gel

Çayır çiftin sararım
İtürmişim ararım
Sanma ki unutmuşum
Her gelene sorarım

Dağlarda meşelerde
Gülyağı şişelerde
Âlemin yâri gelmiş
Biz kaldık köşelerde

Bu koyun deli koyun
Memesi dolu koyun
Guzusunu itürmüş
Adını deli koyun

Anam beni bişürdi
Dar güveği döşürdi
On beşine varmadan
Garlı dağlar aşurdi

Taş taşı taş taşı
Adam eder taş taşı
Çirkinle bal yenmez
Güzel ile taş taşı

Kahve içtim dilim yandı
Döküldü kilim yandı
Ben kilime yanmadım
Koynumda gülüm yandı

Bu dağın ardındayım
 Saatin dördündeğim
 Eller ne derse desin,
 Ben yârin derdindeğim

Göğeri bostanım göğeri
 Su gelir bendi döveri
 Küçükken yetim kaldım
 Her gelen beni döveri

Sabah açıla kardeş
 Atın kamçıla kardeş
 Git de bir mektup gönder
 Gönlüm açıla kardeş

Annemin özü benim
 Kebapta közü benim
 Gidin deyin anneme
 En ırak kızı benim.

Karanfilin filizi
 Kim bilir kalbimizi
 Yedi devlet birikse
 Ayıramaz ikimizi.

Tepsiye koydum meyve
 Beşi nar, beşi ayva
 Kurban olduğum tanrı
 Beni al yârim alma.

Kardeşim hacı kardeş
 Başımın tacı kardeş

Dağlar kalksın aradan
Kavuşsun bacı kardeş.

Armut dalda dal yerde
Bülbül ötmez her yerde
Felek bizi ayırdı
Her birimiz bir yerde.

Tüfeğim dolu saçma
Geliyorum benden kaçma
Yedi yerde yaram var
Bir yara da sen açma.

Abası geçti bugün
Köprüyü aştı bugün
Ağzı selamsız yârim
Selamsız geçti bugün

Bahçe bar verende gel
Ayva nar verende gel
Bir geldin hastaydım
Bir de can verende gel

Soğan ekdim yollara
Yoldurmadım ellere
Yüzüm, gözüm sürsem
Oturduğun yerlere.

Altın yüzük peruza
Gidin deyin horoza
Hiç ötmesin bu gece
Yâr geldi mahallemize **(KK. 78)**

Bir ay doğdu Narman'dan
 Geldi geçti harmandan
 Bu nasıl sevda idi
 Kesti beni dermandan

Çorabımın haline bak
 Desteler bağına bak
 Yâr beni arz edersen
 Olur'un dağına bak

Hisarın ardı bayır
 Gülü dikenden ayır
 Bir öpücük versene
 Hem sevaptır hem hayır **(KK. 47)**

Yârimin edasına
 Bayıldım sedasına
 Mecnun da benim gibi
 Vurulmuş Leyla'sına

Kaleden inişine
 Zincirli koloşuna
 Ben kurban, başım kurban
 O yârin gelişine

Kaleden indirdiler
 Al yeşil giydirdiler
 Üç günlük gelin idim
 Kabre indirdiler

Taş dibinde biterim
 Tütün gibi tüterim
 Bir kardeşten ötürü
 Boynumu eğri tutarım.

Reyhan ekim gül bitti
 Dalında bülbül öttü
 Ötme bülbül ötme
 Kardeşim gurbete gitti.

Mani benim ezberim
 Kan ağlıyor gözlerim
 Ben o yârin yolunu
 Ölene dek gözlerim.

Olur'un çardakları
 Su dolu bardakları
 Ne güzel yazı yazmış
 O yârin parmakları.

Al başına beyazı
 Gelsin dağların yazı
 Beyaz göğsün üstüne,
 Yazı yazarım yazı

Kaynar kazan olmuşum
 Derde bizâr olmuşum
 Kuş dili bilmez iken,
 Mektup yazar olmuşum

Kadife yastık yüzü
 Ağam terk etti bizi

Ecel ağrısı tutsun
Yârı dilleyen kızı

Çeper çekili kaldı
Bostan ekili kaldı
Burada bir civan öldü,
Evi dökülü kaldı

Karşıda kavun yerler
Biz de gitsek ne derler
Biz de gitsek otursak
Bize sevdalı derler

Yazı yazdım yaz idi
Kalemim kiraz idi
Az daha yazacaktım
Mürekkebin az idi

Saçaklıkta kilim var
Pencerede gülüm var
Sil gözünün yaşını
Senden gayrı kimim var

Caminin avlusuyum
İçinin selvisiyim
Bana derler delidir
Ben yarin delisiyim

Çeperler, ha çeperler
Çepere su serperler
İçerden ateş almış,
Dışardan su serperler

Kalenin başı yandı
 Dibinde taş yandı
 Ben istedim alamadım,
 Yüreğimin başı yandı

Sarı çitim sendedir
 Bir ucu da bendedir
 Cennetten huri çıksa,
 Yine meylim sendedir

Elma attım üzüldü
 Kervan yola dizildi
 Canım çıksın nazlı yâr
 Ağır topçu yazıldı

Zülûf kestim tarama
 Dağı taş arama
 Bana bir nâme yolla
 Fitol edim yarama

Kement attım dala ben
 Düştüm halden hale ben
 Çer çöpten yuva yaptım
 Uçurmadım hâlâ ben

Dağlara kar düştü gel
 Fikrime yâr düştü gel
 İyi günün dostları,
 Kötü güne düştüm gel

Dağlar siz ne dağlarsız
 Kardan kemer bağlarsız
 Gül sizde, bülbül sizde
 Daha niye ağılarsız

Bu dağlar ulu dağlar
 Çimenli sulu dağlar
 Burada bir garip ölmüş
 Gök kişner, bulut ağılar

Mektup yazdım karadan
 Dağlar kalksın aradan
 Beni yâra kavuşturun,
 Yeri, göğü yaradan

Gözlerim yaşa katlan
 İş düştü başa katlan
 Her zaman bahar olmaz
 Bir dem de kışa katlan **(KK. 53)**

Ne bağın gülü kaldı
 Ne de bülbülü kaldı
 Senden yüz bulmayınca,
 Boynum büküldü kaldı

Ah seni, sevsem seni
 Herkese övsem seni
 Sevmeye kıyamazken
 Bir temiz dövsem seni

Ak gülüm uyanmıyor
 Süslenip boyanmıyor

Öyle mazlum durunca
Yüreğim dayanmıyor

Hey dağlar, ulu dağlar
Dertlidir kara bağlar
El insana ağlamaz
Ağlarsa yârim ağlar

Armut dalda çürüsün
Mektup yolda yürüsün
Ne mutlu mektup sana
Gider yâri görürsün

Bostanda yeşil kabak
Yaprağı tabak tabak
Ben kimseyi sevmezdim,
Beni seven matağa bak

Aş kaynar hıdır hıdır
Oğlan gel kömü süpür
Bir etek meyve getir
Gel beni size götür

Yılan aktı kamışa
Bir su verin yanmışa
Yanmış suyu neylesin
Eşinden ayrılmışsa

Değirmen üç dolanır
Suyu sarhoş dolanır
Yârin aldığı kemer
Belime üç dolanır

Değirmenin bendine
 Döner kendi kendine
 Ben o yâra gel demem
 Gelir kendi kendine

Dağ başları dağ mıdır?
 Geçitleri dar mıdır?
 Şu Oltu'nun güzeli
 Geçilecek yâr mıdır?

Uzun uzun çarşılar
 O yâr beni karşılar
 O yâr benim olursa
 Çatlar bütün komşular

Karşıdan gel göreyim
 Bir deste gül vereyim
 Tanımaz, bilmezdim
 Nasıl meyil vereyim

Yük üstümde teştim yâr
 Gülü gülden seçtim yâr
 Sen ki benden geçersin
 Ben de senden geçtim yâr

Atım atlar içinde
 Nalı parlar kışında
 Burada bir civan ölmüş
 Al kanlar içinde

Ay doğar Alistan'dan
 Gün doğar Gülistan'dan

O yâr karpuz istermiş
Otuz iki bostandan

Bahçelerde talan var
Derdi derde salan var
Çek bayrakçı bayrağı
Gözü yolda kalan var

Bahçelerde bar tatlı
Ayvadan nar tatlı
Çil olsa çirkin olsa
Hepsinden de yâr tatlı

Kaya gibi ağırşak
Benim yârim bir uşak
Uşak olsun sağ olsun
Dua edin kavuşak

Arabası dört teker
Tarlasına kül çeker
Benim sevdiğim yiğit
Bir gider, bir ah çeker

Bahçe barsızdır güler
Meyve narsızdır güler
Kalbim karalar giymiş
Yüzüm arsızdır güler

Çekil kenara hacı
Geliyor iki bacı
Küçüğü şöyle böyle
Büyüğü can ilacı

Kara üzüm taneler
Başıma geldi neler
Ben senden ayrıldım
Ahım dağları deler

Susandım su isterim
Bana pınar gösterin
Pınar beni kandırmaz
Ben yavrumu isterim

Tütiyeyim tüterim
Taş dibinde biterim
Bir kardeşten ötürü
Boynumu eğri tutarım

Altın yüzük takarım
Tozlu yola bakarım
Bu günlerde gelmezsen
Ben Oltu'yu yakarım

Çorabım ağına bak
Destele bağına bak
Ben her aklan gelende
Oltu'nun dağına bak

Mani maniyi açar
Maniden düştüm naçar
Kırılacak parmaklar
Yârsız yorganı açar

Karşıda kuş oturur
 Kuş kuşa yem götürür
 Bil ki sensiz gönlümde
 Bu yıl baykuş oturur

Kara koyun baş koyun
 Sürülerde baş koyun
 Her yoldan geçerken
 Mezarıma taş koyun

Çorap teli gibi sökuldüm
 Yılan oldum bükuldüm
 Felek koymaz güleyim
 Kaptan kaba dökuldüm

Mektubum tile tile
 Ben düştüm gurbet ele
 Yedi mendil çürüttüm
 Gözyaşı sile sile

Evleri hoştu bugün
 Gediği aştı bugün
 Siyah perçemli bacım
 Kime kavuştu bugün

Uzaktan gördü beni
 Yuvamdan sordu beni
 Ben bir masum kuş idim,
 O zalim vurdu beni

Gizlice bir yer olsa
 Söyleyecek yer olsa

Ne büyük sadettir
İki gönül bir olsa

Bugün yirmi gündür
Zülûf düğüm düğümdür
Yağmur yağma, yel esme,
O yâr gelecek gündür

Beni ayırdılar eşimden
Gerdanı gümüşümden
Viran dağlar gibi
Duman kalkmaz başımdan

Sabah açıla yârim
Atın kamçıla yârim
Bir parmak yazı yolla
Gönlüm açıla yârim

Aya bak nice gider
Dolanır gece gider
Benim bu deli gönlüm
Bilmem ki nice gider

Okul yolu taş olur
Çalışkanlar baş olur
Tembel tembel gezenin
İki gözü yaş olur

Okul yolu düz gider
Çocuklar bayram eder
Öğretmenler olmasa
Emekler boşa gider

Çardağın ardı tandır
 Yandır Allah'ım yandır
 Beni bir güvercin eyle,
 Yârimin dalına kondur.

Kaynar kazan taşmaz mı?
 Yol gedikten aşmaz mı?
 Gidin deyin kardeşe
 Ayrılanlar kavuşmaz mı?

Merdivenim kırk ayak
 Kırkına verdim dayak
 Dediler yâr geliyor
 Seğirttim yalın ayak

Karanfil eker misin?
 Bal mısın, şeker misin?
 Bu dünyada yaktın beni
 Ahrette çeker misin?

Ay meşeler meşeler
 Başı top menekşeler
 Yâr buradan geçerken
 Gölge ver menekşeler

Gidersen yolun olam
 Sallanan kolun olam
 Nerede konak eylersen
 Altında kilim olam

Caminin önü hamber
 Yüzü nurlu Peygamber
 Seveni sevene ver,
 Hazreti şemsi kamer **(KK. 12)**

Ekin ekdim düzlere
 Diken oldum gözlere
 Ben bu yerden gidersem
 Olur kalsın sizlere

Olur'un ağaçları
 Türlü çiçek başları
 Kalem ile çekilmiş
 O yârimin kaşları

Bu Olur'un sazları
 Gölde yüzer kazları
 Gelinleri değil de
 Çok güzeldir kızları

Şu çayırdaki bir kuzu
 Bu da kuzunun izi
 Beni yaktı yandırdı
 Olur'un güzel kızı

Ağ üzüm asmasıyım
 Olur'un yosmasıyım
 Ana doktor getirme
 Ben yârin hastasıyım

Bu dağların uzununu
 Gazel tutmuş düzünü

Eğilsin ulu dağlar
Görem yarın yüzünü

Bu dağın ardı yanık
El yatmış ben uyanık
Var mıdır benim gibi,
Ezelden bağı yanık?

Ayva gibi serindir
Girme çaya derindir
Karşıda güzeller var
En güzeli benimdir

Yel esiyor dik yandan
Erken ayrıldım yardan
Sen orada ben burada
Dağ aşamam kardan

Bir gün sen öleceksin
Mezara gireceksin
Tanrının huzurunda
Ne cevap vereceksin?

Mezarım uca koyun
Kaldırın tuca koyun
İçerden almış ateş
Üstüne baca koyun

Karşıdan gel gün eyle
Güneyde odun eyle
Sen oradan bakarken

Yakıp beni kül eyle

Tandır yaktım terledim
Çıktım seyran eyledim
Deseler yârin geliyor,
Koçu kurban eyledim

İnce çubuk uçta gel
İnce yola düşte gel
Eğer yolu bilmezsen
Kervana karış da gel

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Ben feleğe ne yaptım?
İpsiz bağladı beni

Felek işime felek
Düştü peşime felek
Akıbet kuş kondurdu
Mezar taşıma felek

Gül ekdim evlek evlek
Güle dadandı leylek
Dedim ki murat alam
Koymadı zalim felek

Karanfilim dalım yok
Ben ergenim yârim yok
Yâr gelmiş buradan geçmiş
Sarhoşum haberim yok

Yol üstünde burgulum
 Ben yârime uygunum
 Atma kolun boynuma
 Yol gelmişim yorgunum

Yük üstünde gendime
 Kaynar kendi kendine
 Hakikatli yâr olsa
 Gelir kendi kendine

Kaftanı yeşil bezden
 Yüreğim doldu sözden
 Kim ne derse desin
 Ayağın kesme bizden

Elin kına tutmasın
 Dönder güne tutmasın
 Bana sebep olanın
 Yurdu bina tutmasın

Haçerim gümüş saplı
 Bu yapı taze yapı
 Bana sebep olanı
 Dolansın kapı kapı

A benim bahtı yârim
 Gönülde tahtı yârim
 Yüzünde göz izi var
 Sana kim baktı yârim

Uzaklar seçilmiyor
 Gönüldür geçilmiyor
 Gönül bir top ibrişim
 Dolaşmış açılmıyor

Saçımda siyahım var
 Bülbül gibi ahım var
 Göz gördü gönül sevdi
 Benim ne günahım var

Bahçelerde bar tatlı
 Ayvalardan nar tatlı
 Sağ olsun annen baban
 Hepsinden yâr tatlı

Mendilim penek penek
 Ortası çarkı felek
 Yazı bile yazladık
 Kışın ayırdı felek

Çorap boynu dizleme
 Yürek dolu közleme
 Oradan mektup gelmemiş
 Buradan mektup gözleme

Çeper dikili kaldı
 Tarlam ekili kaldı
 Sen gittin gideli
 Boynum bükülü kaldı

Giderim al götürür
 Oltu'yu sel götürür

Bıldır sol yanımda
Bu yıl baykuş oturur

Gül dalından kuş uçu
Mendilim suya düştü
Ağla gözlerim ağla
Ayrılık bize düştü

Gülüm seni kurutmam
Suya döküp çürütmem
Bin yıl aradan geçse
Yine seni unutmam

Dağda gezersin oğlan
Bağrım ezersin oğlan
Fes nedir, püskül nedir
Zaten güzelsin oğlan

Mani maniyi eyler
Maniye gelen beyler
Mani yâri getirmez
O da bir gönül eyler

Leçeğim üç tür benim
Dalı gümüştür benim
Hangi dala el atsam
Emeğim boştur benim

Atım kaşka kabaktır
Yüküm tekne tabaktır

Horoz dilin lal olsun
Niye dedin sabahtır

Kahve koydum kürüne
El atmayın dürüle
Bana sebep olanlar,
Sağ kolundan vurula

Yılana bak yılana
Kaya dibi dolana
Bana sebep olanlar,
Torba taka dilene

Merdivenim kırk ayak
Kırkına verdim dayak
Deseler kardeş geliyor,
Koşarım yalın ayak

Al yeğim söküsün
Düğmeleri döküsün
Yârinden ayrılanın
Beli tezden büküsün

Ah seni sevem seni
Herkese övem seni
Sevmeye kıyamazken
Bir temiz dövem seni

Al gülüm uyanmıyor
Süslenip boyanmıyor
Öyle masum durana
Yüreğim dayanmıyor

Anlatın güle beni
 Vermesin ele beni
 Koysun beni kafese
 Gezdiresin bile beni

Çorbanın ağına bak
 Dönder de bağına bak
 Her aklına geldikçe
 Bu köyün dağına bak

Güzellik canın senin
 Gönül hayranın senin
 Emret kurbanın olam
 Ölüm fermanın senin

O kızı sevemedim
 Muradıma eremedim
 Hep kuşlar yuva kurdu
 Kuş kadar olamadım

Masa üstünde yılan
 Yılan boynuma dolan
 Yoksa bana mı yandın?
 Kırmızı ceketli oğlan

Reyhan ekim gül bitti
 Dalında bülbül öttü
 Ötme bülbül ötme
 Sevdığım gurbete gitti

Çayırı bellediler
 Suyunu göllediler
 Viran kalsın memleket
 O yâri dillediler

Soğan ekdim bel ile
 Suvardılar sel ile
 Ben ayrılık bilmez idim
 Ayırdılar dil ile

Bahçe dolu narım var
 Bugün bir efkârım var
 Şu dağın ardında
 Sarı saçlı yârim var

Sarı yazma sararım
 Gelenlerden sorarım
 Zannetme ki unuttu
 Gece gündüz ararım

Caminin avlusuyum
 İçinin selvisiyim
 Bana derler delidir
 Ben yârin delisiyim

Mısırların ponçağı
 Kından çektim bıçağı
 Dedin de alamadın
 Yiğitlerin alçağı

Pınarbaşı dikme taş
 Gönlüm gamlı, gözüm yaş

Nere kaydın gidersen,
Kaytan bıyık kalem kaş?

Elde altın tas tutar
Ortasından pas tutar
Dile düşmüş yâr seven
Gizil gizli yas tutar

Elmaya bak elmaya
Vaktim yoktur kalmaya
Arka bahçe karanlık
Korkarım ben dalmaya

Yâr saçını örmezler
Seni bana vermezler
Eğil bir yol öpeyim
Karanlıktır görmezler

Seneler geldi geçti
Ayrılık dildi geçti
Feleğin sitemleri
Kalbimi deldi geçti

Yakaladım belinden
Gül düştü elinden
Yavrum bir hatıra ver,
Saçların telinden

Bu dağlarda talan var
Derdi derde salan var
Çek bayrakçı bayrağı
Gözü yolda kalan var

Bu dağlar olmasaydı
 Lâlesi solmasaydı
 Ölüm Allah'ın emri
 Ayrılık olmasaydı

Karpuzu bıçakladım
 Etrafı saçakladım
 Yâri koynumda sandım
 Yastığı kucakladım

Kalenin taşına bak
 Gözümün yaşına bak
 Kimi sevsem el alır
 Talihsiz başıma bak

Elmayı yiyemedim
 Sevdanı yenemedim
 Ben sana âşık oldum
 Anana diyemedim

Bu dağdan keçi geçti
 El attım saçı geçti
 Ağla gözlerim ağla
 Ayrılık bize düştü

Ağaçlarda kestane
 Dökülür dane dane
 Eller ne derse desin
 Benim yârim bir tane

Tespihinde mercanım
 Neren ağrıyor canım

İsterse canımı da
Yâr uğruna harcarım

Okudum yazar oldum
Etrafı gezer oldum
O yavrunun derdinden
Canımdan bezer oldum

Bahçe bahar için ağlar
Ayva nar için ağlar
Karlı dağ kar için,
Gönül yâr için ağlar

Al elma kızıl elma
Gel yola dizil elma
Yâr kapıdan geçerken
Cebine süzül elma

Al elmayı dişledim
Etrafını nakışladım
Aziz gün, aziz bayram
Ben yâra bağışladım

Mani benim ezberim
Kan ağlıyor gözlerim
Ben o yârin yolunu
Ölene dek gözlerim

Kale dibi saz olur
Gün vurur yaz olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur

Beyaz bir gül gibidir
 Çamaşırım üstümde
 Çiçekler gibi kokar
 Mendillerim cebimde

Leğende köpük köpük
 Sabunda baloncuklar
 Bahar gelmiş sanıyor
 Bunu gören çocuklar

Bir ay doğdu sapsarı
 Koynumda sandım yâri
 Ayıldım ki düş imiş
 Ağladım zarı zarı

Masa üstünde pekmez
 Bu pekmez bize yetmez
 Senin aldığın maaş
 Benim forsumaya yetmez

Çarşıdan gel bir görem
 Elin uzat gül verem
 Buna ayrılık derler
 Daha nerede görem

Ak koyun meler gelir
 Dağları deler gelir
 Annesiz kuzuların
 Başına neler gelir

Bir dalda iki kiraz
 Biri al biri beyaz

İlahi Kadir Mevla'm
Güzeli güzele yaz

Kara kara kazanlar
Yâri görüp azanlar
İki gözü kör olsun
Onu asker yazanlar

Suda mısır haşlamam
Ben her şeyi taşlamam
Olur olmaz adamlar,
Ben maniye başlamam

Mani mani peşine
Bak feleğin işine
Yâr üstüne yâr sevdim,
Rastlamadım eşine

Kar yağar kürek ister
Şu dağlar direk ister
Zengin kızı sevene
Demirden yürek ister

Yara yaz
Kâtip benim derdimi
O vefasız yâra yaz
Söyle bulsun dermanı

Yârin kalbi yara yaz
Çıkma sakın bahçeye
Bu gece de yâr ay az

Hava soğuk üşürsün
Alır seni yâr ayaz

Ele yârim
Alsalar da tatlı canım
Vermem seni ele yârim
Düşmanların çatlasınlar
Kına koy ele yârim
Ben toprağım sen de elek
Koy eleğe ele yârim
Doyamam hasretine
Gitme gurbet ele yârim.

Ahşam oldi nedem ben,
Çihem seyran edem ben,
Guş uçmaz kervan geçmez,
Bele köyi nedem ben.

Alçah otur aya bah,
Yüksek otur çaya bah,
Güzeller paymal olmuş
Bene düşen paya bah.

Altun sahatim sari,
Kimin var bele yâri,
Yarıma gurban ola,
Oltu' nun bütün yâri.

Altun yüzüğüm şah şah,
Küsdıyisen barışah,
Aramızda dağlar var,
Mektubunan gonusah.

Altun yüzük olunmaz,
 Suya atsan bulunmaz,
 El gızı degül miyim,
 Gurban olsam inanmaz.

Anamgilden aş geldi,
 Bu da bene hoş geldi,
 Her gaşuğı yeduhca
 Gözlerimden yaş geldi

Ardos' un ögi lüle,
 Yar gelür güle güle,
 Elinde bir desde gül,
 Terini sile sile

Ay abasi abasi,
 Harmandadur yabasi,
 Gızın göyni bendedür,
 Vermez dürzi babası.

Ay çeperler çeperler,
 Çepere su seperler,
 İçerden alav almiş,
 Dışerden su seperler.

Ay ışığı aşılara,
 Güneş vurur daşılara,
 Ben yarımı sorarım,
 Göğde uçan guşlara.

Ay puşiler puşiler,

El değmeden hışıllar,
 Üç ay üç sene çekdim,
 Yeni duymış gomşiler.

Bacada durdun yeter,
 Dal boynun gırdın yeter
 Babam sene gız vermez,
 Soyuhdan öldün yeter. (Boyumi gördün yeter)

Başım ağıra başım,
 Yasduğa damlar yaşım,
 Yadlar gapiye geldi,
 Nerde benim gardaşım.

Bele bağlar,
 Yar başını bele bağlar,
 Gül açmaz, bülbül ötmez,
 Yihılsın bele bağlar.

Ben yuva guramadım,
 Yârimi bulamadım,
 Cümle guş yuva yapıdı,
 Guş gader olamadım.

Biçinciler biçinde,
 Nazli yarım içinde,
 Ben yarımı tanurum,
 Bir ordunun içinde.

Bu dağın ardi nedür,
 Yar küsmiş derdi nedür,
 Babamgil başluğ isder,

Yohsulun harci nedür?

Bu dağlar bizim olsa,
Yaprağı üzüm olsa,
Yarın yuhusi gelmiş
Yasduğı dizim olsa.

Bu yazi yazi degül,
Göynüm terezi degül,
Annımın yazısına,
Göynüm heç razi degül.

Bülbül bağlarda öter,
Güller dalında biter,
Ölüm Allah' ın emri,
Ayruluh ondan beter.

Çarşiden aldım lahana,
Gırdım goydum sahana,
Heç ömrümde görmedim,
Bele cazi gaynana.

Çayda çınar ağacı,
Çift gezer iki baci,
Böyügi hele mele,
Küçügi can illaci.

Çay daşı çahmah daşı,
Çatuhdur yârin gaşı,
Çirkininen bal yenmez
Güzelinen daş daşı.

Çift gögercin uçdi mi?
 Gün arduca düşdi mi?
 Arduç dallaran gurban,
 Yarım burdan geçdi mi?

Çorabın ağına bah,
 Desdele bağına bah,
 Yarın ahlan gelende,
 İnci' nin dağına bah.

Dağın etegi bacım,
 Balın petegi bacım,
 Uydun eller sözüne,
 Vardın kötüye bacım.

Dağlar dağıladı beni,
 Gören ağladı beni,
 Ayırdı zalım felek,
 Derde bağladı beni.

Degirmanın savağı,
 Gıssa kesdim gavağı,
 Gardaşsız gelin etdiz,
 Nedim bele duvağı.

Degirmanın savağı,
 Gıssa kesdim gavağı,
 Yarıma yar diyenin,
 Gara gele duvağı.

Derelerin aluci,
 Gınalı barmah uci,

Yar sevmiyen gençlerin,
Gabul olmaz oroci.

Felegi bulduraydım,
Halımı bildüreydim,
Diyerse yazın gara,
Galemi gırduraydım.

Felek işine felek,
Düştün peşime felek,
Sonunda guş gondurdun,
Mezar daşıma felek.

Galadan indim ancah,
Elimde yeşil sancak,
Ne gız oldum, ne gelin,
Odlara yandım ancah.

Gapiye geçi geldi,
Eletdim saçı geldi,
Biz ayruluh bilmezduh,
Ayruluh köçi geldi.

Gardaş atın var midür?
Terkin doli nar midür?
Yeddi il hasda yatdım,
Heç haberin var midür?

Garanfilim, biberim,
Ben hepizden dilberim,
Yüzün, gözün eşgitme,
Misefirim giderim.

Garşide guş oturur,
 Guş guşa yem götürür,
 Bıldır ki şen göynüme,
 Bu yıl bayguş oturur.

Gazan galay dutar mi?
 Dibi alay dutar mi?
 Gönülsüz gelin oldum,
 Elim gına dutar mi?
 Gel benim has gardaşım,
 Başında fes gardaşım,
 Yadlar gapiye geldi,
 Gapiyi bas gardaşım.

Gır at biçinde gezer,
 Nali gıçında gezer,
 Gurban olem Olti' ye,
 Yarım içinde gezer.

Güney güney güneyler,
 Güneyde odun eyler,
 Senin orda duruşun,
 Beni burada kül eder

Kebabi köz öldürür,
 Sürmeyi göz öldürür,
 İgidi gılıç kesmez,
 Bir kötü söz öldürür.

Kurun dibi tekneli,
 Tekneye gül tikmeli,

Köti herifin derdini,
Daha nice çekmeli

Mektup yazdım alasın,
Ohuyup da bilesin,
Bu mektubun üsdüne,
Durmiye de gelesin.

Mektup yazdım ulaşa
Ohiyenler ağlaşa
Acep o gün olur mi
Hasretliler gavuşa

Meniden mesdim oğlan,
Ufağdan dosdum oğlan,
Duydum ki evlenmişsin,
Ben senden küsdüm oğlan.

Oğlan adi İsmayıl,
Adına oldum mayıl,
Beni sene vermezler,
İsder öl isder bayıl.

Oltu' nun çardahlari,
Su doli bardahlari,
Yarım felek tohumış,
Ben olem barmahlari.

Oltu' nun yoli burma,
Ağaçlar doli havya,
Yar Allah' ın seversen,
Bir ilden fazla durma.

Ölürüm el götürür,
 Tabudum sel götürür,
 Benim yaman halımı
 Anama kim götürür.

Sabağın ezen vahdi,
 Mollanın gezen vahdi,
 Felek bizi ayırdı,
 Güz üsdi, gazel vahdi.

Sabah açıla gardaş,
 Atın gamçile gardaş,
 Get de bir haber yolla,
 Göynüm açıla gardaş.

Sabahdan gahamadım,
 El, yüzüm yıhamadım,
 Yarım gurbete getmiş,
 Ardından bahamadım.

Sabah erken uyandım,
 Uyandım da ben yandım,
 Daş olaydım erürdüm,
 Toprağıdım dayandım.

Sari çitim sararım,
 Ütürmişim ararım,
 Zanma ki unutmuşim,
 Her gelene sorarım.

Uzun çubuh uzadem,
 Uzun yollar gözedim,

Mahlemizde kimse yoh,
Seni kime benzedim.

Yük üsdünde perde ben,
Ana düşdüm derde ben,
Açılmamış gonca gül,
Nasıl çüriyem yerde ben.

Gapiya geçi geldi
El attım saçı geldi
Ben ayruluh ummazdım
Ayruluh göçi geldi

Gara çorap dizleme
Yüreğimi közleme
Ordan mehtup gelmiş
Burdan mehtup gözleme

Goyun guzi bereber
Tökün duzi bereber
Anan bizi nedecek
Oğli gızı bereber

Gidin bulutlar gidin
O yara heber etin
Eger yar uyhideyse
Uyhiyi haram edin

Çorapın ağına bah
Destere bağına bah
Her ahliyen gelende
Orcuğun dağına bah

Bu yazi yazi degül
 Elüm terazi degül
 Bu yaziyi yazana
 Heş gönlüm razi degül

Pencereden guş uçtu
 Mendilim suya düştü
 Ağla gözlerim ağla
 Ayruluh bize düştü

Makine dolmuş gelür
 Dolmuş boşanmış gelür
 Gurban olim makine
 Gardası almiş gelür

İstanbul yollarında
 Yüzeydim göllerinde
 İlik düğme olaydım
 Gardaşım gollarında

Gardaşım sarı gardaş
 Bağrımın yari gardaş
 Esger gelmiş götüre
 Yeginsin güzel gardaş

Ördeh dalda seferde
 Dal kırılmış bir yerde
 Feleh bizi ayırdı
 Her birimiz bir yerde

Pınar başı pıtırak
 Gardaş gelsin oturah
 Bir o desin birde ben
 Bu sevdeden gultarah

Köçen belemi köçer
 Köçi köçten mi seçer
 Hesretliğı çekenin
 Ümri belemi geçer

Bilseydim ağlamazdım
 Alyazma bağlamazdım
 Bilseydim ayruluh var
 Heç mayıl bağlamazdım

Mendilim dala bağı
 Ucuma cüle bağı
 Ne yapayım sevduğum
 Başım ellere bağı

Menemşeyem tüterem
 Daş dibinde biterem
 Gül gardaştan ayrıldım
 Boynum eğri tutaram

Cebim ağzi dar mıdır
 İçindeki nar mıdır
 Yana yana kül oldum
 Heç habarım var mıdır

Asker suda gezer mi
 Daş demiri keser mi

Bakın benim resmime
Bu askerlik biter mi

Kekliğim havar havar
Bayırı sardı davar
Getti davara gelmez
Elbet bunda bir hal var

Garşide çevürmeler
İçinde goyun meler
Guzusuni kurt almış
Ne dertli ne dertli meler

Bahçalarda mor hıyar
Boyun boyuma uyar
İkimiz de bir boyda
Ayirmiye kim gıyar

Mendili eleh feleh
İçinde çarhi feleh
Yazın bereber geçti
Gışa ayırdı feleh

Elehler eler geçer
Bağrımi deler geçer
Yaşım çok küçük ama
Ahlımdan neler geçer

Sarı kurdelem rehsiz
Sarardım soldum sensiz
Ser orada ben burada
Nasıl durersin bensiz

Gel benim ağa babam
 Sallan gir bağa babam
 Goçum yoh gurban edim
 Canım gurbandır babam

Garşıda guş oturur
 Guş guşa yem götütür
 Bıldırki şen gönlümde
 Bu yıl bayguş oturur

Bahçalarda enginar
 Enginarın derdi var
 Ben yarimi tanıdım
 Yanağında bengi var

Sabah sesiynen gelür
 Guş avaziynen gelür
 Ecel gelmiş can gider
 Babam nazıynan gelür

Soğan ehdim bir evleh
 Dadandı gara leylek
 Dedim murad alayım
 Goymadi kahpe feleh

Gelinin çardağına
 Bade goy bardağına
 Altın yüzük yahışmış
 Hanenin barmağına

Alma alma yanahlar
 Belden uzun gavahlar
 Bilmem annirmisiz ki
 Tökölirsiz yaprahlar

Damların arhasına
 Gül tahmış yahasına
 Köyün gençleri düşmüş
 Güzelin arhasına

Babam benim bağrımı
 Yer atar toprağımı
 Eğer vermesen yare
 Kurşunnaram annımı

Yârim kolların açmış
 Yollarıma gül saçmış
 Babam ayırır bizi
 Yârim duyunca şaşmış

Dağlarda gar galmadı
 Yürehte fer galmadı
 Daha çok yazacahtım
 Mehtupta yer galmadı

Garşıda gördün beni
 Yürehten oydu beni
 Yanında inanmazken
 Irağa goydun beni

Karyolanın demiri
 Oyma benim gelbimi

O yar benim olmazsa
Öldürürem gendimi

Bacalar otli olur
Kehlihler etli olur
Sıfatıma bahanın
Yüreği dertli olur

Gaya başında davşan
Gız ver bene bir nişan
Eğer nişan vermesen
Olacağam perişan

Bulutlar yürürmisiz
Yarimi görirmisiz
Bir iki satır yazsam
Yarıma verürmisiz

Garşıdeysen belli gel
Gölgedeysen güne gel
Urum oğlu gavursan
Dine gel imana gel

Durnalar dizi dizi
Aşar dağı denizi
Uçun sılaya doğru
Bilalim behler bizi

Gala gibi gar doldi
Bu gün hafta dört oldi
Ben o yardan ayrıldım
Yüreğime dert oldi

Fırın üstünde kürek
 Of çekdim yandı yürek
 Her derde dayanırdı
 Buna dayanmaz yürek

Patatesi haşladım
 Bıdırmeye başladım
 Sen ahlıma gelence
 Ağlamaya başladım

Sabağınan uyandım
 Ağışlara dayandım
 Daş olaydım erürdüm
 Toprak oldum dayandım

Ay doğar düze düşer
 Top zülûf yüze düşer
 Gınamayın ahbablar
 Ayrılıh bize düşer

Mezarımın başına
 Guş gonarmi daşına
 Bir gün ölürsem eğer
 Dertli yazın başıma

Aşım der ki bir çare
 Bir çareye ne çare
 Et koksa tuz atarlar
 Tuz kokarsa ne çare

Ah garagız garagız
 Saçlarını dara gız
 Gönnün uşdi yuvadan
 Perçeminde ara gız

Bahçaya guzi girdi
 Araya tazi girdi
 Anasını ararken
 Goynuma gızı girdi

Ak koyun meler gelür
 Dağlari deler gelür
 Hakigatli yar olsa
 Geceynen çıhar gelür

Asmadan üzüm aldım
 Sapını uzun aldım
 Alır seni kaçaram
 Anandan izin aldım

Vay mınara mınara
 Bi guş gondi çınara
 Yarabbi sen gavuştı
 Datli dilli o yara

Altınım var al gibi
 Ne bahirsın el gibi
 Ben sene güvenürdüm
 Elimdeki mal gibi

Hay bu sıra bu sıra

Sular ahar mısıra
 Goyun olsam melesem
 Yavrumun ardı sıra

Anam anam biridi
 Usti başı kiridi
 Su goydum ki yohiyim
 Ahan sular gurudi

Gapileri ganatli
 Geldi geçti on atli
 On atlının içinde
 Benim yarım dor atli

Sabah açıla yarım
 Atın gamçıla yarım
 Gitte bir mehtip yolla
 Göynüm açıla yarım

O dağ bu dağı darta
 Günde bir gemim artar
 Yarabbi gurban olim
 Gel beni gamdan gurtar

Hay mermendi mermendi
 Gız dıvara dırmandi
 Hay mermendi geldi de
 Gız dıvardan yinmedi

İki çeşme yan yana
 Ben istemem gaynana

Olursa görüm olsun
O da gider bir yana

Ben yolciyim duramam
Ben nabala girerem
Sen güzelsin o güzel
Huri olsan diyemem

Aşuh der nasıl edim
Gar getür hasıl edim
Çoh da güzel degülsen
Yarımsın nasıl edim

Yohuşta yoruldun mi
Sözümnden darıldın mi
Sen bene yar olali
Sıdk ile sarıldın mi

Gapileri demür gelin
Ne buyurdun emür gelin
Oğuli ben doğurdım
Gel götümi gemür gelin

Meni demiye geldim
Gaymah yemiye geldim
Meramım gaymah değil
Yari görmiye geldim

Peşkir goydum açılmaz
Saçağından geçilmez
Gam goydum yüreğime
Yar gelmemiş açılmaz

Kehlik gayali yerde
 Öter boyali yerde
 Nazli yarin tüfeği
 Galdi dayali yerde

Ağlama naçar ağlama
 Gündür geçer ağlama
 Bu gapiyi kitliyen
 Bir gün açar ağlama

Elinde süt küleği
 Sütten beyaz bileği
 Ele gelme bele gel
 Güzellerin meleği

Bizim evden giderem
 Size vede ederem
 Siz halıma bahmayın
 Hem ağlar hem giderem

Garşiden atli geçti
 Nali parladi geçti
 Eleme selem verdi
 Beni ağlattı geçti

Bu dağlar olmasaydı
 Üsti gar olmasaydı
 Dünya güzel olacah
 Gariler olmasaydı

Ay ışıği ışıği
 Çorba doli gaşıği

O yar güvegi olmuş
Ben olaydım maşuği

Anan öldi ağılama
Yüreğimi dağılama
Gurban olim sevduğum
Garalari bağlama

Oy layıhlar layıhlar
Birbirini gayıhlar
Ezede gemühlerim
Hetçe diye sayıhlar

Bizim eve gelirsın
Yanımda oturursun
Yolda beni görende
Niye benden kaçırsın

Garşide galayçiler
Ben sandım ki yolçiler
Dediler yarın gelir
Hanıdür yalançiler

Menemşeyem tüterem
Daş dibinde biterem
Gül gardaştan ayrıldım
Boynum eğri dutaram

Sabah oldi vaht oldi
Yar yolların taht oldi
Çihim bahim gapiye
Yar gelectah vaht oldi

Uzun uzun gamışlar
 Ucuni boyamışlar
 Benim nazlı yarimi
 Askere yollamışlar

Yaz geldi yazi neydim
 Güz geldi güzi neydim
 Açılmayan çiçehler
 Yavrusuz sizi neydim

Dolaba fincan goydum
 İçine mercan goydum
 Gaynanamın adını
 Poççihli sıçan goydum

Fırın içinde fırın
 Ağalar peri durun
 Ağa babam gelende
 Altın iskemil gurun

Sarı çitim sen aştın
 Ben yar dedim sen kaçtın
 O dünyede isterem
 Örtüh yüzümü açtın

Maniyi baştan söyle
 Kirpihten gaştan söyle
 Garnımin aşlığı var
 Epmehten aşdan söyle

Gardaş atın beş ola
 Nallari gümüş ola

Nereye gidersen get
Mevlem yoldaşın ola

Sökül saçlarım sököl
Daran önüme tökül
O nazlı yar gelende
Dağlar önümden çekil

Alma attım ezildi
Tabur yola düzüldi
Canım çıhsın nazlı yar
Süvariye yazıldı

Mangal maşasız olmaz
Ordi paşasız olmaz
Veli paşa halt etmiş
Kızlar kocasız olmaz

Buralar bizim diyar
Boyun boyuma uyar
İkimiz dudi gumri
Ayırmiye kim gıyar

Garşide guş oturur
Guş guşa yim götürür
Benim ölüm haberim
Anama kim götürür

Sarı hırka giyersin
Niçin boynun eğersin
Doğru söyle yiğidim
Hangimizi seversin

Ayvanda ohuyorum
 Yemeni tohuyorum
 Dağdan bir elma gelmiş
 Yemeden gohluyorum

Elinde süt küleği
 Kardan beyaz bileği
 Neden kabul olmuyor
 Bekârların dileği

Ayvanda yata yata
 Gollarım ata ata
 Canıma tah eyledi
 Yalanguz yata yata

Soyuh sular ahmıyor
 Anam küsmüş bahmıyor
 Yüzbün çiçeh toptasam
 Anam gibi gohmuyor

Şu giden gayuhmidur
 Sallanan yayuhmidur
 Canım çıhsın nazlı yar
 Askere layuhmidur

Güyümün dibi reçel
 Bu günler gelir geçer
 Öksüzlük amma zormuş
 Her gelen vurur geçer

Karanfil oturur mu
 Dalını götürür mü

Eski yârin köşküne
Yeni yar oturur mu

Al miltanın dar mıdır
Cebindeki nar mıdır
Gece gündüz yanarım
Yar haberin var mıdır

Göz yaşlı gönül kırık
Her sözün bir hıçkırık
Ölüm kurtuluş yolu
Çekilmiyor ayrılık

Çamurdan testim oğlan
Evelden dostum oğlan
Göynün başkasındaymış
Ben senden küstüm oğlan

Kara tavuk yatarmı
Günü güne katarmı
Sebep olan kör olsun
Yar yalanguz yatar mı

Ocah başında şüşe
Gülüşe bah gülüşe
Ecep hangize varım
Şaştım şimdi bu işe

Kara tren kay da gel
Yıldızları say da gel

Gurbet elde yarım var
İncitmeden alda gel

Bu bağların üzümü
Sündüremem közümi
Eğer gavuşamasam
Rabbim güldür yüzümi

Köprünün altı musluh
Eğitman çalar ıslıh
Bizim Orcuh kızları
Hepsi gavrulmuş fistih

Ayvanlar direk ister
Söylemah yürek ister
Benim garnım aç değil
Arkadaş börek ister

Yağmur yağar gar ile
Alma biter nar ile
Ecep o gün olur mi
Ben sarılam yar ile

A mehtubum var da gel
Yardan heber sor da gel
Biridih iki olduh
Üç olduh mi sor da gel

Mendil mendil ehledim
Yar yolunda behledim
O yar benim olmasa
Canıma niyetledim

Folluhta tavuhlarım
Denizde gayıhlarım
Yar eksere gitti de
Adını sayıhlarım (KK.82)

2.3. NİNNİLER

En az iki-üç aylıkken üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve ondaki hâlet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir.¹⁰⁴

Ninniler, daha önceden bilinen ezberlenmiş sözler olabileceği gibi, söyleyici tarafından doğaçlama olarak da söylenebilir. Ninnilerin belli bir şekli ve ölçüsü yoktur. Çoğunlukla beş, yedi veya sekiz heceli dizelerden oluşur. Ana kıta ve kavuştaklarındaki dize sayısı da değişiktir. Ninnilerde, anne, baba ve aile sevgisi ile her çeşit güzellikler dile getirilir. Bebekler, kulaklarına fısıldanan bu sade, basit melodik anlatımlı ninni sözlerini merakla dinleyip, daha kolay öğrenir ve taze beyinlerine kaydederler. Bu nedenle ninnilerin çocuk eğitiminde ve ana dil öğretiminde önemli bir yeri vardır.¹⁰⁵

Ninninin çocukların sağlıklı uyumasında ve büyümesinde önemli rolü vardır. Modern psikoloji, çocukların biteviye seslerle çok rahat bir şekilde uyuyabildiklerini, bu işlevi yerine getiren ninnilerin de bu sebepten çocuk psikolojisine çok olumlu katkılarının olduğunu ortaya koymuştur.

Ninnilerde, annenin inancını, ruhî durumunu, içinde bulunduğu hayat şartlarını, sevgisini bulabilmekte; çocuktan ve çocuğu için beklentileri görebilmekteyiz.¹⁰⁶

Her Türk anası ninniyi hiç zorlanmadan söyler. Bu nedenle kulakları çocukluğun en değerli anısı olarak ninni sesi duymamış Türk olamaz. Kunos, Türkiye’ de ninni söyleme geleneği ile ilgili: “Çocuk kırk hamamdan sonra beşiğe veya salıncağa yatırılır. Çocuğu beşiğe yatırmakla beraber ninni de başlar. Epey zaman, üç- dört

¹⁰⁴ Amil Çelebioğlu, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul 1995, s.9.

¹⁰⁵ Ensar Aslan, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya- Akademi Yay. Ankara 2008, s. 117.

¹⁰⁶ Kafkasyalı, s. 25.

yaşına gelinceye kadar devam eder. Türk kadınlarını ninni söyleyecek çocuğu bulunan bir eve misafir gittiklerinde ananın meşguliyeti zuhur edecek olur ise derhal ninni söylerler.” Demektedir.¹⁰⁷

Divau Ligati't Türk'te “balu balu” sözü ile karşılanmış ve “ *kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için söylerler*” karşılığı verilmiş olan ninniye; Azeri Türkleri layla, laylay, Çağataylar elle, Çuvaşlar nene, Kazak Türkleri besik jırı, eldim, eldiy, Kerkük Türkmenleri leyle, leyley, leylev, Kırgızlar aldey-aldey, beşik ırları, Kırım Türkleri ayya (nanıy), Kosova Türkleri nina, Tatarlar bişik, Türkmenler alley, hüvdi, gibi isimler vermektedirler.¹⁰⁸

Araştırma sahamızda tespit edebildiğimiz ninniler şunlardır:

Kore dağlarında ot gucah gucah
Yağmur yerine kurşun yağacah
Ne bilem ki asker bele olacah
Uç uçak uç Kore'ye doğru.

Dandini dandini danalı bebek
Annesi kuzgu babası kelek
E bebeğim e.. ee.. e.... **(KK. 70)**

Sana yavrum demedim mi
Senin yanına gelmedim mi
Hiç haberini almadım mı
Nenni yavrum nenni

Bu bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü camdan
Nenni yavrum nenni

Sana nenni demedim mi
Yavrum senin yanına gelmedim mi

¹⁰⁷ Mehmer Yardımcı, *Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri*, Ürün Yay. Ankara 2002, s. 59.

¹⁰⁸ Kaya, s. 349.

Nenni yavrum nenni
 Bugün senin günündür
 Günün değil tünündür
 Dağları duman almış
 O da senin günündür
 Nenni yavrum nenni

Sıvazların yazıları
 Yayılır kuzuları
 Ne diyim ağliyim
 Alnımın yazıları
 Nenni yavrum nenni **(KK. 74)**

Dandin dandin dan çiçeği, süpürge'nin mor çiçeği
 Anası çirkin babası çirkin, nereden olmuş gül çiçeği
 Dandin dandin dana gele, gadan belan bana gele
 Baban gide et getire, anan yiye cana gele **(KK. 54)**

Hoppala kızım hoppala, kızımı verim topala
 Topal odun getirsin, kızım yaksın otursun

Dandini dandini dastana, danalar girmiş bostana
 Sür bostancı danayı yemesin lahanayı **(KK. 7)**

Bozuk işler işleme
 Elin bağı'nı taşlama
 Besmelesiz işe başlama
 Ninni yavrum ninni
 Uyusun da büyüsün ninni

Kabuğunda vardır keçe
 İyi kul ol ki sözün geçe
 Emegin gitmesin hiçe
 Ninni yavrum ninni
 Uyusun da büyüsün ninni

Sürüsün saçın sürüsün
 Büyük çam, dalın kurusun
 Ninni bebek ninni
 Sana ninni diyen diller
 Sana meme veren eller
 Ninni bebek ninni

Çamdan beşik oydurayım
 İçine gül koydurayım
 Uyusanıza yavrularım
 Uyumazsanız kaldırayım
 Ninni oğul, ninni oğul
 Ninni yavrum ninni yavrum¹⁰⁹

2.4. BİLMECELER

Tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nevinden mücerret kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler birtakım eğlence, lügaz, muamma ve bulmacalarda da görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan halli istenen “bil bakalım” veya “ol nedir ki” ifadelerinin bir bakıma geniş tarifidir. Bu tarifi kendinde toplayan söz, Batı Türkçesinde “bilmek” fiilinden doğmuş bir isimdir. Doğu ve Kuzey Türkleri ile Azeri sahası ve Kerküklüler aynı manaya gelen “tabmak” fiilini ve bu kökten türeyen “tabmaca, tapaca”yı, Kaşgarlılar

¹⁰⁹ Komisyon, *Oltu*, Oltu Hizmet Vakfı, Oltu 1990, s. 173.

“tabzuğ”u, Altay Türkleri “tapkır”ı, Kırgızlar “tapcang-nımah”ı, Türkmenler de “matal”ı kullanmaktadırlar.¹¹⁰

Türk bilmeceleeri hakkında bilgi edindiğimiz ilk kaynak Dıvânü Lûgati’t-Türk’tür. Eserde herhangi bir bilmece metni yoktur. Ancak bilmeceyi karşılamak üzere kullanılan kelime ve fiillere yer verilmiştir; tabuzgu: bilmece (1/489), tabuzgu neng: bilmece (1/489), tabuzguk: bilmece (1/502), tapzuğ: halkın birbirini sınamaya çektikleri bilmece (1/462), tabzuguk: halkın birbirini sınamaya çektikleri bilmece (1/462), tabız-: bilmece söylemek veya sormak (11/164), tabuz-: bilmece söylemek veya sormak (11/164).¹¹¹

Bilinen en eski Türk bilmeceleeri ise Codex Comanicus adlı Kuman metinlerini ihtiva eden XIV. yüzyıldan kalma bir kitapta yer almaktadır. Sayıları hususunda tartışma bulunan (46 veya 47) bu bilmeceleerin metnini inceleyenler, bunların bugün de küçük değişikliklerle Türk toplulukları arasında yaşadığını örneklerle göstermişlerdir. Bu durum bilmeceleerin Türk topluluklarında kesintisiz bir şekilde varlıklarını devam ettirdiklerini göstermektedir.¹¹²

Bilmeceler; eski toplum yapımızda sosyal işlevi nedeniyle, insanlar arasında iletişim kurma, söyleşi kaynağı olma, hoş zaman geçirme, bellek ve zekâ eğitimlerini sağlama gibi somut yararlarıyla birlikte¹¹³, mücerred- müşahhas hemen her mevzuu karakteristik bir veya birkaç yönüyle içine alan daha çok manzum ve sual mahiyetinde, söyleyeni meçhul, tarihimizin karanlık devirlerinden günümüze süregelen halk mahsulleridir.¹¹⁴

Oltu yöresinde bilmeceler eskiden uzun kış gecelerinde, televizyonların, radyoların olmadığı dönemlerde eğlenmek, vakit geçirmek amacıyla söylenmekteymiş. Günümüzde ise eskisi kadar olmasa da hala hatıralarda kalan bilmeceleri tespit ederken kaynak kişilerimizden emekli öğretmen Cahit Can’ın büyük yardımlarını gördük. Tespit ettiğimiz bilmeceleri cevaplarıyla birlikte verdik.

Ala bakar mora bakar

Oturmuş bakla satar

Baklanın okkası kaç dedim

¹¹⁰ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay. Ankara 1998, s. 607.

¹¹¹ Kayabaşı, s. 219.

¹¹² Nurettin Albayrak, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2004.

¹¹³ Metin Karadağ, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ankara: Karşı yay., 1995, s. 277.

¹¹⁴ Amil Çelebioğlu, Yusuf Ziya Öksüz, *Türk Bilmeceler Hazinesi*, Ülker Yayınevi, İstanbul 1979, s.10.

Çıldır çıldır yüzüme bakar

Cevap: Kurbağa

Kat kat kadayıf

Bizim hanım çok zayıf

Kusuru var ise

Bir gözü kayıp

Cevap: İğne

Dedem deve

Girmez eve

Kes başını

Girsin eve

Cevap: Şemsiye

Allah yapar yapısını

Kullar açar kapısını

Cevap: Sukabağı

Bir acayip nesne gördüm

Âlem bilir ismini

Başını sürter

Kendi Öldürür cismini

Cevap: Kibrit

Dağda idim bağ idim

Başı tuğlu bey idim

Eve geldim evlendim

Bilmeden bağlandım.

Cevap: Süpürge

El eker dil biçer

Cevap: Yazı

Ağız içinde dil, arıfsen bil

Cevap: Kaval

Gölgesiz dağlar aşar

Cevap: Ses

Kırmızı amma elma değil

Kat kat amma gözleme değil

Cevap: Soğan

Yılar vurdum sıpayı

Kalktı çıktı tepeye

Cevap: İğne İplik

Yük üstünde yarım çörek

Cevap: Ay

Bir kuyum var, iki türlü suyum var

Cevap: Yumurta

Aldır abası, yeşildir cübbesi

Cevap: Kiraz

İki kardeş bir arada büyümüş

Üstü yanmış başı yanmış

Dövülenler onlar imiş

Almış kendini deryaya atmış

Meğer aslı su imiş

Cevap: Kahve

Gökte açık pencere, kalaylı bir tencere

Cevap: Ay

Altı göl, üstü gül

Cevap: Gaz Lambası

Çıt demeden çalıya düşer

Cevap: Güneş

Bir küçücük mil taşı, dolanır dağı taşı

Cevap: Göz

Bir oğlum var, kat kat göyneği var

Cevap: Soğan

Het didim

Met didim

Git şuraya

Yat didim

Cevap: Süpürge

Uzaktan baktım aktaş gibi

Yanına vardım sütlaç gibi

Cevap: Mantar

Alçacık yerden kar yağar

Cevap: Değirmen

Dağdan gelir dağ gibi

Kolları budak gibi

Eğilir su içmeye,

Bağırır oğlak gibi

Cevap: Çığ

Atın gerisi

Çamın yarısı

Koyun derisi

Anan önünde sallanan nedir

Cevap: Elek

Kendi ağaçtan

Dişleri taştan

Cevap: Döven

Sabahtan kalktım

Çatal kuyuya düştüm

Cevap: Pantolon

Yan yatar

Ot atar

Cevap: Tırpan

Baldan tatlı

Baltadan ağır

Cevap: Uyku

Dik durur otlar

Tohumsuz biter

Cevap: Mantar

Ortası yanar,

Yanları kaynar

Üstüne bir kuş konmuş,

Ağzından kan damlar

Cevap: Semaver ve demlik

Ben giderim herkten
Bir ses gelir merekten
Ağı kemikten,
Sakalı var etten

Cevap: Horoz

Bizim bir mozik var
Bir burnu kırk gözü var.

Cevap: Çarık

Üstü tahta

Altı taş

Sekiz ayak

İki baş

Cevap: Döven ve öküzler

Ebemin elinde

Ağı belinde

Cevap: Yayık

Su verdim ipe

Şiştı sığa

Cevap: Kabak

Bir küçük kumbara

Tahıl taşır ambara

Cevap: Kaşık

Marmandı, marmandı

Kız duvara tırmandı

Marmandı gelmemiş
Kız duvardan inmedi

Cevap: Anahtar

Dağda değirmen gördüm
Suda Süleyman gördüm
Yatar gevşer toş gördüm
Tuzsuz pişen aş gördüm

Cevap: Ayı, Ayna, Değirmen, Hasuta

Ak sarayın içinde sarı sultan

Cevap: Yumurta

Alaca bulaca
Serptim yamaca

Cevap: Fasulye

Tarlada biter
Makine biçer
Sabahtan sabaha
Yüzümü öper

Cevap: Havlu

Bir sinide iki tavuk
Biri sıcak, biri soğuk

Cevap: Güneş, Ay

Derinden kuyu
Gümbürder suyu

Cevap: Tabanca

Tasa bastım tereğe çıktım
Beş kardeş bir duvara çalışır

Cevap: Üzengi

Anası tokmak,
Babası ince
Kızı gider gelmez,
Oğulları yatar kalkmaz.

Cevap: Soba, Boru, Duman, Güğüm

Acem elinden
Kuyruğu belinden

Cevap: Terazî

Kara öküz yatar
Ayağı yere batar

Cevap: Pazı

Âşık der ki hap içinde
Örtülü kap içinde
Ne mollalar yazmıştır,
Ne kitap içinde

Cevap: Alinyazısı

Sarıdır sarkar
Düşeceğim diye korkar

Cevap: Ayva

Gökten bir yonga düştü
Anlıma yapıştı

Cevap: İsim

Gökte gezer yerden çıkar

Çamaşırı hep o yıkar

Sofra hiç onsuz olmaz

Bez içinde duramaz

Cevap: Su

Karşıdan baktım bir taş

Yanına vardım

Dört ayak bir baş

Cevap: Kaplumbağa

Yeraltında dedem sakallı

Cevap: Pırasa

Bostan borusu

Su kurusu

Kıç meyvesi

Cevap: Salatalık, Buz, Yumurta

Altı manda üstü keçi

Minareye çıkarken gördüm

Cevap: Ayakkabı

Tarlada teke bağlı

Boynuzları köke bağlı

Cevap: Kabak

Alçak dağdan kar yağar

Cevap: Değirmen

Benim bir bağım var

Yılda otuz salkım üzüm verir

Akı yenmez, karası yenir.

Cevap: Oruç

Sabahtan kalktım

Boz eşeği yere vurdum

Cevap: Sümük

Adamlara dört parmak

Kadınlarda yanaştırma

Cevap: Namazda ayaklar arasındaki mesafe

Bir öküzüm var belinden işer

Cevap: Yayık

O yanı yaprak bu yanı yaprak

İçinde bir avuç toprak

Cevap: Kete

Alçak dağdan kar yağar

Cevap: Elek

Eştim eştim

Pat düştüm

Cevap: Pağaç

Dal üstünde al yanak

İnanmazsan ye de bak

Cevap: Elma

Altı taş, üstü taş

İçinde bin bir baş

Cevap: Hamam

Benim üç öküzüm var,

Biri gider gelmez,

Biri yatar kalkmaz

Birisi de yer doymaz

Cevap: Duman, Kül, Ateş,

Dal üstünde çapaklı kuş

Cevap: Muşmula

Dışı var, içi yok

Dayak yer suçu yok

Cevap: Top

Kıllı ağzını açtı

Çıplak içine kaçtı

Cevap: Çorap, Ayak

Mantosu yeşil

Elbisesi kırmızı

Bilin bakalım

Bu kimin kızı

Cevap: Karpuz

Uzun sırık

Ortası kırık

Cevap: Kaş

Dört köşedir beş değil

Başı sudan hoş değil

Cevap: Şeker

Oy Huriye Huriye
 Hangi kulun kârıdır
 Arka üstü yürüye

Cevap: Cenaze

Abdest almaz
 Namaz kılmaz
 Cemaatten geri kalmaz

Cevap: Tespih

Dört kardeş bir kuyuyu taşlar

Cevap: İnek Memesi

Gelin bize
 Koyayım ..tünüze

Cevap: Minder

Eğrisi var düzü var
 Karnından gözü var

Cevap: Soba

İçi taş, dışı taş
 Ha dolaş, ha dolaş

Cevap: Minare

Mini mini minare
 Ucunda sarı lâle

Cevap: Mum

Altı yaş üstü kuru

Cevap: Mektup Pulu

Bay ola baykuş ola
 Baykuşlara eş ola
 Sekiz ayak dört boynuz
 Bunu kim bilmiş ola

Cevap: Kotan

Âşık der amin ne?
 Sarımsak ne soğan ne?
 Canlıdan cansız doğar
 Cansızdan doğan ne?

Cevap: Yumurta, Tavuk

Bir küçük mağara
 İçi dolu çağala.

Cevap: Ağız ve dişler

Kar topunu oymuşlar
 İçine havuç koymuşlar

Cevap: Yumurta

Yeraltında yağlı kayış

Cevap: Solucan

Keser sapı
 Kel kitabı
 Beş dalı var
 Beş budağı

Cevap: El

Abdest alır namaz kılmaz
 Cemaatten geri kalmaz

Cevap: Cenaze

Karadır kaplan değil
 Sarıdır safran değil
 Boynuzludur koç değil
 Kanatlıdır kuş değil
Cevap: Kelebek

Arap atlanır
 Keçe katlanır
 Kum bulanır
 Kuyruk dolanır
Cevap: Kuymak

Tıngır elek, tıngır sac
 Elim hamur karnım aç
Cevap: Oruç

Yarısı taş
 Yarısı demir
 Eli yüzü hamur
 Herkesi doyurur
 Kendisi doymaz
Cevap: Değirmen

Karşıda atlar
 Meydanı otlar
 Zamanı gelince
 Kabukları çatlar
Cevap: Ceviz

Dağdan gelir taştan gelir
 Yularsız bir aslan gelir

Cevap: Sel

Çıt demeden çalıya düşer

Cevap: Güneş

Gökte açık pencere

Kalaylı bir tencere

Cevap: Ay

Benim bir kızım var

Gelenin gidenin elini öper

Cevap: Kapı

Bir ağacı oymuşlar

İçine dünyayı koymuşlar

Cevap: Radyo

Ağaç üstünde kilitli sandık

Cevap: Ceviz

Gıcırılının gıcırısı

Mıcırılının mıcırısı

Cevap: Kağı

İstanbul'da süt pişti

Kokusu buraya düştü

Cevap: Mektup

Uzun bir ok

Gölgesi yok

Cevap: Yol

Mavi atlas iğne batmaz
Makas kesmez terzi biçmez

Cevap: Deniz, Gökyüzü

Altı takır, üstü takır
İçinde bülbül okur

Cevap: Ağız, Dil

Havada uçar kanadı yok
Şekere benzer tadı yok

Cevap: Kar

At atladı
Yedi dağı katladı
Yedi dağın kilidi
Akşam gelen kim idi

Cevap: Uyku

Meni meni men iki
Oğlu kızı on iki
Dudağında bezi var
Sürme ela gözü var

Cevap: Keklik

Bir küçücük mezar
Dünyayı gezer

Cevap: Ayakkabı

Sarı öküz yatar
Kara öküz kalkar

Cevap: Ateş

Dışı katık içi kütük

Cevap: Zeytin

Canlı kaçır, cansız kovalar

Cevap: At Arabası

Gözü bakar,

Kendisi kokar

Cevap: Gaz Lambası

İki tane gözü var

Dosdoğru sözü var

Cevap: Terazî

Buradan baktım ne çok

Yanına vardım hiç yok

Cevap: Duman

Benim dedem var metten

Sakalı var etten

Şimdi gelir görürsün

Güle güle ölürsün

Cevap: Hindi

Değere değmez

Değmeze değer

Cevap: Dudaklar

Pantolonu yeşil

Entarisi kırmızı

Şu gelen kimin kızı

Cevap: Domates

Allah yapar yapısını

Bıçak açar kapısını

Cevap: Karpuz

Eştim eştim kum çıktı

Kumun içinden minare çıktı

Dünkü bizim keloğlan

Bugün çınara çıktı

Cevap: Mısır

Bir delikli

Bin koyaklı

Cevap: Mantar

Çarşıdan alınmaz

Mendile konulmaz

Tadına doyulmaz

Cevap: Uyku

Gelişi aslan gibi

Duruşu sultan gibi

Yayılır hasır gibi

Sürünür esir gibi

Cevap: Kedi

Sulu dereye yukarı gittim

Susuzluktan öldüm

Erzak belimde ama

Acımdan öldüm

Cevap: Oruç

Tenle duyulur

Elle tutulmaz

Cevap: Rüzgâr

Fingi firek

Göge direk

Cevap: Baca Dumanı

Yularladım sıpayı

Aştı gitti tepeyi

Cevap: İğne

Yük üstünde yarım çörek

Cevap: Ay

Yol üstünde kilitli sandık

Cevap: Mezar

Abdest alır namaz kılmaz

Camiye varır cemaate uymaz

Cevap: Cenaze

Burada vurdum kılıcı

Halep'te oynar bir ucu

Cevap: Şimşek

Yedi delikli tokmak

Bunu bilmeyen ahmak

Cevap: Kafa

Dağdan gelir lok gibi

Kolları bilek gibi

Eğilir bir su içer
Bağırır oğlak gibi
Kağnı

Caminin kapısını kim açar?

Cevap: Vakit

Cem cemi kuşlar
Cemaati taşlar
Kendi kazanır,
Ele bağışlar

Cevap: Arı

Damda bir teke bağlı
Boynuzları köke bağlı

Cevap: Loğ taşı

Bayan uyandı
Cama dayandı
Cam kırıldı
Kana boyandı

Cevap: Nar

Altın arı, gümüş duru
Marı muru bunu bilmeyen karı

Cevap: Altın, Gümüş

Bir atım var mihriban
Göğsü suda her zaman
Arpa saman istemez
Gece gündüz kişnemez

Cevap: Kayık

Ah ne idim ne idim
 Sahralarda bey idim
 Felek beni ne etti
 Beli bağı kul etti
Cevap: Süpürge

Evin içinde deniz
 Denizin içinde balık
 Balığın kuyruğu yanık
Cevap: Lamba

Ah umutlar umutlar
 Göz nurundan bulutlar
 Ayaklarından emer
 Tepesinden yumurtlar
Cevap: Buğday

Karşıdan baktım dağ gibi
 Yanına vardım yağ gibi
 Etekleri zil çalar
 Kendi güllü bağ gibi
Cevap: Vapur

Uzun uzun yollardan
 Bir acayip kuş gelir
 Bir acayip laf söyler
 Gözlerinden yaş gelir
Cevap: Mektup

Örülmedik duvar üstüne
 Doğmadık çocuk oturmuş

Ekilmedik tarlaya
Girmeyin diye bağıırır

Cevap: Yalan

Kışlığı var, yazlığı var
Onu kullanan pek çok
On parmağa sahiptir
Ama tırnakları yok

Cevap: Eldiven

Uzun uzanır
Yeşil beğenir
Kırmızı don giyer
Arşa uzanır

Cevap: Ağaç

İki pencere var
Etrafı etten duvar
Gece olur kaparım
Gündüz olur açarım

Cevap: Göz

Uzun uzun abalar
Ak sakallı babalar
Gelir gider duramaz
Gece gündüz çabalar

Cevap: Dalga

Var varadan var getir
Karlı dağdan kar getir
Sağılmamış inekten
Çalkanmamış yağ getir

Cevap: Bal

Analar besler hurma ile
El oğlu döver yarma ile
Git kızım sağıkla
Sil gözünü yağlıkla

Cevap: Gelin

Kat kattır ama katmer değil
Kırmızıdır ama elma değil

Cevap: Soğan

Bir kuşum var havai
Yüksek yapar yuvayı
Değme kuşlar yapamaz
Onun gibi yuvayı

Cevap: Örümcek

Yağmur yağar kar dizde
Ne istersen var bizde

Cevap: Lokum

Eli elinde
Eli belinde
Altı ayağı var
Kuyruğu belinde

Cevap: Terazî

Hazerim hazerim
Top üstünde gezerim
Eller ne derse desin
Bildiğimi yazarım

Cevap: Mala

.Lam taneli lam taneli
Dar gelir dürter onu
Zor gelir yırtar onu
Kıl gelir örter onu

Cevap: Mısır

.Hanım uyandı
Cama dayandı
Cam kırıldı
Kana boyandı

Cevap: Nar

Dört asma,
Dört basma
İki dikme
Bir sallama

Cevap: İnek

Aldır abası
Yeşildir kupası
Bunu bilmeyen
Eşek sıpası

Cevap: Gül

Koca karı kız gibi
Kıçı domates gibi
On araba odun yaktım
Yine kıçı buz gibi

Cevap: Lamba

İğden uzun

Kömürden kara

Sütten beyaz

Cevap: Saksığan

İnişten yokuştan düzünden

Neşesi yok yazından

Kanadı var gözünden

Cevap: Soba

Suya düşer ıslanmaz

Cevap: Gölge

Bizim bir dudu var

Eğri büğrü budu var

Yazın gelir görürsün

Gülmekten ölürsün

Cevap: Kurbağa

Ey han gördüm han gördüm

Yerden yapma dam gördüm

Tuzsuz pişen aş gördüm

Köpük kusan taş gördüm

Cevap: Mezar-Sütlaç-Sabun

Babam şarkıcı

Anam kekeme karı

Elbisem beyaz

Yüreğim sarı

Cevap: Yumurta

Kalaylı tas

Terekten as

Cevap: Saat

Bitmezi artmazın üzerine yüklediler,

Rahatsızın damından geçirdiler.

Cevap: Tuz, Katır, Sel

Çit çiti hamam

Kurması tamam

Bir gelin aldım

Babası imam

Cevap: Saat

Karşıdan bir ay doğdu

Aşık aşığı boğdu

Anası beşikte iken

Kızının kızı doğdu

Cevap: Arı

Al yastığa un bastım

Dalın üstüne astım

Cevap: İğde

Hey heriden heriden

Bir hikmet gördüm deriden

Ağzı ileriden

Boynuzları geriden

Cevap: Körük

Çideri çideri

Dışı et, içi deri

Cevap: Tavuk yemliği/Taşlığı

Ha melemes melemes

Ocak başına gelemes

Cevap: Yağ

Altı pınar içilir

Üstü çayır biçilir

Cevap: Koyun

Beş kardeş bir duvara çalışır

Cevap: Çorap Cağı

Bir kuşum var kahverengi

Kahvelerde çalar çengi

Öt kuşum öt, yaz olacak

Kuşumun keyfi gelecek

Cevap: Pire

(KK. 82, KK. 3, KK. 8, KK. 17)

2.5. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

Eski Türkçede Göktürk Anıtlarında, Uygurlardan kalma eserlerde, XI. yüzyılda Karahanlılar devrinde Doğu Türk ilinde “söz, haber, mesaj, nutuk, şöret, şey” anlamlarına gelen ve (sa-) fiilinden türemiş “sab-sav” kelimesi, XIV. yüzyılda da İslam tesirindeki Kıpçak sahasında görülüyor. Bugün yalnız Çuvaşçada “Çap” şekli ve sesi ile “şan, şöret” kavramlarına ad olan kelime Göktürkçede “öğüt” fikri ile genişlemiş, Turfan metinlerinde açıkça “atalar sözü” için kullanılmıştır. Göktürklerde ve hatta daha önceki devirlerde aynı anlama geldiği muhakkak olan “sav”ı Kaşgarlı Mahmud’un “mektup, hikâye, tarihi olay” yanında atalardan kalma öğütleri ifade maksadıyla tespit ettiğini biliyoruz.¹¹⁵

¹¹⁵ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatı Araştırmaları II*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 413.

Atasözlerinin, her ulusun dilinde bulunması; insanların, kendilerinden çok önce yaşamış kuşakların, yaşamın çeşitli yönlerine dair gözlemlerine, deneyimlerine ve düşüncelerine hep ihtiyaç duymalarının bir sonucudur. Önceki kuşakların yaşamlarından kesitler sunan atasözleri, yeni kuşaklar için önemli öğütler veren, yol gösteren, akıl öğreten birer “akıl hocası” durumundadır.¹¹⁶ Atasözleri, üretildiği topluma dair derin felsefeler, güzel buluşlar, parlak nükteler, ince alaylar ve sert taşlamalarla doludur. Bu nedenle her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır.¹¹⁷ Yüzyıllar boyu edinilen yaşam deneyimlerini içeren atasözleri, o ulusun düşünce, özlüm, eleştiri, gözlem ve yargılarını dile getirir. Atasözleri iyiyi, doğruyu güzeli yaratma sürecinde uyulacak ilke ve kuralları öğütleyen yapıcı bir dünya görüşünün sözcüsüdür. Atasözleri bir ulusun ortak kanı, inanış, görüş ve özlümlerinin dile getirildiği bir kamuoyu kurumudur. Atasözleri mantıksal tutarlılığı ve toplumsal geçerliliği dolayısıyla yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.¹¹⁸ Orhun Anıtlarından başlayıp Kutadgu Bilig, Divân-ü Lûgâti't-Türk'le sürdürülerek Dede Korkut anlatılarıyla Anadolu'ya geçen bu gelenek, daha somut bir biçimde halk şiirinde ve atasözlerinde günümüze kadar gelmiştir.¹¹⁹

Atasözleri genellikle en çok bir ya da iki cümleden oluşur. Bu cümleler kişiden kişiye değişmez. Halkın ortak malıdır ve halk tarafından aynı biçimde söylenir. Atasözleri halkın yalnızca ortak duygu ve düşüncelerini değil, ortak dil zevkini de yansıtır. Atasözünde bulunan sözcükleri değiştiremeyiz. Çünkü atasözleri bir kişinin değil, bütün toplumun ortak malıdır ve toplumun dil ve düşünce zevkini yansıtır.¹²⁰

Deyimler ise kendisini oluşturan kelimelerden farklı bir anlam taşıyan en az iki kelimeyle kurulmuş, çok defa kendi başlarına bir cümle yapısı göstermeyen klişe söz grubudur. Deyimler bir kavramı özel bir kalıp ve çekici bir anlatımla belirtir.¹²¹

Oltu yöresinde derlediğimiz atasözlerini ve deyimleri alfabetik sıraya göre verdik:

Atasözleri

¹¹⁶ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayını, Ankara 1972, s. 182

¹¹⁷ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, 1990, s. 27.

¹¹⁸ Yusuf Çotuksöken, *Atasözlerimiz*, Alaz Yayınları, İstanbul 1979, s. 7.

¹¹⁹ Metin Karadağ, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ankara: Karşı yay., 1995, s. 258.

¹²⁰ Muhammed Çitgez, *19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim ve Atasözleri*, Yayımlanmamış YLT, Kafkas Üniversitesi, SBE, Kars 2010, s. 14.

¹²¹ İbrahim Erşahin, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, Ötüken Yay. İstanbul 2011, s. 108.

Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır.
 Ac ayi oynamaz
 Ac goyarsan hırhız, çoh söylersen arsız edersin.
 Ac it furun yıhar.
 Acele eden köpek, gözsüz enikler.
 Acıkan yanağından, susayan dudağından belli olur..
 Acıyan uyumuş, acıkan uyumamış.
 Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.
 Aç gezer tok sallanır.
 Aç ile çıplak gudurgan olur
 Aç koyma hırsız olur, çok söyleme yüz­süz olur, çok değme arsız olur.
 Aç köpek fırın deler.
 Aç ne yemez, tok ne demez
 Aç olana acı soğan baklava.
 Aç ölmez, gözü kararır, susuz ölmez benzi sararır
 Açık göte menzile ben gülmezsem el güle.
 Adam adama yük değil, can gövdeye yük değil
 Adam adamdır olmasa da pulu, eşek eşektir olmasa da çulu.
 Adam öldüren uyumuş, kâr eden uyumamış.
 Adamakla mal bitmez.
 Adana'nın mısırı dul kadının kısırı.
 Ağa bir hatun aldı, belayı satın aldı.
 Ağa bir hatun aldıl, belayı satın alduh
 Ağalık vermekle, efelik vurmakla olur.
 Ağam bene bir at aldı, yaya ondan eyidi.
 Ağır kazan geç kaynar
 Ağızdan burun yakın, kardaştan karın yakın.
 Ağzımı yakan aş, başımı kıran taş olsun.
 Ahmak misafir ev sahibini ağırlar.
 Ak koyunun kara kuzusu da olur
 Ak köpeğin pamuk pazarına zararı olur.
 Akıl toprak değil ki herkes başına savura.

Akıllı atını deli avradını metheder.

Akıllı sayıntı sayasıya, deli oğlan everir.

Akılsız başa söz, lezzetsiz aş tuz kar etmez.

Akılsız köpeği yol kocadır.

Aklı olan yiyer boranı, akli olmayan gezer dolani dolani.

Akşamdan kalan aş, ağız yakmaz.

Al almaya daş atan çoh olur

Al atını si yim tımarını.

Al garının hasını çehme dünya yasını

Alacağın bir işne, demirin batmanını niye soruyorsun.

Alan yok s... yim satanı.

Alçak tavuk kendini ferik gösterir.

Alçak yer yiğidi hor gösterir.

Altın pas tutmaz, deli yas tutmaz.

Amanat ata binen tez iner

Ana gezer, kız gezer, ala zağar ev düzer.

Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocada arar.

Analar besler hurmayla, eller döver yarmayla.

Analı kızlı sırları gizli.

Analık; eski yamalık, ekmek verir ardı yanık, çorba verir boz bulanık, kaşık verir yanı kırık.

Anamın aşı, tandırın başı

Anası ölen kadın; babası ölen, bey oldum sanır.

Anasının övdüğünü koy da geç, başkasının övdüğünü al da kaç

Anıklı yemek tatlı olur.

Annenin ilki olmaktan dağda tilki olmak yeğdir.

Apalağa şapalağ, kel başa şimşir darah.

Arap eli öpmekle dudak kara olmaz.

Arı bal alacak çiçeği bilir.

Arka tekerlek öndekinin peşinden gider.

Arpa unundan aş olmaz, eloğli gardaş olmaz..

Arsız neden arlanır, çulda geyse sallanır

Arsız ölmüş götü sakız çiğnemiş.
 Aş gördün giriş, iş gördün siviş
 Aş taşınca kepçeye paha olmaz.
 At ile avrat yiğidin bahtına.
 At sahabına göre kişner.
 Atın ardında, kadının önünde gitme.
 Atına bakan ardına bakmaz.
 Atlı sığar da, itli sığmaz
 Atoş kahya ,matoş kahya,bizim evde var otuz Yahya.
 Ayda gelen hoş olur, günde gelen boş olur.
 Ayran bulamaz aşına, lale sohar başına.
 Ayran bulamaz içmeye, kürkünen gider çeşmeye.
 Ayran ocaktan, oğul kucaktan olur.
 Az yaşa uz yaşa akibet gelir başa.
 Azimle ossuran taşı deler.
 Azrail gelmiş canımı alıyor, yar gelmiş ta.....larımı ufalıyor.
 Baba sarığı kaba, ana derdime yana, bacı soğandan acı,kardeş el kızına yoldaş.
 Babam bana öğüt verirken ben ineğin gözünde kırk inek saydım...
 Baca eğri de olsa dumanı doğru çıkar.
 Bacı bacıya dost olsa, ölen de eşini almaz.
 Baci gardaşa, gardaş garşiki dağa bahar.
 Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun.
 Bağa var izin olsun, yemeye yüzün olsun.
 Baktın ki kar havası, eve gel kör olası....
 Baldız baldan tatlı, bacısı ondan tatlı.
 Balık baştan kokar.
 Baskısız tahtayı yel götürür, yel götürmezse sel götürür.
 Baş başa, baş da şeriata bağlıdır..
 Başı bezekli olanın aşı tezekli olur.
 Baykuş viraneyi, gülistana değişmez..
 Bekâr gözü ile kız alınmaz.
 Bekâra karı boşamak kolaydır.

Ben aa, sen aa, inekleri kim saa
 Ben çektim kuaıma sen indin ta...ıma
 Ben diyorum hadımım sen soruyorsun oğul uçak nasıl.
 Ben umarım bacımdan, bacım ölür acından.
 Ben yandım seni bilmem.
 Beni verdiler lala, tamah ettiler mala, mal gitti melal gitti, lal kaldı baa bela.
 Benim gönlüm Senem ile Sona'da, aanın gnl dge ile danada.
 Berduşun şaşkını, gzlk takar kış günü.
 Beslemeden hanım olan, gurnayı gırar tasınan
 Beş paralık fener, o kadar yanar.
 Beylik tasta su içilmez.
 Beylik vermekle, yiğitlik vurmaktadır.
 Bez alırsan Musul'dan, kız alırsan asilden.
 Bezenirsin Hanım kızar bezenmezsin aa kovar.
 Bırak sarhoşu kendi uyansın.
 Bilersin g...n huyunu niye içersin turşu suyunu.
 Bilirsen gtn huyunu, niye içtin turşu suyunu
 Bin atın varsa bin dinlen, bir atın varsa in dinlen.
 Bin merak bir borç dememez
 Biner aman vermez, iner saman vermez.
 Binilmeyecek eşege torba takılmaz.
 Bir ahmak olmayınca, bir akıllı geçinemez.
 Bir dana bir ahırın adını poh eder
 Bir demet gl, bir harman ottan iyidir.
 Bir edene, bir eden bulunur.
 Bir hatır, iki hatır, üçüncüde vur yatır.
 Bir su bir glde çok kalısa kokar.
 Bitli baklanın kr alıcısı olur.
 Biz gelduh gelin görmeye, gelin getmiş pancar rmeye.
 Biz si.....yenin si.....kırılsın. (smrlmeyi anlatıyor.
 Bizde talih mi var ev süpürürken eşek s..i bulalım.
 Bizim talih ikidir, bir eşeğin si...dir.

Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek.
 Borçlu güle güle gider, ağlayı ağlayı gelir.
 Borçlunun dili kısa gerek
 Borçtan korkan kapısını küçük açar.
 Boş ite menzil olmaz.
 Boyumca buldum, huyumca bulamadım..
 Böyle başa böyle tarak , böle g... böyle y....,k
 Bu dünya arsızındır, cehennem hırsızındır, nerde bir güzel görsem o da bir
 Buğday başak verince orak pahaladır.
 Buyur buyruğun sallla kuyruğun.
 Buzağılı inek kıymetli olur.
 Büyük dağa kar yağmadıkça küçük dağa sıra gelmez.
 Caminin mumunu yiyen kedinin gözü kör olur.
 Cennete gitse fidan kırar, cehenneme gitse kazan deler..
 Çabuk parlayan çabuk söner
 Çağrılmayan yere çörekçi ile börekçi gider.
 Çalınan tazi, çulunu tez yırtar.
 Çarşıda mum yok, korun talaşına
 Çatal kazık yere geçmez.
 Çavdar unundan baklava olmaz.
 Çavırın ekmeğini yiyen, kılıcını sallar.
 Çayırı düz , gariyi kız al
 Çiftçinin karnını yarmışlar, kırk tane gelecek yıl çıkmış.
 Çingen elek, çulha göynek bulmaz.
 Çingen kızı kadın olmaz.
 Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu.
 Çobanın gönlü olursa tekeden süt çıkarır.
 Çocukla çıkma yola, düşersen güler, düşerse ağlar.
 Çoh topladım çiğlek, dolduramadım külek.
 Çoluk çocuk ile eyleme pazar, arpa alır ambardan buğday yazar.
 Çürük tahta çivi tutmaz.
 Dana pahi sıvan tutmaz

Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.
 Davetsiz gelen döşeksiz oturur.
 Degirmana girenin üsdi unnanur.
 Değirmende doğan sıçan gök gürültüsünden korkmaz..
 Değneğin iki ucu da bok, ortasına da it sıçmış.
 Deli deli akanı bura bura tıkarlar..
 Delik taş yerde kalmaz.
 Deliye eş olmuş, ne yaman iş olmuş.
 Deliye öğüt, garaya sabun kar etmez.
 Deniz bal olmuş, fakir kaşık bulamamış.
 Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen.
 Dereyi tepeyi sel bilir, iyiyi kötüyü el bilir.
 Dervişlik olaydı tac ile hırka, ben de alırdım otuza kırka.
 Deveye oyna demişler, dokuz kazan süt devirmiş.
 Devletliye dokun geç, fukaradan sakın geç..
 Dilden gelen elden gelse her fukara padişah olur..
 Dolan koyunum dolan s...kime ölen s...kime kalan.
 Domuzdan toklu doğmaz.
 Dost yoluna post olmalı.
 Dostun sofrasına oturmam deme, elin boş gelsin gitsin yemesen yeme.
 Duydum görümüm geler sandım ölümüm geler.
 Düğün arpasıyla at tavlanmaz.
 Düğün olur iki kişiye tasası düşer deli komşuya.
 Düğün seyirciye kolay gelir.
 Dünya yansa bir horum oti yanmaz
 Düştüğü bu harga, ya guş yiyer ya garga.
 Düven öküzünün ağzı bağlanmaz.
 Eken biçer ,kürt ne kaçır.
 Ekmeğini evden al, arkadaşını köyden al (Yola çıkarken)
 El elin ölüsüne horovelinnen ağlar
 El elin sarrafıdır.
 El eliyinen tiken yolma, tikene de yazuhdur.

El eliyle diken çıkmaz.

El için yakma canın nara, yak çubuğun bak keyfin ara.

El oğlu ekşi ayrandır, tez doyulur.

El s...r Halimeyi, ben çekerim ceremeyi.

El si ile gerdeğe girilmez.

Elde yiyen yolda acıhır

Ele verir talkını, kendi yutar salkımı.

Elekle ola sac ola niye garnım ac ola

Elim dizim, oğlum kızım.

Elime verdiler tezkere, avucuma os dular otuz kere

Elin eyisi, itin dayısı olmaz.

Elin iyisi itin dayısıdır.

Elin kızı elde çok ama oğluma uyan yok.

Elin ölüsü çeperin çalısı.

Elin tavuğu kaz, karısı kız görünürmüş.

Emim dayım.hepsinden aldım payım,

Emim, dayım kesem, elimi sohup yesem

Eniştem küser, rızkını keser.

Er çıkan yol alır, er evlenen döl alır.

Er, karısını sağlığı, karısı ise erini varlığı ile sever

Erkeğin kıllısı Ali cinsinden, kadının kıllısı ayı cinsindedir.

Erken gahannan, erken evlenen yanılmaz

Ersiz avrat, yularsız at.

Eşegin yavrusu sipa, terbiyesi sopa.

Eşek eşeği ödünç kaşır.

Eşek kızınca beygiri koyup geçer.

Ev danasından öküz olmaz.

Ev sahibi demiş ki; kayna kazanım kayna kar yağana kadar. Misafir de demiş ki; acele etme ben buradayım leylek gelene kadar.

Evin sıcağı sobadan, çocuğun terbiyesi babadan.

Evinde bulunmaz ayran aşı, gendi gider bölük başı.

Evliği evinden ergeni yolundan edersin.

Fakirin hastası ,zenginin or pusu sorulmaz.
 Fıherenin(fukara) ahi, tahtan yendirir (indirir) şahi
 G ...tü büyük olan yer bulur da dili büyük olan yer bulamaz.
 Gari mali üst eşiktir, gidip-gelende gafan vurursan
 Gari var adami rezil, gari var adami vezir eder.
 Garibin başına vurmuşlar ah arkam demiş. Ulan arkana vurmamak senin ,demiş ki arkam
 olsaydı başıma vurmazdınız.
 Garip itin kuyruğu döşünde olur.
 Garip köpeğin kuyruğu döşünde gerek.
 Gaval elin yel Allah'ın.
 Gelen anamı soruyor, baban nasıl diye soran yok
 Gelin ata binmiş ya kısmet demiş.
 Gelin bindi deveye, gör kısmeti nereye.
 Gelin halı getirir, kendi sarar oturur.
 Gelin halı getirir, kendi serer kendi oturur
 Gelin ocağa geçti, ocak da birbirine geçti.
 Gevşek tükürüğün sakala zararı vardır.
 Gızım sene diyerim, gelinim sen eşit
 Gitti bülbül soldu gül. ister ağla ister gül
 Giyer bezi gezer düzü.
 Giymiş taze nalını, unutmuş eski halini.
 Gorhma zemherinin gışından, gorh abrelın beşinden.
 Gö ..yere yakın sen onu kendinden sakın.
 Gö....me yıla girmiş leylek arıyorum.
 Gö.....ne göre bostan ek.
 Göl yerinden su eksik olmaz.
 Gördüm gülegen, sandım veregen.
 Gördün ki boyu bodur, bil ki Allah'ın belası odur.
 Görkemi (görünüğü) güzel içi boş. Tut kulağından arabaya koş.
 Görünen dağın ardı yakındır.
 Gö...müz höllükte, gönlümüz beylikte.
 Gözü tanede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz..

Gurbet ellerde gö... müze değmeyen s.. k kalmadı.
 Gün olsa kimsenin üstüne doğmaz
 Gündüz tespih çevirmesi, gece goyun gavurması
 Güvenme dayına, ekmek al yanına.
 Güzeldin hani kaşın karası, atlas giymiştin hani parçası
 Hacıdan hocadan, gorh garannih geceden
 Hak yoluna yok bir mangır, bok yoluna tangır tıngır.
 Hamallıkla tembellik bir arada olmaz.
 Hamama gider kurnaya, düğüne gider zurnaya aşık olur.
 Hamamda demişler ki dede ağa şeyin görülüyor, demiş ki oğul daha ucudur ucu.
 Harman yelinen, düğün elinen.
 Harmana giren porsuh dirgene dayanur.
 Haylama ile it kurda gitmez.
 Her bildiğini söyleme, her söylediğini bil
 Her evin işi, her dağın kışı kendinedir.
 Her işi işledi, galdi fıstığı yeşil
 Her köyün soğan doğraması ayridür.
 Her ossuruğa bıyık bükülmez.
 Her öküz bir çubukla sürülmez.
 Her usda kürek yapar da sapını ortaya götüremez.
 Herkes gö.....ne uyan çöple oynasın.
 Herkesin aklı bir olsa koyuna çoban bulunmaz.
 Herkesin anasını talih, benimkini de kör salih s....er.
 Herkesin arşınına göre bez vermezler.
 Herkesin çocuğu a.. dan oldu benimki de damdan oldu.
 Hırsız evden olanda, öküz bacadan çıkar
 Hızmekerden ağa olan, gehveyi (kahvehane) yıkar sesinen,
 Horoz kadar eri olanın harman kadar yeri olur.
 İhlamurdan odun, beslemeden kadın olmaz.
 İğneye taktığın ipliğe ta... ğım kadar düğüm at ki s...im gibi eline gelsin.
 İki gariya (kadına) biri, kötü gariya er'i bahane
 İki kardeş bir araya gelemmez, kırk bacanak bir eşeğin kuyruğunda sabahlar.

İki karılı bittten iki analı süttten ölür.
 İlk avrat çarık, sonraki sarık
 İmam bildiğini okur.
 İnek öldü hab kesildi, dana öldü hep kesildi.
 İsmarlama hac gabul olmaz
 İşi gören Hasan, havla yiyen Hüsen.
 İşleyen demir ışıldar..
 İt araba gölgesinde yatar, gendi gölgesi zanneder
 İt gursağı yağ götürmez.
 İt iti ısırılmaz
 İt kılından elek olmaz.
 İt utansa tuman giyer.
 İt yabanda ölür, ceremesi beni bulur.
 İt yatağı guri ekmek.
 İt yaza çıkar ama yediği ayazı bilir.
 İt zorunan gurda getmez.
 İti azan s... sazan hep bizi bulur.
 İti üregen sahibi yapar.
 İtin ahmağı odurki, pahlavadan pay umar
 İtin iyisi elin dayısı olmaz.
 İtinen yatan pireyinen gahar.
 İtten kuzu türemez.
 İven kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz
 İyi at arpasını artırır kötü at dayağını.
 Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır
 Kadın var arpa ununu aş eder; kadın var buğday ununu keş eder.
 Kadının arka eteği, ön eteğine düşmandır.
 Kancık yalanmazsa köpek dolanmaz.
 Karanlık gece, eski göz, tarla hozan, eşek boz.
 Kardeş kardeşi atmış, yar başında tutmuş.
 Karga demiş ki; yavrularım çıktı çikalı sıcak boka hasret kaldım.
 Kasabın gönlü olsa, tekenin ta.... ğından yağ çıkarır.

Katıra baban kim demişler "dayım at" demiş
 Katıra baban kim demişler, dayım at demiş.
 Kavakta nar olmaz, kötülerde ar olmaz...
 Kayaya tos vuran, acısını kendi çeker.
 Kazan kaynadığı yerde taşar.
 Kel başından, kor gözünden gorharmış.
 Kel kız teyzesinin saçıyla övünür
 Kel kim, Ayazpaşa hamamı kim.
 Kelden, kordan, duldan, dibi görünmez sudan irag ol.
 Kendine kesmez kesme aşı, millete bağlar gelin başı.
 Kırat kişner arpa ister, can babam evi, sofraya dolu kaşık ister, hani babam evi.
 Kız kundakta çeyiz sandıkta.
 Kirpi yavrusunu pamuk yavrum diye severmiş.
 Koç kuzuya melemez, melese de yalamaz.
 Komşun seni var sever; kocan seni sağ sever.
 Korun isteği iki göz biri eğri biri düz
 Koyma akıl yarım adım gider.
 Koyunun kuyruğu koyuna yük olmaz.
 Kötü aş büyük gaşuğunun yiyilur
 Kulağımın ardı keçe, sağdan vura soldan geçe.
 Kurban olayım Allah'a kürk giydirir fellaha.
 Kuru bok sıva tutmaz
 Kürt buldu tanışı kaldı.
 Kürt iti gibi he yere batma.
 Kürt küllahi, Acem galpağı, güveç yuvarlandi buldi gapağı
 Kürt ne bilir bayramı fırt fırt içer ayrı.
 Kürtten evliya koyma avluya ya samiye çalar ya da sambağını.
 Leyleğin ömrü laklakla geçer.
 Mal beni bulsun, gerisi gorbagor olsun.
 Martta merak yarı gerek.
 Martta merak yarı gerek.
 Mescidin içi dururken dışı haramdır.

Milletinden evlenmeyen illetinden ölür.
 Misafir amma ne kâfir.
 Nasipsiz köpek, kurban bayramında dağa çıkar.
 Nazar, insanı mezara hayvanı kazana kor.
 Ne düğün görmüş oynamış, ne ölü görmüş ağlamış
 Ne düğün görmüş oynamış ne de ölü görmüş ağlamış.
 Ne kızı verir, ne dünürü küstürür.
 Nerede bir eşeğe yaklaşısam orada karga öter.
 Oğlan babadan öğrenir meclis gezmeyi, kız anadan öğrenir sofraya yazmayı.
 Oğlan babadan öğrenir sofraya düzmeyi, kız anadan öğrenir sokak gezmeyi.
 Oğlan doğur, kız doğur, hamurunu sen yoğur
 Oğlan doğurdum, oydu beni, kız doğurdum, soydu beni
 Oğlan yiyir oyuna, çoban yiyir goyuna (koyuna) gidir
 Oropunun kazancı verniği ile kirşanına yetmez.
 Ossurgan göte, çavdar ekmeği bahane.
 Ögüdü ver alana, gursağında galana
 Ögle vururum şamarı oynar gö..nün damarı.
 Ögüt vara alana, kulağında kalana.
 Öküz olacak dana bokundan belli olur.,
 Öküzü böğürten ta....ğıdır.,
 Ölecek tavşan çomağa karşı gelir.
 Ölmüş eşek kurttan korkmaz.
 Ölü gözünden yaş, hoca evinden aç çıkmaz.
 Önime goydiler lori, arhadan verdiler zori
 Önüme kodun loru, arkamdan verin zoru.
 Peyniri sahlayan deri, gari'yi (kadın) sahlayan eridir (kocasi)
 Peyniri saklayan deri, kadını saklayan eridir.
 Pirincin içindeki siyah taştan değil beyaz taştan kork.
 Pisik bilmediği otu yiyince garnı ağırır.
 S i.....yim bal alını da pekmez satanı da.
 Saç sefadan, tırnak cefadan uzar.
 Sana soran oldu mu ki dede ağanın çü..nü gördün mü ?

Sanatına güvenenin para ayağına gelir.
 Sarı öküzün yanında duran; ya huyundan ya tüyünden kapar.
 Sekseninde saz doksanında davulbaz.
 Sen ağa, ben ağa, inekleri kim sağa.
 Sen işlersen mal işler, insan böyle genişler.
 Serçeden korkan darı ekmez.
 Serçeye süt nasip olsa anasının memesi olurdu.
 Seversen oğlunu sev, kız kendini sevdendirir.
 Sevinme kılım bitti, seyran onun yolması.
 Sıçandan doğan davarcuh keser.
 Sıçanın geçtiğini aramam da yol olur kalır..
 Sıpanın oynaması eşşegi gurda verur.
 Si..m demir, gel gemir.
 Si.....m sünnet kime minnet.
 Si.....min etini yerim kasaba minnet etmem.
 Sizde yiyip içelim, bizde gülüp geçelim
 Sonradan görme; gavurdan dönmeye benzer.
 Sonradan görmüş, dininden dönmüş.
 Su garın doyurmaz
 Su önünde yer yaparsan sel için, ihtiyarlığında yar alırsan el için.
 Şahlanan eşek sırt üstü düşer.
 Şansı olanın yar sarar yarasını, şanslı olmayanın felek s..er anasını.
 Şapı kaynat olmaz şeker, aslı bok olan aslına çeker.
 Tandır sıcakken ekmek tutar.
 Tarlada izi olanın yemeğe yüzü olur.
 Tarlada izi olmayanın harmanda yüzü olmaz.
 Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün başlısı
 Tarlayı taşlı, kızı kardaşlı yerden al.
 Taze gelmiş şehere, populları değmez yere.
 Tıngır elek, tıngır sac elim hamur garnim ac.
 Tırnağın varsa başını kaşı.
 Tilki inine kadar kovalanmaz.

Tipi mereğe demiş ki,aç kapıyı sana saman getireyim,merek de demiş ki, benimkini
 götürme de getirmen sene kalsın.
 Ustamın adı hıdır, elimden gelen budur.
 Uzun saçlının ahı, tahtan indirir şahı.
 Ürmeyi bilmeyen it süriye götürür gurt.
 Üveyin özü olmaz kebabın közü olmaz.
 Var evi kerem evi, yoh evi seren evi
 Verin yiyim örtün yatim
 Yahşi yiğit yareninden bellidir.
 Yaralı tavşana sıkı atılmaz.
 Yatsıdan sonra mağara, hoş geldin Bayram Ağa.
 Yatsıluh bir töredür o da olmaya göredür.
 Yazın başı bişenin gışın aşi biçer
 Yazın gölge hoş, kışın torba boş.
 Yazın kölge ariyen gışın garnını ovar
 Yedin içtin sonunda imamın si....gibi ortada kaldın.
 Yel esmezse yaprak oynamaz.
 Yemi bizde ye, yumurtayı başka koma yumurtla.
 Yenecek aş, buğundan belli olur.
 Yeni testi suyu soğuk tutar.
 Yetim büyür, felek utansın.
 Yetim demiş büyüt beni kalıp s....yim seni.
 Yetim demiş: Ben gülerim. Felek demiş: Ben nerdeyim.
 Yığılmış yüke, kırılmış s...e koşan çok olur.
 Yılanın kuyruğuna basarsan başı kalkar.
 Yiğit odur hem kazana hem yiye, ahmak odur dünya malı için gam yiye.
 Yiyip içmediğim çü....m ta....ęım.
 Yoncada ot, delide g...t.
 Yorulduğun yerde han yapılmaz.
 Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur.
 Yüzü güzel olandan kırk günde usanılır, huyu güzel olandan kırk yılda usanılmaz.
 Yüzümün yumusaklığından donumun ağı gurumir

Zemheride yoğurt isteyen, ineğini cebinde taşır.
 Zemheriden sonra ekilen darıdan, kocasından sonra kalkan karıdan hayır gelmez.
 Zengin arabasını dağdan aşurur, yoksul düz yolda şaşurur
 Zengin isen gel beri, yoksul isen git geri.
 Zengin parasıynan fakir karısıynan oynar.
 Zengin yüküne fakir s....ne gayret eder.
 Zengini yorganı kalın olur, os....ğunun kokusu çıkmaz.
 Zenginin damına fakirin a...na yağarmış.
 Zenginin gönlü oluncaya kadar, fakirin canı çıkar.
 Zenginin kağnısı dağdan aşar, fakirin eşeği düz yolda şaşar.
 Zenginin malı, fakirin dölü kıymetli olur.
 Zenginlikle sıcaktan zarar gelmez.

Deyimler

Abayi yahmah
 Adamdan başka herşeye benzemah
 Adi şani yoh olmah
 Ağız aramah
 Ağzını bıçah açmamah
 Ağzi açih ayran delisi olmah
 Anasının gözi olmah
 Arap saçı gibi olmah
 Ard etegi ög etegiyinen çekişmah
 Aslan payı
 Ateşten köynek geymah
 Avucunu yalamah
 Ayakları gö...ne değmek
 Ayi bacayı savuşmuş olma
 Baltayı daşa vurmah
 Başıma tuğ mu dikmek.
 Başına devlet guşi gonmah
 Başında gavah yelleri esmah

Başından büyük işlere burnuni sohmah
 Behmezini ahıtmah
 Beş getmah
 Beş parmağını mum etmah
 Bi deri bi gemik galmah
 Bi tahdasi eksuk olmah
 Bin dereden su getirmah
 Binbir ayah üstüne
 Bir ayağı çuhurda olmah
 Biri merehte biri terekte olmah
 Bizim için su olmah
 Boğaz tohluğı
 Böhtan etmah
 Burnundan solumah
 Burun buruna gelmah
 Cani çehmah
 Çalmadan oynamah
 Çingen çadırı gibi olmak.
 Dallanıp budahlandurmah
 Dana kazığı gibi durmak
 Deli divane olmah
 Dengül davaya düzölmah
 Dert ortağı olmah
 Desinler uçun yapmah
 Devenin nali
 Dilini gö...ne çekmek.
 Dilli düdük
 Dizinin bağı çözölmah
 Düşe galha gelmah
 Eceline susamah
 El birluğı etmah
 Eli boş, g... yaş olmah

Emir kuli olmah
 Eniğini yemiş kurt gibi olmak
 Eski defterleri açmah
 Eski köye yeni adet getirmek.
 Fasulye gibi kendini nimetten saymah
 Feleğin çemberinden geçmiş olmak.
 Fesini göğe fırlatmak.
 Foyasi meydana çılmah
 G..tüne kına yakmak
 G..tünün kılları ağarmak
 Gabağ aşı büşürmah
 Gani gati gurumah
 Gani kırmızı olmah
 Gaval elin yel Allah' ın
 Gorbagor olmak
 Gö.....ne uyan çöple oynamak
 Göz boyamah
 Göz gulah olmah
 Gözden sürmeyi çehmah
 Gözleri velfecri ohumah
 Gözünde dizinde durmah
 Gurdunan divana, sahabiyinen şivana durmah
 Guriyip galmah
 Gücüne gitmah
 Gün görmüş sefa sürmüş olmah
 Halal süt emmah
 Hebi yutmah
 Hem suçli hem güçlü olmah
 Hem şofer mehli, hem elli gurus, hem de ahbusorda eyle nenemi görecam demah
 Her daşın altından çılmah
 Her şeye burun sohmah
 Her telden çalmak.

İçi dışı gaynamah
 İğneynen guyi gazmah
 İki arada bi derede galmah
 İmamin si....gibi ortada kalmak.
 İpsiz sapsız olmah
 İşini yürütmah
 İşmar etmah
 İt soyli olmah
 Kaf dağından kar bağışlamak
 Kafadan osurmak.
 Kefini yırtmah
 Kırk kibleye namaz kıldırmak
 Küplere binmah
 Kürt iti gibi her yere batmak
 La deyip lo demamah
 Laf daşımah
 Lelavun olmak
 Lo lo satmak.
 Mayası bozuh olmah
 Mayasırlı g ...t gibi boyuna ötmek.
 Mitil otturmah
 Nalleri tihmah
 Ne oldum delisi olmah
 Nuh Ağanın karısı olmak.
 Nuh deyip Peygamber demamah
 Nuh deyip peygamber dememe
 Ocağına düşmah
 Oh yaydan çılmah
 Orta tarlanın tohumu olmah
 Ödü patlamah
 Ölmüş ineğin itmiş dansını aramak
 Ömür torpisi olmah

Öziri gebeheden büyük olmah
 Pabuci dama atılmah
 Püsküllü bela olmah
 Rahatlık batır
 Rehten rengen girmah
 Reng alıp reh vermah
 Sallaşmah
 Savmah
 Seksenin şerrine uğramak.
 Semerin cillerini yemek.
 Sıcağı sıcağına
 Si....de fındık kırmak.
 Soyup soğana çevirmah
 Sözüm burdan dişeri
 Sözümüz burda galsın
 Şafi köpeği gibi her kaba batmak.
 Şeytan yüzli olmah
 Şeytanın geriki kıcı olmak
 Şeytani baştan çıkartmah
 Şom ağızli olmah
 Tahtali köye gitmah
 Tavanın tahtalarını saymah
 Ununi eleyip, eleyini asmah
 Uzun etmah
 Üstün kori annatmah
 Üstüne toz gundurmamah
 Üstünü örtmah
 Varlı vahitsiz
 Vurdumduymaz olmah
 Yaş boku ikiye bölmek
 Zehir zukkum etmek
 Ziveneden çılmah

(KK. 4, KK. 12, KK.17, KK. 18, KK. 22, KK. 31, KK. 42, KK. 44, KK. 47, KK. 83, KK. 84)

2.6. ALKIŞ VE KARGIŞLAR

Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve manevî saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere, Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir. Ferdi karakter taşıyan sessizce edilen dua, Müslümanlar arasında ve Türklerde camilerdeki ibadetlerde, Mevrit'lerde, harbe girildiği sırada vb. dinî ve millî heyecana kapılan insanlar tarafından hoca ile birlikte, yüksek sesle de bir ağızdan tekrarlanır. Dualar; sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felâketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhî ifadesini dilde kazanır. Türk milleti, İslâm dinin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı'ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisadî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi 'hüküm' bildiren müspet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde 'alkış: öğme' denilirdi.

"Beddua, duanın aksi ve zıddı olan la'net, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfî sözlerdir. Farsça 'bed' Arapça dua (çağırma) kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19. asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın "kargış" ve "ilenç" kelimeleri ile karşılamışlardır.¹²²

Konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir. Kısa olmaları ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılırlar. Alkış ve kargışların sanat değeri olanları, özenilmiş, imge, düşünce ve çağrışım buluşlarında başarılı olanlardır. Bu yönleriyle küçük birer sanat eseri olan¹²³ ve bugün dilimizden eksik olmayan bu anlatım ürünleri ve yolları bu günün yapması değildir. Geçmiş yüzyıllarda atalarımız arasındaki ilişkilerin biçimlendirdiği, zamanla toplumca benimsenip öğrenilen ve kuşaktan kuşağa aktarılmış bulunan kültür kalıntılarıdır.¹²⁴

Oltu yöresinde tespit ettiğimiz alkış ve kargışları alfabetik sıraya göre verdik:

¹²² Elçin, s. 662.

¹²³ Pertev Nail Boratav, *100 Soruda Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 125

¹²⁴ Sami Akalın, *Alkışlar-Kargışlar*, Kültür Bakanlığı Halk Kült. Araş. Daire. Yay., Ankara, 1990, s.28

Alkışlar

Acı yüzü görmeyesen.

Acıya gelmeyesen.

Adın yaşar olsun, beşik bağı berk olsun, arkanda küçük önünde büyük kardeşlerin olsun.

Afat yüzü görmeyesen.

Ağ bahtlı altın tahtlı olasın.

Ağlayanlardan uzak olasan.

Al divağınan gelin olasın

Allah adamı gördüğünden ayırmaya.

Allah ağırlarını Kaf Dağının ardına kaldırsın.

Allah ağzına sağlüh versin

Allah ağzınızın tadını bozmasın.

Allah ak yazılar yazsın.

Allah akıl fikir versin.

Allah analı babalı büyütsün.

Allah anali babali etsin

Allah anan baban bağışliye

Allah bağışlasın

Allah bahtınla güldürsün.

Allah başını yatığa düşürmesin.

Allah bereket versin

Allah bir yastıkta kocatsın.

Allah birini bin etsin.

Allah boy boy çocuklar nasip etsin.

Allah bu günümüzden geri koymasın.

Allah canan sağlüh vere

Allah canımıza sağlüh kesemize bereket vere

Allah cennetin vere

Allah çirkin bahtı vere.

Allah çoluğan çocuğan bağışliye

Allah dinden imandan ayırmasin.

Allah duaların gabul ede
 Allah duttuğun altın ede
 Allah dünyada mekânsız, ahrette imansız koymaya.
 Allah ekmeğini yağlı ede.
 Allah eline koluna sağlık versin.
 Allah elize goluza sağlıklı vere
 Allah elize sağlıklı gözlerize ışıltı vere
 Allah emeğini yağlı çıkarsın.
 Allah evine sarı sarı buğdaylar yaysın.
 Allah evizi barhızı şen ede
 Allah evlat acısı göstermesin.
 Allah evlat acısı vermesin.
 Allah evlat günü gösterson.
 Allah gabul etsin
 Allah gebir azabı datturmiye
 Allah gezeden beleden esirgiye
 Allah goncuğun doldursun.
 Allah gorusun
 Allah gözden, (baştan) ayaktan etmiye.
 Allah Hac yoluna ekmek dökmeyi nasip etsin.
 Allah Halil İbrahim bereketi versin.
 Allah hayırlı evlatlar nasip etsin
 Allah hayırlı evlatlar vere.
 Allah helal kazanç nasip etsin.
 Allah her daim yanında olsun.
 Allah her dileğini kabul etsin.
 Allah heyryn gabul ede
 Allah huzurunuzu bozmasın
 Allah ıslah etsin
 Allah iman guran vere
 Allah iman ile çene kapatmayı nasip etsin.
 Allah iman Kur' an vere.

Allah işin gücün rast getirsin.
 Allah işin rast getüre
 Allah iyilerle karşılaştırsın.
 Allah kabrini dar etmesin.
 Allah kaza bela göstermiye.
 Allah kem gözden sahliye
 Allah kesene bereket bıraksın.
 Allah kızını oğlunu ömürlü etsin
 Allah kimseyi açlıkla terbiye etmesin.
 Allah megemin cennet eyliye
 Allah muhammete muhtaç etmiye
 Allah muradın vere
 Allah münafık şerrinden emin eyliye.
 Allah namerde muhtaç etmesin.
 Allah nasip ede
 Allah ne muradın varsa versin
 Allah nice nice bayramlara ulaştırsın.
 Allah ölümün de hayırlısını versin.
 Allah Peygamber Efendimizin ümmetine nail etsin.
 Allah rahmet eylesin
 Allah razı olsun
 Allah rızgıyın bol vere
 Allah rızılı vere
 Allah sağ selim gavuştura
 Allah sana ağ baht, altın taht vere.
 Allah sana ciger ateşi göstermiye.
 Allah sana kara kaşlı kara gözlü kız nasip etsin.
 Allah seni al başlı gelinlerden ede.
 Allah seni bağışliye elma gibi nakışliye.
 Allah seni başımdan eksük etmesin
 Allah seni başımızdan eksik etmesin.
 Allah seni büyük adam ede.

Allah seni cehennem azabından korusun.
 Allah seni dallandıra, budaklandıra.
 Allah seni el bakımcısı etmesin.
 Allah seni ocağına kadim eyliye.
 Allah sevdiğin kavuştursun.
 Allah sizi bir yastıkta kocatsın.
 Allah sonunu ey getire.
 Allah sonunu hayır ede.
 Allah tekerlegın taşa getirmesin.
 Allah tırnağını taşa değıdirmesin.
 Allah var etsin.
 Allah yavruların bağışliye.
 Allah yolun açuh ede
 Allah yolun, izin açık etsin.
 Allah zeval vermesin.
 Allah ziyade etsin
 Allaha emenet ol
 Allahım kötü gün göstermesin
 Alli gulli gelin olasın
 Ambaran buğıday yağı.
 Anali babali böyiyesin
 Anan atan nur içinde yatsın.
 Arkandan dua edenlerin çok olsun.
 At kulağı gibi bacı kardeş beraber büyüyesiz.
 Atın beş ola, üzenğın gümüş ola, nere gidersen Mevla yoldaşın ola
 Ayağın taşa gelmesin.
 Ayağına taş dokunmasın.
 Babana rahmet.
 Babanın canına rahmet.
 Babanın goruna nur dola.
 Bahtın açık ola
 Bastığın yerde gül bite.

Baş ucun pınar, ayak ucun göl olsun.
 Bereket yağa yerden topliyesen.
 Bir isdeyesen Allah bin vere.
 Bir yastıhta gociyasız
 Birin beş olsun.
 Buğday diye avuçladığın sarı lira olsun.
 Bulmadığın yerden kazanasın.
 Bulut sene gölge ola.
 Can sağlığı cihan varlığın uzun ömür süresin
 Cedden rahmet.
 Cehennem azabı görmiyesen.
 Çoluk çocuğun mürüvvetini göresin.
 Daima eyluh bulasın
 Dallı budahlı olasın
 Dert cefa görmiyesen
 Dünya durdukça sen de durasan.
 Dünyadan gel, geç yokluk görme.
 Düştüğünde bir avuç altınla kalkasın.
 Ehirette fedime anamıza gomşi olasın
 El öpenlerin çok olsun.
 El öpenlerin çok olsun.
 Elin ata altın tutasın
 Elin attığı altın ola
 Elin avucun daim dolu ola.
 Elin ayağın dert görmiye.
 Ellerin sıcak sudan soğuk suya değmiye.
 Ellerin yeşere
 Ettüğün eyluhlar o dünyede karşı gele
 Eviniz, eşiğiniz şen olsun.
 Evlat vere güvendere, mal vere yedire.
 Evlet acısı görmiyesin
 Ey gün göresin

Fidan kimin yeşeresin dallı budahli olasin
 Gara gün görmiyessin
 Garanlık gün görmiyesen.
 Gez dolan yavrum beyler ile, top kuyruk taylor ile.
 Goruna nurlar dola.
 Göğsünde ak tüyler bite.
 Gökten yağsın yerden topla.
 Gurban olduğum Allah darda biraşmiye
 Gün göre murad alasin
 Hacı karısı olasan.
 Hayırlı kişilere rastliyesen.
 Hayrını göresin.
 Haznelere çatasin.
 Heyre garşı gidesen.
 Hızır imdadına yetişe.
 Hızır yoldaşın olsun.
 Hızırın yeşil avucunu göresin.
 İki cihanda yüzün ak ola
 İmanlı Kur'anlı gidesin
 Kabir azabı görmiyesen.
 Kabrin cennet ola.
 Kapın daima açık ola.
 Kesen bereket.
 Konak gelini olasin.
 Kötü yola düşmiyesin
 Malından mülkünden hayır göresin.
 Mekânın cennet olsun.
 Mevlam esirgiye
 Mevlam yüzün güldüre
 Mezarına nur aksın.
 Muradan nail olasin
 Muradına tez eresin.

Ne muradın varsa Allah gabul ede
 Nur içinde yatsın
 Ocağın yapılsın.
 Oğlun, kızın sağ olsun.
 Oğradığın yer heyirli gele
 Oğullu kızlı olalar.
 Okuyup büyük adam olasın.
 Orucun gabul ola
 Ölmüşlerin ruhuna dege.
 Ölüleren rehmet
 Ömrün çok olsun.
 Ömrün uzun ola
 Ömrün uzun, düğünün güzün olsun.
 Ömrün uzun, toyun güzün olsun.
 Ömür uzunlu olasan.
 Rabbim ayahlariyen sağlıklı versin
 Rabbim birin bin ede
 Rabbim datli epmegizi bozmiye
 Rabbim seni esirgiye
 Rabbim utandırmiye
 Rabbimin ganatlarının altında olasan
 Rehmet ölmüşleren
 Saçın sahalın heyirli ağara
 Saçın sakalın ağara.
 Saçın sakalın çoluk çocuğunla ağarsın.
 Sağlınan uzun ömür süresin
 Selametnen get güle güle gel
 Sen beni güldürdün, Allah da seni güldürsün.
 Seni halal süt emmişe nasip olasın
 Servi ağacı boyun olsun.
 Su gibi aziz olasın
 Su gibi aziz olasın.

Su gibi git, su gibi gel.
 Su gibi ömrün uzun ola
 Şeytanın şerrinden uzak galasın
 Taş diye tuttuğun altın olsun.
 Taşsın dökülmesin, artsın eksilmesin.
 Tek oğullu eve gelin gidesin.
 Tez gidip gelesin.
 Toruntaht olasan.
 Uğurlar olsun
 Vahdimi yesin
 Varlığınan yaşıyesin
 Varlıh göre darlığa düşmiyesin
 Yattığın yer nur, megemin cennte olsun
 Yedi oğlunla bir sofraya oturasan.
 Yeduğun içtuğun helali hoş olsun
 Yohsulluk görmiyesin

Kargışlar

Acıdan geberesin.
 Acılara tuş olasan.
 Adın başkasına kona.
 Adın ellere gala
 Adın gaha
 Adın kara yerden gele.
 Ağ yiyesen yeşil indiresen.
 Ağzın burnun gan içinde gala
 Ağzın burnundan gele.
 Ağzından burnundan gara gan gele
 Ağzından burnundan gele.
 Ah diyesen oh demiyesen.
 Ahım çıha
 Aklının bardağı kırıla.

Aklının kabı kurusun.
 Al gannar içinde galasin
 Alemin külü başan ola
 Alın yeşilin üsden döküle.
 Allah belan vere, köpek selan vere.
 Allah belen vere
 Allah binin bir ede.
 Allah bu dünyada yüzün gösterdi, öteki dünyada göstermesin.
 Allah seni attan indirip eşeğe bindire.
 Allah seni bana verdi, başka kimseye vermesin.
 Allah seni elimden ala.
 Allah uyuz ver dırnah vermiye
 Allah yedi yorgan yıprattırsın.
 Allah'ın afatına rastliyesen.
 Allah'tan bulasın.
 Allahın ateşine gelesin
 Allahtan bulasin
 Altın üstün maraz ala.
 Anandan babandan olasan.
 Ander kalasın.
 Ardın, yurdun ıssız gala.
 Arkan önün daş ola.
 Aş yiyesen kaşığın dolu yaş yiyesen.
 Ateş başan töküle.
 Ayağı çolak, başı kabak olasan.
 Azrail seni seve, delige tepe.
 Azrail seni vura.
 Baba tuta
 Baba tuta.
 Baban evi beyurt ola.
 Bacanda bayguş öte
 Bağırsahların dişeri çıha

Baharda davarın, güzün üzümün olmiye.
 Bahçende gül bitmesin.
 Bala başı kaşımayasan.
 Bana çektirdiklerini senin töremelerin de sana çektirsin.
 Başan kara yara düşe.
 Başan vay töküle.
 Başın dururken ayağın daşa değmiye.
 Başın ömrün yiye.
 Başın yastık görmiye.
 Başına benim kadar taş düşsün.
 Başına benim kadar taş düşsün.
 Başına yıldırım düşe.
 Bayram günü et bulamayasan.
 Bayramın gara gele.
 Bekârlıktan kurtulamayasın.
 Bemurat tahtasına uzanasın
 Beşik sallamayasın.
 Bir lohma epmege muhtaç olasın
 Bir memeden emdiğin irin, bir memeden emdiğin kan olsun.
 Bit içinde yüzesin.
 Boynun altında kalsın.
 Boynun bostan hargı, kellen meydan topu ola.
 Boynun duvar altında gala.
 Boynun kopa.
 Boynun şişe.
 Boyun devrilsin.
 Burnundan fitil fitil gele.
 Burnundan gele
 Büyük adam olasın, dallanasın, budaklanasın tam güleceğin zaman ağlayasın.
 Canın cabbarlar söke.
 Cebin para görmiye.
 Cehennem kütüğü olasan.

Cendegin itlere gurtlara yem ola
 Cigerlerinden gara gan gele
 Ciğerin ağzından gele
 Ciğerin sızlıya.
 Ciğerlerinden gan töküle
 Civan devrölesen.
 Çektiğin damarlar kurusun.
 Çoluğundan çocuğundan çıksın.
 Çoluk çocuğa maskara olasın.
 Damahların yapışa
 Davun tuta.
 Dayandığın ağaç yıkılsın.
 Delih deşik olasın
 Dermanı olmayan dertlere düşeşin.
 Dilim dilim olasın
 Dilin lal ola
 Din iman dilencisi olasın
 Duvar dibinde kalasın.
 Ekmeğin davşan gendin tazı ol, goştur da yakalama.
 Ekmek atlı ola sen yaya koşup kavuşamayasın.
 Ele bungalasın ki kimse bi tas su vermiye
 Eli boş yüzü gara gidesen.
 Elin ayağın tahta teneşire gala.
 Elin golun gırıla yaniyen uzana
 Elin kınalı yüzün duvaklı ölesen.
 Ellerin çalına
 Ellerin gırılsın
 Ellerin gırile yaniyen uzana
 Ellerin hoca yihıye.
 Ellerin kırıla.
 Ellerin maraz ala.
 Ellerin tahtaya çıka.

Ellerin yapuşı
 Er yüzi görmiyesin
 Ettuhların bir bir çekesin
 Ettuhların fitil fitil burnundan gele
 Evin başa yıkıla.
 Evin başan yihıla
 Evin ocağın söne
 Evletlerin pohi başan ola
 Evletlerinden heyir görmiyesin
 Evsiz, yurtsuz kalasın.
 Felegin hışmına uğriyesin
 Felek defterin düre.
 Felek seni ala.
 Gapından gara kilit asıla
 Gara daşlara gelesen.
 Gara gan gusasın
 Garnan ilan aha
 Gemihlerin çüriye
 Gızdırma tutasan.
 Gidişin ola dönüşün olmiye
 Gidişin ola dönüşün olmiye.
 Gidişin olsun dönüşün olmasın.
 Gocan nesip olmiyesin
 Gorbagor olasan
 Gorunda tik durasan.
 Gömleğin alev ala.
 Gören gözden işiden kulaktan olasan.
 Gözlerin avucan gele.
 Gözlerin kor ola
 Gözün kör ola.
 Gudura etlerin didesin
 Guran seni çala çırpı

Gurda guşa yim olasın
 Gün görmeyesen.
 Gün görüp devran sürmeyesen.
 Gün yüzü görmeyesin.
 Hayır görmeyesen.
 Heyrin yüzünü görmiyesin
 Hızır seni vura
 Işşhların söne
 İftiralara gelesin
 İki ayağı yanmış ite dönesen.
 İki dünyada da yakan bir araya gelmesin.
 İki elden on parmaktan olasan.
 İki yahan bir ariye gelmiye
 İnım inım inleyesin.
 İssi yata soyuh guhasın
 İşin gücün tersine düne
 İşin rast gelmeye.
 Kabrin ateş dola.
 Kanan somun doğrana.
 Kanın içine aksın.
 Kanın koynan dola.
 Kanına belenesin.
 Kanlı gömleğin, kara haberin gele.
 Kapı kapı dilenesen.
 Kara bahtlı olasan.
 Kara ekmek yiyesen.
 Kara yolunan cehenneme gidesin.
 Karnı deşilesice.
 Kellen kesile.
 Kellenden vurulasan.
 Kelmurat olasan.
 Kem gözlere gelesin.

Kıran düşe içen.
 Kısır ömür olasan.
 Köküne kıran gire.
 Kör ere kefensiz, dul ere duvaksız gidesen.
 Kör kurşunlara gelesin.
 Kurt olup yavrularını yiyessin.
 Memen dolu, beşigin boş gala.
 Mırt gidesin.
 Murad almiyessen.
 Muradın gözünde gala.
 Nahlet gele yüzen.
 Ocağın veran ola.
 Onun bunun eline bakasın.
 Ottuz iki dişin ağzından tökile
 Oturasan gahamıyasan.
 Öli heberin gele
 Ölmeyip de namerde avuç açasın.
 Ölün gaha
 Paramparça olasın
 Parçalanasan.
 Sen de evlatlarından çekesin.
 Seni baba yiyessin
 Seni bemurad tahtasına uğriyesun
 Senin sıfatın töküle
 Sesi yedi dağın ardından gelesice.
 Sestin gargalar getire.
 Sestin salları altından gele.
 Sevdiğine kavuşmayasın.
 Seveninden ayrı kalasın.
 Soyuh yüzüyün görüm
 Soyun kurusun.
 Soyun sopun guruya.

Sürüm sürüm sürünesen.
 Sürüm sürüm sürünesin.
 Şeytan yanan otura.
 Tarlana yağmur yağmaya, çıkasın duaya, bulanasın belaya.
 Teneşir tahtasına uzanasın
 Teneşire uzanasın
 Tepe üsti tikilesin
 Topa gelesen.
 Toprak başan ola.
 Toprak seni dışarı ata.
 Torpah başan ola
 Totuğun gına, yüzün duvak görmiye.
 Tufan ese başan.
 Ulum ulum uluyasın.
 Üsden su bulunmiye.
 Üzümüne dolu girsin.
 Varli vahatsız ölesin
 Vurgun yiyessin.
 Vurucuların vura.
 Vurucun atlı gele.
 Yanın yere gele.
 Yarım kollu olasan.
 Yeduğun epmeg zehir zukkum ola
 Yeduğun içtuğun boğuzunda gala
 Yiğit ölesen.
 Yılan tikenin yiyessen.
 Yudumun ağzında kala.
 Yurdun beyurt ola.
 Yuvaran dağıla.
 Yuvanda baykuş öte.
 Yüzün gülmesin.
 Yüzün o yana, dabanın bu yana.

Zahmetin kârın ola.

Zıkkımın kökünü yiyesen.

Zıkkımın kökünü, daşın pekini yiyesen.

(KK. 4, KK. 7, KK. 10, KK. 12, KK. 18, KK. 26, KK. 40, KK. 41, KK. 42, KK. 83, KK. 84)

2.7. MASALLAR

Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü olan masal¹²⁵, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı¹²⁶, bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi¹²⁷ şeklinde tanımlanır. Şahıs ve vakaları insanüstü ve tabiatüstü nitelikler taşıyan hikâyelerdir. “*Masallarda hayal unsuru ağır basar. İnanılmayacak, fevkalade hususları ihtiva eden masallar, dinleyenleri reel dünyadan çekip hayali âleme almak için tekerlemeye benzer sözlerle başlar.*”¹²⁸ Masalların kökleri tarihin karanlık devirlerine kadar uzanır, nereden nasıl oluştukları bilinmez. Halkın ortak malı olarak meydana gelirler. Sözlü gelenekte yaşarken nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar ulaşırlar. Masalların edebi eserler gibi belli bir yapıları vardır¹²⁹ ve masalları diğer türlerden ayıran en önemli hususlardan birisi masallardaki formellerdir. Masallardaki kalıplaşmış ifadelere “formel” denir. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, formelleri beş bölümde incelemiştir:

1. Başlangıç formelleri
2. Geçiş formelleri
3. Aynı olayın tekrar vukuunda kullanılan formeller
4. Bitiş formelleri
5. Çeşitli formel unsurlar¹³⁰

¹²⁵ Saim Sakaoğlu, *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yay. Ankara 2002, s. 4.

¹²⁶ P. Naili Boratav. *100 Soruda Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969, s.75.

¹²⁷ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, s. 368.

¹²⁸ Abdurrahman Güzel, Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s.198.

¹²⁹ Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Masalları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s.11.

¹³⁰ Sakaoğlu, age, s.250.

Umay Günay, masallarla ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “*Masallar, diğer folklor mahsulleri gibi paylaşılan hayatın içinde doğmuş, muhafaza edilmiştir. Masalların ne zaman nail ve nerede meydana geldiğini tespit etmek üzere Batılı araştırmacılar teoriler hazırlamışlardır. Masalların kaynağı ve nasıl bütün dünyaya yayıldığı konusunda çalışmalara yapılmışsa da kesin sonuçlara ulaşamamıştır. Birbirinden çok farklı dil alanlarında ve kültürlerde aynı masalların anlatıldığı tespit edilmiştir. Masalların müşterek bir yapıya ve ortak motiflere dayalı sözlü gelenek içinde gelişmiş edebi bir tür olduğu gerçektir. Masalların bu ortak özellikleri yanında bu türü canlı ve her zaman okunur ve dinlenir yapan dili ve olayları giydiren ve hareketlendiren kültür birikimi, farklılığı ve milliliği meydana getirmektedir.*”¹³¹

Masalların ilk ciddi sınıflandırmasını yapan Thomson’un sınıflandırması şu şekildedir.

1. Hayvan masalları
2. Asıl halk masalları
3. Güldürücü hikâyeler, nükteli fıkralar
4. Zincirleme masallar
5. Sınıflamaya girmeyen masallar¹³²

Hayvan masalları

1. Diğer masallara göre daha kısadır.
2. Genellikle hayvan masallarında formel unsurlarına rastlanmaz.
3. Olaylar, şahıslar ve hayvanlar arasında geçer, bazen de kahramanların tamamı hayvan olabilir.
4. Masal metinleri birden fazla olay üzerine kurulmuştur.
5. Genellikle olağan üstü kahramanlar (dev, cadı, cin vb.) yoktur.
6. Olaylarda bir bütünlük söz konusudur.
7. Gerçekle ilgileri yoktur.
8. Hayvanlar sembolize edilerek insanlara ders verir.

Asıl Halk Masalları

1. Bu tür masallar formel yönünden zengindir.

¹³¹ M.Öcal Oğuz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2004, s. 123.

¹³² Saim Sakaoğlu, *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 13.

2. Olaylar, şahıslar, olağanüstü varlıklar ve şahıslar; bazen de insan yerine geçen hayvanlar arasında geçebilir.

3. Dev, şeytan, cadı, cin gibi olağan üstü kahramanlar vardır.

4. Birden fazla olay vardır.

5. Birbirine benzeyen olaylar olduğu gibi birbiriyle hiç ilgisi olmayan olaylarla da karşılaşabiliriz.

6. Diğer türlere göre daha uzun olabilir.

7. genellikle hayal mahsulü olup gerçeklikle ilgisi yoktur.

Fıkralar

1. Kısa metinlerdir.

2. Renk ve sayı formellerinin dışında kalıp ifadelerle rastlanmaz. Eğer formel unsuruna rastlanırsa bu, anlatıcının masalı fıkra ile karıştırmasındandır

3. Olağanüstü kahramanlar yoktur.

4. Gerçekle ilgisi vardır.

Zincirleme masallar

1. Birden fazla formel unsuruna rastlanabilir.

2. Şahıslarla hayvanlar iç içedir.

3. Olağanüstü hayvanlar yok denecek kadar azdır.

4. Olaylar iç içedir ve birden fazla olay vardır.

5. Kısadırlar.

6. Gerçekle ilgisi olmayıp hayal mahsulüdür.¹³³

Wundt ise halkların ruhbilimi üstüne yazdığı ünlü yapıtında masallar için şu bölümlenmeyi önerir:

1. Mitolojik fabl-masallar

2. Katışıksız olağanüstü masallar

3. Biyolojik masallar ve fabllar

4. Katışıksız hayvan fablları

5. Soy sop masalları

¹³³ Ali Berat Alptekin, *Taşeli Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 38.

6. Gülmeceli masallar ve fabllar

7. Ahlak masalları¹³⁴

Oltu yöresinde, kaynak kişilerimizden doğrudan masallar derleyemedik ancak daha önceden yapılmış olan çalışmalardaki bazı masalları tespit edebildik.

Cihan Şah

Zamanın bir vahdında, bir padişah varmış İsdanbol şehirinde. Bir gün vezır vüzara dağıldıhdan sora, bu yalanguz payitahtında galmiş. Elini yüzüne goydi de düşünmiye başladı. Ben yetmiş yaşlarına cetdimde Cenabi Hah bene bir zürriyet vermedi. Eçep ben ölürsem bu payitahdım çime galır? Düşünerah celdi valide sultanının yanına. Valide sultan bahdıçi padişah bi düşüncede “Ey padişahım sende bir hal var.” Yoh benim halım. Düşünceye vardım da zürriyetim yoh dedi. Dediçi, padişahım sağolsun o yarayı neye bene söyledin. Ben de senin çibi. Bunnar yatıp de sabahdan oldi . Laleyi sesledi. Laleyi çoh tevatür severdi. Cel buraya lale, dedi. Sennen seyahat edip cezeciyuh. Birer derviş elbisesi ceyah, dedi. Bunar payitahdan ayrıldiler. Bir yere celdiler. Padişah dediçi ele yorulduhçi bene bi geyfe pişirsen de işsem. Dedi peçi padişahım sen ambele otur, ben sene bi geyfe bişürürem. Ateş mates yahdi bir geyfe bişirdi. Bir de bahdıçi pirifâni bir ehdiyar selamüneleyçüm ya padişahım, dedi. Buyur dedi ehdiyar sençi bize gonah celdinya al bu geyfeyi heç ağzıma vurduğum yoh. Yooh dedi, padişahım iç sen. Dedi benüm padişah olduğumi nerden annadın. Dedi padişahım ele söz söyledinçi senin oturuş galhışın lisanından annadım. Eh dedi sen benim padişah olduğumi annadinya benim derdimden de anarsan, dedi. Padişahım dedi senin derdın bir oğlan zürriyetine dolanmah. Düşünir padişah diyir benim derdime bundan ey dermen olur mi? Hem padişah olduğumi annadi hem de bir oğlan zürriyetine dolandığımı annadı. Eleyse ehdiyar dedi evel Allah sora senden imdat umerim, dedi. Evet, padişahım dedi. Elini cebine sohdi bir alma çıkartdı. Dedi buyur şevçetlım heş yohdan yere dünyayı dolanma. Cerisin ceri dön. Cetdiğın vahıt yarısını sen yer yarısını valide sultana yedirirsen. Cenabı Allah sene bir oğlan zürriyeti verir. Hema ben celmeden ismini goymiyecahsan. Ahşam oldi. Almayı padişah eliyinnen soydi. Yarısını valide sultana yedirdi yarısını cendi yedi. Cenabı Allahın izniyinnen valide sultan hamile galdi. Cünnerin bir cününde bir oğlan zürriyeti oldi. Padişah oggeden sadaga dağıtdıçi. Heça

¹³⁴ Vladimir Propp, *Masalın Biçimbilimi*, (Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.10.

işi, çocuk tez celdi böyüdi altı yedi yaşlarına cetdi. Yolladılar mehdebe, bir içi sene mehdebe cidip celdihdan ismi yoh. Ola di aşşağı ola yuhari. İşte o sevcüli lalesi dediçi yoh padişahım sağolsun bucün mehdep dağılırçen çocuklar şehzadiye ola dediler, çoh anuruma cetdi. Çocuğun ismini goymam dedi, padişahım sağolsun ehdiyar öldi mi galdi mi çocuk isimsiz ismini goyaceyih. Peçi dedi sen bülürsen. Ağa bu, yemeh çesti hasbahçiye daşında herçes yedi işdi. Çocuğun ismi goyulacah. Yemehler bitdihtan sora cocuğu meydana cetirdilerçi ismini lale goyacah. Selamineleyçüm dedi padişahım, ayni ehdiyar. Eleyçümü selam dedi, ehdiyar demah özlemedin beni çocuğun ismini goyirsen dedi ya ehdiyarım ogeddin başıma gahdilerçi çocuk isimsiz, eyyaçi sen celdin, çocuğun ismini cihan şah goydum, ey isdanbol halgi bülen bülmiyene desin, bülmiyen duysun. Padişah dediçi bari bu ehdiyara ele bi peşceş verim ki bu ölene geden yaşasın. Elini selhetılığa sohtiçi ehdiyara bir avuç altın vere. Bide bahdiçi ehdiyar yoh. Cetdi, çocuğun ismi galdi Cihan Şah. On beş on altı yaşlarında mehdepde ohirçen mehdepden dağılıp eve celende lalenin oğliyinnen bilabar bahdiçi avciler avdan celir, ellerinde davuşan, çehliç umuzlarında tüfehler. Ola dedi bunnar neyin nesi. Dedi Cihan Şah senin ahlin bişe çesmir, bunnara avci diyerler. Sabahdan cine ciderler, Cihan Şah içeri cirende çitaplarını galdırdi atdi, ey dedi padişah baba daha bende ohumah yoh. Niye oğul yoh. Dedi baba mecem dünyada safsafa varımış, ben bülirmişem. Avcılar avdan celirdi, şimdi onlar çeyfinde ben mehdep çöşesinde ömrümi çütah mi edecağam. Oğlum dedi, Cihan Şah etme eyleme, yoh dedi padişah baba yoh, ben de ava cidecağam. Peçi dedi, padişah. Bir avcibaşı varıdi. Adam yolladi, avcibaşı, Cihan Şah daha ohumam, dedi. Avcilere havaslanir. Sabahtan ava cötürüp ahşamları cetirecahsan. Peçi, dedi. Avcibaşı kahdi, hanasına cetdi. Anasi Cihan Şahi erçenden galdırdi. Avcibaşı celdi. Dedi ey padişahım ben ava cidirem Cihanşahi bene teslim et. O cün cetdi ogeden dolandiçi ahşam celdi ya padişah baba ayahlarım ağırdi, sabahdan gemer tayi benim de cidim dedi. Sen bülürsen oğlum dedi, padişah. Avcibaşı celdi, bunu aldı. Bunnar cetmede olsun Cihan Şah dedi sen accıh cet ben bi su töçim. Avcibaşı cetdi. Cihan Şah bide bahdiçi derenin içinden bir ceyih gahdi. Olan dedi cördün mi avi. Cihan Şah bunun peşine düşdi. Ceyih cetdi bu cetdi, ceyih cetdi bu cetdi. At mecem ham. Ey dedi termaş. Babamın heznesinde para mi yohçi ben sene aciyim. Senin çibin yüz tene atdan ceçer, bir avdan olmam dedi. Atın başlığını boynuna atdi. Avın peşine düşdi. Bir müddet cetdihtan sonra ahşam yahlaşdi. Garannıh çöhdı. Avi itirdi. Mecem bir cemi. Ne gapdan

var ne de heçbişe yoh. Celmiş bele gaburgasını denizin rıhdımına. Orda galmiş. Dediçi ahşam oldu. Acımdan başım ağırır. Hele bahımçi etmeh var mi. Bide bahdiçi denizin ortasına aşşağı cidirem. Ne gapdan var ne bişe. Cemi cetdi bu üstünde, cemi cetdi bu üstünde. Bide bahdiçi cemi galdurılır. Gaburgasını verdi içi tene meymun elinden dutdi buni, aldi cettiler. Ola bunnar bahsana beni yiyecahlr. Cördün mi ben babamın sözünden ayrıldım. Bu iş başıma celdi. Bura nere İsdanbol nere. Az cetdi meymun çig et cetirdi. Cihanşah çig et yiyer mi. Heş yemedi. Gahdi denizin gırağında içi tene balıh dutdi. Cetirdi, bişirdi. İdare etdi. Birez cezdi. Bahdiçi bir tene dolap. Dolabi aşdiçi bir galın çitap. Çitabi aşdi, ohudu bir bahdiçi ey oğlum Cihan Şah. Tarihde tah Sultan Süleyman'ın zamanında yazılmış. İsdanbol'da padişah yetmiş yaşındayken bir oğli olacah ismi Cihan Şah olup meymun melmeçetine celip meymun melmeçetini yarımelli melmeçetine herbetdirip yarımelli melmeçetini mağlup edecah. Ola dedi cördün. Ağa herp başladı. Yarımelli melmeçeti meğlupoldi. Celdi cine dolabi aşdi. Ey Cihanşah. Cecenin bir nıfsi gahar meymun memleçetinden cece yol cider cündüz pusiye yatarsan gurtulursan. Yohsa yoh. Tarihi orya goydi ne örti ne cörmah ne bişe etmah. Üsdide yırtıldı. Cetdi cetdi bircün celdi bizim id cibin bir gezaya. Ne cebinde on para var. Ne bişe. Padişah oğli isdemeğa alışmamış. Etmehleri cörir etmeh yediği yoh. Desen cözlerinden yaş celir. Ola neydah birez param olaydi etmec alaydim. Ele ac. Bahdiçi garşıde bir şehir cörür. Dedi bir orya cidim bahim babamın şehrini bülen varmi. Celdi ordan bu şehere çıhdi. Fırınların öcünde cezmede olsun bide bahdiçi bir tellal sesi gulağıma celir. Ey cüzelinnen yatan bin gurişi alan bir ruya cörir söyliyen beni bulsun ola dedi bunda bir iş var menzili yahin çirasi çoh. Dedi arhadaş o işin erbabi benem. Bahdiçi cebimde bir guriş yoh. Hele bin gurişi alah. Bahahçi bu ne demah. Buni aldi Ferzat hocanın yanına buyur. Hocam çıhartdi çeseyi buna on medeni lira verdi. Dediçi hocam hani cüzel. Dediçi dur oğlum hele cün aşmadi cün aşmamış cüzel olur mi. Eleyse hocam evin numarasını adlim. Bir çarşıye yinim. Cet oğlum dedi Ferzat hoca seni nerde olsan buluram. Gırppara verdi etmeç aldi çarşıde. Onide yiyemedi bir fuhariye verdi. Celdi ferzat hocanın yanına. Buni bir odaya etdiler. Bir gat örti sarili mahata birde bahdiçi bir çahçahli gız ama ogeddin ceymiş guşanmışçi insan istemirçi yüzüne baha ama Cihanşah heş bahmadi. Üş sene yatahda yatdığı yoh. Cendi padişah oğli. Bele yatağa yatmada olsun bu cüzel oni oyanni buyanni irğaladiyse heş gatiyen dönipde yüzüne bahmadi. Sabah oldi Ey oğlum ruyayı cördünmü cel söyle. Dediçi hocam ben

yalan söylemem. Ne ruya cörmişem nede heşbişe Ey dedi peçi oğlum ruya cördüğün yohya cel bir gatır çesim. İçine cirde ruya cördühdan sora bene söyle. Nerden celmişsen arya cet Ecemilîh ey deyıldır. Peçi dedi Cihanşah Ferzat hoca bir gatır çıhartdı. Dutdı çesti. Cihanşah içine cirdi. Dutdı bu gırnabınnan möçcem tihdi. Ferzatı hoca bu yani celdi. Ele negeddin böyüh gartal varısa celdi gatıra nası vurdiyeseler bir daşın tepesine çığartdiler. Bahdiçi bişe kat kat burama vurir. Mecem gartal kakardiyinnen edirçi eti parçaliye. Bu zannedirçi Ferzat hoca eline çölüci almiş beni öldüre. Bele barmahlarını verdi gaburgaya bahdi dünya ışıhlandi. Gatırın içinden çıhdiçi ne çihim Ferzat hoca aşşahda bir garınca geder cörüçir. Bir daşın üsdüne çıhmişem. Ama heşbi yerden yinilacah yer yoh. Ola dediçi bir adam babasının sözünü dutmasa tebi meşeggetleri çeçer. Bir ana bir baba Ey oğlum Cihanşah dedi hele orayı cez bahçi odüzlühde neler var. Bide bahdiçi ne bahim beni çibi bin tene gafa mecer Ferzat hocanın zeneetini buyumış. Ecemi adam ararmış. O gızı goynuna goyarmış. Bir guş verir gatırın içerisinde oraya çıhardip yağut, inci, mercan daşlarından atdırırmış. Oda orda galır guşlar yiyermiş. Ey dedi hocam burada beni çibi bin tene gafa var. Daha bahşa bişe yoh peçey oğlum orda inci, mercan daşlarını töçersen heybemi doldurursan sene bir yol öğredürem yinersen yoh töhmesen seninde galacağın oradır. Ağa Cihanşahdır ele daşlardan topladı. Dedi bir heybe değil içi töçim yol öğredir yinim yoğusa benimde galacağım buradır. Ferzat hoca heybesini doldurdi. Atın terçisine vurdi. Allahısmarladıh oğlum seninde galacağın oradır dedi cetdi. Ah dedi cördünmi işi. O yani dolandi bu yani dolandi heş bir yerden yinecah yoh. Dediçi ulilerden gamladır insan acından öldühleyin imansız cidermiş. Ambu gatırın etinden birez çesim bir lohma ağzımda dursun. Heç olmazsa imansız ölmüyüm. Oyandan cözüne bir yuhi çesdi. Mürci çesdi. Bide bahdiçi elim cannanır. Bide ele cözlerini aşdıçi bir tilçi etden dutmuş ele edirçi elinden ala. Hey yerebbi dedi. Bu insannara bir gılavuzdur. Bu tilçinin bir çıhişi bir yinişi vardır. Eti tilçiye uzatdı tilçi eti ağızladide cetdi. Buda tilçinin peşinden yüzüguyli yaşşağıye yindi ama üsdide hep parçalandi bişe galmadı. Bahdiçi bir yolah. Dediçi ben ambu yolağı dutimde cidim. Der demez ya peri melmeçetine ciderem ya dev melmeçetine o sıra dev melmeçeti varımış yolağı dutipde cetmede olsun bide bahdı çi bir işih. Ulan dedi hele bu ışığı dutim. Bide cetdiçi bir gonah. Uci var bucağı yoh. Olan dedi ecep bura dev yerimidır yohsa peri yerimidır. Ne gapide nöbetçi var ne heşbişe var. Nizamiye gapısından içeriye cirdiçi ortada bir merduvan cuha cahılı. Ola dedi hele yuhariye çihim

ya beni vurur oldururler yada bişe ederem. Merduvana cıhdı bir salen ama içirmen oda bir taraf içirmi o da bir taraf. Dedi hele anbu gapiyi açım bahim çi ne var gapiyi aşdı çi ne açım odanın ortasında ehdiyar bir adam oturir.Olan dedi bu ya perıdır ya cindir. Bele sahapsız yer olur mi ben buna bir başımınnan işaret edim hele bahımççi ismidir cismidir. Buna başiyile selam verdi.eleyçümü selam olum dedi. İsmisen yohsa cismisen dedi. Yohya ehdiyarım ne insem nede cinsem bende senin çimi insanoğliyem. Ey heyirola oğlum dedi. Bura nere sen nere. Yoh dedi ehdiyar benim üsdüme bişe ver ondan sora suval sor. Ehdiyar gahdi sandıhtan bi gat elbise çığartdıç al oğlum dedi cihan aldı geydi. Ehdiyarın elini öpdi. Ehdiyar onun cözlerini öpdi dedi çi ya ehdiyar dede hali çef beleyiçen bele dedi başından ceçenleri annatdı. Dedi çi sene bir şehir sorim bülürmisen ya ehdiyarım. Dediçi sor bahim. Dediçi İsdanbol adında bir şehir. Ya oğlum ele bişe dedinçi yüzyetmişbeş yaşına cidirem ele bir şehir duymadım. Ola dedi bu çi yüzyetmişbeş yanında olur bülmezse ya ben ne ederem. Başladı Cihanşah ağlamiye ağlama dedi oğlum. Nedim dedi bende anamın babamın bir tenesiyem. Dedi çi oğlum olmasin İsdanboldaçi padişah baban olim ben. Cel sen bene oğul ol ben de sene baba olim. Ben ölürsem sen padişah olursan dedi. ey ehdiyar dedi el adama oğul olmaz,elden oğla baba olmaz. Yoh dedi oğlum. Eh peçi dedi ben sene oğul oldum. Sen de bene baba oldun. Bunnar sançi baba evlat çibi yerenniç etdiler, yemah yediler, yatdiler. bunnar yatmada olsun sabah oldu. Eh oğlum Cihanşah dedi oçi sen bene oğul oldun ben sene bab oldum, benim gardaşlarım vardır. Şu zamandan beri heş cetmemişemdir. Al oğlum sene otduzdokguz anahtar, odaları cez de gırhınci cüni bende celürem dedi. Ondan sora çeyfimize baharılı. Cihanşaha otduzdokguz tene anahtar çığardıp verdi. Gardaşlarını cörmah üçün payitahdan ayrıldı. Cihanşah odaları cezdi. Gırhınci odaya sıra geldi. Bahdiçi anadar yoh olan dedi ne varsa burda var dedi. Nası bir tehmüc vurdıyise gapi açıldı. Birde içeriye cirdiçi bir havuz. Havuzun ortasında da bir çınar. Başını salladı cendı cendine demedim mi el adama baba olmaz. Hoş bu otduzdokguz anahdari verene buranın anahdarını vereydi. Birde bahdı çi içi tene cöcerçin çınar ağacının başına gondi. Birinin adı Mahıgemer öteçının Şehigemer. Mahigemer Şahigemere dedi çi Şahigemer cel bucün soyunmiyah. İnsanoğli gohir dedi. Baci eleşey sölirsen çi insanoğli bize ne yapabülür. Çimmeden mi cidah. Bunnar soyunip havuza cirmeden, Cihanşah etdiçi gucahliye. Bunar pı etdi, çıhip cetmede olsun başladı Cihanşahın azgından burnundan gan, çöpüç cetmiye. Mecem babası Malişahda o degge payitahdına celmiş. Cihanşah

Cihanşah dedi. Bahdiçi Cihanşahdan heş ses yoh. Olan dedi buna ne oldiyise havuz odasında oldi. Bu secırtıdi havuz odasına birde ne bahim. Cihanşahın ağzından burnundan gan çöpüç cidir. Cihanşah ın başını dizine aldı, Cihanşai ayıldı. Oğlum hakın ne bele dedi. Ey baba ne halim? Ya bulacağam ya da ölecağam dedi. Yoh oğlum yoh dedi. Onar senede bir çere celürler dedi. Oçi sen aşıl oldun o da sene aşıl olmişdür dedi. Bir seneyi behle onar celürler. Ben sene terifesini örgedürem dutarsan. O bene celin olur. Sen de oğlumsan sati. Cihanşah seneyi çeçürdi ama yemahda yok içmahda. Sene tamam olduhdan sora cel oğlum Cihanşah onarın cemle cünidür dedi. Cidersen dolaba cirersen, dolapda durursan o Şahigemer celür dolabın öcünde soyunur. Cendini dutamasanda elbisesini gucahla o daha gaçamaz dedi. Cihanşah dolaba cirdi ehdiyarın dediği çimi. Bunar celdi. Şahigemerın elbisesini gucahladi, Şahigemer havuzda galdi. Baba yetiş dedi. Daha gaçamir. Malişah celdi buni celin etdi. Haram tarafına cötürdi. Niçah yapıdihdan sora bunnari eliyinnen cedrece verdi. Epey bir müddet bunnar bele yaşadiler. Yaşadıhdan sora bircün Cihanşahın anasi babasi ahlına vurdi. Bir of çehdi. Şahigemer dediçi Cihanşah niye of çehdın? Bene mi becenmedın, yohsa padişah babanmi? Yoh dedi şahigemer yoh. Hoş bura babamın payitahdi decil. Heşçimse bülmir İsdanbol şehrini. Ey de di ondan golay ne var. Cet babandan izin al ben seni beş deggede İsdanbola yındırırem dedi. Cetdi babasının garşısında elpençe divan durdi. Nedir oğlum Cihanşah dedi Malişah. Ne olacah dedi anam babam ahlıma vurdi. Yannarına cidecağam. Artıh bene yol ver. Malişah dediçi oğlum ne buyra cekleydın ne bu safsafayı süreydih. Malişahın cözlerinden yaş cetmiye başladı. Neydim oğul oçi anan baban fıhrine vurmuşdur derdemez cidecahsan. İzin senin dedi. Yühde yincil bahada ağır peşçeş verdi buna. Şahigemer dediğ cel sırtıma. Cihanşah Şahigemerin sırtına bindi. Yum cözlerin. Cihanşah cözlerini yumdi. Aş cözlerin. Aşdi bahdiçi İsdanbol. İçi tene danaci dana otarir. Ola cel buyra oğul cel ambele. Ahan sene bir avuç altın cet padişah babama deçi oğlun Cihanşah celdi. Ola dedi ele yalan söyledinçi Cihanşah dört senedir öleli. Biri dediçi bir avuç altın verir. Yalanısa bize, yalan decülüse işde Cihanşah cidir.bu secırtıdi padişaha dediçi ey padişahım oğlun Cihanşah celir. Birde bi gari cetırir. Padişah çorapca selamlığa çıldı. Cihanşahi garşıladi. Aldi payitahda cetdi. Hesiretler birbirine gavuşdi.bunnar bir müddet bele galdıhdan sora eh dedi Cihanşah, Ben şehr içerişinde duramam. Ecer benim yüzümi çimse cörürse herçes bize düşman olur. Dedi Şahigemer. Ya neydim? Şehrın gırağında bir apartıman yapdır. Orda heş

çimse yüzümi cörmiyerah yaşıyah. Cihanşahın goynunda da Şahigemerin bir melez çöyneci. Ecer o melez çöynec Şahigemerin eline ceçerse heş Cihanşahınnan durmaz. Usdalar başladı temel töhmiye usdabaşına dediçi ahan sene bir avuçaltın. Ambu çöyneci temele goy da heş çimse alamasın. Peçi olur dedi. Melez çöyneci betonunna temele gaynatdı. Usdalar yemece cetdihtan sora Şahigemer çöyneci aldı goydi goynuna. Otduzdokguz cün tamam oldu, gırhıncı cüni apartımana daşındiler. Bircün nasıl oldiyise Şahigemerinde anasi, babasi ahlına vurdi.ele bir of çekdiçi Cihanşah heş sezdirmedi. Ola dedi cördünmi bu bir of çekdi ben sırtımda İsdanbola yındırdım. Ben of çekdimde heç demediçi neyin var. Ellerini vurip bir cöcerçin olupda pencerenin demürüne gondi. Ey Cihanşah ecer beni ararsan Galayicevherlici sorar celırsen. Yohsa dahada bulamazsan. Pır edip cetdı. Cihanşah düşdi başladı ağzından burnundan gan çöpüç cetmiye. Şoş apartımanın öcünden ceçerdi. Seyırttı cetdi yanına. Heyir ola oğul bu ne hal? Dediçi hali çef beleyiçen bele. Adam dedi bir galtah üçün ağlamanırmı? Cel sene lalenin gızını alah. Yoh baba dedi, ben ya buluram ya ölürem. Cihanşah düşdi yollara. Ecer dedi ben bulursam Galayicevherlici Malişahın yerinde buluram. Cünlerin bir cününde cetdi Malişahın payıtahdına. İçeriye cirdiçi cine yalanguz oturir. Heyir ola oğlum dedi bu ne hal. Bura nere sen nere? Ey dedi padişah baba, Şahigemer cetdi Galayicevherlice. Ben ne bülürem. Senin yanan celdimi? Oğul dedi bn de heş duymadım. Ama sabahdan guşlari bahcıya töçim. Belçi bülen olur. Guşlara emır verdi. Dedi gartallar içizde en böyüç hancizse ambele bir adım ileriye çıhın. Bir gartal çıhdi. Gaş yaşındasan dedi. Tam yediyüzelli yaşındayam padişahım dedi. Dedi Galayicevherlic isminde bir şehir duydunmi? Yoh dedi padişahım. Heş duyduğum yoh. Malişah Cihanşahi böyüç ağabeyisinin yanına yolladı. Bir name yazdı verdi eline. Bir gartalin sırtında ağabeyisinin yanına cetdi. Mehdübi verdi. Derdın nedir oğlum dedi. Derdim budur diye Cihanşah başladı malişahın ağabeyisine annatmiye. Sabah oldiguşlari emrine topladı. Ey gartallar Galayicevherlici bülen varmi? Tulari yoluh bir gartal ben bülürem padişahım. Eh dedi padişah gartala, şimdi sene bir gartal verecağam Cihanşahi Galayicevherlice cötürür celırsız. Mecem peri padişahi içi tene escer goymışçi çim insanoğluni cörür müjde verürse dünyalığını verecağam. Mecem onlarda behlirmiş. Cihanşahi içi tene peri esceri gollarından dutdı. Padişaha cötürdiler. Padişah gızını cendi eliyinnen Cihanşaha verip toy dücün etdi. Bir hafta galduhdan sora Cihanşah İsdanbola dönmah için gaynatasından ızın istedi. Peri padişahi dediçi ey oğul

emır senin. Nasıl isdersen. Şahigemerde artıh senden ayrılmaz. Allah muradızi versın dedi. Bunnari çendi eliyinnen yolci edip İsdanbola uğurladi. Cihanşahınnan Şahigemer İsdanbola celdiler. Gırh cün gırh cece toy dücün etdiler tezedem. Ben de oradaydım. Döndüm celdım. Artıh bülmirem neyettiler.¹³⁵

Züğürt Ağa

Bir varmış, bir yokmuş zamanın birinde bir adam varmış, bu adamın da üç tane oğlu varmış. Bunlar çok fakirlermiş. Ormandan odun taşırlar ve onu satarlarmış. Bir gün bunlar ağaçta bir kuşun yumurtladığını görüp, çıkıp almışlar. Bakmışlar ki cevahir taşı. Bunu getirip bir zengine satmışlar. Aradan bir müddet geçtikten sonra, bunlar bu kuşu getirmişler, evde bir kafese koymuşlar. Bu adam gittikçe zenginleşmiş ve hacca gitmiş. Adam gittikten sonra, kadın, hizmetkâra: “Beni sev” Demiş. Hizmetkâr da sevmemiş. Kadın zengine gidip: “Beni sev” Demiş. O da demiş ki:

-Eğer kuşu keser, başıyla ciğerlerini verirsen severim.

Kadın gelip kuşu kestirmiş. Çocuklar medreseden gelince, küçüğü tereğe bakar ki kuşun başıyla ciğerleri orda. Bunları alıp, yutuyor. Kadın bunları yuttuğunu duyunca hizmetkârına, götürüp bunları kesmesini söyler. Hizmetkâr bu çocukları ormana götürüp, onlara:

- Kaçın, der.

Bunlar da kaçıp bir köye gelirler. Yolda küçüğü dövüşen iki kişiye rastlar.

- Neden dövüşüyorsunuz? , diye sorar.

Bunlar da papak ile kavalı dövüşüklerini söylerler.

Oğlan:

- Bunların ne kerameti vardır, diye sorar. Onlar da:

- Papağın kerameti; örttün mü seni kimse görmez. Kavalın ki ise; öttürdüğün zaman iki Arap gelir, ne dersin yaparlar.

Oğlan ok atar, bunlar oka koşarlar. Oğlan da papağı örter, kavalı alır, padişahın kızının yanına gider. Kızı öper, sever. Kızın canına yetince:

- Ay anacık seni alacağım, der.

Oğlan papağı çıkartır. Kız buna rakı içirip, sarhoş eder, kusturur, kuşun ciğerleri ile kafasını alır. Kavalı öttürür iki Arap gelir.

¹³⁵ Feridun Alper, *Narman Yerli Ağzı*, Bitirme Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1971, s. 2

- Bunu götürün meşeye atın, der.

Bunlarda götürüp atarlar. Oğlan ayıldığında kendini bir ormanda bulur. Bakar ki, ortalık üzüm, portakal dolu. İki salkım yer, boynuzları biter. Portakalı yer, boynuzu düşer. Bu oğlan bir mendile üzümle portakal alır, gelir. Üzümü baban gönderdi diye padişahın kızına verir. Kız yiyince boynuzları biter. Padişaha haber verirler. Padişah gelir, tellal bağırır ki:

- Kızımı kim kurtarırsa, kızımı ona vereceğim.

Bu oğlan da hoca kılığında gider, kitabı açar ve der ki:

- Bunda bir papak, bir kaval, bir kuşbaşı ve ciğeri var. Onları verirse kurtarırım.

Kız bunları verir, oğlan da portakalı verir. Kızın bir boynuzu düşer, bir tane daha verir, öbürü de düşer. Kızı da alır azat eder, nikâh keserler. Kırk gün kırk gece düğün olur. Onlar yer içer, yerin dibine geçer. Biz de yiyelim içelim, muradımıza geçelim.¹³⁶

İki Hırsız

Varmış, yokmuş iki hırsız varmış. Bunlardan biri gece hırsız, öteki gündüz hırsız imiş. İkisinin de bir evi bir de karısı varmış. Bir gece hırsız karısına bana börek yap, ben gurbete gideceğim demiş. Karısı bir tepsi börek yapmış. Yarısını torbaya koymuş, kocasını yolcu etmiş. Gece hırsız gitmiş, gündüz hırsız gelmiş. Aynı şeyi karısına anlatmış. Yarım kalan çöreği de ona vermiş, o da gitmiş. Epey bir yol gittikten sonra bunlar yolda karşılaşmışlar. Gece hırsız gündüz hırsızına:

- Nerelisin, demiş. Öteki:

- Falan köydenim, demiş.

- Yahu, ben de o köydenim.

- Evin neresi?

- Falan ev.

- Yahu benim ev de orası.

- Bundan anlaşılıyor ki ikimizin evi de karısı da bir. Bunu halletmeliyiz.

Gece hırsız gündüz hırsızına sormuş:

- Mesleğin ne?

- Elmayı soğan, soğanı elma yaparım. Diğeri:

¹³⁶ Tülin Diker, *Oltu Masalları*, Mezuniyet Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1979, s. 33.

- Eh, ben de az çok bir şeyler yaparım. Meselemizi halletmek için padişaha sorarız. Padişah kime hak verirse, karı onun olsun tamam mı?

Gündüz hırsızı:

- Tamam, der.

Bir kasabaya varmışlar, bakkaldan adamın biri elma almış eve götürmüş. Elma soğan olmuş. Bakkala geri getirmiş, elma olmuş. Gündüz hırsızı vazifesini yapmış. Sıra gelmiş gece hırsızına. Gece hırsızı, gece padişahın evine beraber girmişler, bir kaz almışlar. Padişahın evinde pişirip, yemişler. Padişahın koynundan karıyı çıkarmış, kendi padişahın koynuna girmiş. Gündüz hırsızı oturuyormuş. O işin sonunu bekliyormuş. Padişah uyurken gece hırsızı padişaha demiş ki:

- Padişahım, padişahım ben bir rüya gördüm.

Padişah uykulu uykulu:

- Hayrola, demiş.

Gece hırsızı:

- Padişahım iki hırsız varmış. İkisinin bir evi, bir karısı varmış. Bunlarda biri gece, biri de gündüz hırsızıymış. Gündüz hırsızı elmayı soğan, soğanı elma yaparmış. Gece hırsızı da padişahın evine girmiş, karısını koynundan çıkarmış. Kaz kızartıp yemiş. Şimdi bu karı kimin?

Padişah:

- Canım elbette ki karı gece hırsızındır, demiş. Oradan ayrılmışlar. Sabah olunca padişah bakmış ki karı yok. Sağına soluna bakmış, karı yerde yatıyor. Hemen aratmış:

- Gece ve gündüz hırsızı nerdeyse gelsinler. Dünyalıklarını verir, ahretlerine karışmam diyerek tellal bağırtmış. Hırsızlar gitmiş, padişah bu hırsızlara:

- Oğlum, karı gece hırsızındır. Sen beceremiyorsun, demiş.

Gündüz hırsızının kellesini uçurmuş, gece hırsızını bana lazım olursun diyerek yanına almış.¹³⁷

Şah Yusuf

Masal masal matladı, iki sıçan atladı, kurbağa kanatlandı, bit kadın damdan düştü, pire kadın saçını başını yoldu... Masal masal maniki, tırnağı var on iki, on ikinin

¹³⁷ Diker, s. 37.

yarısı, fındıkçının karısı... Masal masal matitas, kaynanamın başı tas, kuyuya indi çıkmaz, pır pır etti uçmaz...

Evvel zaman içinde kalbur kavan içinde, bir varmış bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Bir memlekette bir fukara adamın üç kızı varmış. Günlerden bir gün bunlar yiyeceksiz kalmış. Kızlar biraz iplik bükerek babalarına:

- Baba, şunları çarşıya götür, birkaç kuruşa sat da, akşama bize biraz yiyecek getir, demişler.

Babaları da ipleri alarak, doğruca çarşıya gider. Ötede gezdirir kimse bakmaz, beride gezdirir kimse bakmaz. Artık hiç olmazsa iplik parasına vereyim diye düşünürken, karşısına bir Arap çıkar.

- Baba ne satıyorsun, diye sorar. O da:

- Oğlum, akşama kızlarıma yiyecek parası yapmak için, bükülmüş ip satıyorum, demiş. Bunun üzerine Arap ipleri kimin büküğünü sorar. O da:

- Evde kızlarım var, onlar bükeler ben satarım, der.

Arap adama birçok para verip, ipleri alır. Sonra da:

- Kızının birini bana ver, der.

Adamdan kızını ister. Adamcağız da:

- Bir kere kızlarıma sorayım, gönülleri uyarsa, birini vereyim, der. Arabı peşine takar, evine alır gelir. Büyük kızına der ki:

- Seni bir Araba versem varır mısın? Kız:

- Araba varıp da ne yapayım, bari bir adamına ver de vardığıma değsin, der.

Sonra ortancasına sorar, o da ablası gibi cevap verir. En küçüğüne sorunca, o:

- Ne yapayım, varırım. Hiç olmazsa siz de ben de şu geçim sıkıntısından kurtuluruz.

- Al bunu, kendine sermeye yap, diye birçok altın bırakır. Adamı sevindirir. Evden çıkarlar, biraz uzaklaşınca Arap kıza, yum gözünü, deyince bir de açar bakar ki, ulu bir sarayın içinde. Koltuklarına bir takım halayıklar girmiş, bunu merdivenlerden yukarı çıkarıyorlar. Kız kendini cennette sanır. Halayıklar onu peh pehleyerek koltukları üst katta elmaslarla, incilerle, mücevherlerle döşenmiş, duvarları ve tavanı altın ve gümüş yıldızlarla bezenmiş bir oda da köşeye oturturlar. O köşede otururken, halayıklar da karşısında el pençe divan dururlar. Sonra bir takım incilerle süslenmiş, samur kürk, gümüş ve altın pullarla işlenmiş urba getirerek, terlemişsin, deyip hanımın üstünü

değiştirirler. Uzatmayalım akşam olur. Ona bir tabak içinde, türlü türlü yemek yetiştirirler. Yemeği yiyince altın tepsi içinde şerbetler gelir. Kız şerbeti içer, aradan beş on dakika geçer geçmez kız sızar kalır. Halayıklar onu hemen yatağına yatırır. Kız sabaha kadar mışıl mışıl uyur. Ertesi sabah uyanır. Halayıklar onu yine köşeye oturturlar. Yedirirler, içirirler, onun tüm hizmetini görürler.

Masallarda günler tez geçer. Kız böylece bir gün, iki gün, üç gün, bir ay, iki ay, üç ay geçince babasını, kardeşlerini özlemeye başlar. Bir gün, onu buraya getiren Araba:

- Beni birkaç günlüğüne kardeşlerime götürmez misin? Der.

- Olur, der. Kızı kardeşlerinin yanına götürür. Muhabbet ederler, sevinirler. Kardeşleri beyi görmesini sağlarlar. Bir gece numara yaparlar ve beyi görürken bey uyanır. Bey:

-Yedi yıl beni görmeyeceksin, der. Kız:

-Niye? , diye sorar. Bey, bırakır gider. Kız beyini aramaya çıkar. Devlere rastlar. Devlerden birinin adını Şah Yusuf olduğunu öğrenir. Devlerden biri de Şah Yusuf ‘un teyzesiymiş. Kız olanları anlatır. Şah Yusuf ‘un teyzesi kızın kalmasına razı olur. Aradan yedi yıl geçince, Şah Yusuf gelir. Kızı tanıyamaz. Bir hafta sonra tekrar gelir, kızla mutlu olurlar.¹³⁸

Üç Arkadaş İle Pir

Evvel zaman içinde, üç arkadaş gurbete giderler. Giderken üç yol ayrımına gelirler. Oraya sakallı bir pir gelmiş. Onlara:

- Nereye gidiyorsunuz, ne istediğiniz var.

Diye sorar. Biri demiş ki:

- Ben zenginlik istiyorum.

Pir zenginlik isteyene kırk para vermiş. Bu adam otel, han yapmış, çok zengin olmuş. Pir ötekine:

- Senin arzun, isteğin nedir, diye sormuş.

- Ben de hoca olmayı istiyorum, demiş.

Pir ona elif ba verir. O da gider hoca olur, pir üçüncüsüne de sorar

- Ben de Allah’tan hayırlı bir karı istiyorum, der.

¹³⁸ Diker, s. 39.

Pir, ona bir padişahın kızını salık verir ve ortadan kaybolur. Hayırlı karı isteyen padişahın kızını istemeye gitmiş. Padişah onu kovmuş. Bu tekrar başka bir adam vasıtasıyla kızı yine istemiş, padişah yine vermemiş. Kıza sormuşlar kız evlenmeyi kabul etmiş. İkisini bir yere kapatmışlar padişah onları kovmuş. Kızla oğlan şehirden uzak bir yere gidip çalının dibinde siper almışlar. Kocasını sırtıyla odun taşır ve geçinir giderler. Hızır bunları kontrol etmeye gelmiş. Önce çalının dibindekilere gelmiş. Bakmış ki kocası yok. Karı hemen bunu duyar duymaz buyur eder, onu içeri alır. Hızır, “Kocan nerede” diye sorunca kadın ona “Ekmek getirmeye gitti” demiş. Bir müddet sonra kocası geliyor. O gece Hızır’ı misafir etmişler. Oğlan, Hızır duymadan erken kalkmış ekmek getirmeye gitmiş. İhtiyar sabah kalkınca bakar ki Ahmet yok. Kadına sorar:

- Ahmet nereye gitti?

Kadın:

- Ahmet ekmek getirmeye gitti, demiş.

Hızır:

- O halde ben gideyim, demiş ve kalkmış.

Kadına kırk para vermiş kadın o parayı derinin altına koymuş. Hızır oradan ayrılmış. Ahmet gelince:

- Misafir nereye gitti?

- Sana kırk para bıraktı ve gitti. Demiş. Deriyi kaldırır, kırk para o kadar çoğalmış ki dolmuş taşmış. Kadın bu paraları görünce:

- Ahmet, babamın evleri gibi evler yaptıracaksın, der ve Ahmet evler yaptırır.

Çok zengin olurlar.

Pir, hocanın yanına bir çocuk götürür, hocaya:

- Bu çocuğu okut, der.

O zaman hoca:

- Bu çocuk çok pis, ben okutmam, der. Hızır:

- Okutmazsan, bir elifba yaz da ver, kendi okusun deyince hoca yazmış, vermiş.

Ama hocalığı gitmiş. Pir ortadan kaybolmuş.

Hızır bu sefer zenginin yanına gitmiş, üstü başı çamur, perişanmış. Pir, zengine:

- Beni misafir et, demiş. Ama zengin kabul etmemiş. Bunun üzerine Hızır:

-Öyleyse beş kuruş ver, demiş.

Adam beş kuruşu vermiş. Onun da zenginliği gitmiş, yaptırdığı hanlar, evler hep yanmış. Fakirleşince geri memleketine gelmiş. Hayırlı karı isteyense çok zenginleşmiş ve muradına ermiş.¹³⁹

2.8. EFSANELER

Engin bir hayal gücüne sahip olan Türk Milleti, dini ve milli değerlerini şiirlerle, hikâyelerle, efsanelerle ve destanlarla ebedileştirmiştir. Bunlar içerisinde; olağanüstü, inandırıcı, kısa ve nesir şeklinde olma özelliklerine sahip efsaneler, bizlere yıllar öncesinin hazin hikâyelerini hatırlatır. Biz, bir beddua sonucu taş kesilen gelin alayını, üvey anneden kurtulmak için kuşa dönüşen Yusufçuk'u, Hz. Hızır'ın lanetlemesi ile su altında kalan köyleri, değişik zamanlardaki savaşlara katılan balık şeklindeki velileri ve daha birçok hadiseyi bu efsanelerle ölümsüzleştirmişizdir.¹⁴⁰

Farsça bir kelime olan “efsâne”, Türkiye Türkleri arasında “efsane”, “menkabe”, “esatir”, “mitoloji” ve “söylence” terimleriyle adlandırılan anlatı metinleri, diğer Türk bölgelerinde “epsane”, “rivayet”, “mif”, “legenda”, “anız”, “ekiyet”, “aytım”, “tavruh”, “kuuçın”, “erbek”, “sehen”, “kepsel”, gibi terimlerle isimlendirilmektedirler.¹⁴¹

Halk anlatıları arasında en çok mitlerle karıştırılan ve masallarla ilişkisi sorgulanan efsanenin ve efsanenin yapısının ne olduğu, hangi konuları içerdiği, nasıl tanımlanması gerektiği, işlevinin ne olduğu, diğer anlatı türlerinden nasıl ayrılacağı gibi sorular üzerinde bizde ve dünyada pek çok araştırmacı tarafından durulmuştur. Alman Grimm kardeşlere göre; “*Efsane, gerçek veya hayalî, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.*” Masalın efsane, menkabe, mit, fabl ve fıkra gibi anlatı türlerinden farkını değerlendirdiği bir yazısında Max Lüthi efsaneyi şöyle tanımlar: “*Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcının bilinçli olarak gerçek olaylar anlattığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesilde nesile sözlü anlatım yoluyla geçen ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adıdır*”¹⁴² Efsaneler sözlü geleneğin ürünü olan kısa anlatım türleridir. Bir veya birkaç

¹³⁹ Diker, s. 42

¹⁴⁰ Esmâ Şimşek, “Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan Ana Geyik Efsanesinde Mitolojik Unsurlar”, *Milli Folklor*, 7 (26), Yaz 1995, s. 17-22.

¹⁴¹ Metin Ergun, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I*. TDK Yay. Ankara 1997, s. 1.

¹⁴² Oğuz, s. 119.

motif ihtiva ederler. Bu özellikleri ile diğer anlatım türlerinden ve masallardan ayrılırlar. Efsanelerde gizli ve esrarengiz bir âlem vardır. Bu âlemin sırlarına erişilmez. Gerçeklik unsurunun yanında olağanüstülük ve kutsallık da sahip olduğu unsurlardır. Bir efsanenin temelinde inanç mutlaka bulunur fakat diğer özelliklerin biri veya birkaçı mevcuttur.¹⁴³

Çocukların bazen zevkle dinledikleri, bazen da içindeki olayları çözemedikleri için soru yağmuru başlattıkları, daima bir inanışı da peşinde getiren küçük hikâyeler¹⁴⁴ olan efsanelerin özellikleri şunlardır:

- a) Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.
- b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
- c) Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
- ç) Efsanelerin, belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır¹⁴⁵

Efsaneleri; “kendine özgü üslubu, kalıplaşmış kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türü”¹⁴⁶ olarak tanımlayan Pertev Naili Boratav Türk efsanelerini şu şekilde sınıflandırır:

a. Yaradılış efsaneleri;

Oluşum ve dönüşüm efsaneleri(evren, dünya, yerin, göğün, yıldızların, taş kesilme, ağaç, canlı-cansız varlıklar vb.)

Evrenin sonunu anlatan (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler;

b. Tarihlik efsaneler;

Adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatmalar.

İnsan topluluklarının oturdukları yerler (şehir, köy vb)

Ünlü büyük yapılar (kilise, cami, köprü vb):

Tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler.

Milletler, hükümdar soyları

Büyük afetler

Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar;

¹⁴³ Bilge Seyidoğlu, *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2005, s. 13.

¹⁴⁴ Saim Sakaoğlu, *Efsane Araştırmaları*, Konya 1992, 25

¹⁴⁵ Sakaoğlu, 10.

¹⁴⁶ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 2000, s. 99.

Savaşlar, fetihler, yayılışlar

Yerleşmiş bir düzene baş kaldırmalar

Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler (uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler, bilginler, şairler, şeyhler, mürşitler vb.)

Sevda maceraları ile ün almış âşıklar; kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri

Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış “önemsiz” kişiler (örneğin: çoban, hizmetçi vb.) üzerine anlatılar.

c. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler;

Alın yazısı

Ölüm ve ötesi

Tekin olmayan yerler

Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl vb.) ile hayvanların “sahip”leri (koruyucuları)

Cinler, periler, ejderhalar vb. tabiatüstü güçte yaratıklar;

Şeytan

Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi)

Olağanüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, afsuncu gibi)

Mythique nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatmalar.

ç. Dinlik efsaneler.¹⁴⁷

Oltu yöresinde tespit ettiğimiz efsaneler şunlardır:

Daş Bebek

Bir kadının çocuğu olmermiş. Kocası da gurbete getmiş. Kadın tarlaya giderken yolun kenarında oturup biraz dinlenim demiş. Orda da bir taş görmüş. Taş aynen bebeğe benzermiş. Taşı kucağına almış, sarılmış hem de demiş ki:

Nenni nenni daş bebeğim

Uyan uyan gül bebeğim

Allah sene bir can vere

Uyan uyan daş bebeğim

¹⁴⁷ Boratav, 122-129.

Taşa diyer diyer diyer sarılar. Allah da taş can verer. Taş canlaner canlı bebek oler. Bebeği aler köye getirer. Kocası da gurbetten döner, diyer, benim çocuğum yoktu ben giderken, bu çocuk kimden oldu. Karısına kötülük eder, zulüm eder. Kadın da bebeği aler geri gider aldığı yere. Bebeği oraya goyer diyer ki:

Nenni nenni daş olasin

Uyiye uyanmayasin

Allah sene bir can verdi

Sen de canın geri veresin

Bele diyince bebek orda daş oler. Kocası da meğer karıyı takip edermiş. Olanları görer ama iş işten geçer. Çok üzüler. Bunların bir daha da heç çocukları olmer. O daş da orda hele durur **(KK. 13)**.

Handere

Bir yerde de han yapıymışler. Handere diyerler. Oraya yedi kardeş getmiş, taş ustalarıymış, han yapıyimiş. Birini, şehire ekmeğe yollamışler. O da geç gelmiş. Niye geç geldin, demişler. Ölü var, birisi ölmüş, demiş. Ne ölüsü, demişler. Bizim gibi bir adam ölmüş, demiş. Yoh ya adam mı ölmüş. Evet, ölü işte, bizim gibi bir adam ölmüş, hem de genç, demiş. Allah Allah adam nasıl ölür ki, hem de genç adam, demişler. Adam da öliyüse bırakın bu hanı, niye yapalım, bırakın bu daşları, madem adam öliyi. Han yapmayı bırakmışlar öylece. Meğer adamlar ölüm nedir bilmezlermiş. Bu han hala öyle yarım durur **(KK. 18)**.

Kanlı Kuşak Efsanesi

Komşu ilçemiz Tortum' un Cevizli Köyünden bir avcı, avlanmak üzere köyümüze gelir. Şimdi adına Kanlı Kuşak dediğimiz, oldukça kırık ve geçit vermeyen mevkiye av esnasında, (avın heyecanından olsa gerek ki) çıkar. Her babayiğit buralardan geçemez, fakat avcılık hali. Adam tekesini vurabilmek için dere, tepe demez dolanır ve Kanlı Kuşağa gelir. Av tekeleri belirli zamanlarda su içmek ve otlamak için kaya kovuğundan çıkıp kendine emin bir yer arar. Çok çevik ve önsezili hayvanlar oldukları için avlanmaları da zordur. Avcı, avgâhına yerleşip avını beklemeye başlar. Sabrın sonu selamettir, derler. An gelir avcı tetiğe dokunur, avını vurur. İş avı bulunduğu yerden almaya gelmiştir. Oraya gitmek bir mesele, avı alıp çıkmak ayrı bir

meseledir. Sevinçle, başarmış olmanın sevinciyle tehlikeleri görmeden avın bulunduğu yere ulaşır. Avı keser ve geri dönmek için yol arar. Fakat boşuna çünkü av heyecanı geçmiş, tehlike görülmeye başlamıştır. Bir türlü geldiği yoldan dönme cesaretini bulamaz. Aşağı bakar, dipsiz uçurum, yukarı bakar, gök ve Allah. Çaresizlik içinde kıvranıp durur. Uzun bir uğraştan sonra çıkmanın mümkün olmadığını anlayınca kayaya sarılıp beklemeye başlar. Gözler ümitsiz, yürek ümitli. Belki bir gelen, ya da bir geçen olur, olur da kurtuluş ümidi belirir. Uzun bir bekleyiş, sabrı su keser. Büyük bir zevkle vurduğu avını uçurumdan aşağı bırakır ve korkudan olduğu yerde yığılır kalır.

Yolu, eli dolu olarak heyecanla beklenen avcı: geceler, günler geçer köye dönemez. Telaşlanan konak sahibi birkaç kişiye haber verir ve av mahallini aramaya çıkarlar. Arama uzun sürmez, çünkü muhit bellidir. Gedik dönülünce tüfeğin parıltısı dolayısıyla avcı göze çarpar. Kurtarmak için çarpan yüreklerde bel'i aşmaya cesaret yoktur. Çünkü kaş yaparken göz çıkarmak da vardır. Bağırır ve ısıklık seslerine uyanan avcı, toplanan halka boş ve ümitsiz olduğu kadar ürkek gözlerle bakar. Kurtarmada son çare, bir ağaç kesip bel'e uzatarak basit bir çatma (geçit - köprü) yapmaktır.

Çatma kurulur fakat kimse canını düzde bulmamış. Avcı geçmek için yaklaşır, hayır mümkün değil. Yuvarlanıp uçurumun dibine inmek var. Vazgeçer. Sonuç alamayan köylüler başlarını kaşıyıp çare ararken, avcının sözlüsü çıkar gelir. (Sözlü bulunduğu köydendir.) Delikanlılık bu ya... Avcının gözleri parlar, yüreklenir, çatmaya doğru dönüp geçmek ister. Sözlüsü, geçme, diye bağırır ve kendi geçmeye çalışır. Bu kez avcı, sen dur, diye bağırır. Avcının aklına yeni fikirler gelmeye başlar. Cebinden bıçağını çıkarır, ayaklarının altını çizmeye (yarmaya) başlar, acıyı duymamaktadır. Kanlar süzölmeye başlayınca köprüye doğru ilerler. Halkta bir telaş, bir bekleyiş vardır. Pür dikkat ve pür sessizlik... Ayaktaki kanlar ağaca yapışınca kayma tehlikesini atlatıp geçeceğini sanan avcı, ağaçta yürümeye başlar. Sonunda karşıya geçip, sözlüsünün kollarına kendini atıverir sarılırlar. Sevgi ve duygu mantığa dönüşüp kollarını bırakınca avcı cansız bir ceset olarak oracığa yığılır.

Avcının ayaklarından akan kanlar yöreye Kanlı Kuşak adını verir.¹⁴⁸

Gelin Kayaları

Gelin kaya denilen ve Oltu'nun Çatalsöğüt köyü yakınlarında bulunan kayaların efsanesi şöyledir:

¹⁴⁸ Komisyon, *Oltu*, Oltu Hizmet Birliği, Oltu 1990, s.170.

Ünlükaya köyünden bir kızla Damarlıtaş köyünden bir delikanlı birbirlerine sevdalanırlar. Delikanlı, bu sevdayı mutlu bir evlilikle noktalamak için ailesini kızı istemeye gönderir. Erkek tarafı “ Allah’ın emriyle, peygamberin kavliyle...” diyerek elçilik eder. Ne var ki kız ve özellikle de kızın annesi bu evliliğe razı değildir. Size verilecek kızımız yok, diye kesip atarlar. Kızın anne ve babası olumsuz cevap bildirir lakin kız bu işten kolay kolay vazgeçecek gibi değildir. Oğlana “ tekrar isteyin” diye haber gönderir. Erkek tarafı birkaç kez daha elçilik ederse de kızın anne ve babasının cevabı değişmez. Kız, ailesinin bu tutumu karşısında bir tercih yapmak zorundadır. Sonunda gönlüne söz geçiremeyen kız, yöredeki tabirle “ yüze çıkar” ve “ ben o delikanlıdan başkasıyla evlenmem” diye kestirip atar.

Bir kızın anne ve babasına başkaldırma anlamına gelen bu davranış kız ailesini çok üzer. Kızın, kendilerini dost düşman içinde mahcup edecek bir davranışta bulunmasından endişe eden kız tarafı, istemeye istemeye de olsa bu izdivaca razı olmak zorunda kalırlar. Neticede kızı verirler. Delikanlıyla kız çok mutlu olmuşlardır. Bir an önce düğünün olmasını sabırsızlıkla beklerler. Hazırlıklar yapılır düğün günü gelip çatar.

Kız ve delikanlı düğünü sabırsızlıkla bekleyedursun, anne bu işi bir türlü kabullenememiştir. Düğün töreni bitip gelini dualarla yolcu etme anı geldiğinde anne birden içindeki öfkeye hâkim olamaz ve şöyle beddua eder: “ İnşallah gittiğin yolda taş olasın.”

Rivayet edilir ki düğün alayı Çatalsöğüt köyüne yaklaşınca gelin ve gelin alayının tamamı ile elgini karşılamaya gelen erkek tarafından da damat Çatalsöğüt köyü yakınlarında taş olur.¹⁴⁹

Erdavut’un Öyküsü

Yörede anlatılan rivayetlere göre; Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri zamanında adana’nın Kozan ilçesinin Elaldı Köyü’nden tasavvuf terbiyesi alan üç kardeş; Davut, Yusuf ve Emir devrin padişahına kerametlerini gösterirler. Pek çok sınavdan geçerler. Padişah bu üç kardeşi Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri’ne gönderir. Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri bu kardeşleri bugün Şenkaya ilçesi sınırlarında bulunan üç kalenin fethi için görevlendirir. Bunlar; Penek, Somun ve Kalecik Kaleleridir. Bu kaleleri fethedip, kaledeki emirlerin bekâr kızları ile evlenmelerini söyler. Verilen görev üzerine bu

¹⁴⁹ Temel Vural, *Oltu Havzası Sözlü Kültüründen Derlemeler*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2011, s. 241.

kişiler asker toplayarak söz konusu kalelere saldırır, kahramanca savaşırlar. Kaleleri fethedemezler. Söz verdikleri gibi emirlerin kızlarını yanlarına alırlar, düşman arkalarına düşer. Penek yöresini bilenler bilirler, Penek Çayı'nın aktığı derin bir vadi vardır. Vadinin ilerisinde şimdiki Akşar nahiyesine takriben dört beş kilometre mesafede Türkün Bağları diye bir yer bulunmaktadır. Türkün Bağlarına kadar kahramanca savaşırlar. Burada üç kardeş de yaralanır. Davut, yaralı yaralı Erdavut Dağına, Emir, Gülveren Yaylası'ndaki en yüksek yere, Yusuf da Allahuekber Dağı'na gider. Oralarda şehit olurlar. Mezarları bu üç ayrı yerdedir.

Bu şehitlerin defnoldukları yerler yöredeki hem Alevi hem de Sünniler tarafından ziyaret edilmekte, kurbanlar kesilmektedir.¹⁵⁰

Yılan Kayası

Oltu'nun Ayvalı köyü yakınlarında yüksekçe bir tepeden aşağı doğru uzanmış olarak görünen ve uzaktan bakıldığında dev bir yılanı andıran Yılan Kayası'nın efsanesi şöyle anlatılır:

Yıllar önce, çok fakir ama dindar bir köylü bahar mevsiminde tarladaki işlerini bitirmiş ikindi namazını eda ettikten sonra sırtında heybesi, dilinde duası yorgun argın evinin yolunu tutmuş. Köyüne doğru yol alırken birden arkasındaki tepeden yuvarlanan taşların sesine karışan acayip bir gürültü ve korkunç bir ses duyar. Geriye döndüğünde ise gördüklerine inanamaz. Korkudan ne yapacağını şaşırır. Çünkü o güne kadar görmediği ancak masallarda anlatılan türden dev bir yılan hızla kendisine doğru akıp gelmektedir. Çaresiz adam korku ve dehşetle bir umut kaçmaya başlamış ama bir müddet sonra da bu sefer karşısına baharla birlikte coşmuş olan derenin azgın suları çıkmış. Öyle ki bu azgın suları aşp karşıya geçmesi için ancak bir mucize gereклиymiş. Arkada dev bir yılan önde ise derenin azgın suları. Zavallının kurtulmak için hiçbir şansı yok. İşte bu çaresiz içinde kısa bir tereddüt anından sonra büyük bir tevekkül ile Allah' a ellerini açmış, şöyle bir niyazda bulunmuş:

“ Ey kimsesizler kimsesi! Ey sahipsizlerin sahibi, ya beni kuş eyle şu azgın dereyi aşayım ya da şu canavarı taş eyle.”

Rivayet edilir ki bu duadan sonra yılan olduğu yerde taş oluvermiş. Bu saf ve samimi Müslüman da bir yılanın midesine gitmekten son anda kurtulmuş. Uzaktan

¹⁵⁰ Vural, s. 240

bakıldığına tıpkı bir yılını andıran taş ise birkaç yıl öncesine kadar yerinde duruyormuş. Ancak şiddetli bir yağmur sonrası büyük bir sel, taşı olduğu yerden sürüklemiş, taş kırılarak parçalara ayrılmıştır.¹⁵¹

Karacaoğlan Efsanesi

Yukarı Karacasu Köyünün sınırları içinde Karacaoğlan tepesinde, moloz taşlarla üçgen şeklinde yapılmış bir mezar vardır. Halkın “Karacaoğlan ziyareti” diye adlandırdığı ve adaklar adadığı bu ziyaretin efsanesi şöyledir:

Rivayete göre Karacaoğlan bir ağanın kuzu çobanıdır. Vaktin birinde ağa hacca gider. Yolda giderken canı helva çeker ve bizim hanimin helvası olsa da yesem, der. Ağa bunları hac yolunda düşünedursun, diğer tarafta Karacaoğlan ağanın evine gelip ağanın karısına “ağam helva istedi, yap da götüreyim” der. Ağanın karisi içinden “ağa hacda, çobanın canı helva çekti, bana da söylemeye yanaşamadı, böyle bir yalan söyledi” diye geçirir. Helvayı yapar bir tasın içine koyup çobana verir. Ağa yolda giderken bir bakar ki kendisine bir tasın içinde helva uzatılıyor. Ağa tası alır, bakar ki bu tas evindeki tastır. Ağa olup bitenlere bir anlam veremez ama helvayı da yer. Helvayı yedikten sonra tası çantasına koyup yoluna devam eder. Ağa hacca gider, görevini yapar ve köyüne geri döner. Evine geldiğinde hanımına yolda kendisine gelen tası sorar. Hanim da Karacaoğlan ile arasında geçen konuşmayı anlatır ve tası ona vermişim, daha getirmedi, der. Bunun üzerine ağa kendisini ziyarete gelenlere dönerek keramet Karacaoğlan’dadır. Gidin onun elini öpün, der. Böylece Karacaoğlan yörede keramet sahibi olarak tanınır. Karacaoğlan bir gün yine kuzuları otlatmak üzere dağlara doğru gider. Ancak ecel, Karacaoğlan bir tepenin üstünde yakalar. Karacaoğlan öldüğü tepede defnedilir. Karacaoğlan tepesi ve ziyareti bundan sonra halk arasında kutsal kabul edilir. Olur yöresinde Karacaoğlan ile birlikte “Sarı Baba” ve “Horasan Baba” ziyaretleri de halk arasında adakların adandığı yerlerdir. Hatta bu üç şahsın birbirleriyle kardeş oldukları söylenir. Bunların bulunduğu bölgeye “Üç ziyaretler” denir (KK. 45)

Gelin Kaya Efsanesi

Olur’un Boğazgören (Ürek) Köyündeki Gelin Kaya’nın efsanesi şöyledir: Zamanın birinde köylerden birinden diğer köye gelin götürüyorlarmış. Ancak mevsim ahir güzmuş (sonbaharın sonu). Gelin alayı yolda giderken ansızın bir fırtına patlamış. Gelin alayı karla tipi ile mücadele ederek yoluna devam ediyormuş. Ancak gelin aşırı

¹⁵¹ Vural, s. 243.

soğuktan üşümeye başlamış. Yeni gelin olduğundan üşüdüğünü kimseye söyleyemiyormuş. İyice şiddetlenen tipi gelin alayındaki herkesin ölümüne sebep olmuş. Tabi bu arada gelin de ölmüş ve taş kesilmiş. Daha sonra gelinin taslaştığı yere “Gelin Kayası” denmiştir (KK. 45)

Kocakarı Efsanesi

Olur’da Aspires düzlüğünün yanı başındaki kayalığa “Kocakarının taşı” denir. Uzaktan bakıldığında kayalığın üstündeki bir taş ihtiyar bir kadını andırmaktadır. Coğrafi şartların şekillendirdiği bu taş parçasına “Kocakarı” denir ve hakkında şu efsane anlatılır: Kocakarı 300-400 keçiden oluşan bir sürüye sahiptir. Kışı kışlakta, yazı da yaylakta geçirmektedir. O yıl ilkbahar erken gelmiş, ağaçlar çiçek açmış, dağ taş dahi yeşermiş. Kocakarının keçileri hep ikiz doğurmuş, mahsulü çok olmuş. Bu iyi havalara aldanan Kocakarı mart ayında yaylaya çıkmış. Yaylada mahsulü iki katına çıkmış. Bundan keyif duyan Kocakarı Mart götüne parmagım, hopur hopur oynar oğlağım, el kalınlığı gelir kaymağım, demiş ve oynamaya başlamış. Ancak hava koşulları birden bire değişmiş ve bir fırtına, bir tipi bastırmış. Yaylaya yeniden kar yağmış. Fakat yayladan inme kararı Kocakarıyı vahim sonundan kurtaramamış. Yolda sürüsü ile birlikte donarak taş kesilmiş. Halk Kocakarının sonunu hazırlayan bu fırtınaya “Kocakarı Fırtınası” demektedir (KK. 45)

2.10. FIKRALAR

Umumiyetle gerçek hayat hâdiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa mensur hikâyelere “fıkra” adı verilir.

Kaşgarlı Mahmud’un “küg” deyimi ile karşıladığı fıkra, Batı Türkçesinde “hikâye, masal, kıssa, nükte, mizah, latife” gibi adlarla anılmaktadır. Kırım’da, Kazan’da, Tükmenistan’da, Özbekistan’da ve Uygurlar arasında “latife” sözü yaygındır. Kazaklar’da “ertegi, anız”, Türkmenlerde ayrıca “yomak, değişme, şorta söz” gibi deyimlere rastlanır.¹⁵²

Anonim olduğu kadar ferdi buluşların da eseri olan fıkralar, bir toğlun “ayna”sıdır. onda eleştiri, muhalefet, insan karakterinin hayat içindeki pek çok yönünü; bazen mizaha, bazen de gerçeklere bürünmüş olarak bulabiliriz.¹⁵³ Fıkralar, sözlü

¹⁵² Elçin, s.566.

¹⁵³ Mehmet Zeki Kılıç, Yaşar Atınur, *Erzurum Fıkraları*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2006, s.5.

edebiyat mahsulleri arasında kültür farklılaşmalarından en az müteessir olan estetik şekillerden biridir. Buna karşılık, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya, bir iç mekanizmaya sahiptirler. Fıkra; başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerine sahip bir hikâyedir. Faka bu bölümler kısa ve yoğundur. Hatta başlangıç ve gelişme bölümleri bazen iç içedir. Hikâye, umumiyetle tek bir vak'a veya fikir üzerine kuruludur. Her hikâye bir hükümle sona erer. Bu iki temel unsur, fıkranın ana şemasını meydana getirir.¹⁵⁴

Fıkralar, yazılı olsun sözlü olsun bir fıkra tipine bağlı olarak anlatılır. Bir başka deyişle, fıkranın asıl kahramanı olan fıkra tipi, fıkranın temelidir. Bundan dolayı pek çok fıkra kahramanın adı zikredilerek başlanır. Şurası bir gerçektir ki fıkralarda başka kahramanlar vardır, ancak bunlardan biri veya ikisi fıkra tipi olabilir. Tiplerden birisi alt tiptir. Az da olsa alt tipi olmayan fıkralara da rastlanır.¹⁵⁵

Pertev Naili Boratav, fıkraları şu şekilde sınıflandırır:

I. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar:

a) Ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişilerdir: Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi.

b) Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişilerdir: Bektaşî, Tahtacı, Yörük gibi.

II. Belli bir topluluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar: karı-koca, çocuklarla ana-baba, uşak-efendi, asker-subay vb. hikâyeler gibi. Şaşırtıcılığı ve eğlendiriciliği, sadece açık saçık olmaktan gelen fıkralar da bu bölüme girer.¹⁵⁶

Dursun Yıldırım'ın sınıflandırması ise şu şekildedir:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler:

a) Türkçenin konuşulduğu coğrafi alan içinde ve dünyada ünü kabul edilen tipler: Nasreddin Hoca.

b) Türk boyları arasında tanınan tipler: İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Esenpulat, Ahmet Akay, Kemine.

c) Türk boyları arasında halkın veya zümrelerin ortak unsurlarının birleştirilmesinden doğan tipler: Bektaşî, Adlar Köse.

¹⁵⁴ Dursun Yıldırım, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s.7.

¹⁵⁵ Kaya, s.323.

¹⁵⁶ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yay. İstanbul 2000, s. 106-107.

ç) Aydınlar arasında çıkan tipler: Haşmet, Koca Ragıp Paşa, Mirali, Nasreddin Tusî, Keçecizade, İzzet Molla.

d) Mahalli tipler.

e) Belli bir devrin kültürü içinde yaşatılan tipler: Karagöz.

2. Zümre tipleri:

Bu gruptaki tiplerin temel hususiyeti sadece temsil ettikleri zümrelerin karakteristiklerini yansıtmalarıdır: Mevlevî, Yörük, Terekeme, Tahtacı, Köylü gibi.

3. Azınlık tipleri.

Adından da anlaşılacağı üzere bu grupta zümreleri temsil eden tipleri topluyoruz. Bu tipler, azınlık halinde yaşayan etnik grupların ortak hususiyetlerini temsil eden ve temsil ettiği etnik grubun adı ile anılan tiplerdir. Mesela Müslüman ve Hristiyan azınlık tipleri gibi.

4. Bölge ve yöre tipleri.

Bölge ve yöre tipleri deyince belli bir coğrafya üzerinde yaşayan insanları temsil eden ve bağlı oldukları mekânla isimlenen fıkra-tiplerini kastediyoruz. Tipin temel hususiyeti coğrafi bir adla anılması ve adı geçen coğrafya içinde yaşayan insanları temsil etmesidir. Kayserili, Çemişkezekli, Andavallı, Karadenizli, Konyalı gibi isimlerle anılan fıkra tipleri bu gruba girer.

5. Yabancı fıkra tipleri.

Bu gruba dâhil ettiğimiz tipler, başka milletlerin fıkra edebiyatına ait olup bizim edebiyatımızda da görülen tiplerdir. Mesela Fars fıkra edebiyatının tiplerinden Behlûl-i Danende veya Behlûl ile Arapların “Karakuşi Kadi” si misal olarak verilebilir.

6. Gündelik fıkra tipleri.

Cemiyet hayatında her zaman karşılaşılan çeşitli vakaların herhangi bir kişiye, kişinin taşıdığı sığata, unvana, lakaba istinat ettirilerek hikaye edilmesinden ortaya çıkan fıkraların temsilcilerine bu adı veriyoruz. Bunlar sürekli tipler değildir. Kalıcılık vasıfları olmadığı için çabuk unutulurlar.

a) Aile fertleri ile alâkalı tipler: Ana-baba, karı-koca, kaynana, baba-çocuk, anne-çocuk vb.

b) Mariz ve kötü tipler: Deli, hasis, cimri, kör, topal, sağır, dilsiz, hırsız, dolandırıcı, eşkıya, yankesici, bıçkın gibi.

c) Sanat ve meslekleri temsil eden tipler: Ressam, şair, doktor, avukat, bezirgân, bakkal, kasap, molla, imam, kadı, asker gibi.

7. Moda tipler.

Bu gruptaki tipler de yerli ve yabancı tipler diye iki alt gruba ayrılabilir. Bunların hususiyeti, cemiyetteki belirli bir turum ve davranışın yarattığı tipler olmaları ve bu anlayışın değişmesiyle de ortadan kaybolmalarıdır. Kısaca varlıkları, cemiyette başveren geçici ve değişken olayların akışına bağlıdır.¹⁵⁷

Oltu yöresinde derlediğimiz fıkralardan bazıları şunlardır:

Yazın Sesin Çıhmerdi

İhsan Babacan' a bir arkadaşı yaza denk gelen bir Ramazan ayında demiş ki:“İhsan Amca yaz günü de bu Ramazan heç çekilmer, akşam sekize kadar anamız ağler”. İhsan Babacan da:“Niye, kışın dörtte açarken heç sesin çığmerdi”. Demiş **(KK. 47)**

Niye Bele Datli

Emekli müftü Halil Korkut' un hanımı hastalanmış, doktora gitmişler. Doktor; hanımınızda şeker var demiş. Müftü de; ben de diyerim bizim gari niye bele datli, demiş **(KK. 25)**

Nerden Yalan Bulim

Ahmet G. Çapkınlığıyla tanınır. Yine bir gece gazinodan geç çıkar, sabaha doğru eve gidince uyumayıp bekleyen hanımı sormuş: “ Herif nerdeydin?” Ahmet G. “Gari bu saatte sene nerden yalan bulim, bir dur sabah olsun, bir şey uydurum.” **(KK. 41)**

Unutmuşum Demek

Yine bir gece gazinoya takılan Ahmet G. Geceyi dışarıda geçirir eve gitmez. Ertesi gün eve gidince hanımı sorar: “ Herif dün gece nerdeydin?”. Ahmet G. “ Anaa eve gelmedim mi ben dün gece, unutmuşum demek ki.” **(KK. 41)**

Sen İnanersin

¹⁵⁷ Yıldırım, s. 25-32.

Çapkınlığıyla meşhur Ciminli' ye hanımı bir gün sorar: “ Herif diyerler ki Ciminli rus karlılarıyla yater.” Ciminli de; gari senin için de diyerler üst komşuyla yater, ben hiç inaner miyim ki bunlara sen inanersin **(KK. 41)**

İddia

Bölüğün birinde iddiaya girmesiyle meşhur olan bir asker varmış. Herkesle iddiaya girer ve her zaman kazanırmış. Acemi birliğini bitirip usta birliğine gitmiş. Acemi birliğindeki komutanı bu askerin usta birliğindeki komutanını arayıp bu askerle sakın iddiaya girme demiş. Adan zaman geçmiş. Komutanı bu askeri çağırmış; sen herkesle iddiaya giriyor ve kazanıyormuşsun demiş. Asker de, evet komutanım, demiş. Benimle de 50 liraya iddiaya girer misin peki demiş. Girerim komutanım. Tamam, ne üzerine gireceğiz. Komutanım sizin g....de ben var. Kaybettin iddiayı ben yok. Peki, komutanım, o zaman açın gösterin. Komutan açmış, bak asker ben falan yok, demiş. Tamam, komutanım kaybettim alın paranızı. Bunun üzerine komutan diğer komutanı aramış ve demiş ki, senin dediğin askerle iddiaya girdim elli lirasına ve ben kazandım. Komutan da nasıl kazandın, diye sormuş. Komutan anlatmış nasıl kazandığını. Bunun üzerine diğer komutan; vay üçkâğıtçı buran giderken benimle de gittiğim bölük komutanının götünü göreceğim diye iki yüz elli lirasına iddiaya girmişti, desene yine kaybettim demiş **(KK. 42)**

Atatürk'ü Bile Başka

Olurlunun birisi Şenkaya'ya gider. Çarsıda gezerken bir büst görür (Hüseyin Köycü'ye ait) Hayatında Atatürk'ün büstünden baska büst görmeyen Olurlu büstü inceler, inceler ve der ki: “Bunların Atatürk'ü bile başka.” **(KK. 42)**

At Bin Cirit Oyna

Şenkayalının birisi Oltu'ya gelir ve içinden der ki; “ bir camiye gidem de Oltulular görsün de bize bır daha dini eksik demesinler.” Aslanpasa Camisi'ne gider. O gün de cuma olduğu için cami bir hayli kalabalıktır. Zar zor bir safa sıkışarak namaza başlar. Tahiyat'a oturunca yanındaki Oltulunun kulağına eğilir ve der ki: “Böyle cami olur mu, gelin Şenkaya'nın camisine at binin cirit oynayın.” **(KK. 30)**

Kâfir mi Olalım

Oltu'da yazıya denk gelen ramazanlar Oltu'nun çok sıcak olması sebebiyle bazılarını oruç tutarken zorlarmış. Bunlardan birisi olan H. her sahura çocuklarını kaldırır ama ertesi gün kendisi oruç tutmazmış. Bunun üzerine çocuklardan birisi babalarına sormuş, madem her gece sahura kalkıyoruz, niye oruç tutmuyorsun? Babaları: “Öyle deme sahura kalkmayıp tamamen kâfir mi olalım.” (KK. 30)

Ablam Doysun

Könkli İngiliz Seyfettin, Orili Necmettin Pehlivanın misafiridir. Yemek vakti gelir. Misafir aile dostu olduğu için ayrı bir sofraya kurmazlar; ev halkı ile misafir aynı sofraya otururlar.

Yemek sofraya koyulur. Herkes kaşığı alır ve yemeye başlar. Bir ara Necmettin Pehlivan, misafirin yemek yemediğini, oyalandığını fark eder ve sorar:

-Seyfettin, neden yemek yemiyor da ekmekle avarelik ediyorsun? Yoksa bu yemeği sevmiyor musun?

Seyfettin:

-Sevmeye seviyorum da, kaşığı ablam aldı. Onun doymasını bekliyorum. Acelesi yok; o doysun; ben sonra da yerim...

Geç de olsa durumun farkına varan evin hanımı mahcup olur ve lokmalar boğazında düğümlenir adeta (KK. 82)

Ananın Saati

Baba-oğul, ormana oduna gideceklerdir. Orman, köylerine hayli uzak olduğu için şafak atmadan çok önce kalkıp yola revan olmaları gerekir. Ne var ki, o saatte uyanamayacaklarına dair endişeleri vardır. Duruma evin kadını bir çözüm bulur:

-Ben her gece tuvalete gitmek için iki sefer uyanırım. İkinci uyanışım şafak sökmeden bir saat öncedir. Siz endişe etmeyin, yatın. Ben sizi çağırırım, der.

Bu fikir baba ve oğlun hoşuna gider, gönül huzuru içinde yatar uyurlar. Kadın, gece bir sefer tuvalete uyanır, yatar. İkinci sefer uyanır, kocasını çağırır; o da oğlunu çağırır. Baba-oğul hazırlıklarını yaparlar ve öküzleri önlerine katıp yola düşerler.

Baba-oğul, gecenin zifiri karanlığında saatlerce yol alırlar; ne var ki bir türlü sabah olmaz. Oğul, biraz yorulmuş, biraz da usanmış bir vaziyette babasına sorar:

-Baba, niçin sabah bir türlü olmuyor?

Baba, oldukça öfkeli bir şekilde cevap verir:

-Oğlum, anandan saat olursa, sabah da böyle geç olur! **(KK. 82)**

Hoca Dinden Çıkıyor

Salaçur'da biçin zamanı... Bir Cuma günü cemaatin bir kısmı camide hocanın vaazını dinliyor, diğerleri de dışarıda bir mevzu üzerinde hararetli bir tartışma yapıyorlar. Hava sıcak olduğu için caminin kapısı açıktır. Bir ara dışarıdakilerin bağrışmaları camideki hocanın sesini bastırır. Hocanın duruma çok kızdığı ses tonundan ve yüz hatlarından anlaşılır. Hocanın çok kızdığını anlayan Cıgız Ömer dışarı fırlar ve bağırır:

-Ula, dışarıda zırlıtlı etmeyin de içeri gelin, içerde hoca dinden imandan çıkıyor **(KK. 82)**

Saman Ancak Bana Yeter

Zeki Hoca besi yapmaktadır. Bu sebeple samana ihtiyacı vardır. Salaçurlu Tahir'de saman olduğu haberini alır. Gider kahvede Tahir'i bulur ve:

-Tahir Usta, sende fazla saman varmış. Bana bir ton saman verir misin? Der. Bunun üzerine Tahir, biraz da boyun bükerek:

-Kusura bakma Zeki Hoca, benim saman ancak bana yeter, diyip Zeki hocanın isteğini geri çevirir **(KK. 82)**

Eşekten Ne Farkım Var

Mohoşlu Mevlüt, kamyonu ile Erzurum'a giderken Tortum'un çıkışında yolun kenarında duran bir köylü, arabaya, durması için işaret eder. Mevlüt durur. Adam:

Ben de Erzurum'a geliyorum, yalnız bir de eşeğim var. İkimizi de arabaya alır mısın? Der.

Mevlüt, adamı ve eşeğini arabanın kasasına çıkartır. Erzurum'a gelirler. Adam iner, eşeğini de indirir. Tortumlu ne kadar borcu olduğunu sorunca Mevlüt:

-Eşek için iki buçuk, kendin için de beş lira vereceksin, deyince ücreti fazla bulan Tortumlu itiraz eder:

-Mevlüt Usta, benim eşekten ne farkım var ki, onun için iki buçuk lira, benim için beş lira istiyorsun. İkimiz için beş lira vereyim yeter, der **(KK. 82)**

2.11. DİĞER ANLATMALAR

Çalışmamız sırasında, masal, efsane ya da halk hikayesi formatına uygun olmayan bir takım anlatmalar tespit ettik. Bu anlatmaları da “diğer anlatmalar” başlığı altında vermeyi uygun gördük.

Cevo Nene

Şenkaya’ nın Eyitkom Köyü’ nde Cevo Nene diye bir nene varmış. Cevo Nene yayla zamanı gelince yaylaya çıkmış. O dönemlerde de Göle’den sekiz kişilik bir hırsız grubu yaylalara dadanmış ve yayladakilerin mallarını çalamış. Cevo Nene’nin oğulları bir gün Şenkaya’ya gitmişler ama akşam yaylaya dönememişler. Cevo Nene yaylada tek kalmış. Eskiden yayla damlarının penceresi çatıdaymış. Yatma vakti gelince Cevo Nene hırsızlar gece buraya da gelir, mallarımı çalar diye düşünmüş ve yere dokuz kat yatak sarmış. İçlerine de kabarık olsun diye bir şeyler doldurmuş. Kendisi de yatağına girmiş. Daha sonra hırsızların sesleri gelmeye başlamış, hırsızlar evin tavanındaki pencereden içeriye bakmaya başlayınca Cevo Nene sesli bir şekilde;

Kalkın yatak

Göğüs göğse çatak

Düşman sekiz biz dokuz

Belki birini tutak

Demiş. Bunu duyan hırsızlar evde dokuz kişinin olduğunu sanmışlar ve hemen oradan uzaklaşmışlar. Cevo Nene de böylece mallarını hırsızlardan kurtarmış **(KK. 7)**

Dede İle Gelin

Oltu’nun bir köyünde yıllar önce on beş yaşındaki bir kızı seksen yaşında bir dede istemeye gider. Başlık parasını da fazlaca verince kız tarafı genç kızı yaşlı dedeye verir. Ancak kız durumun farkında değildir. Dedenin, kendisini oğluna aldığını düşünür. Dede, kızı alır ve kendi köyüne giderler. Akşam olunca kız bakar ki ne gelen var ne giden. Bir dede bir de kendisi evde oturup duruyorlar. Bunu üzerine kız dedeye der ki:

Dede sen ne dedesin
 Vaktin gelmiş gidesin
 Oğlun nerde kaldıysa
 Gide de gönderesin

Genç kızın bu sözleri üzerine dede şöyle cevap verir:

Dede senin yârindir
 Sen dedenin gülüsün
 Çıkar keten gömleği
 Dede ögünde ölsün

Genç kız, dedeyle evlendirildiğini anlar ve bunun üzerine şöyle cevap verir.

Karlı dağlar aştiğim
 Beş kardaştan geçtiğim
 Sen misin benim yârım
 Sakalına sıçtığım **(KK. 4)**

Baba İle Oğlu

Çok yıllar önce bir baba oğluyla birlikte bir köyde yaşarmış. Zamanı gelince oğlu evlenmiş. Baba da artık yaşlanınca eli ayağı tutmaz olmuş. Gelini de sürekli ben sana bakamam diye eziyet edermiş. Kocasının başının etini yermiş. Kocasını da karısından vazgeçemeyeceği için babasından vazgeçmiş ve babasını öldürüp ondan kurtulmaya karar vermiş. Bıçakla öldürmek istemiş becerememiş, başka yollar denemiş ama bir türlü becerememiş. En sonunda ahırdan bir sepet alıp babasını sepete bindirerek ıssız bir dağ başına götürmüş. Babasını orda öylece bırakıp dönerken babası arkadan bağırarak: “ oğlum sepeti de götür.” Oğlu: “ Niye baba?” demiş. Babası da: “ Çünkü ilerde sen de bir gün baba olacaksın, o zaman da sana lazım olacak.” demiş **(KK. 4)**

Emrehnen Selvi

Azanos’da Aşih Ehmed vardı. Van’ da bir beğın gızı Selvi Hanım varidi. Selvi Hanıma Aşih Ehmedin oğlu Emreh maşuğa oldi. Haggelinden bade işdiler, o ona aşih oldi, o ona.

Efendim, bir gün, Gence’de Tahmaz Şah vardı, gırt tene vezir vüzeresi vardı, aman hannarım dedi, ecebe dedi benden büyük şah gine bir yerde var mı? Hannar başladı ki, aman Şahbaşhadenim, dünyada Van ahratde iman dedi. Çekdi esgerini, gündüz pusuya vurdi, gece yol geldi, günün bir gününde Van’a çıhdi. Van’ a çıhanda Tahmaz Şah esgeri sardırdı şehrin edrefine. Ele ki gögde ildiza sayı var, esgere yoh. Her esger de bir fiden gopartmışıdı ki, Van’ nın edrefinde galacah. Efendi Van paşası uyandı gahdi ki, eyle sarmışler şehrin edrefini ki, benim heç gezmeye inkemim yoh. O sıra bezi neneler vardır. İman Guran nesib olacah, bir nene dedi ki, aman ben bu esgeri aldururum Van’ın üzerinden. Pekey, bir sene iki sene diyerekden bu esger tam yeddi sene galdi Van’ ın üzerinde. Galanda bu nene ne etdi, evi yihılmasın iki tene geçisi vardı, efendi getdi bir avucun birinden aldı, bir avucun birinden aldı, geçiyi sağdı temüz bir yoğurd mayaladi. Temüz gohuli otlarnan bir pac yapdi. Bu pacın yoğurdunu aldı, getdi Tahmaz Şah’i sordı ki, böyügi kimdir bu esgerin? Efendi, dediler ki, işde filen çadır. Yoğurdi de parhacnan aldı getdi çadırın yanına. Paci yağliynen öyüne bığartdı. Öyüne bığardanda Tahmaz Şah nenenin yüzüne bahdi, aman nene dedi, yeddi senedir bu Van’ ın üzerindeyim ben, gine mal davar bulunur mı dedi? Aman Şahım dedi nene, Van’a ne olmuş hu, evi yihılmasın dedi. Dünehən dedi tohdorlar unnari mayana etdi, unnar acımış, böyün unnari suya tökdürecek. Hele sen yeyedur, bahiyim ki, unnari tökdürüyü mü? Padişah da, gala yihılmışdı, Van’ ın galayı yapıdıracağıdı. Bir yüz put gader kireci vardı, o sıra padişah kireci suya tökdürmeye başladı. Nene dedi ki, Şahbaşhadenim dedi hele çıh bah dedi, tohdorlar unnari suya tökdürüyü. Beyaz un bayaz kireş, sayiden Tahmaz Şah bahiyi ki, evi yihılmasın unnari galadan suya tökdürüyüler. Ola hayvah hay dedi, ben yeddi sene degül dedi, on yeddi sene galsam Van’ da, ben Van’ a bişe demiyecem. Yihılsın çadırlar çekem esgeri gidem, dedi. Efendi, o zamanda dedi ki, etdiyi talan gendinindir, dedi.

O sıra Selvi Hanım üş tene gıznan, Nazliynen, İncegız’nan gendi de Has bahcada gergef işliyr, gergefın üsdini nahışliyirdi. Üş tene atli ayrıldı de Selvi Hanım’ ın oldi bahcaya getmeye başladı. Öyden geden atli Nazli’ nin golından gapdı, terkiye atdı, atdığıynen Allaha amanat etdi. Ortadan gelen atli de İncegız’ın golından gapdı o da getmeye başladı. Geriye beni kimi biçere galmışdı, gördi bahdi ki, arhadaşlari iki gız aldı, düyne güzeli götürüyürler. Ba geriye bir tenesi galdi, boyi daha ey, elbisesi daha ey ben de dedi buni götürürüm, dedi.

Evi yihılmasın Selvi Hanım da, geymiş guşanmış ali al, gırmızısi gırmızı.
Yanğılsan da bir fisge vursan mahperide gırh gün gırh gece tir tir titrer.

Öpme nezik
Çini bilezik
Bir şefdelisi
Bir deliganniye
Sen kimi efendiye
Tam gırh yıllılı azıh

O sıra efendi, Emreh de alıp getmiye başliyr. Ancah esger nerden giderdi, diyek Gosor'dan bunar buradan giderdi. Üş sehetlik yol geriden ki, Tahmaz Şah gızları görür alır elimizden diyerekden. Efendi bir düze çıhdiydi, esgere isdirehet verdi. Herkes ehbebini, eşini dosdını hesab ethihden sonra, padişahım dedi üş tene adamımız geride. Üçü de düyne güzeli dutmuş geliyirler. O sıra Tahmaz Şah emrediyir ki, on tene atli binin gidin onarın golını bağlan, gızları, yanıma alın gelin.

Onar getmede olsun, gel heberi nerden vererek Emreh' den.

Emreh'e heber verdiler ki, Emreh evin yihılmasın Selvi'yi götürdiler. O sıra Emreh sazi umuzına atdı geldi Van'a. Erçiş'e çıhdi ki, Selvi'nin yurduna vardı ki, kergefin üsdini bir garış torpah dutmuş, Selvi yohdur burda. Orda aldı:

Selvi'nin yurdına vardım
Basdığı yer çimen olmuş
Ben gideli deli gönül
Zaman ayrı zaman olmuş

Aynasın goymış dizine
Sürmeler çekmiş gözine
Siyeh zülfün mah yüzüne
Darayıp düzenim getmiş

Emreh'em düynemden bezdim
Başıma geleni sezdim
Döndüm yurt yerini gezdim

Al geyip gezenim köşmiş

Deyip kesdi.

Buni söyliyende Selvi'nin üç tene gardaşı vardı, duydiler ki Selvi'nin bağında bir adam türki söylüyür. Üçer yaşındaki palıdı kesdi de bunnar geldiler ki, bu adam öldürek, dediler. Bizim garşımızde bacımız yesir getdi o türki söylüyü. Efendi, biri sağdan geliyi, biri soldan geliyi, biri ortadan geliyi. Emreh bahdi ki, evi yihılmasın bunar dutdi öldürecek. O sıra Emreh sağa kaçdı gurtulamadi, sola kaçdı gurtulamadi de ortada bunun peşine düşdi de seyirtmeye başladı. Seyirtmeye başliyende bunnar Emreh'in peşine düşdi.

Efendi Emreh, Mir Ehmed Beğin divanına çıldı. Mir Ehmed Beg bahdi ki yeddi senedir Emreh' i gördüyüm yohdur. Yanına geldi soluh soluğa veriyi. Dedi Emreh, oğlım seni kim bu hala sohdi, onun dedi neslini kesip denize tökecem. Şahım dedi ben Selvi'nin bağına geldim dedi, bağda türki söyledim dedi, üç tene deliganni üsdime geldi dedi, üçer yaş palıdınan dedi, dutaydiler büyük parça gulağımı goyacağidiler. Emreh, dedi hayvah hay dedi, kötü yerde ahşam etdin dedi, onnar Selvi'nin gardaşlari dedi. Selvi' yi Tahmaz Şah Gence' ye yesir götürdi dedi, türki söylemişin, ey ki dedi gaşmış canı gurtarmışın dedi, seni yohsa çoh döyerdiler.

Şahbaşhadenim dedi, ne söyliyın ne, dedi, Selvi'yi Tahmaz Şah yesir mi götürdi, diyende, Emreh saz elindeydi, o sıra sandı ki, Mir Ehmed Beyin gonahlari tahdi taci yihıldı de altında galdım. Bu sıra Emreh hama saza tohındı:

Yârin hasretinden yârin derdinden

Ben de düşdüm deryalarda derine

Hoyrat girmiş bahcasına gül derer

Gine aldi beni gam efkerinen

Diyende, Mir Ehmed Beg dedi oğlım dedi, gamda bizim gasavat da bizim, sana ne oldi ki, dedi. Şahbaşhadenim dalını gözle dedi :

Mevle verse yâri bize getirir

Yâri gören aşîh ahılın yitirir

O ki ben severim eller götürür

Daha bu sevdenin keri ne bene

Ele diyende, olan Emreh dedi, medem ki bele işin vardı, çağır imam, muhdar giyem aht nikehin. Giyem get peşine bulabilirsen getir, bulamasan bende ne var?¹⁵⁸

Sultan Fatin

Evvelce İsdanbol bir yafıdı elindeydi. İsdanbol' da bir urufban vardı. Sultan Fatin'in zamanında İsdanbol keşişi dedi ki: "Urufban dedi, İsdanbol bizde ebedi galacah mi, galmiyeceh mi?

Urufban bahdi, dedi, Osmanni isminde kuçcik devlet İsdanbol'i elinden alacah dedi. Bu İsdanbol keşişi gazaba geldi, buni celb etdi götdü derin-i zındana atdı, mapushanaya atdı buni.

Gel zaman get zaman Sultan Fatin İsdanbol'i teslim aldı. Teslim aldı, teslim aldıhdan sonra Sultan Fatin dedi ki, bah dedi bizim yol yolah, geçim veziyeti nasi, dedi. Bir dedi şeyize, yolağıza, yoluza bahalım dedi. Yoluza yolağıza bahalım dediyse, Sultan Fatin'in tehsisi mapushananın öyünden getdi. Bahdi ki bir urufban, sehel burda. Ne gader bir cürümü varise ayağından, golundan buni celb etmişler. Buni çıhartdı derin-i zındandan. Peder dedi, senin dedi ne gader cürümün var ki sene bu gader celb etdiler dedi. Ya dedi, o da Sultan Fatin İsdanbol'i biliydi. Ya sultanım sağ olsun dedi, ben dedi, e dedi, bir hüddem dedi, bir urufbanım dedi. Be dedi, buranın İsdanbol'ın keşişi söyledi ki, dedi bah ki İsdanbol'i elimizden alacahlar mi, almiyecehler mi? Ben de söyledim ki dedim; Osmanni isminde bir kuçcik devlet İsdanbol'i elinden alacah deyerekden dedi, bu cezeyi verdi, dedi.

Buni hamama yollatdı, hamamlatdı, berbere yollatdı, berberletdihden sonra dedi ki, urufban dedi, bah ki İsdanbol bizim elimizen ebedi galacah mi, galmiyeceh mi dedi?

Yapamiyecem sultanım, dedi. Önceden dedi birisine yapdı bu cezeyi verdi dedi, şimdi dedi size de söylesek siz de bu cezeyi vereceksiz, dedi, dedi ki evele dedi senin dedi, gövülüyü gaydeyi, mehgemeyi dinnemedihden sonra dedi ben sana bir cuğap veremiyecem, dedi. Buna gırh gün bir gün kesdi. Evele Türklerin mehgemesi Geyseri' de guruldi. Evele urufban geldi Geyseri mehgemesine. Sultan Fatin gendi möhörünü basdı şeye, basdonın üzerine ki bu hengi mehgemeye girerse bunun üçün mehgame serbes deyi. Geldi bahdi ki Geyseri' de iki arhadaş mehgame olınıyi. Sehet dohuzda mehgame gurılıyi. Herifin, arhadaşın birisi birisinden terle almış, o terleden bir

¹⁵⁸ Bu metin, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kütüphanesinde tespit ettiğimiz "Alp Ölmez Yalçın Şenkaya Türkmenleri Ağzı, Erzurum 1968", başlıklı daktilo edilmiş notlardan alınmıştır.

çeğili galdırdığı yerde çeğilden bir govaç altun çıhiyi. Arhadaş deyir, bu altun deyir, senin deyir, gel hahına sahap ol deyir. O da deyir ki, anadan, babadan, atadan galmiş deyir bir terlem deyir, o altun deyir benim deyir nesibimde olaydi deyir, bende çıhardi deyir. Bu deyir altun benim değil deyir.

Hâkim dahıliyi, ikisine de söz veremiyi. Urufban da ele diniyi. Urufban deyir, senin oğlan çocuğun var mı? Var. Gaş yaşında? On sekiz yaşında. Senin kız çocuğun var mı? Var. Gaş yaşında? On sekiz yaşında. Ele bir dava kesiyi ki, sütten de datli, gaymahdan da datli, şekerden de datli. Urufban ordan gerisin geri döniyi İsdanbol'a. Döner dönmez İsdanbol'ın sehet evlenin on ikisinde bahiyi ki Sultan Fatin'in tehsisi geldi. Urufban da bele dalını vermiş bele dinendiği yerde ceddenin ortasında bir çocuk. Ceddenin ortasında bir çocuk şüfere deyir ki, olum deyir, sür. Sultanım sağ olsun deyir çocuğu çiyniyecehsin. Ulan sür deyir. Belinden barabelli dabançeyi çığardir çığartmaz, şüfer süriyi bu çocuğu patladeyi. Çocuğu patladır patlatmaz, urufban deyir ki, ulan deyir, Sultan Fatin zabahdan deyir bir suval soracah ki İsdanbol ebedi galacah mı, galmiyeceh mi? Buni deyir bahem buni deyir üsdünköri mi geçecehler, hahi hah mı edecehler deyir. Zabahdan bunun mehgemesini dinim diyerehden zabağnan Sultan Fatin' e bir cenderme gediye getmiyi, ikinci cenderme gediye getmiyi, üçüncü cendermede gılıh gıyefetini düzeldiyi, mağdır yerine geçiyi. Hakim deyir ki, Sultanım sağ olsun deyir, evlenin sehet on ikisinde falan fahirin çocuğunu deyir ne sebepten çiğnetdin deyir? Deyir işde deyir çiynetdim. Hâkim deyir ki, ordan olum deyir, Sultanım deyir, buni gasese gases olacah deyir. Muddeyiminen hakim deyir, uzat deyir kerem barmağını. Kerem barmağını uzadır uzatmaz, sıhiyeleri çağırır. Kerem barmağına birden paleyi vurır vurmaz padişah golını goltuğunun altına sohiyi.

Ya hahli ol, ya hahsız, hökümetde kesilen şeren barmah ağırmazmış. ¹⁵⁹

Bir Olay

Bizim buranın Şeçerli çövünde Hemdi Bec adında bir ağa varmış. Bu ağanın hem sünnet dücünü hem de cüveci dücünü bir arada yapılmış. Bu yüzden başlarına böyüh bir geza ceçir. Bu adamlar Samigala çövünden Sümmani Babayi dücüne davet edirler. Bunnar işde Cuma cüni bir harmani cüleş meydana yapiler. Seletü selem verilir. Herçes camiye namaz gılmıye cidir. Sora dücün evine cidirler. Sümmani Baba da celir.

¹⁵⁹ Yalçın, s. 29.

Diyirlerçi Sümmani Babaya birgaç hana türçi söyle. Sümmani Baba durir birez. Dışarı çıhır. Bir içi cişiyinnen. Bir de bahirlerçi dücün evi çöhmiş. Bir figandır gopir. Herçes orda bir cenaze çığardır. Sümmani Baba orda sazını eline alır başlır söylemiye. Bahah ne söyler:

Ganuni evvelde vardım bir toya
Cemeetli bir mescene yetişdim.
Devetçi dağıldı yohsul obaya
Dem çeçelim bu mehmana yetişdim

Oda şereflendi guruldi divan
Dışerde cem oldi nece nehcivan
Elleşdi cüleşdi üş dört pehlüvan
Aslan cencın bir mehmana yetişdim

Meydana cem oldi beyinnen ceda
Vahıt evleyıdı verıldı sela
Herçes namazını eyledi eda
Emir Hakdan bu fermana yetişdim

O divanda eda etdih namazi
El galdırıp Hakla gıldih divan
Herçes hanasına gıldı pevazi
Rahat olip bir isyana yetişdim

Sazımı almadan yahu elime
Tezene vurmadañ sazın telini
Teçellüm çelmeden hele dilime
Bir ses çeldi bin figana yetişdim

Bir figandır düşdi nasın gatına
Elem meyhoş oldi galdi matına
Dediler dam çöhdi galdih altına

Can gurtaram diyen cana yetişdim

Bir cenaze çıhdi şerefli şanlı
Gırılmış ayahlar çeryani ganni
Muradi çözünde teze nişanni
Meyyid olmuş naçiz cana yetişdim

Bir cenaze çıhdi kime danışah
Can evinde damarlari yumuşah
Ruh gefesden uşmış cöğsünde uşah
Bırahmamış o civana yetişdim

Bir ceneze çıhdi humar bahışli
Gıla buduh ceymiş enver gohuşlu
Bir mine cerdanli envar ahişli
Zannedersen mahdabana yetişdim

Senniç agliyerah bağladı safi
Şıvan ses aridi her yer etrafı
Eşdiler sonunda çıhdi birahi
Defi bırahmamış o civana yetişdim

Çimin der çelmeğe ehdidarım yoh
Çimin der hemşirem çimin yârim yoh
Çimin der anam çimin canım yoh
Can gurtaran diyen cana yetişdim

Bu nas zulumdur bu ne alamet
Bu nası beladır nası giyemet
Elliyeddi ceneze çıhdi selemet
Hemdetdiler insannara yetişdim

Bunnarın halını cörenner yandı
 Figan sadasından dağlar sallandı
 Defder duttum atmışbeşe dayandı
 Dosda ciden bu gurbana yetişdim

Ey Sümmani cördün böyüç bir tufan
 Ne yana dönersen celir el aman
 Cem oldi hafizler ohundi Guran
 Dosda ciden bu gurbana yetişdim¹⁶⁰

Hanım İle Çingene

Hanım olayım da keşke bir gün olayım, demiş sonradan görme bir kadın. Kocasını da, beni usandırdın artık nasıl olacaksan ol ben de kurtulayım, demiş. Kadın, önce bir çulluk almam lazım sonra da o gün hiçbir iş yapmadan yatağa yatıp uyuyacağım, sofraya yatağıma gelecek, çulluğu yattığım yerde yiyeceğim, demiş. Adamcağız çulluğu temizleyip ocağa pişmeye koymuş. Kendisi de işine gitmiş. Tam o sırada bir çingene kapıyı çalmış, kadın da kim o, diye seslenmiş. Çingene de falcı geldi hanım, demiş. Kadın, ben bugün hanım oldum yataktan kalkamam sen içeri gir, demiş. Çingene içeri girmiş ve kadının saflığından faydalanarak aldığı bilgilerle fala bakmaya başlamış. Kadın da bu falcı her şeyi biliyor diye sevinmiş. Bu arada çingene senin evde bir yanık kokusu var, demiş. Kadın, aman ne olsun hanım olim de bir gün olim dedim, hanımlar gibi adama bir çulluk aldırırım, ateşe koydurdum ama yataktan çıkamam, ben bugün hanım oldum, sen ocağa bak ki çulluk pişti mi, bana haber ver. Çingene çok sevinmiş. Hemen tencereden çulluğu almış, çantasına koymuş. Kendi çarığımı da tencereye atmış. Hanıma, artık ben gidiyim ama gitmeden önce de sana bir türkü söylüyüm, demiş. Hanım, tamam, demiş.

Senin çulukcağızın benim torbam içinde
 Benim çarıkcağızım senin çorban içinde
 Ben çulluğu yiyirim orman içinde
 Sen dayağı yiyeceğin yorgan içinde

¹⁶⁰ Alper, s. 29

Hanım bu türküyü çok sevmiş. O kadar çok söylettirmiş ki kendisi de ezberlemiş. Akşam olunca kocası gelmiş, ne var ne yok hanım nasılsın, demiş. Hanım da, ne olsun sen gittin gideli yataktan hiç çıkmadım acımdan ölüyorum hele bak ki çulluk pişmiş mi, demiş. Adam da, ocağa odun atmadıysan çulluk nasıl pişecek, diyince kadın demiş ki, ben kalkmadım ama eve gelen çingene ocağa odun attı. Adam, sen çingeneyi eve mi aldın hanım, diyince kadın da, hanım hiç yataktan çıkar mı ocağı yaksın diye çingeneyi çağırdım, demiş. Adam çok sinirlenmiş ama nasıl olsa sadece bir gün mecburen katlanacağım, demiş. Mutfığa gitmiş ki çulluğu getirip yesinler. Tencereyi açınca ne görsün; çok kötü kokan bir deri parçası. Bu nedir, diye sormuş kadına. Kadın safça gülmüş. Tencerede ne var bilmem ama falcı benim falıma baktı ve çok güzel bir türkü söyledi. O kadar hoşuma gitti ki gel sana da söyleyeyim. Hanım söylemiş, adam dinlemiş ve sonunda da tam onun dediği gibi bir güzel dayak atmış hanıma ve evden de kovmuş. Kadın ise ağlayarak giderken çingenenin çok iyi bir falcı olduğunu düşünmeye devam etmiş ve her şeyi önceden nasıl bildiğine hala bir türlü akıl erdirememiş **(KK. 3)**

Misafir Beni Alırsa

Çok saf bir aile varmış bunlara bir gün bir misafir gelmiş. Bu misafir yakışıklı bir delikanlıymış. Anne kızını çay yapmak için suya göndermiş. Kız oğlana vurulmuş, yol boyunca onu düşünmüş, hayaller kurmuş. Onunla evleneceğini düşünerek çeşmeye varmış ama çeşme iri bir ağacın altındaymış. Kız hemen korkuya kapılmış. Ben, bize gelen bu oğlanı alırsam, bu oğlandan bir oğlum olursa, oğlanı suya gönderdiğimde bu ağaca çıkar da düşerse benim halim nice olur, diyerek başlamış ağlamaya. Annesi evde beklemiş, beklemiş, kızın geleceği yok. Kocasına, kız sudan gelmedi ben bir bakıp geleyim, demiş ve o da çeşmeye gitmiş. Çeşmeye gitmiş ki ne görsün; kızın gözleri ağlamaktan kıpkırmızı olmuş. Ne oldu kızım, niye ağlıyorsun, diyince kız düşündüklerini annesine anlatmış. Anlatır anlatmaz annesi de başlamış dövünmeye. Allah bana torun acısı da gösterecek, ben bu derde nasıl dayanırım. Allah canımı alsa da kurtulsam, demiş. Adam bekliyor, bakıyor ki kızıdan sonra anası da gelmedi. O da peşlerinden gidiyor. Gidiyor ki ne gitsin karısı dövünüyor, kızı ağlıyor. Ne oldu, diye soruyor. Hanımı diyor ki; ne olsun bize olan kime oldu. Kızın annesine söylediklerini kadın da kocasına söylüyor. Söyler söylemez adam da başlıyor ağlamaya. Bu da mı

gelecekti başımıza, Allah kimseye torun acısı göstermesin. Misafir bakıyor ki evden çıkan hiç kimse geri gelmedi. Merak ediyor ve çeşmeye doğru yürümeye başlıyor. Bir de çeşmenin başına gidiyor ki üçü birlikte ağlaşıyorlar. Bizim kızı sana verirsek, sizin bir oğlunuz olursa, bu oğlan suya gelip bu ağaca çıkarsa, ayağı kayar düşer de ölürse biz bu acıya nasıl dayanırız. Bunun üzerine çok sinirlenen misafir; Allah' ın delileri sizi bu halde gören sizin kızınızı alır mı hiç, der ve çeker gider.

Biz de, olmayacak hayaller kuranlara bu lafları söyleriz. Misafir beni alırsa, benim bir oğlum olursa...(KK. 6)

Tembel Kız

Çokbilmiş bir kadının çok beceriksiz, tembel bir kızı varmış. Düşünmüş taşınmış; bu kızı iyi bir yere nasıl veririm acaba? Padişahın oğlu her gün yürüyüşe çıkarmış onun yoluna çıkıp kızını övmeye başlamış.

Atan kızım, tutan kızım

Öğlene kadar yatan kızım

Öğlenden sonra bin batman pamuğu

Atıp, eğirip dokuyan kızım.

Bir gün beş gün derken şehzade atını durdurup bu kadının ne söylediğini dinliyor ve duyduklarına şaşırıyor, diyor ki; ben bu kızı alırsam bütün askerin giyim ihtiyaçlarını bu kız dokur. Hemen emir veriyor kızı saraya getirtiyor. Kız hem çok güzel, hem de anasından da bilmiş. Şehzade âşık oluyor evleniyorlar. Aradan epey zaman geçiyor ve bir gün eşine diyor ki; artık annenin dediği gibi pamukları nasıl dokuma haline getirdiğini görelim. Kız, tamam padişahım sağ olsun o işi yarına bırakalım. Bütün yakın akrabalarım sizinle tanışmaya gelecekler. Padişah tamam, diyor fakat zaman epey geçiyor ne gelen var ne giden. Hanım akrabaların niye gelmedi diyor. Geldiler buradalar bu arada bir kutunun kapağını açıyor içinden birkaç tane böcek çıkıyor, padişah bunlar ne deyince diyor ki; bu halam, bu teyzem, bu ablam, bu ninem gelin buyurun çekinmeyin. Padişah şaşırıyor bu böcekler senin akrabaların mı? Evet, diyor kız padişahım sağ olsun bunlar benim yakınlarım böyle değillerdi hepsi birbirinden güzel insanlardı ama bunların her biri bir günde bin pamuğu atar, eğirir dokurlardı yorgunluktan, nazardan bu hale geldiler. Öyle deyince padişahı da bu arada

kendine âşık etmiş olacak ki padişah derhal pamuğu kaldırın askeri yine eskisi gibi giydirin diye emrediyor. Kızı da anası da muratlarına eriyorlar...(KK. 24).

Çoban ile Hırsız

İki arkadaş hırsızlığa çıkmışlar. Haso ve Hüso. Hüso Haso'ya diyor ki; ben önden çobanın yanına giderim davarın durumuna bakarım sana türkü şeklinde ne yapacağını bildiririm. Hüso çobanın yanına gidiyor selam veriyor, azığını çıkarıp çobana da veriyor beraber yiyorlar konuşuyorlar. Bu arada beraber türkü söylüyorlar sohbet ediyorlar. Sonra türkü söylemeye başlıyorlar. Önce çoban türkü söylüyor sonra Hüso başlıyor türküyü söylemeye;

Dolayı Haso dolayı

Dere tarafı kolayı (yani dere tarafından gel)

Kıllıdan(keçiden) tutma bağırır.

Yünlüden Haso yünlüden (koyundan)

Koyun biliyorsunuz ki sessizdir. Çoban türküyü çok beğenmiş defalarca söyletmiş ondan sonra Hüso artık gideyim demiş gitmiş. Sabah olmuş davarın içinde hiç koyun kalmadığını görünce çobanın aklı başına gelmiş türküyü hatırlamış ama iş işten geçmiş...(KK. 24).

Ağa ile Ortağı

Ağanın biri köyde birine on bir tane koyun ortağa vermiş o zaman öyle bir adet varmış. Demiş ki, ben epey bir zaman buralara gelemem ama geldiğimde de bu davarın sütünü yününü sormam kuzuları ortak bölerim. Aradan epey bir zaman geçmiş ağa bir gün gelmiş, ev sahibi sofraya koymuş ağaya. Ağa demiş ki; önce hesabımızı konuşalım. O zaman adam diyor ki, ne hesabı ağa? Ne hesabı olacak ben sana on bir koyun vermiştim, kuzuları paylaşmaya geldim. Bunun üzerine adam şöyle der:

Taştan düştü baş koyun

Peşine atladı beş koyun

Üçünü verdim kasaba

Birini katma hesaba

Birine de bizim oğlan zil takmış

Ne sana verir ne de bana

Böyle diyince ağa sinirlenmiş sofradaki yoğurdu çobanın suratına fırlatmış. Arsız adam demiş ki; Allah'ım sana çok şükür ağayla hesabımı da gördüm yüzüm ak çıktı (KK. 24).

Üç Kardeş ile Ağa

Eskiden bir köyde öksüz üç erkek kardeş yaşarmış. Aynı köyde aç gözlü bir zengin varmış acaba nasıl etsem de bu oğlanları para vermeden işlerimde çalıştırsam diye düşünürmüş. Önce büyük kardeşle konuşmuş, onu işe almış ama ilk şartı hiçbir hak istemeyeceksin bir iki yıl çalıştıktan sonra ben senin hakkını veririm demiş. Ama daha bir yıl olmadan çocuk ölmüş. Bu defa ikinci kardeşi aynı şartlarla işe almış ama bu çocuk da günü dolacağına yakın ölmüş. Üçüncü kardeş düşünmüş taşınmış bir türlü kardeşlerinin neden öldüğünü bulamamış. Ağa bu üçüncü oğlanın peşine düşmüş oğlan da ben bunun işinde çalışırsam hem onların neden öldüğünü anlarım hem de bir yolunu bulur kardeşlerimin öcünü alırım, diye işi kabul etmiş. Ama bilge bir kişiye durumu anlatmış kardeşlerinin nasıl öldüklerini nasıl öğreneceğini sormuş o da önce ağa sana ne yedirecek dikkat et birkaç gün sonra bana gel anlat demiş. Oğlan bakmış ki günde iki öğün bir parça kuru ekmek bir iki soğan veriyor ye diye. O zaman bilge adam diyor ki oğlum soğanı ekmeğin içine koymadan zarlarını ayır sonra ye çoban soğanları zarlarından ayırarak ekmeğine katık yapıyor aradan epey zaman geçince ağadan öç almaya başlıyor. Ama işe girerken diyor ki benim de bir şartım var ne olursa olsun birbirimize darılmak yok tamam mı ağa? Ağa pek bir anlam veremiyor ama düşünüyor da bu bana ben ona darılıp da ne olacak acaba diye oğlana soruyor çoban diyor ki kim kime darılırsa o onun sırtının derisini soyacak ağa tamam diyor nasıl olsa bu da ölür gider bana ne zarar verecek. Bir gün çoban geliyor ki ağa sürüye kurtlar saldırdı koyup kaçtım canımı zor kurtardım. Ağa tam bağırarak çoban yoksa kızdın mı ağa diye sırtınca ağa hatırlıyor yok oğul senin canın sağ olsun ne kızması. Çoban bu büyük kardeşimin yerine bu zarar diye düşünüyor. Aradan biraz zaman geçince ahırdaki hayvanları kesiyor ağanın çok sevdiği öküzler dâhil ahırda hayvan bırakmıyor yine gelip ağaya duyuruyor. Ağa sinirinden bayılıyor uyanınca bakıyor ki bıçak elinde çoban başında bekliyor diyor ki ağa yoksa darıldın mı? Ağa bakıyor bununla baş edemeyecek diyor ki seni işten çıkarıyorum ne istersen kardeşlerinin hakkı dâhil veriyorum yeter ki

bana nasıl hayatta kaldığını söyle o zaman diyor ki ben verdiğin soğanların zararını yemedim. İşin sırrı budur, diyor ve ardından şunu söylüyor.

Dağ adamı, bağ adamı

Tavladır yağ adamı

Otuz gün soğan yese

Öldürür sağ adamı

Seni de ben öldüreyim, demiş ve kardeşlerinin öcünü almış...(KK. 24).

Senem ile Suna

Köyün birinde cimri ve zengin bir ağa varmış. Bu ağanın Senem ve Suna adında iki kızı varmış. Köyde kimsesiz çok yakışıklı bir delikanlı varmış, ağa ona çobanlık yaptırmaya başlamış ama şartları varmış şartı benden hak (maaş) alıp da ne yapacaksın çalışabildiğin kadar çalış ayrılacağın zaman gözün neyi tutarsa bana söyle seni memnun ederim, demiş. Çoban epey bir zaman çalışmış aileye de iyice alışmış kendi kendine şöyle düşünmüş; ağa kızının birini bana versin yeter zaten bunları kendi ailesi gibi görmeye başlamış mal, para istemem. Ağa bakmış ki bakmış ki oğlandan hiç ses çıkmıyor hele gel oğul seninle alacak işini konuşalım, senden çok memnunum, malımın içinden neyi beğenirsen bana söyle, inek, dana ne istersen veririm. Delikanlı demiş ki ağa benim gönlüm Senem ile Suna'da senin aklın inek ile danada, daha ne diyeyim. (KK. 24).

Yarasanın Hikayesi

Hız. Süleyman'ın bütün kurt, kuş canlılarla konuştuğu söylenir. Bir gün kuş kullarını çağırarak, ben kuş tüyünden bir saray istiyorum, demiş. Bütün kuzlar razı olmuş ama olur mu olmaz mı diye düşünelim, demişler. Yarasa hiç düşünmeden çırpınmış bütün tüyünü dökmüş olacak bu ya tam o sırada bir rüzgâr esmiş yarasanın tüyleri her tarafa yayılmış bunu gören kuşlar padişahın huzuruna çıkıp böyle bir şey yapamayacaklarını çünkü rüzgâr yüzünden kuş tüyünden saray olmayacağını gördüklerini söylemiş, özür dilemişler. Düşüncesiz kalan yarasa çırılçıplak kalmış onun için aceleci insanlara hele iyi düşün hemen yarasa gibi tüylerini dökme, deriz (KK. 24).

SONUÇ

Yeryüzünde binlerce yıl boyunca varlıklarını sürdürebilen milletler, bunu kültürel değerlerini korumaya ve yaşatmaya borçludurlar. Bu nadir milletlerden birisi de Türklerdir. Tarihin her döneminde istisnasız her açıdan çok zengin bir kültüre sahip olan Türk milletinin, geçmişini unutmadan, geçmişine bağlı kalarak geleceğini teminat altına alması, hiç şüphesiz kültürel değerlere sahip çıkmak ve onları yaşatmakla olacaktır. Bu noktadan hareketle hazırladığımız “Oltu ve yöresi Folkloru” adlı çalışmamızda amacımız; yüzlerce yıllık bir kültür zenginliğine sahip olan Oltu ve yöresinin kayda geçmemiş, kaybolmaya yüz tutmuş, unutulmuş folklor ürünlerini tespit etmek, kayıt altına almak ve gelecek nesillerin faydalanacağı bir kaynak oluşturmaktır.

Yüzyıllardır Türk yerleşim bölgesi olan Oltu ve yöresinde yaptığımız çalışmada ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra alan araştırması yapılmış ve çalışma için gerekli teçhizat temin edilip sahaya inilmiştir. Çalışma sahasında bulunan folklor ürünlerini elde etmede gözlemlerle birlikte özellikle sözlü kaynaklara başvurulmuştur. Sözlü kaynakların belirlenmesinde yöreyi ve yöre insanın tanıyan kişilerden destek alınmıştır. Oltu şehir merkezinde bulunan kaynak kişilere ulaşma ve onlarla görüşme yapma hususunda pek fazla zorluk çekmememize rağmen köylerde yaptığımız görüşmelerde ulaşım, çalışmamıza kaynak olabilecekleri söylenen kişilerle zaman zaman iletişim kuramama, özellikle de bayan kaynak kişilerin görüşme yapmaktan çekinmeleri gibi sıkıntılarla karşılaşmıştır. Kaynak kişilerin görüşme yapmaktan çekinmeleri sıkıntısı, kendimizi tanıtip gerekli güveni ve çalışmamızın ehemmiyeti hakkında bilgi verdikten sonra bir nebze de olsa aşılarak gerekli malzemeler elde edilmeye çalışılmıştır. Tespit edemediğimiz, eksik olan bazı ürünlere ise tanıdık ve akraba çevresinden olan kaynak kişilerle yaptığımız görüşmeler neticesinde ulaşılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde ele aldığımız Oltu halk kültürüne ait öğeler olan, doğum, evlenme, düğün, ölüm, bayramlar ve törenler, kutlamalar, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği, halk sanatları, halk eğlenceleri, halk meteorolojisi ve lakaplar gibi başlıklarda özellikle geçiş dönemlerindeki uygulamalar ve inanmalarda genel olarak İslami hususlar ve unsurların ön planda olduğunu görmekle birlikte zaman zaman, ‘ölüyü bazı eşyalarıyla defnetme’ gibi İslamiyet öncesi Türk halk hayatına ait

uygulamaların ve inanmaların da çalışma sahamızın nadir de olsa bazı bölgelerinde halen devam ettiğini tespit ettik. Kaynak kişilerle yaptığımız görüşmelerde; Doğum, evlenme, halk mutfağı ve bazı inanmalarla ilgili bilgiler, genellikle kadın kaynak kişiler tarafından aktarılırken; ölüm, bayramlar, törenler ve kutlamalar, halk hekimliği, halk takvimi, halk tiyatrosu, çocuk oyunları ve lakaplar başlıklarına ait olan bilgiler ise genellikle erkek kaynak kişiler tarafından aktarılmıştır.

İkinci bölümde ele aldığımız anonim halk edebiyatına ait ürünler olan türküler, maniler, ninniler, tekerlemeler, bilmece, atasözleri ve deyimler, masallar, fıkralar, efsaneler ve diğer anlatımlar gibi ürünlerin derlenmesinde kaynak kişilerin yörenin yaşlıları olmasına dikkat edilmiş ancak zaman zaman genç hatta çocuk kaynak kişilerle de görüşmeler yapılmıştır. Kaynak kişilerin yaşlı olmalarının, tecrübe ve fazla bilgi sahibi olmaları, daha önce hiç duymadığımız, tespit edilmemiş ürünler vermeleri gibi olumlu tarafıyla birlikte bazı hususları aktarırken hatırlayamama gibi olumsuz tarafıyla da karşılaştık.

Sonuç itibarıyla; çok zengin bir folklorla sahip olan Anadolu coğrafyasındaki bu ürünlerin geç kalınmadan tespit edilmesi, toplanması, korunması ve kayıt altına alınarak gelecek kuşaklara aktarılmasında saha araştırmalarının önemi büyüktür. Bizim çalışmamız da bu düşünceyle gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar

KK. 1: Adı Soyadı: Güngör Aslan

Doğum Yeri: Bahçecik Köyü

Yaşı: 59

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 2: Adı Soyadı: Adalet Akbulut

Doğum Yeri: Dutlu Köyü

Yaşı: 79

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 3: Adı Soyadı: Urfi Dağışan

Doğum Yeri: Ormanağzı Köyü

Yaşı: 85

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 4: Adı Soyadı: Halide Karadağ

Doğum Yeri: Teketaş Köyü

Yaşı: 61

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 5: Adı Soyadı: Nadide Dağışan

Doğum Yeri: Teketaş Köyü

Yaşı: 54

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 6: Adı Soyadı: Fevziye Ünsal

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 60

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 7: Adı Soyadı: Özlem Karadağ

Doğum Yeri: Şehitler Köyü

Yaşı: 30

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 8: Adı Soyadı: Erengül Şakar

Doğum Yeri: Teketaş Köyü

Yaşı: 52

Öğrenim Durumu: Yüksekokul

KK. 9: Adı Soyadı: Saygöl Şaral

Doğum Yeri: Teketaş Köyü

Yaşı: 65

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 10: Adı Soyadı: Cemalletin Aslan

Doğum Yeri: Bahçecik Köyü

Yaşı: 64

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 11: Adı Soyadı: Mahmut Ak

Doğum Yeri: Savaşçılar Köyü

Yaşı: 62

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 12: Adı Soyadı: Hüseyin Yiğit

Doğum Yeri: Orcuk Köyü

Yaşı: 37

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 13: Adı Soyadı: Zennure Aslan

Doğum Yeri: Bahçecik Köyü

Yaşı: 78

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 14: Adı Soyadı: Mensure Düzenli

Doğum Yeri: Çamlıbel Köyü

Yaşı: 50

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 15: Adı Soyadı: Emrullah Dursun

Doğum Yeri: Bahçecik Köyü

Yaşı: 57

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 16: Adı Soyadı: Abdulhamit Düzenli

Doğum Yeri: Çamlıbel Köyü

Yaşı: 50

Öğrenim Durumu: Ortaokul

KK. 17: Adı Soyadı: Recep Erdem

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 68

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 18: Adı Soyadı: Muharrem Tören

Doğum Yeri: Kayaduz Köyü

Yaşı: 56

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 19: Adı Soyadı: Zeki Akbulut

Doğum Yeri: Dutlu Köyü

Yaşı: 83

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 20: Adı Soyadı: Abdulkadir Dağaşan

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 56

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 21: Adı Soyadı: Kadriye Yurttaş

Doğum Yeri: Erzurum

Yaşı: 61

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 22: Adı Soyadı: Olgun Gür

Doğum Yeri: İriağaç Köyü

Yaşı: 36

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 23: Adı Soyadı: Mustafa Özdemir

Doğum Yeri: Paklı Köyü

Yaşı: 57

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 24: Adı Soyadı: Yurdagül Yıldırım

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 65

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 25: Adı Soyadı: Yusuf Yılmaz

Doğum Yeri: Gökçedere Köyü

Yaşı: 34

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 26: Adı Soyadı: İsrail Şakar

Doğum Yeri: Şenkaya

Yaşı: 62

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 27: Adı Soyadı: Ali Dağışan

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 45

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 28: Adı Soyadı: Gözdenur Dağışan

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 23

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 29: Adı Soyadı: Adem Dağışan

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 27

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 30: Adı Soyadı: Serkan Erdal

Doğum Yeri: Ayyıldız Köyü

Yaşı: 36

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 31: Adı Soyadı: Seyfettin Erdal

Doğum Yeri: Ayyıldız Köyü

Yaşı: 64

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 32: Adı Soyadı: Erhan Şenses

Doğum Yeri: Ayyıldız Köyü

Yaşı: 34

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 33: Adı Soyadı: Erdem Ak

Doğum Yeri: Aşağı Yayla Köyü

Yaşı: 32

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 34: Adı Soyadı: Furkan Düzenli

Doğum Yeri: Çamlıbel Köyü

Yaşı: 29

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 35: Adı Soyadı: Recai Kaya

Doğum Yeri: Çamlıbel Köyü

Yaşı: 31

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 36: Adı Soyadı: Yavuz Keleş

Doğum Yeri: Tutmaç Köyü

Yaşı: 25

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 37: Adı Soyadı: Bekir Keleş

Doğum Yeri: Tutmaç Köyü

Yaşı: 31

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 38: Adı Soyadı: İrfan Esen

Doğum Yeri: Dutlu Köyü

Yaşı: 25

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 39: Adı Soyadı: İsa Çalışkan

Doğum Yeri: Sütkans Köyü

Yaşı: 37

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 40: Adı Soyadı: Ufuk Yeşilyurt

Doğum Yeri:

Yaşı: 33

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 41: Adı Soyadı: Ahmet Gencer

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 50

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 42: Adı Soyadı: Veysel Fidan

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 35

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 43: Adı Soyadı: Erdem Karadağ

Doğum Yeri: Narman-Merkez

Yaşı: 32

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 44: Adı Soyadı: Kürşat Ergün

Doğum Yeri: Olur-Merkez

Yaşı: 43

Öğrenim Durumu: Yüksekokul

KK. 45: Adı Soyadı: Murat Güneş

Doğum Yeri: Bereketli Köyü

Yaşı: 30

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 46: Adı Soyadı: Kelami Şakar

Doğum Yeri: Teketaş Köyü

Yaşı: 36

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 47: Adı Soyadı: Selim Yıldırım

Doğum Yeri: Özdere Köyü

Yaşı: 42

Öğrenim Durumu: Yüksekokul

KK. 48: Adı Soyadı: Osman Korkmaz

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 40

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 49: Adı Soyadı: İhsan Babacan

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 83

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 50: Adı Soyadı: Âdem Baklaya

Doğum Yeri: Sarıkamış

Yaşı: 32

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 51: Adı Soyadı: Cem Aslan

Doğum Yeri: Oltu-Merkez

Yaşı: 29

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 52: Adı Soyadı: Osman Aslan

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 55

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 53: Adı Soyadı: Sevinç Yıldız Pakır

Doğum Yeri: Bahçelıkışla Köyü

Yaşı: 36

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 54: Adı Soyadı: Hava Ceylan

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 68

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 55: Adı Soyadı: Selma Akbulut

Doğum Yeri: Dutlu Köyü

Yaşı: 17

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 56: Adı Soyadı: Melek Akbulut

Doğum Yeri: Dutlu Köyü

Yaşı: 20

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 57: Adı Soyadı: Adalet Akbulut

Doğum Yeri: Dutlu Köyü

Yaşı: 79

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 58: Adı Soyadı: Şennur Şahin

Doğum Yeri: Oltu-merkez

Yaşı: 38

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 59: Adı Soyadı: Rasim Gülle

Doğum Yeri: Paşalı Köyü

Yaşı: 66

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 60: Adı Soyadı: Hatun Dağdelen

Doğum Yeri: Paşalı Köyü

Yaşı: 56

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 61: Adı Soyadı: Ali Tunç

Doğum Yeri: Paşalı Köyü

Yaşı: 48

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 62: Adı Soyadı: Hediye Böyük

Doğum Yeri: Paşalı Köyü

Yaşı: 12

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK.63: Adı Soyadı: İsmet Çağlar

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 46

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 64: Adı Soyadı: Zinnet Alkan

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 48

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 65: Adı Soyadı: Almas Çağlar

Doğum Yeri: Kömürlü Köyü

Yaşı: 62

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 66: Adı Soyadı: Erdoğan Uğurlu

Doğum Yeri: Kömürlü Köyü

Yaşı: 53

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 67: Adı Soyadı: Selma Akbulut

Doğum Yeri: Dutlu Köyü

Yaşı: 17

Öğrenim Durumu: Lise

KK. 68: Adı Soyadı: Lütfiye Özdemir

Doğum Yeri: Dağyolu Köyü

Yaşı: 57

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 69: Adı Soyadı: Bedihe Akça

Doğum Yeri: Vişneli Köyü

Yaşı: 78

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 70: Adı Soyadı: Emine Altunkaynak

Doğum Yeri: Ormanlı Köyü

Yaşı: 80

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 71: Adı Soyadı: Münire Elibol

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 81

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 72: Adı Soyadı: Ülviye Elibol

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 55

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 73: Adı Soyadı: Medeha Uğurlu

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 76

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 74: Adı Soyadı: Meliha Şahin

Doğum Yeri: 76

Yaşı: Demirtaş Köyü

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 75: Adı Soyadı: Nuriye Belindir

Doğum Yeri: Güzelsu Köyü

Yaşı: 80

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 76: Adı Soyadı: Dursun Belindir

Doğum Yeri: İlkokul

Yaşı: 85

Öğrenim Durumu: Güzelsu Köyü

KK. 77: Adı Soyadı: Hava Demir

Doğum Yeri: Gökçedere Köyü

Yaşı: 71

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK.78: Adı Soyadı: Emine Şahinder Atakur

Doğum Yeri: Penek Köyü

Yaşı: 75

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

KK. 79: Adı Soyadı: Mehmet Ataalp

Doğum Yeri: Penek Köyü

Yaşı: 59

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 80: Adı Soyadı: Mehmet Yiğit,

Doğum Yeri: Ayvalı Köyü

Yaşı: 66

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 81: Adı Soyadı: Dursun Musaoğlu

Doğum Yeri: Gökçedere Köyü

Yaşı: 70

Öğrenim Durumu: İlkokul

KK. 82: Adı Soyadı: Cahit Can

Doğum Yeri: Atlı Köyü

Yaşı: 58

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 83: Adı Soyadı: Selçuk Aydın

Doğum Yeri: Oltu- Merkez

Yaşı: 36

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 84: Adı Soyadı: Serpil Aydın

Doğum Yeri: Bahçelikişla Köyü

Yaşı: 25

Öğrenim Durumu: Üniversite

KK. 85: Adı Soyadı: Suat Çiçek

Doğum Yeri: Aşağı Çamlı Köyü

Yaşı: 55

Öğrenim Durumu: Lise

Yazılı Kaynaklar:

- Ağca, İ. Kürşat, “Oltu’ya Genel Bir Bakış”, *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu, 1998, 1-18.
- Akalın, Sami, *Alkışlar-Kargışlar*, Kültür Bakanlığı Halk Kült. Araş. Daire. Yay., Ankara, 1990.
- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, 1990.
- Albayrak, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, L&M Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2004.
- Alper, Feridun, *Narman Yerli Ağzı*, (Bitirme Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1971.
- Alptekin, Ali Berat, *Taşeli Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- And, Metin, “Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi”, *1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974.
- Artun, Erman, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi Yay. İstanbul, 2005.
- Aslan, Ensar, *Türk Halk Edebiyatı*, Maya-Akademi Yayınları, Ankara 2008.
- Badem, Candan, *Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti*, Birzamanlar Yay. İstanbul 2010.
- Batur, Suat *Türk Halk Edebiyatı*, Altın Kitaplar Yay. İstanbul 1998.
- Bilgili, A. Sinan, “Türk İstiklal Harbinde Oltu ve Oltu İslam Şûrası”, *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu 1998, 631-639
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınları, İstanbul 1973.
- , *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yay. İstanbul 2000
- Çatal, Serap, *Alvar Monografisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009.
- Çelebioğlu, Amil, *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul 1995.
- Çelebioğlu, Amil, Yusuf Ziya Öksüz, *Türk Bilmeceler Hazinesi*, Ülker Yayınevi, İstanbul 1979.
- Çevik, Bülent, *Konya’da Halk Hekimliği Uygulamalarının Dünü ve Bugünü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008.

- Çitgez, Muhammed, *19. Yüzyıl Kars Âşıklarında Deyim ve Atasözleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2010.
- Çobanoğlu, Özkul, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay. Ankara 2003.
- Çotuksöken, Yusuf, *Atasözlerimiz*, Alaz Yayınları, İstanbul 1979.
- Demirel, Muammer, “İşgal Yıllarında Oltu”, *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyum*, Oltu 1998, 89-100.
- Diker, Tülin, *Oltu Masalları*, (Mezuniyet Tezi) Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1979.
- Dikici, Mehmet, *Türklerde İnanç ve Din*, Akçağ Yay, Ankara 2005.
- Dizdaroğlu, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, TDK Yay, Ankara 1969.
- Doğan, Ahmet Selim, *Erzurum İli Halay Oyunları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.
- Düzgün, Dilaver, *Köy Seyirlik Oyunları*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1999.
- Ekici, Metin, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara 2007.
- Elçin, Şükrü *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*, Akçağ Yay. Ankara 1997.
- , *Halk Edebiyatı Araştırmaları II*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- , *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yay. Ankara 1998.
- Ercan, Emine Hilal, Balkanlarda Gökyüzü İle İlgili İnanışlar ve Halk Takvimi, *Milli Folklor*, 2006, Yıl, 18, Sayı 69, 72-82
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964.
- Ergun, Metin, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I*. TDK Yay. Ankara 1997.
- Erkoyuncu, Nermin *Konya İli Çumra ve Karapınar İlçelerinde Türkmen Yemekleri ve Yemek Kültürü Üzerine*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.
- Erşahin, İbrahim, *Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü*, Ötüken Yay. İstanbul 2011.
- Feyzioğlu, Nesrin, “On Erzurum Türküsü Üzerinde Bir Metot Denemesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 2012, 187-198.

- Filiz, Abdurrahman, *Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.
- Gök, Yaşar, *Erzurum İlinin Cumhuriyet Dönemi Nüfus Sayımları*, Atatürk Üniversitesi Yay. No: 993, Erzurum 2001.
- Gömeç, Saadettin, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yay. Ankara 2006.
- Günay, Enver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999.
- Gündoğdu, Hamza, Ahmet Ali Bayhan vd., *Tarihi ve Kültürel Yönleri ile Oltu*, Oltu Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Ankara, 2002.
- Güney, Eflatun Cem, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- Güzel, Abdurrahman, Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Hasan, Köksal, *Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985.
- Hatipoğlu, Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, TDK Yayını, Ankara 1972.
- <http://www.turkuler.com/nota/tumyoreler.asp?yoresi> (Son Erişim: 06.04.2011)
- Kabataş, Feyzullah, *Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.
- Kafkasyalı, Ali, *İran Coğrafyasında Türkler*, Bilgeoğuz Yay. İstanbul 2011.
- , *İran Türk Âşıkları ve Milli Kimlik*, Eser Ofset, Erzurum 2007.
- , *İran Türk Edebiyatı Antolojisi- I - Atatürk Üniversitesi Yayınları*, No: 920, Erzurum 2002.
- , *Sürgündeki Âşıklık Geleneği*, Almatı 2013.
- , *İran Türkleri Âşık Muhitleri*, Eser Ofset, Erzurum 2006.
- Kalafat, Yaşar, *Aşiretlerde Mitolojik Bulgular*, Berikan Yay, Ankara 2012.
- Karadağ, Metin, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ankara: Karşı Yay., 1995.
- Kaya, Doğan, *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yay. Ankara 2004.
- , *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara 2007.

- Kayabaşı, Onur Alp, *Anamur Folkloru*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008.
- Kılıç, Mehmet Zeki, Yaşar Atnur, *Erzurum Fıkraları*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2006.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin, *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul, 1953.
- Kibar, Osman, *Türk Kültüründe Ad Verme*, Akçağ Yay, Ankara 2005.
- Komisyon, *Oltu*, Oltu Hizmet Vakfı, Oltu 1990.
- Konukçu, Enver, “Tarihi Akışta Oltu”, *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu 1998, 626-630.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay. Ankara 2004.
- Kudret, Cevdet, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1980.
- Levend, Agâh Sırrı, “Halk ve Tasavvufi Halk Edebiyatı”, *Türk Dili*, Cilt XIX, Sayı 207, Aralık, 1968.
- Nurhan, Ölmez, Sultan, Sökmen, “Isparta-Gönen’de Geçmişten Günümüze Evlenme Adetleri”, *Millî Folklor*, 2012, Yıl 24, Sayı 95, 333-344.
- Oğuz, M. Öcal, *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*, Akçağ Yay. Ankara 2002.
- , *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay. Ankara 2004.
- Onay, Ahmet Talat, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*, Akçağ Yay. Ankara 1996.
- Ögel, Bahaeddin *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, TDAV. Yay. İstanbul 2001.
- Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 2000.
- Özav, Lütfü, *Oltu’nun Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Taş Medrese Yay. Erzurum 1996.
- Özbek, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.
- Özdemir, Nebi *Türk Çocuk Oyunları I*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Özdemir, Nutku, *Dram Sanatı*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1997.
- Özgen, Z. Nur, *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2007.
- Parlak, Tahsin, *Tufan’dan Turan Denizi’ne Turan Denizi’nden Günümüze Aral’ı Sırları*, Türk Dünyası İnsan Hakları Derneği Genel Merkezi Yay. Ankara 2005.
- Propp, Vladimir, *Masalın Biçimbilimi*, (Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

- Sakaoğlu, Saim, A. Berat Alptekin, *Halk Şiirinden Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Sakaoğlu, Saim, *Efsane Araştırmaları*, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya 1992.
- , *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yay. Ankara 2002.
- , *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Seyidoğlu, Bilge, *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2005.
- , *Erzurum Masalları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.
- Sezen, Lütfi, *Erzurum Şehir Folkloru*, (Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993.
- Şimşek, Esmâ, "Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan Ana Geyik Efsanesinde Mitolojik Unsurlar", *Millî Folklor*, 7 (26), Yaz 1995, 17-22.
- Toksoy, Ahmet, "Ortaçağda Oltu ve Çevresi", *Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu*, Oltu 1998, 655-661
- Varis, Abdurrahman, Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme, *Millî Folklor*, 2004, Yıl 16, Sayı 61, s. 124.
- Vural, Temel, *Oltu Havzası Sözlü Kültüründen Derlemeler*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2011.
- Yakıcı, Ali, *Halk Şiirinde Türkü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Yardımcı, Mehmet, *Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri*, Ürün Yay. Ankara 2002.
- Yavuz, H. İbrahim, *Taraklı ve Göynük Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004.
- Yıldırım, Dursun, *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- Zaimoğlu, Akın, *Oltu Şura Hükümeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Emre DAĞAŞAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum –Oltu 22.06.1981
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi
İletişim	
E-Posta Adresi	emredagasan_25@hotmail.com
Tarih	